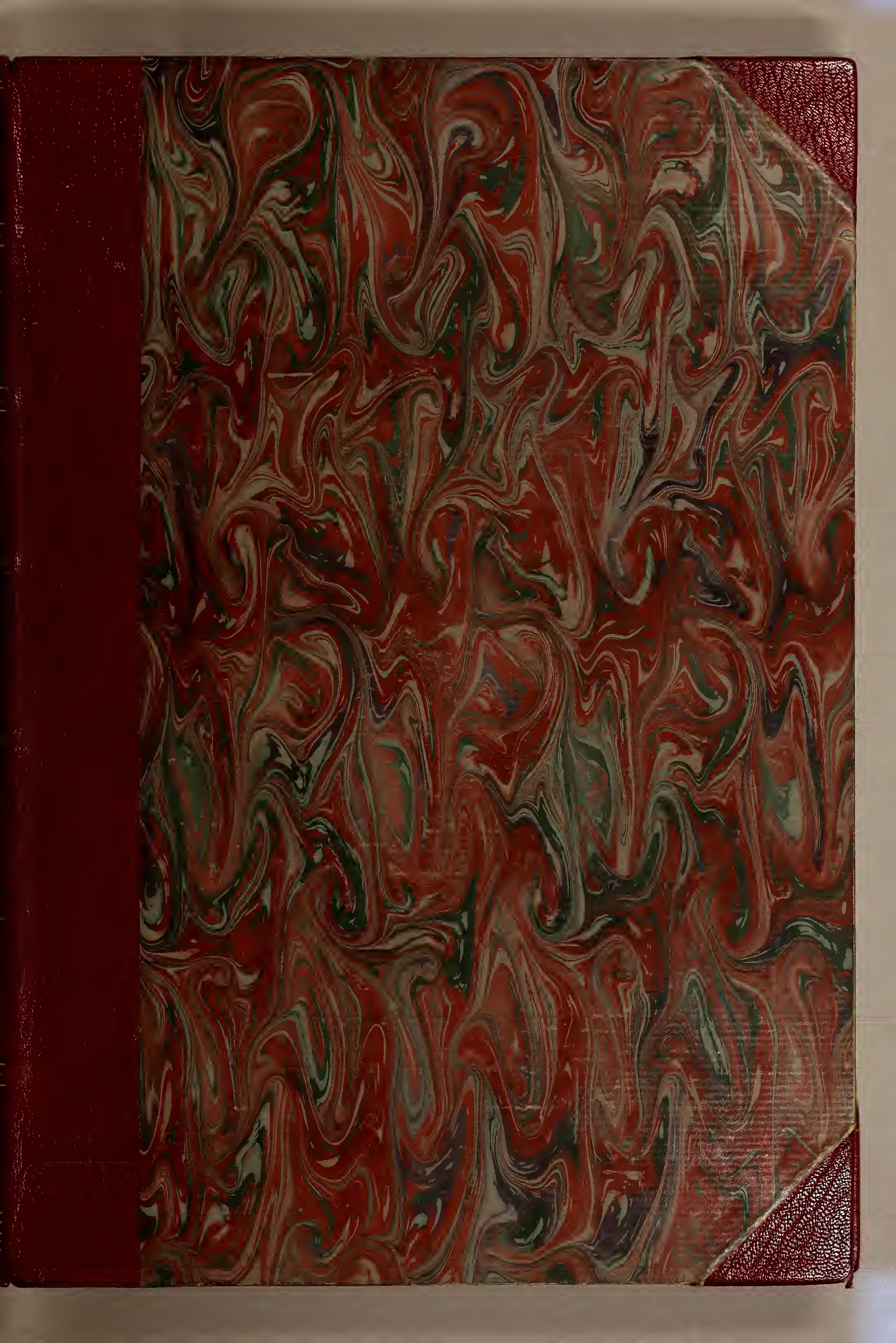

2d. Ed. with Plate II, "Night scene"
See JCB Cat Vol I Pt. II, page 294.

AMERICAE PARS QVARTA.

Sive,

Insignis & Admiranda Historia de reperta primùm Occidentali India à Christophoro Columbo Anno M. CCCCXCII

Scripta ab Hieronymo Bezono Mediolanense, qui istic ãnis XIIII. versatus, diligẽter omnia observavit.

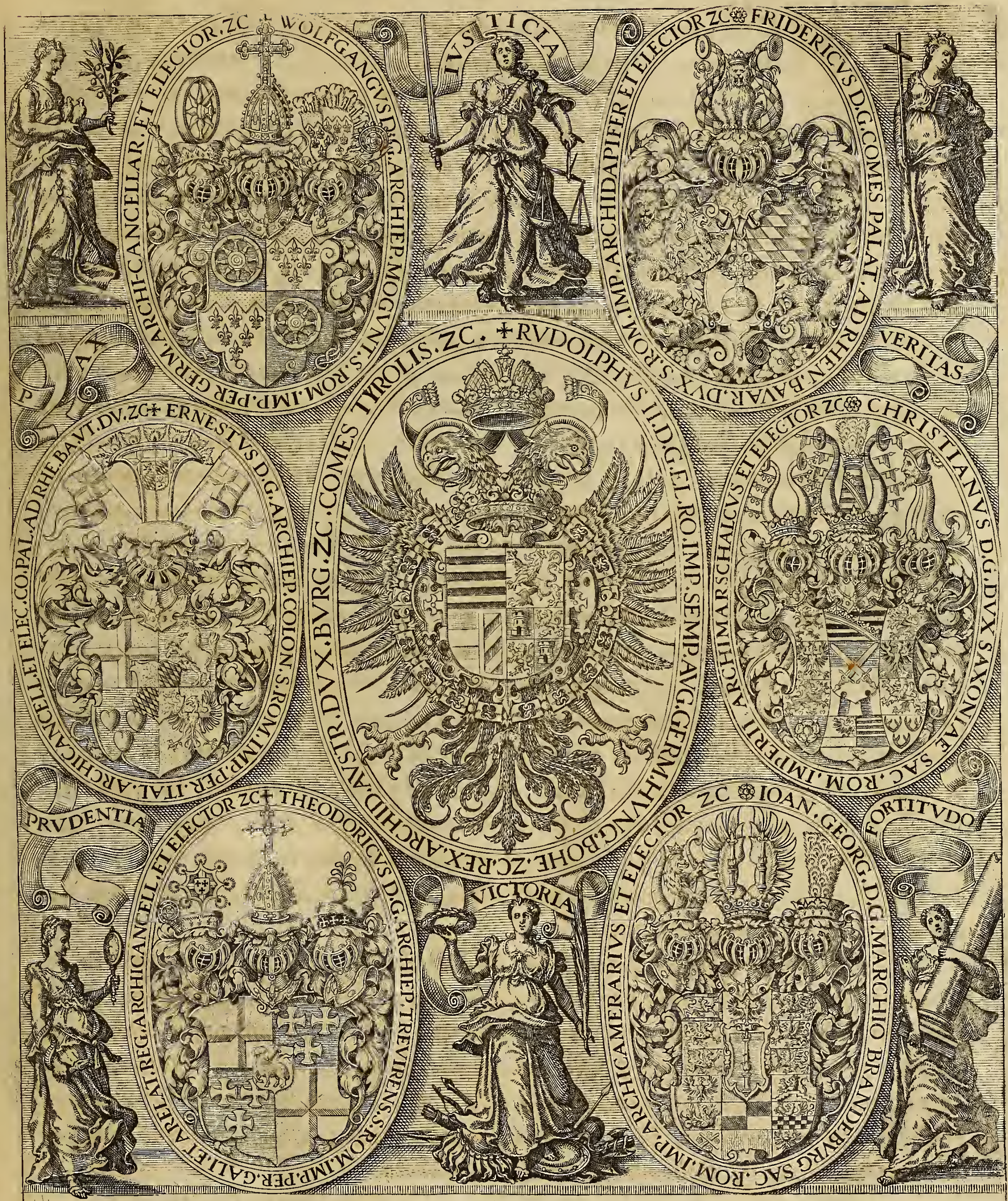
Addita ad singula ferè capita, non contemnenda scholia in quibus agitur de earum etiam gentium idololatria.

Accessit præterea illarum Regionum Tabula chorographica.

Omnia elegantibus figuris in aes incisis expressa à Theodoro de Bry Leodiense, cive Francofurtensi Anno cIɔ Iɔ XCIIII. Ad Invictis. Rudolph. II. Rom. Imperator.

Cum privilegio S. C. Maiestat.

PAX
IVSTICIA
VERITAS
PRVDENTIA
VICTORIA
FORTITVDO
WOLFGANGVS D.G. ARCHIEP. MOGVNT. S. ROM. IMP. PER GERM. ARCHI-CANCELLAR. ET ELECTOR. ZC.
FRIDERICVS D.G. COMES PALAT. AD RHEN. BAVAR. DVX. S. ROM. IMP. ARCHIDAPIFER ET ELECTOR ZC
RVDOLPHVS II. D.G. EL. RO. IMP. SEMP. AVG. GERM. HVNG. BOHE. ZC. REX. ARCHID. AVSTR. DVX. BVRG. ZC. COMES TYROLIS. ZC.
ERNESTVS D.G. ARCHIEP. COLON. S. ROM. IMP. PER. ITAL. ARCHICANCELL. ET ELEC. CO. PAL. AD RHE. BAVI. DV. ZC
CHRISTIANVS D.G. DVX SAXONIAE SAC. ROM. IMPERII ARCHIMARSCHALCVS ET ELECTOR ZC
THEODORICVS D.G. ARCHIEP. TREVIRENS. S. ROM. IMP. PER. GALL. ET ARELAT. REG. ARCHICANCELL. ET ELECTOR ZC
IOAN. GEORG. D.G. MARCHIO BRANDEBVRG. SAC. ROM. IMP. ARCHICAMERARIVS ET ELECTOR ZC

Exemplar Cæsarei Priuilegij.

VDOLPHVS II. *Diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, VVirtembergæ, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus tenore præsentium vniuersis, nobis & Imperio dilectum Theodoricum de Bry, ciuem Francofurti ad Mœnum, humiliter nobis exponendum curasse, quod magna cura & magnis sumptibus Incolarum Americæ habitus, ritus & mores in æneas tabulas inciderit, quod opus libenter in lucem emittere cuperet, demisse etiam supplicasse (quandoquidem nemini id aduersum, sed multis gratum futurum sit, magniq; in eam rem sumptus sint ipsi faciendi) vt Cæsareo nostro priuilegio eum munire clementer dignemur, ne cuiquam alteri, qui suum commodum cum ipsius summo detrimento quærit, æneas istas tabulas aut icones vel hoc opus imitari aut exprimere liceat. Nos illius humilibus precibus annuentes, ex certa nostra Cæsareæ Maiestatis scientia & autoritate hanc gratiam & priuilegium prædicto Theodorico de Bry cōcedimus, vt prædictos typos & icones in lucem edat, & ne intra quadriennium ab huius priuilegij concessione supputandum, quispiam, quicunq; tandem ille sit, istas icones ad imitationem excudat, aut sic impressas inuehat, importet aut vendat. Quapropter inhibemus singulis nostris & sacri Imperij subditis & fidelibus, cuiuscunque dignitatis, status & conditionis sint, præsertim autem omnibus Typographis, bibliopolis, aliisq; librariam negociationem exercentibus, nisi nostram indignationem & grauem pœnam incurrere velint, & vetamus, ne quis eorum, aut alius eorum nomine, prædictas æreas tabulas & icones quas sæpe memoratus Theodoricus de Bry excudet, intra dictum quadriennium ad imitationem imprimat, aut sic impressas circumuehat, venales proponat aut quoquo modo distribuat, aliosve id facere permittat, sub pœna nostræ indignationis & amißionis singulorum exemplarium dictæ impreßionis, quæ sæpe dictus Theodorus de Bry vbicumq; locorum nactus fuerit, per se, vel suos, propria authoritate & sine impedimento sibi vendicare, atque illis pro suo arbitrio vti poterit, libere, & sine detrimento.*

Debebit tamen sæpe præfatus Theodoricus de Bry, nisi hac nostra gratia & priuilegio priuari velit, tria præfatæ impreßionis exemplaria propriis impensis ad nostram Imperialem Cancellariam transmittere. Harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum & sigilli nostri impreßione munitarum, Datum in nostra Regia arce Pragæ, vigesimaquarta Martij, Anno Domini Millesimoquingentesimo & nonagesimo, Regnorum nostrorum Romani decimoquinto, Hungarici decimo octauo & Bohemici etiam decimoquinto.

Rudolphus.

Ad mandatum sacræ Cæs. Maiest. proprium.

Iacob Kurz von Senfftenau.

A. Erstenberger.

NON

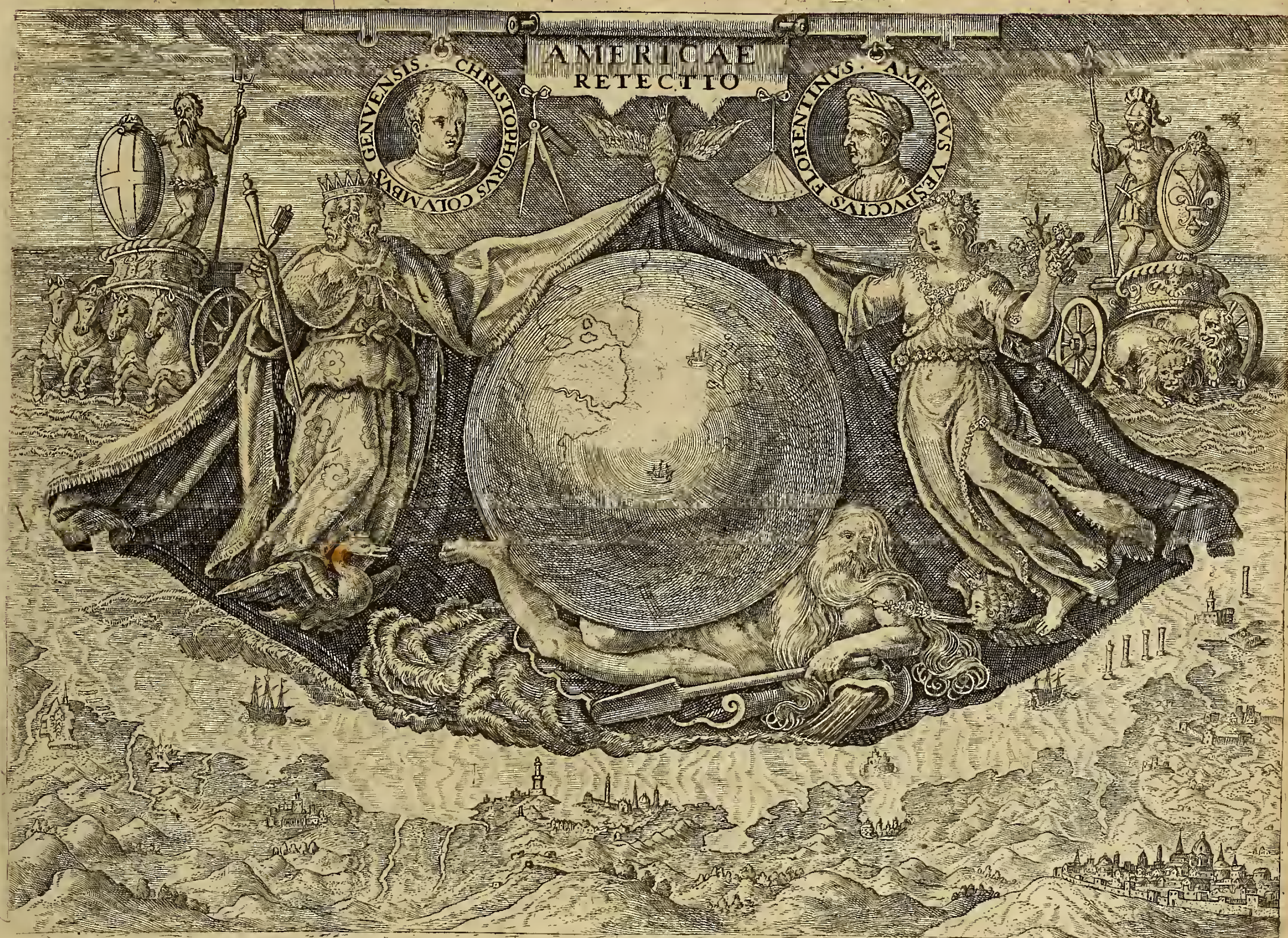
THEODORVS DE BRY BENEVOLO LECTORI.

NON existimo, candide lector, tibi ignotos esse tres illos priores libros, quos de noui orbis seu Indiæ occidentalis tribus regionib. nempe Virginia, Florida & Brasilia præteritis annis in lucē edidi cum figuris & iconibus ad viuum expreßis ac in æs incisis: in quibus barbarorum illorū tum corporis cultus & ornatus, tum mores, tum deniq; fides & religio eleganter describūtur & exprimuntur, non minore cum legentis & contemplantis voluptate & delectatione quàm vtilitate. Cùm autem originem atq; initium inuentionis illarum terrarum noui orbis prætermittere mihi nec æquum nec decorum videretur, vt non tantum meo, sed & aliis bonis ingeniis satisfacerem: superioribus illis tribus libris, hunc quartum adiicere visum est, in quo reperies primum tabulam chorographicam ejus regionis, quæ prima ab illustri viro D. Christophoro Columbo Italo reperta est in qua tabula loca ipsa ad quæ vir ille appulit quatuor illis nauigationibus quas in eas terras suscepit, accuratè notantur adhibitis in eius rei diligentiorē inquisitionem omnium maximè idoneorum authorum scriptis, atque in primis authoris nostri M. Hieronymi Benzoni Mediolanensis, qui in illis terris per 14. annos commoratus est. Inuenies præterea icones complures tabulis æneis mea filiorumq; meorum opera incisas, quibus exprimuntur multa quæ ad incolarum illius regionis mores, viuendi rationem atq; religionem pertinent: ex quibus poteris videre quantum sit discrimen inter illos trium illarum regionum superioribus libris descriptarum incolas, & hos de quibus in hoc libro fit mentio, præsertim in religione: siquidem hi non vnum solum Deum rerum omnium creatorem ac figura aliqua lignea repræsentatum instar Virginię incolarū, nec Solem aut Lunam sicut Floridenses, nec Maralea velut Brasiliani colunt, sed ipsum Diabolum, qui sese ipsis omnis generis horrendis formis exhibet & ostentat, sicut ex figuris sequētibus, ac ipsius libri lectione videbis & intelliges. Quod sanè horrendum est & maximè deplorandū, homines licet barbaros, creatos tamen ad imaginem Dei, vt ad Angelorum imitationem eum perpetuò colerent & glorificarēt, eò cæcitatis esse delapsos, vt loco creatoris ipsum iuratum Dei & generis humani hostē adorent. Veruntamen quid miseros illos tantopere detestamur & damnamus? In nos ipsos descendamus, ac videamus num ipsis meliores

 simus,

ſimus, nos, inquam, quib. vera Dei ſalutiſq; æternæ cognitio tum per Prophetas & Apoſtolos, tum per ipſum D. Ieſum Chriſtum Dei filium & ſermonem æternũ reuelata & patefacta eſt. Omitto multa vitia quib. Chriſtiani Diabolo ipſi militãt & quibus barbari illi carent: Taceo luxum illum immodicũ qui tum in veſtitu corporis, tum in apparatu ciborum inter nos cõſpicitur, à miſeris autem illis prorſus exulat, ſiquidẽ iis bonis quę natura per ſe producit cõtenti ſunt, ſuaq; pudenda ſimpliciter tegunt vel faſciolis vel pellibus ferinis, vel muſco, præter eos qui omnino nudi incedunt nullo pudoris ſenſu, quod quidem probare humanum non eſſet nedum Chriſtianum. Sed iis omiſsis annon etiam nos Chriſtiani Deo palam repugnamus, vt Diabolo pareamus & eum adoremus? Quis non deteſtandum illud auaritiæ vitium ſectatur, quæ tamen ab Apoſtolo idololatria vocatur, quoniam auarus aurum & argentum atq; in his principem huius ſæculi loco Dei adorat? Quotuſquiſque credit Deum nobis omnia quæ ad huius vitæ ſuſtentationem neceſſaria ſunt ſuppeditaturum, modo renunciatis omnibus inordinatis cupiditatibus eius regnum primum quæramus, eiusq; iuſtitiam, quę eſt vt Deum amemus ex toto corde noſtro, & proximum ſicut nos ipſos? Paucos ſane reperias qui eiuſmodi fidem habeant. Hinc fit vt Diabolus cautus & aſtutus videns nos Deo non fidere, nec noſtro victu & tegumento contentos eſſe, ſed immodicis cupiditatibus ferri & abripi, nobis hunc mundũ eiusq; gloriam & opes oſtentet, vt nos ad ſe adorandum rerum illarum cupiditate alliciat, ſicut Chriſtum tentauit, promittens ſe illi totam mundi gloriam daturum, ſi ſe adoraret. Ea autem eſt cæcitas ingenij noſtri, atq; is huiuſce ſeculi amor, vt facile nos ab eo decipi patiamur, & Deo derelicto, Diabolũ ipſum ſequamur, illiq; pareamus. Horret quidem animus cum audimus Diabolum à cæcis illis hominibus adorari. Sed quid reſpicimus feſtucam quæ eſt in illorum oculis, & interea trabem quæ in noſtris eſt non cernimus? Lege hunc tractatum, videbis cæcos illos Indos noſtram infirmitatem & auaritiam melius quàm nos animaduertiſſe, atq; etiam aliquando exprobraſſe, cum fruſtum auri oſtendentes dicerent: En Deum Chriſtianorum. Rem ſane pudendam oportere Chriſtianos tales habere pædagogos & magiſtros. Prætereà in hoc libro videbis quæ quamq; inſatiabilis fuerit Hiſpanorum auaritia, in quæ quantaq; flagitia hæc eos impulerit, quàm ſæuè & atrociter miſeros barbaros tractarint, quàm turpiter etiam inſana illa ſua cupiditate accenſi in mutuas cædes ſæuierint. Quæ omnia ſanè in hominibus Chriſtianis valde damnanda & deploranda ſunt. Veruntamen ne quis hæc in Hiſpanicæ gentis ignominiam trahat, expendat vnuſquiſq; quid ab aliis aliarum nationum hominibus fiat. Annon ſimilia quotidie à nobis perpetrantur? Frumentum & vinum coëmimus, & in cellas ac horrea condimus, vt pauperes tempore famis aut annonæ caritatis iugulemus. Fraudibus, vſuris & impoſturis fratres noſtros facultatibus ſuis ſpoliamus & exhaurimus. In mutuas cædes ambitione & auaritia abrepti quotidie ruimus, nec modus eſt vllus aut finis noſtræ cupiditati & crudelitati. Ne ſimus ergo tam præcipites in damnandis Hiſpanis, quin prius nos ipſos ſerio examinauerimus, num ipſis meliores ſimus. Multos enim inter Hiſpanos noui viros pios & probos non minus quàm in vlla alia gente, quod abſq; vllius præiudicio dictum ſit. Si quæ ſæuè, crudeliter, auarè & iniquè geſta ſunt ab Hiſpanis in India, ea genti imputanda non ſunt, ſed potius militari licentiæ, quæ in aliis gentibus non minus efferata comperietur. Quis enim ignorat quàm multa crudeliter patrata ſint atq; etiam num hodie patrentur à militibus Gallis, Germanis, Italis, & aliis in omnibus fere expeditionibus ac bellis? Quis tamen æquus iudex hæc toti genti imputabit? Faxit Deus vt ex aliorũ exemplis diſcamus mores noſtros corrigere, atq; ea quæ in aliis damnamus, in nobis emendare, ac in primis cupiditates noſtras frenare, vt contenti ſimus iis quæ Deus nobis pro ſua liberalitate & benignitate largitus eſt, nec plura appetamus quàm quæ ad nos alendos & tegendos ſufficiunt iuxta Pauli conſilium, cum cætera ſint ſuperuacanea, ſiquidem nihil in hunc mundum intulimus, nihil etiam hinc auferemus: Cõſiderantes præſertim eos omnes qui plura concupiuerunt, in extrema pericula ac tandem in exitium ſeipſos præcipitaſſe. Cuius rei fidem faciẽt. quæ in hoc libro continentur: quẽ vt candido animo excipias, beneuole lector, te etiam atq; etiam rogo, nec minorem voluptatem in eo legendo & contemplando, quàm ego in elaborando, ſumas oro; quòd ſi hunc meum laborem quoq; tibi gratum fuiſſe comperero, me breui Deo propitio & fauente, cætera quæ adhuc reſtant tibi communicaturum ſpondeo. VALE & fruere.

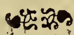
EPI-

EPIGRAMMA
IANI IACOBI BOISSARDI VESVNTINI,
AD THEODORVM DE BRY.

CONDITOR ille orbis rector ſtellantis olympi,
Ad cuius nutum cuncta creata tremunt:
Arguta ratione hominem donauit, vt illa
Adiutrice ſuum noſcat ametq́ Deum.
At Deus æterno conſiſtens Spiritus ortu,
Humana cerni qui ratione nequit.
Propoſuit mundum hunc ſtructura atq́ ordine mirum:
Hoc ſapiens Opifex dicitur atq́ potens.
Proſtat diuinæ ceu Maieſtatis imago,
Qua mortale genus iudicet artificem.
At cum nemo adeò ſenſu videatur egere,
Qui neget à ſummo Numine cuncta regi:
Perpauci nouêre quod expedit. Hocce diſertè
Diſcendi cupidos pagina ſacra docet.
In cruce quos Chriſtus precioſo ſanguine lauit,
Circumſpecta magis lumina mentis habent.
Alti toto animo amplexi mandata Tonantis
Concipiunt firma cœlica regna fide.
In tenebris reliquos denſæ calliginis error
Detinuit, miſeris implicuitque modis.
Inter quos terra illa Notis Zephyriſq́ ſubacta,
Quæ toto à nobis diſſidet Oceano:
Cui nunquam conſpecta Helice ſeptemque Triones,
Aut inſtat gelidis quæ Cynoſura rotis;
Aſtra ſed oppoſitæ contraria ſuſpicit Argûs,
Auſtraleſq́ tuas, clare Canope, faces.
Gens Ogyge ſata antiquo, Ianique nepotum
Progenies duris edita ſideribus:
Gens patribus priſcis incognita: ſuetaque nudis
Sub Dio quouis tempore corporibus:
Quæ flauæ Cereris, nec Bacchi munera nouit,
Cruda ſed humana viſcera carne replet.
Sola hominem facie referens riſu atque loquela;
In reliquis ſimilis vita habituq́ feris.
Diuinum Numen cognoſcere neſcia: quamq́ eſt
Præſtigiis ſolitus detinuiſſe Satan:
Nunc Chriſto aſſertam maiori ex parte videmus,
Puraq́ thuricremis dona adolere focis.
Nunc paſſim ingeniis melioribus eſſe politam
Cernimus, & mores erudiiſſe feros.

Artes & cultum versata discere terra, &
Martia consulta Pallade bella sequi.
Gloria prima tibi hæc debetur, magne Columbe:
Fama Magellano deinde secunda venit.
Ac tibi, quæ inuento fecisti nomina mundo,
Vespusi Hetruscæ laus celebrata plagæ.
Hi primi curuis pelago se puppibus ausi
Credere, & occidui ferre pericla maris.
Ignotam tentare Tethin, nec cognita cœli
Antipodum aduersis astra subire polis.
Quàm sæpe vndisonis hærentes fluctibus ipsa
Exemit fida Doris amica manu!
Exanimi quoties vidêre immania Cete
Cæteraq; æquorei monstra pauenda freti,
Proteaq;, Et rauca squamosum clangere concha
Tritonem inuita sustinuere mora.
Incolumes rediisse, sali solique pericla
Iuuit, & emensas tot superasse vias.
Intrepidis post hæc verret vada cærula tonsis,
Et classe assuetum nauta parabit iter.
At nos interea spectabimus omnia tuti,
Artifici cum sint singula picta typo.
Gratia habenda tuo hæc, Theodore, æterna labori;
Hæc cui tam exactè scribere cura fuit.
Dumque repræsentas diuersis cuncta figuris,
Ingenium felix arguis & genium.

SONNET DE PAVL PERROT SIEVR DE LA SALE AV SIEVR THEODORE DE BRY SVR L'HISTORIE DES INDES OCCIDENTALES MISE EN LUMIERE & DEPAINTE PAR LUY.

CE n'estoit pas assez qu'vn hazardeux Pilote
Eust franchi le fossé de L'Occean ronfleur,
Pour nous venir conter le plam, Et la grandeur,
D'vn royaulme incognu, et le cours de sa flote:
Il falloit que de Bry qui d'vn burin nous note
Le beau de ce voyage, augmentat la valeur
De L'histoire, Et le nom de son obscur autheur,
Monstrant ce que pour voir l'impossible nous oste.
Au moins sans nul hazard on peut proufit tirer
De luy, voire vn proufit qu'on doit plus desirer
Que L'or Perusien, le caillou de nos feus:
Car en represéntant de ce peuple barbare
Les Abus, Et les faicts D'vn Espaignol auare
Il aprend d'euiter le vice de ces deux.

SYMBOLVM THEODORI DE BRY.

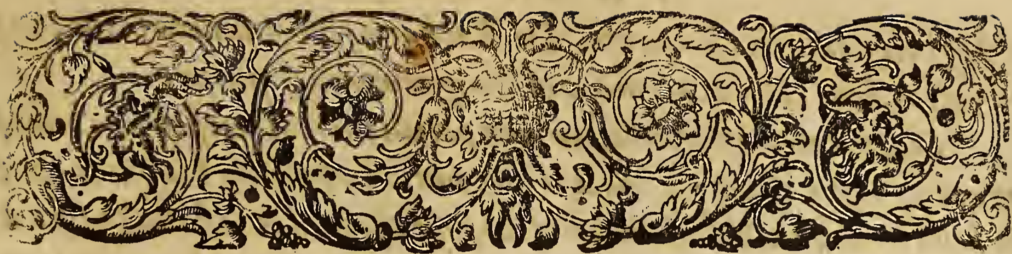
HEi quantum à primo miseri mutamur Adamo!
Ver illi æternum risit & alma quies.
At nunc cura homines facit irrequieta beatos,
Huc ratio, huc omnis vis subit ingenij.
Scilicet vt corpusque animamq; & cætera serues,
Res tibi cum curis efficienter erit.
Parua sed ingentis formica laboris imago,
Exemplo hæc nobis dat documenta suo.
At mihi quando animæ dabitur curare salutem,
Non me deficient quas colit orbis opes.

Christia-

Occidentalis Americæ partis, vel earum Regionum quas Christophorus Columbus primū detexit Tabula Chorographicaè multorum Auctorum scriptis, præsertim verò ex Hieronymi Benzoni (qui totis XIIII annis eas Provincias diligenter perlustravit) Historia, conflata & in æs incisa à Theodoro de Bry Leod. Anno M D XCIIII
LA FLORIDA
Golfo Mexicano
Lacus & Insula Sarrope
Sinus Ioānis Ponce
Insulæ dictæ Testudines
Scopuli dicti Martires
Circulus Cancri
LVCAYA
Bahama
Prom: Cañaueral.
P. de Sant Helena
La Emeradada
C. de Canareal
Canalis Bahama, per hunc Septentrionem semper fluit
Hæc Maris pars plena est Insulis, scopulis, & breuibus & pulum valde insidiosis
Guanahaiu
Samana
Maya guana
CVBA INSVLA
Hauana
Matancas
Bayahonda
Iardines scopuli nauigantibus formidabiles
HAYTI SIVE SPANIOLA
Hanc Insulam secunda Navigatione obtinit Columbus, et Hispaniolam appellavit.
Hanc Insulam Hispani magna ex parte tenent adq; inde auri aromatiūq maximam vim transmittunt.
IAMAICA
Hoc loco prima dissensio orta, et pugna commissa, inter Hispanos.
BORICHEN
INSVLA S. IOANIS DE PORTO RICO
In hanc Insulam prima Navigatione appulit Columbus, Desideratam nominavit, et in Christiani nominis memoria Crucem fixit.
Anegada
Virgines
Guadalupe
Mons Serrata
S. Dominica
Marigalente
Granada
Margarita
Barbados
CVBAGVA
In istam Insulam delatus est tertia Navigatione Columbus, cui nomen indidit ab unionibus, quorum quinta pars Regi cedit.
Trinidad
Monte Especo
IVCATAN
FON DV RA
Huc quarta & postrema Navigatione peruenit Columbus.
Cap de Honduras
HISPANIA NOVA
NICARAGVA
QVATTIMALA
VERAGVA
PANAMA
Nombre de DIOS
GOLFO D'VRAVA
CARTAGENA
VRAVA
DARIEN
Lago de S. Gil
CVMANA
Maracapana
Rio Negro
CARIBANA
AVREA REG.
Circulus Aequinoctialis
Aldea de arpoles
R. de S. Vincente Pinço
MARE DE NORT
295
300
305
310
315
320
325
330

Christianis & piis lectoribus S.

QVOD *magni initio operis florentißimus rerum Romanarum scriptor Liuius præfatur; Se nimirum, dum prisca populi Romani facta & primas origines tota mente repetit, tantisper a conspectu malorum, quæ sua multos per annos vidit ætas, animum auertere: id in tenui hoc scripto propemodum contigisse profiteri mihi licet. Me videlicet, quum ardente iamdiu bellis Europa solatium malis & animo meo requiem quærerem, longinquæ alicuius prouinciæ secessum & secretum sæpe optasse, vbi liceret non modo à tot scelerum conspectu, sed etiam aditu & fama, procul agere. Ergo nihil hîc vsquam quietum circumspectans, tandem aliquando in nouam illam Indiam (quam vocant) vt vacuum bellis orbem, toto animo transuolo. Et eo potißimum multa inuitabant: Auriferi amnes, montes aurei: mira cæli temperies, noua fructuum auiumque species, rudis & antiqua hominum simplicitas: mare vnionum ferax, gemmis grauida tellus: denique obuiæ opes fama magis quam rerum fide traditæ: quæ omnia perlustrare vel animo iuuaret: sed ante omnia inerme ocium & quies, & morum nostrorum tædium.*

Ac mox quidem transgreßo, vti dixi, ea primo omnia non plane vana arridebant. Sed quum ijs miraculis animum attenderem, ecce è diuerso longè alia rerum facies. Extorres indigenæ, & Christianis infensi: subuersi iam montes & auro pene vacui: exhausta mapalia, tristis vbique & horrida solitudo: serui, aut seruitutem horrentes Barbari, cuius ne nomen quidem ante nouerant: & atrocia eorum cum nostris bella, & quæ bella sequuntur calamitates. Deniq; nostra illic omnia vitia, sæuitiam, libidinem & auaritiam reperi. Hîc continuo mecum: Earum rerum causas numquid sciscitari & exsequi libet? Itaq; cognoscendi auidus, Hispanos scriptores adeo, eorum libros euoluo. Mira illic: Vno aut altero prœlio perdomitæ prouinciæ: prius pene rapta quam inita Regna: insignes Hispanorum de Barbaris victoriæ, nisi equis deberentur. Denique tot Scipiones aut Alexandros magnos diceres, quot Hispani duces in illis terris bella gessere. Neq; profecto gloriam meritos abnuerim, si vel ipsi sæuitiæ, vel scriptores laudib. modum statuissent. De sceleribus interim eorum

Indiæ Occid faces hodie, misera.

):( ):(*& flagi-*

& flagitiis nonnihil, sed parcè. De Barbaris ferè omnia in peius, vt fermè victos, sicut cæteræ calamitates, ita ignominia sequitur.

Sed mirabar inprimis, cur non potius inermi quæsitu sine bellis peragratæ eæ terræ essent: vnde aut quo initio Indis cum Hispanis contracta bella: imò quas bellorum apud eos posse esse causas, vbi nulla esset diuitiarum admiratio, nulla honorum æmulatio aut cupiditas, creberrimæ inter homines certaminum causæ. Postremò cur Hispanos iniuria potiùs quàm beneficio experiri maluissent: à quibus præsertim non multa tantùm instrumenta vitæ & honesti cultus morem, sed literas etiam, rarum inter Barbaros, cum Religione acciperent. Quare primò hæc fere importunæ cuidam agrestique immanitati & ab omni societate abhorrenti naturæ tribuebam, quæ, vt nonnulla animalium, nullis beneficiis mansuesceret.

Quæ Indis aduersus Hispanos bellorum causæ.

Sed hæc forte rimanti, commodùm Benzo in manus incidit: qui vt superiorum opinionum errore demto, nodos soluit quibus impeditus hærebam, ita veros eorum malorum fontes aperuit. Is quæ decem & quatuor annorum spacio magna ex parte in Occident. India vidit, Italicò sermone conscripsit, mira quidem breuitate, sed ea tamen quæ nihil prope scitu dignum prætermittat, aut si qua sunt, nos ea vtcumque expleuimus. Ac ne collatum quidem cum alijs, multùm ab ijs discrepare comperi, nisi quod illi fere tantùm euentus rerum, hic quas illi callide sæpe reticent, causas etiam exsequitur: nec, vt plerique, audita ex aliis, sed ab se visa & explorata referens: vnde maior testimonio autoritas & scribenti fides.

Benzo Hispanis scriptoribus cur præferendus.

Hunc ego accurate quum perlegissem, suspectos habere priores illos scriptores, vt gratiæ plurimum dantes & suorum gloriæ nimium lenocinantes, cœpi: ac facile intelligere (quod res ipsa loquitur, & Barbari ipsi non minus naturalis iudicij luce quam experientia deprehenderunt) Hispanos verbo ad propagandos Christianæ religionis fineis in eas oras nauigasse: reipsa, vt ditißimis ijs subactis prouincijs æternæ dominationis sedes ibi figerent: id est speciosum titulum auaritiæ & prauis aliis cupidinibus prætexuisse.

Hispani scriptores suorū gloriæ lenocinantur.

Sed operæ precium est, id non tam ex meis verbis quam ex ipsorum factis cognoscere. Ita enim & subigendis illis populis, & postquam subegerant regendis, hactenus maxima ex parte sese agitauere, vt quum quiduis aliud reipsa præstarent quam quod præ se tulerant, Dionysii alicuius aut Machiauelli discipulos verius quam Christi se esse proderent.

Age igitur, aliquot istius, si libet, placita cum horum gestis componamus: quando hæc tantam inter se similitudinem habent, vt facile vel istos ex Machiauelli ludo profectos, vel istum ex horum præclaris in Italia facinoribus Theoremata sua hausisse credideris. Quum enim in commentariis

mentariis illis quibus Tyrannum verius quam Principem instituit Machiauellus, suadeat inter alia, vt quum ex animo Deum non colat, pietatis tamen externam speciem præ se ferens, eam de se opinionem ac famam apud omnes, quoad eius fieri poßit, conciliet. Id non perniciosius docuisse videtur iste, quam Hispani apud Indos præstitisse. Ac nihil primo facilius, quam craßis Barbarorum ingeniis hoc persuadere, qui nouæ & peregrinæ gentis miraculo capti, de ea præclara omnia & quamuis absurda crederent. Ergo Hispanis, quum splendidum Dei & Christiani nominis gloriæ promouendæ titulum suis expeditionibus imponerent, & se Christianos, ac filios Dei altißimi, alternis prope verbis iactarent, vsque adeo habita fides, vt etiam descendisse istos è cœlis (nam & hoc ementiri non pudebat) vulgo illis gentibus persuasum esset: donec res ipsa & facinora hæc vanitatem coarguerent. Machiauelli dogmatum, & rerum ab Hispanis in India gestarum, collatio.

Hispani vero prona interim Barbarorum crudelitate adeo abuti, vt etiam opinionem & spem quandam salutis illis insitam (cæcam quidem illam & inanem, sed tamen spem) ad exitium miserorum & suum quæstum verterent. Exemplum vnum referam. Ex quo in Hispaniola viciniſque insulis indigenæ operarii Hispanis ad exercenda metalla defuerunt: prouidere sibi ex Lucaiis insulis, quæ infra Cubam ad Septemtrionem versæ sunt, mancipia instituere. Qua in re mira arte & consueta illa sua Pietatis larua vtebantur. Quum enim illi simplices & minime mali homines, rigore Septemtrionalis plagæ expiatis suis peccatis, in Elysios quosdam campos migraturos se aliquando confiderent, quos ad Meridiem sitos esse somniarent: Hispani illuc nauibus appellentes, persuadebant se eo venisse vt eos in beatas illas sedes traducerent. Ita miseros vana spe illectos, & pro certo habentes se in Paradisum aliquem amœnum abduci, plenis nauigiis in aurifodinas asportabant. Et eiuscemodi quidem capturis quinquaginta hominum millia absumta, & vniuersa prope Lucaiensium gens deleta est. Tantum videlicet in Hispanis illis Religionis erat, vt istos in Paradiso illo suo collocare nollent, nisi prius in Purgatorium demersos. Sed spectemus cetera. Hispani specie pietatis Indos in seruitutem pelliciunt. Hispani Lucaiensium credulitate abutuntur.

Monet Machiauellus, non posse melius prouinciam aut agrum recens captum sub imperio teneri, quam si deductis in eum coloniis veteres incolæ pellantur, aut ita attritis premantur opibus, vt nulla vis ac rebellio ab iis metui poßit. Id quoque strenue ab Hispanis præstitum. Ita enim eas terras occuparunt (quo iure ac titulo ipsi viderint) vt non tantum Colonias arcesque imponerent domitarum gentium ceruicibus, sed eas quoque sibi compedes suis manibus fabricari cogerent. Neque id satis: sed quum indigenas intolerabili sæuitia pepulerint domibus, exturbarint agris, aut inter mancipia habentes laboribus attriuerint, pleriſque locis

ex veteribus incolis nullos: multis quam paucissimos, omnibus quidem ita inopes humilesq́ Indos reliquerunt, vt ab ijs rebellionem non pertimescant. Eius tyrannidis testes sunt Hispaniola, Cuba, Iamaica, San-ioannis de Portu-diuite, & Guanaxiæ insulæ, in quibus (vel ipsis Hispanis historicis testibus) ex quadragies centies capitum millibus, quibus olim habitabantur, vix hodie quingenti aut sexcenti Indi superſint. Adeo ingentium etiam bellorum clades Auaritia superat.

Neque vllam fere gentium hodie video, cui iustius quadret quod Romanis quondam exprobratum à Britannis scribit Tacitus: Raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur: si locuples hostis est, auari: si pauper, ambitiosi: quos non Oriens non Occidens satiauerit: soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt: auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque vbi solitudinem faciunt, Pacem appellant.

In vita Agricolæ.

Idem Tyrannicus doctor præcipit, Nulla ratione melius ciuitatem aut prouinciam posse subigi quam si malis moribus impleatur: qua arte Cyrus, suadente Crœso, Lydos magis quam vllis armis fregit. At ne istud quidem Machiauellus melius scriptis, quam Hispani facta expressere. Vulgaria hæc, Insuetos vino Barbaros ebrietate mollire & vincere, quod sæpe illis loco virtutis fuit: mulierum virginumq́ pudicitiam attrectare, vnde mox in Europam atq́ in totum orbem Indica lues sparsa est: quum liberos etiam eorum, in disciplinam acceptos, iuuare, sacrum Dei nomen blasphemiis proscindere, aleari, furari, mentiri, scortari, & sicas vibrare, docuerint. Ac ne ea quidem gratuito: quando & aurum, & vniones, & libertatem, & cetera bonorum, ab illis gentibus accepere, quum sua illis vitia traderent. Qua in re tamen illud percommode accidit, quod, præter naturalem lucem, Præcepta Dei, quæ vtcumq́ ab Hispanis didicere, cum eorum exemplis & factis componentes, horrenda ipsorum scelera & flagitia graui præiudicio damnent, donec in iudicio aduersus eos consurgant Barbari.

Hispanorum consuetudine Indorum liberi corrumpuntur.

Præter hæc Machiauellus docet, Nulla ratione facilius in pace ac fide contineri, & prohiberi à rebellione subditos, quam si inopia & labore cohibeantur. Mirum quam auide arreptum hoc dociles isti ad vitia discipuli, in rem atq́ vsum verterint. Neque enim tantum quidquid circum brachia, colla, aures, braculas, auri habuere Barbari, cum ceteris delicijs excussere: sed penitus ire in viscera terræ, & paruo alioqui contentos, versis montibus, scrutari abditas opes coegerunt. Hinc tributa, onera, metalla, seruientium pœnæ, Indis imposita, & cætera, in quibus excogitandis nimio plus quam velimus ingeniosa Auaritia est.

Hispani Barbaris quæ habent & quæ non habent extorquent.

Nec contenti eripere quæcunque habebant, etiam quæ non habebant,

bant, miseros homines vi, malo, tormentis inuenire subegerunt, & iis locis vbi ne mica quidem auri esset, aurum superbis dominis pendere: donec miseri illi homines tot malorum exitum desperatione & deformi exitu quærerent. Atq; hic quidem (nisi vniuerso Christiano nomini grauius iniustum esset dedecus, quam vt risum mereri posset) operæ pretium sit cognoscere, quam lepide Barbarorum nonnulli furiosam illam auri famem expleuerint: quum vt rex Mithridates Aquilio Romano duci capto, ita Hispanis isti aurum in os infunderent. Imo quum Barbaros coegerunt, cum diris exsecrationibus, Aurum, Christianorum Deum, palam vocare: quibus piaculis se ab tam graui noxa vnquam exsoluent?

Barbari auaritiam Hispanorum mirifice explent.

Longum esset, omnia ad hunc modum persequi, quibus impotentem illum & tyrannicum suum dominatum in India isti fundarunt exercueruntq;, quum Christi imperium propagare velle prætexerent. Illud quidem præfractæ & insanabilis auaritiæ sæuitiæq; insigne documentum est. quod absumtis montium, amnium, terrarum & maris opibus, aut in Hispaniam transuectis, quum niliam Indis præter nuda corpora superesset, corpora ipsa habere quæstui cœperunt, nec tantum illis pro asinis & mulis abuti, sed liberos quoq; homines vndecumq; in seruitutem rapere, vendere, occidere: scilicet quia Christiani fieri nollent. Ac, credo, Indiam & Hispaniam mancipiis replessent, ni vaganti auaritiæ frenos iniecisset Carolus Quintus: cui tamen vsq; adeo obeditum non est, vt rebellare Coloniæ & arma sumere in principem cum periculo, quam parere cum detrimento mallent.

Hispani Indorum fortunis consumtis, corpora seruituti mancipant.

Carolus V. Indos liberari iubet.

Miremur iam Indos Christianam fidem respuere hactenus? Quo fructu prædicari Euangelium apud Barbaros ab ijs speres, quibus miseros homines in India affigere saxis, lacerare tormentis, obijcere canibus, proterere equis, vrere flammis, iocus & ludus fuit? Itaque his & talibus factis tam implacabile odium omnium Barbarorum non in se tantum, sed in omne quoque Christianum nomen, conciuerunt: vt vulgo Christianos, non homines ex hominibus ortos, sed purgamenta quædam maris & monstra ex barbari elementi spumis concreta eiectaq; esse pro certo habeant: malintq; liberos ex se ortos trucidare sua manu, quam mancipia tyrannis alere.

Hic nonnulli, etsi Hispanos in totum non excusant, subleuant tamen, & maximam partem horum malorum in earum gentium vitia exonerant, quæ Deus scilicet ita vlcisci voluit. Nec ipse quidem meritos abnuerim, nisi peiores ij fuissent à quibus oppressi sunt. Etsi enim isti suis quoque vitiis, & quidem magnis, laborant, sunt tamen in ijs nonnulla quæ non erubescamus imitari: & vtinam ex hac indole aliquid Hispani hausissent, nec auidius aut gloriam aut caducas opes quam isti concupiscerent.

Hispanorum excusatio.

ſcerent. Certe, vt deeſſent illis alia, vel inſigni quiete vitæ, vel innocentiæ vmbra, vel hoſpitali benignitate in aduenas, non plane indignos iudico quibuſcum mitius ageretur. Quum vero etiam à litteris & religione non abhorrerent, alliciendi potius beneficiis quam vitiis abſterrendi erant.

CETERVM *ne ipſe quidem tamen has diuinitus illis clades obtigiſſe dubito: immo Deum (cuius profunda ſunt iudicia & imperſcrutabiles viæ) vt quondam Gotthorum & Hunnorum opera Italiam, Saracenorum Gallias & Hiſpanias, Patrum noſtrorum ætate Gallicis armis Neapolitanos principes attriuerit: ita noſtris temporibus non tantum ad beluinas Indiæ gentes domandas, ſed Europæ quoq; laſciuiam caſtigandam Hiſpanis miniſtris vti. Sed an propterea (ò Gotthorum & Vandalorum ſanguis) quod patrum veſtrorum veſtigia ſequentes, ventis hodie admodum ſecundis vtimini: quod nauibus, armis, viris, equis, terras & maria conſternitis, Dei manum effugere vos poſſe exiſtimatis? Venient haud dubie, venient tempora, quibus ſtata vice vretur Hiſpania bellis, & vos qui alienis ſpoliis diuites eſtis, viciſſim ſpoliabimini: Vos qui non tantum quietas ſolicitaſtis gentes, ſed etiam afflictas premitis, & iam diu noſtrum quatitis orbem: aliquando & ipſi quoq; è calice irarum Domini, quem aliis hodie porrigitis, bibetis. Nondum ſtirps Maurorum plane exſtincta eſt, qui Hiſpaniam armis occupatam aliquot ſecula tenuerunt. Nondum omne Indorum genus funditus ſubſtuliſtis, qui omnes rebellandi occaſiones ſpeculantur. Viuit adhuc in Sicilia eorum ſoboles, qui quondam licentius alieno vtentes Gallos, vna literarum ſignificatione, vno die, omnes obtruncarunt. Atq; vt, fatali omnium ignauia, nulli aduerſum vos ſeſe arment populi, viuit tamen in cœlis Dominus, qui publicam Gentium inſaniam & inſolentiores triumphos ſuo tempore compeſcere conſueuit.*

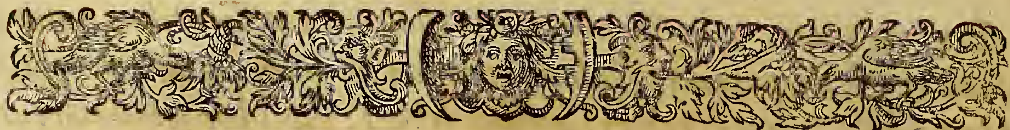
VERVM, *vt ipſe quoq;, & quidem æquius quam Hiſpani, Hiſpanos ſubleuem, primum me nullo Hiſpanorum odio, Indorum patrocinium ſuſcepiſſe profiteor: ac ſi quid forte hic aſperius in eos dictum exciderit, in bonos & honeſtos eius gentis viros dictum id me nolle ſignifico: quos ſingulari beneuolentia complector: In primis fratres meos, pro Chriſto indigna multa atq; aſpera in Hiſpania perpetientes: pro quibus & nunc & quotidie Dominum oro, vt eos è fornace illa Babylonica mirabili potentia ſua liberet. Deinde quum multa præclara Hiſpanos in India geſſiſſe facile agnoſcam: ita, ſiue diuturna earum gentium conſuetudine, ſiue anguſtiis rerum, efferatos, multa ſane perperam, quorum pudeat, egiſſe non dubito: nec ipſos quidem, ſi quid veræ indolis ineſt, recuſaturos cenſeam, quominus in Hiſtoriis, quibus res eorum geſtæ narrantur, vt egregie facta, ita de ſuis vitiis nonnihil audiant: quando næuos & maculas ſi nudaueris, eluuntur: laudibus corrumpimur.* Po-

Postremo, vt in singulis sæpe personis, ita in Gentibus naturalis quædam & propria ad peculiare aliquod studium animi propensio est. Hanc nosse & dextrè regere homines debent: siquidem specie virtutis sæpe in vitium degenerat. Hispani, bellis nata gens, & magnos fere magis quam quietos gerens spiritus, otii impatientes sunt, pigritiam odere. Laudabile id: sed ex eo, dum non cauent, & currere ad Indos, & lacessere quietos, nunc vero etiam ab Indis & Turcis in Christianos arma vertere assueuerunt. Itaque quando ad contractas, nec dum expiatas in India culpas, hoc quoque nefas addunt: patiantur se moneri, vt matura pœnitentia imminentem suis capitibus iram Dei anteuertant: discant operari manibus & terram colere, & suis contenti opibus intra Hispaniæ terminos, per laborem corporis & quietem animi securam potius & tranquillam quam cruentam senectutem expectent. Me quidem hoc libello non minus eorum saluti quam memoriæ consuluisse nunquam pigebit, si libenter hæc legant & resipiscant.

DE AMBIGVO INDIÆ nomine.

INDIA, proprie ingens illa Asiæ ad Ortum regio vocatur, quæ Alexandri & Macedonum armis perlustrata est. Hoc autem Orientalis Indiæ nomen Nouo huic orbi à Columbo primo eius inuentore impositum putamus, quum Nouas illas insulas primum repertas, Cipangon esse existimaret, quæ ex aduerso Sinæ & Cataii sita, Orientali potius quam Occidentali limiti attribuitur: idque iuxta Aristotelis & Senecæ sententiam, qui non procul abesse Indiam ab Hispania scripserunt. Porro vt veterem illam Indiam ab hac noua nota aliqua distinguamus: illam Orientalem, hanc Occidentalem fere nuncupabimus.

EPI-

EPIGRAMMATA ALIQVOT.

De aurea ætate apud Indos Occid. in Ferream mutata.

QVÆRITIS vnde Nouum tot ferrea bella per orbem:
Cúr ve quies illis non sit vt ante locis?
Auro fœta Ceres, & sæui nescia Ferri,
Illic innocuas sponte ferebat opes.
At simul Occiduos, quos nondum norat, ad Indos
Thusca per incertas carbasus iuit aquas:
Inde Auro rediere graues; Ferrúmque tulere
Hispani, & populis imposuere iugum.
Hinc quondam atque diu, miseris nunc gentibus, ætas
Aurea quæ fuerat, Ferrea facta fuit.

VRB. CALVETONIS.

EIVSDEM.

De Indorum conuersione.

Hispanus, cæcis vt lumen redderet Indis,
Sciderat ignotas per freta longa vias.
Nec tamen vlla fides: nec lux promissa refulsit,
Nec cœpit miseris clarior ire dies.
Quin sibi Barbarus hinc, & clare & multa videnti,
Ereptos visus iam prope conqueritur.
Quid mirum, exhaustis opibus terraque marique,
Si minus, aut potius, si nihil Inde vides?

EIVSDEM.

Celtiber Indorum sitiens (vt fama) salutem,
Et Christo multas quærere certus oues:
It, redit, ædificat, templis imponit honorem,
Corporaque infusis Barbara lustrat aquis.
Nec labor incassum: & quidni conuerteret Indos
Voce, manu montes vertere qui potuit?

¶ De

❡ De Hiſpanorum in Indiam Occid. nauigantium conſilio.

CAPTVS *opum ſtudio rabieq́ insanus habendi,*
Tentauit longas impiger Aſtur aquas,
Vt quondam iuuenes, Argiuæ robora pubis,
Sunt vetitas auſi per maris ire vias,
Ad ſæuum Æaten, rigidas & Phaſidis oras,
Auratum Colchis vellus vt eriperent:
Oceanum haud aliter penetrauit claſsis Ibera,
Vt raperet quas fert India diues opes,
India, quam memorant baccis auroq́ beatam:
Auro multa illic ſplendet arena micans,
Indica gemmiferis ſparguntur littora conchis,
Et caræ è terris effodiuntur opes.
Ergo, Hiſpane audax, lucrum fuit vnica cauſa:
Tanta Relligio non tibi cauſa viæ.

ST. TR.

EIVSDEM.

VRBANVS *Latia perſtrinxit arundine claſsis*
Hiſpanæ in miſeros efferafacta viros.
Et merito, miti quia nomen ducit ab vrbe,
Immites odit, nec vera facta probat.

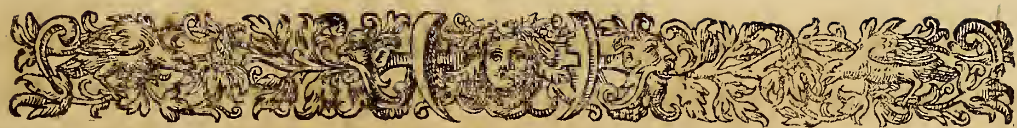

PRIMI LIBRI SVMMA ET ARGVMENTVM.

INTER *ſingularia huic ſeculo à Deo conceſſa beneficia & decora, Noui Orbis patefactionem merito numerare poſſumus. Ac primi quidem eius Inuentoris nomen pia memoria proſequi, gratitudinis pars eſt. Itaq; Benzo, poſtquam ſuſceptæ à ſe illuc nauigationis cauſas, curſum & appulſum breuiter expoſuit: quis primus in eas terras nauigare auſus ſit, diſcuſsis ea de re Hiſpanorum fabulis, aperit. Mox vt Hiſpani tantum Dei munus ſæuitia, auaritia, libidine & ſeditionibus corruperint: vnde inuſitati in Hiſpaniola inſula, quæ prima reperta eſt, turbines, indigenarum motus, & prædonum naufragia conſequuta ſunt. Inde varias Indorum de noua gente opiniones, quum Hiſpani ſe filios Dei eſſe paſſim iactarent: Barbari rem ex factis æſtimantes, adduci vt crederent non poſſent: Inter hæc tranſgreſsi in Indicam continentem Hiſpani, quum infenſos inquietæ ipſorum auaritiæ Barbaros in amicitiam pellicere non poſſent: eos vt inſociabiles apud Regem Hiſpaniæ criminantur. Itaq; ob id imponitur regio Edicto Indis ſeruitus, & mox abrogatur. Interea nihilo ſecius creſcere ſæuitia Hiſpanorum in eos, & eorum implacabile in Hiſpanos odium, quorum etiam tyrannidem vulgo quæſita morte fugerent. Ac ne ipſi quidem Præfecti Hiſpani ſatis inter ſe concordes, iam tum odiis, ambitione, & inuidia, omnia miſcebant, donec, tragicæ ſæuitiæ exemplo, generum ſocer ſecuri percuteret.*

IN *hæc egreſſus Benzo, ad Hiſpaniolam reuertitur (de qua proprie hoc libro: vt Secundo de rebus ab Hiſpanis in Caſtella aurea, Nicaragua, Guattimala, Indicæ continentis prouinciis, geſtis: Tertio, de iis quæ in Peruano regno acciderunt, peculiariter agit) & eius indigenarum peruicacem ſuperſtitionem, ritus, mores, fruges: Poſtremo Inſulæ ipſius ſitum ſoliq; naturam & commoda deſcribit.*

NO-

NOVÆ NOVI ORBIS HISTORIÆ, PRIMVM AB HIERONYMO BENZONE Mediolanensi Italico sermone conscriptæ, nunc verò in Latinum translatæ,

Liber Primus.

Quæ causæ Benzonem ad nauigationem in Indiam Occid. suscipiendam impulerint.

CAPVT I.

QVVM essem adolescens, annos viginti duos natus, & multorum exemplo, peragrandi orbis cupidus: præsertim visendæ eius mundi partis nuper repertæ, cui Indiæ Occidentalis, & Noui orbis nomen factum est, explere animum ipse tandem mecum constitui. Postquam igitur eò ire mihi sententia stetit, Mediolano profectus, anno M.D.XLI. Dei summi gubernatoris ope fretus, terrestri itinere Medinam campi, celeberrimum totius Hispaniæ emporium, perueni. Inde Hispalim progressus, secundo Bæri flumine ad oppidum S. Lucari de Berrameda, Lembo peruectus sum: vbi omnium nauium ex Hispania in Indiam commeantium atq; inde redeuntium appulsus & portus est. Ibi forte nauim mercibus onustam nactus, soluere & in Magnam-Canariam vela facere parantem: quum breuior atq; expeditior traiiciendi ratio mihi non occurreret: præterea accepissem naues vino, farina, melle, caseo, cæterisque eiuscemodi rebus instructas, quæ ad eas regiones necessariæ importantur, è Canariis insulis in Indiam omni tempore decurrere: desiderii mei velociter explendi auidus, eam nauim conscendi. Bimestri spatio expleto, in Magnam-Canariam peruenimus: vbi quum audiuissem celocem vnam in insula Palma (ea vna è Canariis est) vino onerari vt mox in Indiam traiiceret, protinus conscenso nauigio in eam insulam biduo trauectus sum. Inde, posteaquam paucis diebus ea nauis omnibus rebus instructa est, soluimus.

Benzonis in Indiam nauigatio, anno M.D.XLI.

Porro quum quatuordecim dies prospero vento nauigassemus, ingentem vim marinarum auium repente conspeximus: vnde non sine incredibili animi voluptate nos haud procul abesse terra, iudicium faciebamus. Nocte quoque sæpius volucres quidam pisces, longitudine palmi, in nauem nostram volitantes cadebant, quibus haud multo secus atque ipsis vespertilionibus species quædam alarum inerat. Iam Nauclerus nauigatoriæ artis peritus Solis altitudinem & declinationem explorare cœperat, quæ ex linea Meridiana deprehenditur: noctu polum Arcticum seruans, aut vicinam illi stellam (Tramontanam illi vocant) quæ iam multum nobis depressa erat. Ad eum modum nauigantes, post duos dies, Dominica quadam die mane sub ortum Solis terræ conspectum habuimus. Ibi magister nauis mihi affirmat insulam eam ipsam esse, quam primam inuictus Christophorus Columb. secunda sua ex Hispania in Hispaniolam nauigatione vidisset. Eum enim, quum è Canariis soluens vigintiquatuor aut vigintiquinque totos dies nauigasset, absque vllius occursu terræ, quum aliquam conspicere incredibiliter arderet, protinus oculo eam insulam notasse, ac propterea Desideratam vocasse.

Pisces volucres.

Desiderata insula.

In eo tractu multæ sparsæ insulæ, quarum maximam Hispani Guadalupeam appellant, incolis Caribibus fere habitantur, qui humanis carnibus, id est hostium suorum, vesci consueuerunt. Dum eas præteruehimur, lintrem, quem Indi piscatores agebant, obuium habuimus: sed illi nobis conspectis aufugêre: nos institutum cursum sequuti, flexa in læuam prora, versus Æquinoctialem lineam, alias quasdam insulas continenti obiectas, post octauum diem conspeximus.

Cubagua insula.

Ad earum vnam, Cubaguam nomine, appellimus, qua in insula tum forte erat Hieronymus Ortalus Cumanæ Præfectus. Is tantos animo meo stimulos admouit, splendidis me verbis & pollicitis onerans (sicuti earum regionum Gubernatorib. facere solenne est) vt me secum manere subigeret. Quippe quum is propediem cum non spernenda Hispaniorum manu in suam Prouinciam iturum præ se ferret (quam indigenæ Nautal, Hispani hodie Dorado, id est auream, nuncupant, vel eo vno vocabulo spem diuitiarum faciente) & nos breui ditissimos euasuros alternis prope verbis sponderet: vanis istis eius promissis, & multis aliis maioribus effectum est vt cum eo manerem, non minus videlicet rei faciundæ quam visendi Noui orbis cupidus.

1. *Ouiedus in sua Epitoma Indiæ Occident. & cap. V. lib. XIIII. Hist.*

Hist. Naturalis, hæc de piscibus istis volucribus scribit: Inueniuntur (inquit) horum nonnulli adeo pusilli vt exiguam apem non superent, alij vero qui maiorum Sardarum magnitudinem æquent. Nauibus, plenis velis procedentibus, videas mari emergentes, & in aerem tollentes sese magnos & mediocres horum piscium greges, ex vtroq; illarum latere, in quas sæpe viui decidunt. Alæ à branchiis procedentes, piscibus ipsis non sunt minus longæ, tenues & membranaceæ instar alarum vespertilionis, vel vt piscium fluuiatilium pinnæ. Singulis volatibus centum aut ad summum ducentorum passuum longitudinem emetiuntur, hoc est, quamdiu humiditas aliqua in alis superest: illis desiccatis in aquam relabuntur, tum denuo sese attollunt, aut consistunt, nisi alij pisces aut aues eos persequantur: nulla enim quiete frui possunt miseri isti pisces. Memini semel vela faciens supra insulam Bermudam, voluptatem capere ex aliis piscibus, & marinis auibus hos pisces persequentibus. Genus Auratarum erat summa aqua natantium, interdum etiam dorsum exerentium, & hos alatos pisces insequentium ad deuorandum. Miseri hi pisces magno impetu subito ex aqua se tollebant, vt volatu periculo se subducerent, Auratis tamen natatum prosequentibus, vt in aquam recidentes occuparent. Inde fulicæ, mergi, & aliæ aues marinæ in procinctu erant, ad eos volantes excipiendum: sic vt neque in mari neque in aere tuti essent. Viua sane imago vitæ hominum, qui nullam securitatem in hoc mundo habent, siue in summo gradu constituti sint, siue in infimo. Atque vna hæc res sufficere debebat ad excitandos homines, vt aspirent ad felicem illam & securam quietem, quam Deus præparauit diligentibus se.

Elegantissima & vtilissima reuera est hæc Ouiedi consideratio.

II. Caribe lingua Indica, strenuum siue audacē significat. Et eo nomine dicuntur maioris Indiæ Occidentalis partis incolæ, optimi sagittarij, qui semper Hispanis restiterunt, præsertim qui insulas Borichen, Guadalupe, Dominicam, Matitino, Cibucheira (hodie S. crux nuncupatam) & alias in eo Climate sitas inhabitant. Solebant antiquitus hi Sagittarii Caribes, gens bellicosa, arcubus & sagittis veneno tinctis cum suis Canois siue lintribus monoxylis bello petere Hispaniolæ insulæ incolas. Arbitrantur quidam hos Caribes insulanos, alio nomine Canibales appellatos, omnes humana carne vescentes, exceptis Borichenis, originem ducere ex Prouincia quadam Continentis ad dextram Sinus Vrabæ sita, Caribana dicta. Caraibe aliud significat, vt quod nomen sit Sacerdotum aut Pseudoprophetarum Brasilianæ Prouinciæ.

¶ Quomodo Hispani in India Occid. Barbaris, tum amicis tum inimicis, vtantur.

CAPVT II.

PAVCIS post diebus quàm in Cubaguam appuleramus, eôdem Petrus Errera insulæ Margaritæ præfectus duobus phaselis triginta cum Hispanis applicuit, vt inde in aduersum traiiciens mancipia aliquot è continenti raperet. Itaque eo consilio paucis quàm eo venerat diebus mane duabus post lucem horis inde soluens, Hieronymum Ortalum & nos secum abduxit: & sub eius diei vesperam Cumanæ fluuii ostium inuecti sumus. Eo loco ædificatum erat ab Hispanis propugnaculum è materia, ad tutanda nauigia, è Cubagua ad flumen illud aquatum commeantia. Exstruxerat quidem ante aliud munimentum è cespite in eo littore Iacobus Castellio, quo tempore vnionum piscatus vigebat: sed paulo post actum continuis imbribus flumen plana camporum ad duo ferme passuum millia ita inundauit, vt eam arcem quoq; euerteret. Ibidem erant quatuor ferme aut quinque tuguria fluuialibus cannis & arundinibus contexta, vnde (sicuti post dicemus) Didacus Ocampus trib. mil. Toletum vrbem condiderat. Iam Hispani omnem eam oram prope desolauerant: & ex tanta Indorum multitudine quanta olim erat, nulli ferme tum reperiebantur præter paucos aliquot & pauperes regulos, quibus Hispani pepercerant, vt iis ad operas suas pro mancipiis vterentur. Ceteri in solitudines & deserta loca concesserant, tantum vt Christianorum imperium fugerent.

Toletum noua Colonia 4. aut 5. tuguriis constans.

Indicæ mulieris inusitata species.

SED dum nos aliquot in Cumana moramur dies, eo venit Indica mulier præcipui eius prouinciæ reguli vxor, quasillum patriis fructibus plenum ferens: ceterum eo oris corporisq; habitu vt tam deformem ac prodigiosam speciem neque ante neque post eam diem vidisse me vnquam meminerim: neque tum rei nouæ miraculo stupefactus eam intuendo explere oculos possem. Illa vt venit, ad Erreram præfectum ingressa, posito ei ante pedes quod attulerat munere, tacita in scamno assedit, tali habitu ac specie: Primum prorsus nuda exceptis pudendis, quæ velare eius prouinciæ consuetudo fert: vetula, virgata toto corpore ac depicta nigro, promissis ad pubem capillis: præterea auriculis infimis adeo productis demissisque vt in humeros vsque penderent, (fœdum visu spectaculum) deinde per medium fissis, ac foraminibus insertos anellos gerens, leuissimos, è ligno quodam elaborato, quod eorum lingua Cacoma dicitur.

tur. Vngues ei præter modum longi, atri dentes, os patulum, nares perforatæ inserto annulo quem ipsi Caricori appellant: ita vt monstri cuiusdam potius quam humanam speciem haberet.

Bidvo expleto, è Cumana soluimus & vsque oram legentes in Ortum per sinum Pariæ, ad ea litora appellebamus, in quibus Reguli fœdere & amicitia cum Hispanis iuncti erant: quumque iis fere locis egrederemur in terram, pro paululo vino Hispaniensi, pro indusio, pro cultello & aliis euiusce modi minimi precii rebus, quibus Præfectus illos munerabatur, ipsi nobiscum aliquot è suis clientibus & subditis mittebant, duces itinerum, qui loca & tractus indicarent, vnde capitales ipsorum hostes Indos captiuos abduceremus, quum ipsi Christianorum se amicos & socios ferrent. Itaque manente Præfecto cum octo Hispanis in Cariaco eius oræ litore, ceteri omnes iter ingressi, præeuntibus ducibus de gente amica datis, & commeatus ferentibus, prædabundo agmine, centum ferme passuum millia terrestri itinere introrsus emensi sumus: montes, valles, flumina, saltus & cetera locorum aspera multa cum vexatione transgressi, qua iter duces monstrauerant. Tandem per inuias rupes & prærupta saxa, & foramina, quà vulpes quoque ipsas transire dubitaturas existimem, sæpius noctu quam interdiu procedentes: ducentos & quadraginta Indos mares ac feminas, puberes atque impuberes, manu captos abduximus. Agminis nostri ductor metuens ne alimenta deficerent (tametsi ex Indorum mapalibus aliqua cibaria contraherentur) signum receptui dedit. Quum retro vnde veneramus regrederemur, mane quodam ad primam ferme Auroram forte duos ignes eminus repente conspicimus, vnum in monte, alterum in planicie: quum vtroque ire liberet, agmine in duas partes diuiso, alii in planitiem, alii ad montem contendunt. Qui in plana sese demiserant, velocius quo destinabant perueniunt: ibique reperta tantum anu quadam cum filia, quæ infantem aleret, manus vtrique iniiciunt. Illæ somno correptæ facillime oppressæ sunt, sed improuiso irruentium impetu excitatæ tantum clamorem ediderunt, vt qui in monte erant procul eam vocem exaudirent. Itaque priusquam nostri ad eos peruenissent, clamorem & ipsi alte tollunt: vnde nostri pauci Indorum mulitudine territi, retro sese ad suos recipiunt, vt iunctis cum reliquo agmine viribus, vbi nos eramus, hostem propulsarent. Interea hostes iuga & aditus qua subire nos oportebat, occupare festinant: sed quum orta lux maiorem armatorum multitudinem quam quantam rati erant aperuisset, præsidio excesserunt. Nihilo secius interea abeuntes sagittis venenatis configere nostros,

Hispani in India prædas hominum agunt.

&

& conuiciis incessere, latrones, canes, proditores, prædones vocando & probra alia obiectando: neque dubito quin, nisi ab amicis nostris prohibiti & fugati essent, ingens clades accipienda nobis fuerit. Ita absque vllo detrimento saltum illum superauimus, relicta anu illa quam ceperamus, quum ambulare non posset: ac biduo post ad eum locum vbi præfectus erat, peruenimus: mox inde, refectis aliquot dierum quiete corporibus, & correptis aliquot lintribus quîs indigenæ vulgo vti solent, octoginta ferme millia passum eius oræ percurrimus. Indi alueis ex singulis arboribus cauatis nauigant, quas cymbas illi Piraguas vocant, & earum maximæ quinquaginta circiter homines ferunt.

Indica nauigia monoxyla.

PORRO quum per omnem eius oræ longitudinem Indorum aliqui è montibus ad mare piscandi causa descendere consueuissent, nos eius moris minime ignari, aptis ad insidias locis abditi, vnde minime conspici possemus, totum sæpe diem opperiebamur, si quos forte in æquum degressos excipere possemus. Mox vt Indi apparuerant, tum nos subito omnes ex suis quisque latebris exorti, in eos, ceu lupi in agnos, vndique impetum faciebamus. Hac arte amplius quinquaginta mancipia, omnes ferme fœminas, cum liberis paruulis, cepimus: tandem tamen, quum ea omnia littora crebris exscensionibus infesta fecissemus, à quibusdam inimicis Indis conspecti sumus. Illi vero piscantes simulac nos viderunt, ingenti clamore sublato aliis signum nostri aduentus dedere. Itaque quotquot circum ea litora erant, diffugiunt: nos vero in terram egressi nihil prædæ inuenimus, præter siccos pisces qui craticulis ex arundinibus compactis impositi lento igne torrebantur, & locustas ad solem exsiccatas, quas indigenæ vt domi reconderent, lineatim filo traiecerant.

Alia venandorum mancipiorum ratio.

DVX noster postquam detecta fraude prædam hominum se facere vltra non posse intellexit, retro iter flexit & ad domum pauperis cuiusdam reguli Hispanis amicitia iuncti, applicans: postquam eum muneribus, phiala vini, indusio vno, & cultellis aliquot conciliasset, blandis verbis rogat velit se deducere in locum vnde prædari mancipia possit. Regulo Christianos secum ducere in expeditionem non placuit, sed sumptis aliquot è suis abiit, & postridie eius diei reuersus decem & sex Indos adduxit manibus post tergum reuinctis, eosque ductori nostro dono dedit. Is ei multas gratias agens promissis hominem implet spondetque se aliâs ei maioris precii res & elegantiores allaturum. His gestis, Cariacum reuertimur: die sequenti in Cumanam peruenimus: Præfectus captiuos in Cubaguam

Hispani ad capiendos Indos Indorum opera abutuntur.

guam mittit, & Indis sociis, qui eum prosequuti fuerant, domos suas redeundi potestatem facit. Illos abeuntes in itinere inimici adoriuntur & quatuor interficiunt: reliqui in Cumanam regressi præfectum adeunt, & calamitatem suam querentes rogant vt secum Christianos aliquot armatos mittat, qui communes inimicos vlciscantur. Præfectus, quamquam vicem eorum vehementer dolere vultu & verbis præ se ferret, tamen quando præuertendum ei aliud maioris momenti inceptum esset, in præsentia ipsis consulere se non posse respondit: verum fidem interea dare, hostes non impune eam iniuriam laturos, sed simulac facultas adfuisset, se meritas de illis pœnas sumturum. Illi male admodum contenti & offensi abeunt, diras in Christianos & eorum rapinas iacientes, qui tot ipsis malorum autores & causæ essent.

¶ *Indi captiui quomodo ab Hispanis tractentur. Pariensium mores, & arma.*

CAPVT III.

PRÆFECTVS paucos post dies cum vniuerso agmine è Cumana soluens & oram occasum versus legens ad Amaracapanam appellit. Oppidum est quadraginta fermè domuum, quod quadringenti Hispani assidue incolebant. Ii quotannis è suo corpore legebant ducem, qui dimidia militum parte attributa & multis eius sinus accolis Indis quibuscum societas erat, assumtis, per multas eius oræ prouincias prædatum discurrebat. Ibi dum moramur, Petrus de Calice trib. mil. quatuor millia mancipiorum & amplius trahens, venit: multo etiam plures captos adducturus, ni partim labore, lassitudine & alimentorum penuria, partim ægritudine animi & desiderio patriæ, parentum ac liberorum, quos inuiti reliquerant, permulti in via defecissent. Nonnullis etiam, quum agmen raptim ductum facile sequi non possent, ne ad bellum instaurandum superessent, Hispani latera & pectora ferro traiecerant. Spectaculum profecto fœdum ac miserabile intuentibus calamitosum agmen illud seruorum: nuda, lacera, mutilata corpora, fame & miseria debilitatos viros feminasque. Infelices matres cerneres duos tresve filios trahentes, aut collo atque humeris gestantes, mœrore & lacrymis perditas: omnium ceruices, brachia, manus, funibus & catenis ferreis innexa erant: neque vlla inter eos adulta virgo, quam prædatores non stuprassent: tam profusa libidi-

ne, vt ea mox Hispanis in contagionem atque inde in perniciales morbos euaderet. Iste tribunus mil. amplius septingenta millia pass. à mari in mediterranea earum regionum penetrauerat, quæ sub primum Hispanorum aduentum frequentes & incolis refertæ: quum ego eò veni, propemodum in vastitatem & solitudinem redactæ erant. Hispani equites qui aduersus eos populos bellum gerunt, thoracibus gossipio bene suffultis muniti corpora, lanceisque & gladiis armati, prælia ineunt: peditum arma scutum, ensis, ballista, tegmen quoque corporis equestri simile, sed leuius. Tormentulis verò, loricis, aut thoracibus ferreis non vtuntur, non tantum propter humidos vapores qui è palustri & vliginoso solo gignuntur, sed quia quum sæpius in campis milites cubare necesse sit, partim sua sponte abundantius humescente terra, partim roscidis admodum noctibus, id genus armorum breui corrumperetur.

Hispani solitudinem in India fecerunt.

CETERVM, meo iudicio, totus ille tractus & ingenti illi sinui Pariẽsi adiacens regio quà meridiẽ spectat omniũ quotquot adii Indię terrarũ amœnissima est & feracissima. Siquidẽ ibi spaciosa planicies est, fertilis terra & assidue flores fundens tũ suauis tum tetri odoris: arborib. velut vere ꝑpetuo, toto anno folia durant, etsi paucę sunt salubres & frugiferæ: plerisq; etiam locis magna vis casiæ reperitur. Prouincia hæc in vniuersum calida est & humida. itaque multa ex eo insecta generantur: in iis culices, incolas noctu plurimum infestantes, & magna vis locustarum, quæ satis perniciem inferunt. Incolæ earum regionum penem tubo è cucurbitula, ceu theca aut vagina, includunt, cetera pendere extra sinentes: quondam eiuscemodi bracculas, aureas & vnionibus decoras gestare consueuerant, sed Hispani hunc illis morem finierunt. Fœminæ viris iunctæ peplo aut castula (quam Pampanillam vocant) muliebria velant: virgines fascia tantum aut vitta. Regulis quam multas libet vxores ducere licet: vna tamen tantum legitima habetur, eiq; in ceteras imperium est. Plebeii tres quatuórve sibi pro arbitrio iungunt: mox vbi consenuere, eas ablegant & iuniores asciscunt: & coniugum suarum virginitatem delibandam tradunt sacerdotibus quos Piacchos appellant.

Pariensis regio Indiæ ferè amœnissima.

Pariensibus quæ lex matrimonii sit.

CETERVM Indos non in Pariensi tantum sinu, sed in aliis quoq; Indiæ tractib. piscatus ferme alit: vinũ è Maizio, ꝙ pro frumento illis est, & aliis fructib. radicibusq;, moliũtur. Humana quoq; interdũ carne, pediculis simiarũ ritu, ranis, vermib. & aliis eiuscemodi spurcis alimentis vescũtur. Vnguentũ quoddam ad confirmandos dentes cõficiũt hoc modo. Vnionum feraces conchas cum foliis Axi cremant: mox cinefactas modica macerant aqua, donec calcis candorem referant.

rant. Eo vnguento illitos dentes tam atros, reddunt quam carbo est, & tali remedio eos semper absq; dolore conseruant. Nares quoq;, labra, aures, perforare mos illis: & corpus variis herbarum succis aliisque rubris & nigris fucis distinguere: denique quo absurdiore cultu sunt, eo sibi pulcriores videntur. Reguli lectis, straguli aut toralis longioris quam latioris instar factis, vtuntur: plebeii vero ferme omnes retis ad formam suos contexunt, omnes quidem pariter è gossipio, & in iis ad duo tigilla alligatis atque in aere suspensis dormiunt. Qui in campis cubant, aduersus nocturnum frigus, perpetuum ignem vna ex parte, altera lectum; habent. Atque hunc in vniuersum cubandi vsum moremque seruant earum regionum incolæ vsque ad fines [2] Nominis Dei (id oppidum Panamensis Isthmi est) neque alia dormendii consuetudo est in multis septentrionalis Oceani insulis.

Medicamen dentibus confirmandis, Pariensibus vsurpatum.

Cubandi mos.

ARMA illis præcipua arcus & sagittæ venenatæ. eas dupliciter fingunt, primum è palma, deinde arundinibus quibusdam concinnis, quas in ripis fluminum enatas, inopia ferri duris piscium squamis aut silicibus acutis asperant, mox bitumine nigro vngunt: pestiferum id virus est è radicibus, herbis, formicis, pomis, aliisque fœdis succis, permixtum, quod vetulæ cum serpentum sanie multo labore & diligentia decoquunt, donec ad exactum modum adduxerint: nec pauci interea tetro vapore, qui ex dira illa colluuie exhalat, exanimantur. Si quis sagitta eo liquore adhuc recenti peruncta saucietur, ei corpus intumescit, vi veneni adeo rapida vt breue intra spatium rabie correptus intereat: si vero venenum aliquando ante aut dudum factum sit, maximam partem lethalis efficaciæ deperdit. Veneni huius remedium præsentaneum est ferrum candens, inustum vulneri: & multos ego noui Hispanos, qui ea ope sanati sunt.

PORRO omnes serui qui ab Hispanis in iis prouinciis capiuntur, abducuntur in Cubaguam: siquidem in ea insula Regii procuratores resident, qui regia vectigalia colligunt, nempe vniones, aurum, mancipia, & cetera id genus, ex quibus omnibus quinta Regi penditur, id est, viginti è centum. Seruorum omnium faciei & brachiis ferro ignito, C. litera insculpto, nota inuritur: mox præfecti & duces de illis pro arbitrio statuunt: pars quoque militibus in prædam cedit, qui eos postea aut Hispanis aliis venum dant, aut de illorum capitibus inter se colludunt. Appellentibus quoque eò ex Hispania nauibus, mancipia ista vino, farina, nautico pane & aliis rebus necessariis, permutant: & quamuis Indicæ mulieres aliquæ ex Hispanis prægnantes sint, eas tamen quoque vendere nulla ipsis reli-

Indicis mancipiis quomodo abutantur Hispani.

gio eſt. Mercatores eos ſeruos inde auectos aliò, reuendunt. Alii mancipiis magnos quoſdam phaſelos ad formam celocium (quas Carauellas vocant) factos complent, & in Hiſpaniolam inſulam tranſmittunt. Sed præterquam quod mediterranei homines (quippe qui remotis ab Oceano terris fere capiantur) nauigandi tædium ægre tolerantes: ad hæc conferti ſtipatique in carinis ſub tabulatis nauium, inter putidas ſentinæ ſordeis, nauſeaſque & reliqua excrementa corporum, ceu pecora, in fæce ac ſtercore computreſcunt: etiam non raro, in ſumma maris malacia, tanta aquæ & ceteri victus penuria laborant, vt ferme omnes ſiti, fœtore atque æſtu anima interclusâ fœdum in modum exſpirent. Quibus ex rebus hodie totus ille tractus & ora Parienſi ſinui circumiecta ab Hiſpanis deſolata eſt. Quum enim iam neque vniones, neque aurum ibi reperiatur, & piſcatio margaritarum finem ceperit, nulla Hiſpanis ſpes quæſtus, niſi ex mancipiis, ſupereſt, quæ & ipſa hodie pauca ſunt. Earum enim regionum incolæ priſtinæ libertati Cæſaris beneficio reſtituti, aliò demigrarunt.

1. Axi, *planta vulgo nota in inſulis & continenti Indiæ Occid. cuius fructu Indi per totum annum, pro condimento & pipere vtuntur.*

2. De *primo huius coloniæ conditore, & cur ita dicta ſit, infra huius lib. c. 12. De eius ſitu lib. 2. c. 9.*

Indi Hiſpanos mortales eſſe, quomodo deprehenderint, quum immortales eſſe crederent.

CAPVT IIII.

NVNC ad Amaracapanam reuertor, quo, paucis poſtquam eo veneramus diebus, Regiæ San-Dominici curiæ mandatum allatum eſt. Ea iubebat Hieronymum Ortalum præfectum propter delictum ab ipſo commiſſum, corripi, & firmo cum præſidio tuto in Hiſpaniolam perduci. Quare expeditionem illam promiſſam affluere finens, ſpem quoque diuitiarum quam mihi ſæpe fecerat, ſecum abſtulit. Sed me præterea ex cœli mutatione, inſolentia ciborum & vehementiore æſtu affectum, quum adhæc male cubando multum humidi terreni traxiſſem morbus corripuit: ac niſi vir vnus extitiſſet, qui meas miſerias reſpiceret, res meæ in perditiſſimo ſtatu haud dubie erant. Is Antonius Caſtellanus fuit, ſacerdos Gallus, nobilis, ſumma vir comitate ac liberalitate, quam decora & plena dignitatis corporis ſpecies honeſtabat, quæ res ei omnium beneuolentiam

Galli erga Italum in India benignitas.

lentiam ac reuerentiam conciliauerant. Is me in Amaracapanę portu naui impositum in insulam Margaritam misit, iussitq; ibi aduentum suum opperiri, vbi maximam partem seruitiorum suorum & facultatum habebat: moxque vt eò venit, tanta in me charitate ac beneficentia vsus est, vt si ex eo natus essem. Neque enim tantum sex menses domi suæ me dilecti filii loco habuit & curauit, sed recepta quoque valetudine inde abire volentem comiter dimisit, rebusque omnibus ad nauigandum necessariis copiosissime instruxit.

INDE quum carauella vna mancipiis onusta soluissemus, & oram legendo promontorium seu Caput Veli circumuecti, altum non sine magnis laboribus propter summam maris tranquillitatem traiecissemus, tandem Boriquenam insulam tenuimus: quæ ab Hispanis vulgo S. Ioannis dicta, etiam propter ingentem auri & argenti vim in ea repertam, S. Ioannis de Portu-ricco, id est diuite, nuncupata est. Quum primo Hispani eam insulam subigere aggressi essent, insulares eos immortales [1] esse pro certo habebant: eius rei periculum facere vnus è primoribus insulæ regulis aliquando constituit: dat negotium famulis vt Hispanum quendam, hospitem suum, perlatum ad flumen, tandiu pede vno retentum sub aqua mergi sinerent, donec extingui posset si mortalis esset. Illi sic demersum & suffocatum Hispanum humeris ad herum deferũt: is quum haud dubie mortuum esse videret & tali experimento iudicaret ceteros quoque mortales fore, iniuriis Hispanorum accensus, à quibus auare ac crudeliter habiti erant, in eos cum ceteris regulis coniurat. Illi in Hispanos nec opinantes vnà impetum faciunt, & centum quinquaginta trucidant, qui per insulam palati & auro legendo intenti erant: ac ne vnus quidem cladi superfuisset, nisi Didacus Salazar cum noua manu laborantibus subsidio venisset. Ex ea insula, vbi dierum aliquot quiete recreati essemus, soluentes, breui in Hispaniolam appulimus, atque in ciuitatem San-Dominici venimus. Ea prima terra ab Hispanis in illis regionibus frequentata, & colonia condita est.

Indi Hispanos mortales esse quomodo deprehenderint.

1. Insulæ Borichen, (nunc & S. Iohannis de portu diuite nuncupatæ) incolæ, intelligentes Hispaniolam Insulam ab Hispanis occupatam, quam non ignorabant magnam, & frequentibus hominibus habitatam, incredibile putabant, Christianos illam sibi subiicere potuisse, nisi immortales essent. Deinde cum audirent eos ex illa orbis parte aduenisse ex qua Sol oritur (est enim nostra Europa illis Orientalis) sibi persuadebant eam gentem è cælo delapsam, & Solis prolem esse, fieriq; non posse, vt vulneribus aut alia quacunq; vi ab Indis conficerentur. Præterea conside-

rantes, illos paulatim Insulas sibi subiicere, atq; iam in suam excendisse, licet ducentorum hominum armis præditorum numerum non excederent, valde molestè ferebant suam libertatem imminui, & suam insulam occupari à tam parua hominum manu, sed memoria repetentes sibi negotium esse cum immortalibus hominibus, animus illis languescebat.

Tandem post varias sententias Reguli eius Insulæ conueniunt deliberaturi de hoc negotio, atq; itum est in eam sententiam, vt periculum facerent in Christiano aliquo, si quem à reliquis seiunctum, excipere possent. Vnus Regulorum cui nomen Vraioan Dominus Prouinciæ Iaguaca, hanc in se curam recipit, & hac quidem ratione rem aggressus est. Forte adolescens quidam, Salsedo appellatus, per eius Prouinciam iter faciens, ad reliquos Hispanos contendebat. Vraioan eum humanissimè in suas ædes excipit, cibum præbet, & discedenti quindecim aut viginti Indos itineris futuros comites, & ad eius impedimenta ferenda idoneos addit.

Ad flumen peruenientes nomine Guarabo, parte Insulæ Occidentali situm, Indi Hispanum compellunt, & an eum humeris ferre velint, ne madesceret, interrogant. Annuit, nihil sinistri cogitans, & sibi admodum placens de tam frequentibus ministris. Validissimi ergo quiq; eum excipientes fluuium ingrediuntur, sed quando in medium alueum peruenerunt, illum in profluentem abijciunt, atq; in ipsum omnes insilientes suffocant. Deinde illum in ripam protractum compellant (tametsi conspicerent immobilem esse) his verbis: Surge domine Salsedo, & ne nobis vitio vertas, nam nostra culpa factum non est vt caderemus, atq; aliis eiusmodi pluribus, subinde illum reuoluentes in hanc, aut alteram partem ad obseruandum an surgeret, atq; ita toto triduo apud cadauer hæserunt, donec corrumpi & putrere inciperet: nihilominus tamen, eum mortuum, aut Christianos mortales esse sibi persuadere non poterant. Tandem cum animaduerterent se surdo loqui, quid actum esset, suo Domino denuntiant, qui credere nolens, singulis diebus alios subditos mittebat qui viderent an Salsedo se non commoueret, imo tandem ipse proficiscitur, vt oculatus testis esset: sed nec adhuc persuadere sibi poterat quin Salsedo tandem exurgeret, donec conspiceret cadauer in dies magis corrumpi. Quum igitur ipse & reliqui Reguli intellexerant Hispanos non minus mortales quam cæteros, nec sibi cum Diis negotium esse, sed cum hominibus perinde vt ipsi mortalibus: tum animosè arma sumserunt, & plusquam mediam partem Hispanorum occiderunt.

2. *Prima Colonia Hispanorum duce Christophoro Columbo in prima sua nauigatione in Americam facta est, ædificato propugnaculo quodam, cui Natiuitatis nomen imposuit, & triginta Hispanos reliquit, sub Præfectura Roderici d' Arana: sed omnes ab Indis fuere cæsi.*

Altera nauigatione vrbem condidit, Iſabellam nomine, in honorem & memoriam Iſabellæ Reginæ, in qua coloniam traduxit mille & quingentorum virorum, quos adduxerat. Sed hæc priore non fuit magis firma: Anno enim M.CCCC.XCVIII. omnes Hiſpani qui inerant, ea deſerta, ad quinquaginta milliaria diſtantem locum alio Inſulæ latere, nempe S. Dominicum ſeſe contulerunt, vrbem recens conditam ad flumen Ozama, à Bartholomæo Columbo, anno M.IIII.XCIIII vt cap. XXIX. huius libri latius explicabimus. Eam ob cauſam noſter Auctor vrbem S. Dominici vocat primam Hiſpanorum coloniam: nam reuera illa vrbs prima, in qua Hiſpani ſedes fixerunt in ea inſula, atq; conſtanter porro perſtiterunt.

¶ Chriſtophorus Columbus Genuenſis primus Indiæ Occid. repertor, vtcumque Hiſpani eam laudem alteri tranſcribunt.

CAPVT V.

IAM vero quis incognitas quondam eas terras primus aperuerit, inter ſcriptores non ſatis conuenit. Primum Franciſcus Lopez de Gomara in ſecunda parte Hiſtoriæ generalis Indicæ in hanc ſententiam ſcribit: *Splendida fabula de primo Indiæ Occid. inuentore.* "Nauclerus quidam in Oceano noſtro celoce nauigans, flante diu & vehementer Apeliote raptus, quum vento obſequi ei neceſſe eſſet, in regiones incognitas delatus eſt, quæ neque in Coſmographicis vllis tabulis notatæ, neque in indicibus nauigatoriis extarent. Inde ægre in Hiſpaniam reuerſus, tribus tantum aut quatuor nautis ſuperſtitibus, in ipſo portu morbo exſtinctus eſt, quem ex miſeria, fame, ſiti, ceteriſq; in tam longa nauigatione perpeſſis malis, contraxerat: neque vllam aut nominis aut patriæ ſuæ memoriam reliquit. Quamquam ne id quidem ipſius culpa accidiſſe putandum eſt, ſed aut quorundam malitia, aut eius inuidia quam Fortunam vocant. Eum nonnulli Turdetanum ſeu Vandalum fuiſſe tradunt, ac tum mercaturas factitare ſolitum in Canariis inſulis & Madera, quum ei longus ille & exitialis error obtigit. Alii Cantabrum ferunt, in Anglia & Gallia negotiantem. Sunt etiam qui Luſitanum fuiſſe contendant, qui tum ad Minam (vt vocant) vel in Indiam nauigaret, aut inde rediret. quod quidem commode quadrat nomini nouis hiſce terris impoſito. Præterea dicunt nonnulli Nauclerum iſtum carauella vna appuliſſe in Portugalliam: alii in Made-

„ ram, aut aliquam Heſperidum: nemo tamen ea de re certi & explo-
„ rati quidquam affirmat. Omnes tantum in eo vno conſentiunt,
„ quod videlicet Nauclero illo apud Chriſt. Columbum exſtincto,
„ penes eum defuncti hoſpitis aduerſaria, chartæ, & indices omnes
„ remanſerint, atque in iis relatio tam longinquæ nauigationis cum
„ deſignatione Paralleli & Climatis eius oræ tum primum repertæ.
„ Et *paulo poſt*: Principio Columbus nauiculariam exercuit, &
„ multis annis Syriam aliaſque Orientis oras obiit. Inde indices mari-
„ nos ſeu chartas nauigatorias conficere aggreſſus, atq; eius artis pe-
„ ritiam conſequutus, vnde fortunam & opes poſtea nactus eſt, Por-
„ tugalliam adiit vt Auſtralia Africæ litora & quæcunque tum Luſi-
„ tani nauibus perluſtrabant, cognoſceret, atque ita non parua acceſ-
„ ſione auctis & illuſtratis Indicibus ſuis maiorem autoritatem preci-
„ ùmq; conciliaret. Poſtremò in eo regno vxorem ducit, vel (vt non-
„ nulli tradunt) in Madera Inſula, vbi tum, opinor, commorabatur
„ quum dicta ante carauella applicuit. Ibi ergo quum eſſet, nauis eius
„ forte magiſtrum eò ex diuturno errore appellentem domi ſuæ exci-
„ pit: is Columbo omnem nauigationis ſuæ hiſtoriam exponẽs, quid-
„ quid de oræ à ſe repertæ ſitu & parallelo compererat, aperit, conten-
„ ditque vt nauigatoriæ paginæ quam ab eo emebat, nouæ illius ter-
„ ræ ſpecimen ſimulque eius nomen à quo inuenta eſſet, adſcriberet.
„ Interea Nauclerus ille moritur: indicium & relationem eius terræ
„ Columbo relinquit. inde Columbus primum nouæ illius Indię no-
„ titiam habuit. *Idem ſcriptor poſtea ſubiungit*: Nequid intactum præ-
„ termittam, ſunt qui Columbum linguæ Latinæ & Coſmographiæ
„ peritum fuiſſe affirment. Quumque Platonis Timæum & Critiam
„ legiſſet, vbi ille ingentis cuiuſdam inſulæ Atlanteæ meminit, & ob-
„ rutæ aquis terræ quæ Africam & Aſiam amplitudine excederet, eo
„ impulſum ad veſtigandas Antipodum terras & auream illam Mar-
„ ci Pauli Cipangon.[2] Adhęc legiſſe apud Ariſtotelem, vel Theophra-
„ ſtum, in libro De mirabilibus,[4] negotiatores quoſdam Carthaginẽ-
„ ſes, à freto Herculeo in Occidentem & Meridiem nauigantes, tan-
„ dem multis exactis diebus in vaſtam quandam inſulam perueniſſe,
„ deſertam illam quidem & incolis vacuam, ſed rebus tamen huma-
„ næ vitæ neceſſariis abunde inſtructam, & fluuiis nauigabilibus per-
„ fuſam.
„ Mox *idem autor ſatis fidenter*: Equidem Columbum (*inquit*) ſi
„ ſuo marte & ingenio vbi eſſet noua India cognoſſet, multo ante
„ quam in Hiſpaniam veniret, de ea perueſtiganda cum ſuis Genuen-
„ ſibus acturum fuiſſe exiſtimo, qui tum negotiandi cauſa totum or-
bem

bem peragrabant: ſed tale quid aggredi ei nunquam venit in mentem, donec cum Nauclero illo Hiſpano egit, qui eam tempeſtate maris actus repererat.

Christophorus Columbus primus Indiæ Occid. inuentor.

SED hæc vt fabuloſa & indigna fide refellere, non magni operis eſt. Petrus quidem Martyr Mediolanenſis, in eo quem de his conſcripſit libello, Columbum ea de re cum ciuitate Genuenſi egiſſe ante omnia teſtatur, ſimulque cauſam commemorat quæ eum ad « veſtigandas illas oras impulerit. Eius verba hæc ſunt: Quum Co- « lumbus (inquit) pro ſuo more ac inſtituto, trans Gades in Portugal- « liam & omnem illam Oceani oram nauigaret, ſæpenumero ani- « maduertit, & quidem multa cum cura & diligentia obſeruans, ven- « tos quoſdam ſtatis anni temporibus ab occaſu flare conſueuiſſe, qui multos dies conſtanti & æquabili tractu ſpirarent. Quos quum non aliunde quam ex tranſmarina aliqua ora, cuius halitu gignerentur, proficiſci poſſe iudicaret, tamdiu circa eam rem cogitando animum verſauit, vt eius certitudinem quærere aliquando conſti- « tueret. Ergo annos natus ferme XL. Senatui & populo Genuenſi co- « ràm ſua conſilia exponens ſpopondit ſe ſi à ciuitate aliquot nauib. « inſtrueretur, Herculis columnas præteruectum tam diu in Occiden- « tem nauigaturum, donec orbem circumuectus in aromatum fera- « ces inſulas perueniret. Sed eius rei inceptio tum primum audita in- « credibilis videri omnibus, quibus videlicet nihil tale vnquam ne « ſomniantibus quidem veniſſet in mentem, & nihil tamen eorum « quæ ad nauigandi artem pertinent, ignotum eſſe videretur. Itaque « omnes hanc Columbi commentationem, ceu inanem fabulam « aut ſomnium, reſpuerunt: etſi forte accepiſſent veterum ſcriptorum « alicui proditum de quadam ingentis magnitudinis inſula, quæ mul- « torum dierum in Occidentem nauigatione à Gadibus diſtaret.

Columbus quibus coniecturis Nouas terras deprehenderit.

HAVD equidem dubitem eam ipſam fuiſſe cauſam qua impulſus Columbus nouas illas terras quærere aggreſſus ſit: vnde facile æſtimare licet, Gomaram multis argutis commentis veritatem permiſcere ac corrumpere conari, & quidem eo conſilio vt immortalem Chriſtophori Columbi famam imminuat. Quippe ægrè multi patiuntur, peregrinum hominem, & quidem è noſtra Italia ortum, tantum honoris ac gloriæ conſequutum, vt non tantum Hiſpanicæ gentis, ſed & cuiuſuis alterius, homines ſuperauerit.

NON alienum fuerit hoc loco quiddam narrare quod Columbo in Hiſpania, vti accepi, contigit, poſteaquam iam Indiam repererat (etſi enim id olim quoque aliquando eſſet factum, recens tamen hoc inuentum, eius eſt) Quum forte Columbus celebri con-

uiuio cum multis nobilibus Hiſpanis adhibitus eſſet, & inter eos (vt fieri ſolet) de India ſermo ortus eſſet, vnus eorum ita eum alloqui „ cœpit: Domine Chriſtophore (inquit) etſi tu Indiam non reperiſſes, non defuiſſet tamen in hac noſtra Hiſpania, qui idem ac tu tentaſſet, vt quæ multis magnis viris & ingenioſis abundet, Coſmographis & literatis. Ad ea Columbus nihil prorſus reſpondit: ſed ouo afferri in triclinium iuſſo & menſæ impoſito, verſo ad omnes ſermo- „ ne: Agedum, inquit, domini mei, cum quolibet veſtrûm depoſito in „ cœnam pignore certo, neminem eorum qui hîc ſunt facturum, ouo „ iſto, quod ego facturus ſum, nempe vt nullo nixum adminiculo, „ ſtans & erectum in pedem ſuopte nutu maneat. Experti ſunt omnes, neque vlli eorum ſucceſſit: ſed quum circumacto orbe ad Columbi manus perueniſſet, ipſe ouum, altero eius faſtigio menſæ illiſo ac leniter quaſſato, rectum firmumque conſtituit. Ea res omnium animos verecunda pupugit, poſtquam vtique illis patuit quid ſibi tacitis ambagibus vellet: Nimirum, id poſtquam primus ipſe tentaſſet, iam apertum omnibus & factu facile eſſe: debuiſſe ipſos potius principes Indiæ quærendæ viam rationemque inire, nec ſe ridere qui primus id experiri auſus eſſet, ſicuti ante id cœptanti mirabundi illuſiſſent, quaſi rem impoſſibilem aggredienti.

Columbus mordaces inuidorum in ſe ſermones ingenioſe repercutit.

Conſaluus Ouiedo, Imp. Caroli V. Hiſtoricus, hanc lepidam fabellam etiam recenſet, tanquam rem auditam, non tamen aſſerit, vt iſte Gomara, qui eum ſequutus eſt, ſed modeſte ſuam opinionem in medium adfert his verbis:

„ *Sic ne res ſeſe habeat, an non (inquit) nemo aſſerere queat: vulgo ta-* „ *men ita circumfertur. Ego nihilominus falſum eſſe hunc rumorem cenſeo:* „ *& cum Auguſtino dico: Præſtat dubitare de re non certa, quam pertina-* „ *citer affirmare rem dubiam, & quam probare non poſsimus.*

Hæc ſunt Ouiedi verba. Gomara tamen adeo confidenter hæc affirmat tanquam præſens ipſe adfuiſſet, cum & Naucleri nomen, & vnde fuerit oriundus ignoret, aut notabilem aliquam circumſtantiam, quaſi iam bis mille anni effluxiſſent à re peracta.

2. Marcus Paulus Venetus in ſuo Itinerario, Cipango aut Zipangri hanc Inſulam vocat, à Luſitanis primum poſtea obſeruatam & Iapon dictam. E regione Sinarum Prouinciæ ad Orientem poſtremæ, eſt, circiter ducentas leucas à Continente, & ſexies mille leucis à Luſitania marino itinere, eiuſdem cum Hiſpania altitudinis. Rigida ſunt iſtis frigora & magni æſtus, pro temporis ratione. Niues, venti, pruinæ, & terræmotus iſtic frequentiores quam apud nos. Incolæ bellicoſi, laudis auidi, pro qua conſeruanda, vel in fruſta concidi præoptarint, aut ſeſemet conficere.

ficere. Varia est eorum Religio: nam quidam Lunam & Solem adorant, alij Cacodæmonem.

3. Is Solon est, vnus è septem Sapientum Græciæ numero, quem Plato in Dialogis Critia & Timæo sic loquentem inducit, tanquam id intellexisset à Sacerdotibus vrbis Sais in Ægypto, qui scripta apud se conseruabant admodum vetusta, continentia memoriam plurimarum rerum ante diluuium, vt ipsi referebant, gestarum. Ad me quod attinet, arbitror non magis extitisse Solonis tempore, vlla monumenta continentia veram narrationem eorum quæ ante diluuium contigerunt, quam nunc, præter Mosis libros. Vt tamen non est æstimandum Dei Spiritum nobis in illis scriptum reliquisse, quicquid actum est totis mille & amplius annis qui effluxerunt ante arcam Noe fabricatam: sic à fide absonum non est, liberis relictam esse à parentibus memoriam rerum quarundam particularium & singulariũ, & conseruatam inter Ægyptios, aut alias nationes prophanas. Nam exempli gratia, etiam nunc in Occidentalium Indorum cantilenis obseruantur confusa quædam vestigia historiæ Diluuij vniuersalis.

Sed vt ad nostros sacerdotes Ægyptios redeat oratio; Aiebant olim ingentem fuisse insulam Atlantidem nomine ad fretum Herculeum, latius patentem quam tota Africa & Asia, in qua ampla essent regna, & potentissimi Reges, qui tum temporis non modo vniuersam Insulam possidebant, sed in continentem egressi, tantum terræ in latitudinem occupauerant, quantum patet Africa in Ægyptum, & in longitudinem, quantum Europa in Tusciam. Inuasit etiam illos Reges cupido (dominandi enim appetitus non magis extingui potest, quam Auaritia) Asiam inuadendi, & in potestatem redigendi omnes eas Prouincias quæ Mare mediterraneum cingunt vsq; in Pontum Euxinum. Itaq; coactis omnibus viribus singulis formidinem incusserunt: Hispaniis, Gallia, Italia, nemine resistente, superatis, penetrarunt in Græciam vsq;. Sed neque in Græcia quisquam resistere ausus, præter Athenienses, iam tum temporis potentem Rempublicam, & totius Græciæ primariam vrbem, ad quam reliqui Græci confugerunt. Soli igitur Athenienses totum onus belli sustinentes, prœlio superarunt hos transmarinos Reges, atque hac ratione non modo libertatem Græciæ propugnarunt: sed etiam seruitute liberarunt omnes eas nationes quæ cis Herculeum fretum erant.

Sed coortis paulo post præter omnium spem magnis terræ motibus, & aquarum diluuio, diurno & noctis spatio terra dehiscente, absorpti sunt omnes illi strenui Athenienses milites: atque eodem tempore perierunt etiam omnes illi Atlantidis Tyranni, ipsa itidem Insula Mari submersa: vt deinceps totum illud mare Atlanticum adeo lutosum euaserit, vt nulla ratione nauigari posset.

Verum demus hæc ita se habere. Creditu tamen difficile est, Indiam Occidentalem, Insulam illam Atlantidem esse, cuius Plato meminit: Nam licet non dubitem diluuium magnas in orbe mutationes induxisse, & aliis adiecisse quæ aliis ademerat (scribunt enim quidam veterum, Siciliam Italiæ auulsam, Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, atq; alias plures: rursus Insulas mari ablatas iunctasq; terris) tamē non est verisimile (tametsi Gomara non dubitandum esse censeat) Insulam quæ penè Hispaniam attingebat, mille ducentis leucis ab ea recessisse: totidem enim numerantur ab Hispania in eam regionem. Ad hæc recentium Nauigationibus obseruatum est, eam non esse Insulam, sed continentem Indiæ Orientali coniunctum ab vna parte, ab altera, ijs terris quæ vtrique Polo subiacent: aut si separatur, tam angusto freto & interuallo id fit, vt propterea Insulæ nomen non mereatur.

4. *Etiam nunc extat libellus inter Aristotelis opera (licet nonnulli aliquem ex ipsius discipulis potius auctorem censeant quam Aristotelem) cui titulus De Mirabilibus. Quisquis tandem auctor eius est, narrat Carthaginenses quosdam negotiatores, ab Herculis Columnis, in Atlanticum mare nauigantes, post exactos multos dies tandem in vastam quandam Insulam peruenisse siluis abundantem, & ingentibus altisque fluminibus irriguam, procul ab omni continente sitam: atque ipsos & alios præterea vbertate illius illectos, eò cum vxoribus & liberis commigrasse, & Insulam cœpisse colere. Verum Carthaginensem Magistratum, cum animaduerteret ciuium suorum numerum paulatim imminui, pœna capitis vetuisse, ne quis in posterum eò nauigaret, atq; nouas ist asc olonias inde exegisse: metuebant enim (ex quorundam sententia) ne illæ viribus cum tempore auctæ eos tandem opprimerent.*

Non desunt alij, qui de hac materia disceptantes ex coniecturis æstiment hanc nuper repertam Indiam, celebres illas Insulas Hesperides, esse adeo à Poetis decantatas, & à Rege Hespero appellatas, ordine duodecimo inter antiquos Hispaniæ Reges, CLXXI. annis ante conditam Troiam, & circiter M.DC.LVIII. ante natum Christum: & eos falli qui Hesperides esse Fortunatas insulas (quas Canarias cognominant) censent. Solinus enim postremo suæ Cosmographiæ capite, ex veteris auctoris Sobesi assertione scribit Hesperides vltra Gorgonas insulas (nunc de cap. Verde cognominantur) esse circiter dierum quadraginta nauigatione, & in intimos maris sinus recessisse. Tantundem scribit Plinius lib. 5. cap. 31. Atque si recte obseruemus tempus quod in nauigationem impenditur à Gorgonum insulis in Occidentalem Indiam, reperiemus conuenire cum distantia, quam Solinus ponit inter Gorgonas, & Hesperides, nempe quadraginta dierum nauigationem. Nam tantundem nunc temporis

poris impenditur, interdum paulo minus, pro nauigiorum videlicet bonitate & Nauclerorum præstantia. Sed & Christophorus Columbus ipse, in secunda nauigatione, qua reperit Desideratam, Marigalante & alias in hoc climate insulas, tantundem temporis impendi. Hæc est quorundam opinio. Supposito igitur hoc argumento, Hesperides insulas esse Indiam Occidentalem, concludunt, ante circiter ter millenos ducentos & triginta septem annos istam Indiam Regibus Hispaniæ subiectas fuisse, vt nunc sunt. Sed hoc difficile creditu est: non est enim verisimile, Hispanos adeo peritos rei nauticæ fuisse illo æuo, vt sine pyxide nautica & Astrolabio (cuius vsus non valde antiquus) sese Mari ignoto committerent, ad inuestigandas terras vnde nemo rediisset. Nam mille & quingentis ferè post annis, Alexandri magni Naucleri, ad oceanum obseruandum missi, Indiæ duntaxat oram maritimam legerunt, neq; in altum vlterius progressi sunt, quam ad Taprobanam Insulam, quinque aut sex dierum itinere à continente seiunctam.

¶ Christ. Columbi constans quærendæ Indiæ nouæ propositum, atque vt diu irrita spe, tandem à Ferdinando Castellæ rege classe instructus, voti compos fuerit.

CAPVT VI.

NVnc, vt ad institutum reuertar & exequi pergam quomodo hæc India primum à Columbo inuenta fuerit: vt cognouit ipse ad tam præclari operis inceptum suscipiendum in Genuensibus parum opis sibi esse, transgredi vlterius in Occidentem statuit: spe haud dubia fore vt ab aliquo principum, quorum ibi diuitiæ atque opes inclytæ essent, rebus ad eas quas ardenter deperiret terras explorandas necessariis aliquando instrueretur. Itaque in Portugalliam concedens, inde fratrem suum Bartholomæum ad Henricum VII. Angliæ regem mittit, qui fauorem & naues Indiæ vestigandæ peteret: promittens se breui ex terris illis incredibiles diuitias allaturum. Sed Bartholomæus inde irrita spe & sine ope rediit. Itaque cum Alphonso V. Portugalliæ rege Columbus eam rem communicat, eumque supplex rogat, vt sibi naues aliquot armis & commeatu instructas tradi iubeat: se vero fidem ac iusiurandum dare, tamdiu in Occidentem nauigaturum, quoad ditissimas auri, gemmarum & aliarum deliciarum quibus precium est, prouincias inueniret. Verum

Columbi diuturna perseuerantia in suo de quærenda India proposito.

ſicuti Columbus à Genuenſibus ſuis pro vano habitus erat, ab Anglis ridiculus, ita tum quoque à Luſitanis pro futili & deliro circulatore deriſus eſt. Erant tum in Luſitania homines, qui Coſmographicam artem profitentes, nullam ſe eius partem ignorare arbitrarentur. Itaq; ſuperciliosè Columbum deſpicientes, regi ſuadebant, ne quam peregrini hominis ſomniis fidem adhibere vellet. Quippe amentem eſſe: neque in Occidente aurum, aut diuitiarum quidquam exiſtere poſſe, veluti exploratum affirmabant. Imo neminem ſubiectam Æquinoctiali lineæ plagam transgredi poſſe, quin immodicis ſolis ardoribus torreretur, ſiquidem eo in ſpatio maiorem æſtus eſſe vim, quâ perpetua inter duos Tropicos ſolis orbita & curſus eſt.

Colvmbvs vbi in Portugallia ſe ac verba ſua ludibrio eſſe vidit, in Caſtellam profectus aulam Ferdinandi & Iſabellæ regum adit, eiſq; ſuas cogitationes, vt ceteris, exponit, ſimulque eas quam efficaciſſimis poteſt rationibus, exemplis & teſtimoniis confirmat. Sed illis, etſi principia ipſa primo arriderent, incredibilia polliceri videbatur. Tandem conſumtis aliquot in aula annis, quum in propoſito conſtanter perſeueraret, & tantæ rei ſpem exemplis & demonſtrationibus euidentiſſimis confirmaret, ad extremum quorundam Hiſpaniæ procerum ope atque interuentu aditum ad Iſabellam reginam obtinuit. Itaque tempus familiariter cũ ea colloquendi nactus, adeo firmiſſimis rationibus eam labefecit, vt dictis ſuis aſſenſum fidemque præbere cogeret: donec tandem perſuaſa promitteret ſe ea de re cum Rege acturam, omnique ope atque opera enixuram nequid illi rei ad inceptum illud exſequendum neceſſariæ deeſſet. Quamobrem breui, Deo bene iuuante, & magnanimę eius Reginæ ſupplicatu, Rex Ferdinandus liburnicam vnam & duas carauellas Chriſtophoro Columbo inſtructas & armatas tradit.

Prima Chriſt. Columbi in Indiam nauigatio.

Ipse, cum Bartholomæo fratre, ineunte Auguſto, anno M. CCCC. XCII. è Palos portu vela in altum faciens, Gomeram inſulam tenuit, quæ vna è ſeptem Canariis eſt. Ibi aliquot dies commoratus, vt aquam & cetera inde neceſſaria ſumeret, cœptum iter, Occidentem ſolem ſequutus, peragere inſtitit.

Porro quum emenſa dierum aliquot nauigatione nondum terra vlla in conſpectu eſſet, milites in Columbum fremere incipiunt: ille mitigatis eorum animis, trigintaquinque dies nauigando extrahit, neque vlla tum quoque terræ nota aut indicium apparebat. Itaque ſocii aperte Columbo minari & probra pro ſe quiſque ingerere, Genuenſem impoſtorem & planum palam vocitantes. quippe

neſcire

neſcire eum quorſum tenderet aut quo appelleret, & ſe eius ductu in certam penicie m ruere. Hîc Columbus pro virili ſimul rationes ſuas firmare, ſimul eos precari, orare ne animis per impatientiam deficerent: ſibi ſpem eſſe, Deo bene iuuante, breui terram nouam in conſpectu fore.

Columbi in toleranda Hiſpanorũ impatientia inuictus animus.

His tum vocibus ſedati, quum aliquot præterea dies nauigaſſent, neque vlla tellus occurreret, fremitum in nauibus redintegrant, & ſe reduci iubent: alioqui pertinacius vltra tendentem in mare proiecturos. quippe vlterius progredientib. non ſuffecturos commeatus, maxime aquam, quæ in Hiſpaniam reuerſuris neceſſaria foret. Ad extremum eò res rediit, vt promitteret reuerſuros niſi intra triduum terram vidiſſent, interea perſpicue oſtendens non tantum ſuffectura ad reditum alimenta, ſi moderate vti vellent, ſed multo etiam longius. Itaque proſpere iter exſequi pergens, poſtridie eius diei demitti vela iubet: ac credibile quidem eſt, quum id diceret Columbus, haud procul terra affuiſſe, idque ex cœli conſpectu deprehendiſſe, aura, & nubeculis quæ circa orientem ſolem in horizonte apparerent: aut certe inſtinctu quodam ingentis & inuicti animi.

2. Nocte quæ eum diem ſequuta eſt, nauta quidam Lepienſis, è ſummo mali faſtigio alta voce proclamans, Ignem, inquit, ignem proſpicio. Tum eueſtigio excipiens adoleſcens quidam, Non diu eſt, inquit, quum mihi dominus meus Columbus id ipſum dixit. Nauta ipſe ingenti lætitia & ſpe auctus, haud dubius ſe, ſimulac Hiſpaniam attigiſſet, tam fauſti nuncii à Rege præmia laturum, quod primus viſi ab ſe ignis è naui ſignum dediſſet: poſtquam indonatus abiit, ira & dolore victus profugit in Africam & Chriſti fidem exuit.

*1. Videtur noſter Auctor Petri Martyris mentem non ſatis aſſecutus. Nam is de Columbi conatibus ſcribens, hoc non voluit, Luſitanos hanc rationem inter reliquas produxiſſe, vt Columbi conatus eluderent: ſed duntaxat, eo tempore fuiſſe in Luſitania Naucleros & Nauium Præfectos adeo arrogantes, vt neminem ſibi comparandum putarent in arte nautica: quia, inquit, totam Africo oram maritimam quæ Meri- “
diem ſpectat legerant, non tamen adeo in altum prouecti vt continentis “
conſpectum amitterent. Deinde addit: “*

*Primi Luſitani eam Nauigationem inſtituerunt quam veteres “
tentare non ſunt auſi: quia certo credebant, tantum æſtum ſub Aequatore “
eſſe, vt quiſquis eo penetraret, illico ſolis ardoribus conflagraret: atque adeo “
cum intelligerent inueniri qui à freto Herculeo ad mare rubrum naui- “
gaſſent, & totam Africam circuiuiſſent, pro fabula habuerunt. Ita ex “
Mar-*

Martyris mente hæc ad Veterum opinionem, non ad Lusitanorum disceptationem referenda sunt.

2. Ipse Petrus Martyr in quadam Narratione quam Italico sermone conscripsit, ait, Columbo triduo ante quam vllam terram conspiceret, mirandam in somno visionem habuisse: vt excitatus, lætabundus & alacris, omnes conuocari iusserit, eosq; confirmauerit, breui terram conspecturos. Præterea, iacta semel bolide in mare, ex terra inhærente agnouit non procul abesse ab aliqua regione, atque eo magis confirmabatur in sua opinione, quod præcedente nocte ventos obseruauerat solito inconstantiores, hanc igitur ventorum inæqualitatem non aliunde procedere iudicabat, quam a terrestri vento marinum repellente.

3. Is fuit Salsedo Columbi famulus, qui nautæ hæc proferenti re-
„ spondit: Thalaßiarcha meus herus iam ante id dixit: tum Columbus fa-
„ muli responsum confirmans, Verum est, inquit, iam ante dixi, nec diu est
„ quod ignem illum, de quo est sermo, conspexerim. Atque adeo verum est,
quodam die Iouis, duabus horis post mediam noctem, Columbum euocasse Nobilem quendam virum Hispanum nomine Escobedo, Regi Hispaniæ à cubiculis, & dixisse, Ignem video, nec procul à terra aliqua abesse, se suspicari. Itaque solum Columbum manet gloria conspectarum primum Indiarum Gonzal. Ouied lib. 1. cap. 5.

¶ Columbus noua India reperta, primo ingenti Hispanorum gaudio, mox inuidia & calumniis excipitur. Cubam & Hispaniolam detegit. Indi Hispanos amicißime excipiunt. Hispani Indos auro & ornamentis, per speciem amicitiæ, spoliant.

CAPVT VII.

IAM quanta omnes voluptate perfusi fuerint, postquam nouam eam terram conspexere, nemo dicendo assequi possit. Alii vix præ gaudio mentium compotes, nouam oram intuendo explere oculos non poterant: aliqui perfusi lacrymis Columbum amplectebantur: nonnulli venerabundi manus eius deosculabantur, & qui eum offenderant, ignorantiæ petebant veniam: denique omnes sese admirandæ ipsius virtuti humiles seruos ac deuotos ferebant. Interea Columbus demitti scapham in mare iubet: egreditur in terram: & deiecta arbore crucem ex ea factam in nomine D. Iesu

ſu Chriſti crucifixi in litore ſtatuit,[1] & Noui illius mundi ius ac poſſeſſionem Regum Catholicorum nomine vſurpat. Hoc modo Columbus propria virtute atque ingenio, ſecundum Dei gratiam, primus Indiam nouam aperuit.

NEQVE minus tamen ex tam mirabili opere, cuius ipſe autor & effector extitit, mille in eum inuidorum calumniæ exortæ ſunt, vti mox dicam. Primum enim Regii fiſci procuratores, poſtquam in Hiſpaniam reuenerat, litem ei intenderunt, iam à fratribus Pinzonibus Martino & Franciſco duarum carauellarum magiſtris[2] apud Regem accuſato, quod, niſi ipſi à fœdo incepto deterruiſſent, regredi in Hiſpaniam ex itinere, non viſa India, paraſſet. *Columbo inuidia ex gloria oritur.*

CETERVM, poſſeſſione Indiæ, vt diximus, vſurpata, quum ibi diutius morari Columbus operæ precium non duceret, quòd ea inſula in quam appulerat, exigua eſſet: regreſſus in naues vlterius prouehitur & multas alias inſulas detegit. Quum in Cubæ litora exſcenſionem feciſſet, eam Fernandinam in memoriam gratiamque Ferdinandi regis nuncupat. Ibi haud ſatis libenter ab inſularibus conſpectus eſt: quumq; interea forte mare turbari cœpiſſet, & ipſe quod in ſtatione non ſatis tuta & fida nauibus eſſet, metueret ne tempeſtas nauigia ad ſcopulos alliſa frangeret, ſubito ſoluendi ſignum dedit. *Ferdinandina inſula vulgo Cuba.*

INDE prouectus in Haytin inſulam appellit, quam Hiſpaniolam nuncupat: ſed ibi iactis in portu ancoris, quem Regium nominauit, Prætoria nauis ſcopulo icta frangitur:[3] quotquot tamen ea vehebantur homines cum maxima commeatuum parte, duarum carauallarum ope naufragio erepti ſunt. Indi complures per omnem litoris oram ſparſi naues mirabundi ſpectabant, ſed ſimulac egredientes in terram Chriſtianos viderunt, correpti formidine, celeri fuga dilapſi ſunt. Hiſpani curſu vnam ex iis feminam aſſequuti ad Columbum perducunt: ille mulierem cibo potuque expletam, eleganti & mundo induſio veſtiri iubet: mox ſignis edoctam iuſſamque ire ad ſuos eoſque hortari vt fidenter & ſine vllo metu ad naues venirent, dimittit. Illa abit: Barbari feminæ circumfuſi, eam inuſitato cultu veſtitam non ſine ingenti ſtupore aſpectabant. Illa Columbi comitatem & munificentiam in ſe inter populares prædicat: ceteri huius verbis adducti, præterea nouæ gentis barbatæ & veſtitæ videndæ cupidine, certatim lintribus ſuis carauellas circumdant. *Hiſpaniola inſula, vulgo Hayti.*

IBI gaudium ingens pertentare Hiſpanorum animos cœpit, quum neminem in tanta Indorum multitudine viderent, cui non aurum & argentum in brachiis, collo & auribus fulgeret: mox etiam ea *Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.*

 iam ea

iam ea petere ab Indis vltro incipiunt: & illi, qui eas res paruifacerent, cuilibet liberaliter & hilariter dabant. Columbus quum tantum Indorum in nauibus videret quantum vix illæ capere poterant, in terram cum multis Hispanis euadit. Ibi quum ab eius loci Cacico (ita regulos patrio idiomate appellant) cui nomen Guacanarillus, summa comitate exceptus esset, muneribus inuicem datis acceptisque ambo fidem futuræ amicitiæ sanxêre. Eum Columbus indusiis, pileolis, cultellis, speculis, crepitaculis, & tintinnabulis, donauit: Cacicus contra satis magno auri pondere eum remunerans, è suis aliquot misit cum lintribus patriis (illi Canoas vocant) qui ad efferendas in terram res & onera fractæ nauis Hispanis operam darent. Quam quidem illi adeo amico animo & propenso studio præstiterunt, vt si suæ illæ res essent.

Diomedis & Glauci permutatio.

1. *Petri Martyris historia refert, Christophorum Columbum simulatque in terram excendisset (factum autem id est in Guanahani parua Insula) in genua procidisse, atque sublatis ad cœlum manibus, fusisque præ gaudio lachrymis, hanc ad Deum orationem habuisse.*

„ *Domine Deus æterne & omnipotens, sacro tuo verbo cœlum, terram, & mare creasti. Benedicatur & glorificetur nomen tuum. Laudetur tua maiestas, quæ dignata est per humilem seruum suum procurare, vt eius sacrum nomen agnoscatur & publicetur in hac altera mundi parte.*

Egregium Columbi factum, qui ante reliquas actiones, gratias Deo egerit & agnouerit non propria scientia aut prudentia, sed peculiari priuilegio atque dono Dei, se primum omnium hunc Nouum orbem reperisse, in quo ipsius cognitio sereretur. Si Hispani hoc exemplum imitati, Deo consecrassent omnes Prouincias, quas postea obseruarunt, non subsequuti fuissent adeo tragici exitus, quales infra videbimus.

2. *Tres fratres quibus cognomen Pinzones è Palos Hispaniæ quodam portu oriundi & duarum carauellarum (id nauigij genus) quæ in prima Columbi nauigatione, in eius classe erant, magistri, inuidentes gloriæ Columbi adquisitæ ex hac noui orbis apertione, simulatque in Hispaniam redierunt, sese Columbo opposuerunt, accusantes per eum non stetisse, quo minus non conspecta India in Hispaniam redirent: sed ab ipsis compulsum vt vltra porro pergeret: eam ob causam Noui orbis aperti gloriam sibi deberi, non Columbo. Vt verò hæc probarent, non defuerunt ipsis testes, quippe omnes quos habuerunt nautæ, & illis sanguine iuncti, & ex eadem vrbe oriundi. In summa, tantum suis clandestinis consiliis effecerunt, vt licet Columbus aperti noui orbis laudem auferret, & Talaßiarchi officium consequeretur, implicarent tamen illum lite aduersus*

fiscum

fiscum Regis, qua tota vita conflictatus est, & Dominus Franciscus eius Filius natu maior, Patri in officio successor, prius vita excessit, quàm litis finem videret.

3. Amissa à Columbo Prætoria naue, cui nomen Gallega, plerique æstimarunt de industria id factum, vt partem suorum in ea Prouincia relinqueret: vt reuera aliquos istic reliquit. Ouied. Lib. 11. Hist. Ind. cap. 6.

¶ Indi de funesto Hispanorum in suas terras aduentu dæmonum oraculis moniti. Prima colonia Hispanorum. Columbus in Hispaniam reuersus præmiis augetur.

CAPVT VIII.

MIRABILEM insulares illi Indi cuiusdam [1] oraculi memoriam tenebant, inde à patribus traditam, quo vera & futura prædicebantur: Non multis videlicet ab illinc annis venturam in eas barbaram gentem, quæ simulacra deorum terræ allideret, & filiorum ipsorum sanguinem effunderet. Hoc si certe tum illis venisset in mentem, non tam festo cum triumpho & lætitia aduenientes Hispanos excepissent.

CETERVM quum peteret Columbus vnde metallum illud fuluum nanciscerentur, illi nutibus, & signis demonstrabant, è quibusdam fluminibus mediterraneis peti, qui ex altissimis montibus decurrerent. Affluebat interea quotidie ex omnibus locis noua eius gentis & copiosa multitudo, vt inusitatas nostrorum hominum barbam gestantium formas cultumq; viserent: fructus, pisces, aurum, panem & alia alimenta, vndique afferentes: ac simiarum more vestigia, ritusque Christianorum imitantes, quoties hi genua flexerant, flectebant & illi: Christiani reuerenter oculos in cœlum sustulerant: Indi pariter & ipsi tollebant. denique quidquid ab Hispanis ad recitandum Aue Maria mane & vesperi conuenientibus fieri soleret, itidem ab istis fiebat. *Indi quamquam simiæ, semen tamen aliquod pietatis sibi inesse ostēdunt.*

COLVMBVS ipse non mediocri lætitia affectus propter nouas illas repertas terras, auri adeo & argenti feraces, quum Hispaniam repetere & alterius inuenti mundi nuncium ipse Regi ferre cuperet: cum bona Cacici gratia domum coctili laterculo exstruit. Eo loco duodequadraginta Hispanos relinquit, qui ad reditum suum res insulæ sedulo & accurate explorarent: præmonitos vt in omnibus prudenter & modeste sese gererent. Hæc prima domus ab Hispanis in India extructa est: Columbus cum reliquis soluit, inde secum sex *Primæ coloniæ in India Occid. ab Hispanis conditæ rudimentum.*

 Indos,

Indos, omne aurum quod à Cacico acceperat, Psittacos aliquot, Maizii paniculas (quæ vna Indicarum frugum est) & alia Indiæ peculiaria & noua referens. Prospero cursu & incolumibus omnibus in Hispaniam peruenit, præterquam duobus Indis qui in itinere exstincti sunt. Appulsum Rex & Regina quam honorificentissime exceperunt, considere eum coram se iubentes: & in aula quidem Indos ab eo aduectos quod prorsus nudi essent, mirabundi omnes intuebantur: nec minus ipsi quoque Indi obstupescebant, quum Regem & aulicos vestitos cernerent. Rex vero Columbum insignibus honorum titulis auctum summum Oceani Præfectum designat: (Almirantem vulgo appellant) & ei omnium regiorum ex India redituum decimam attribuit. Bartholomæum quoque ipsius fratrem Hispaniolæ insulæ præficit.

1 *QVOD de Oraculo illo scribit, ita se habet. Cacici & Bohitij (id est Reguli & Sacerdotes) penes quos antiqua rerum quondam gestarum vel dictarum monumenta à patribus sine literis tradita manent, Christophoro Columbo & Hispanis narrabant, Garionexij Cacici patri & alteri cuidam Regulo cupidinem quondam ortam sciscitandi è Zemibus (id est numinibus suis) quid post sua tempora euenturum fata portenderent. Id porrò, vt extorquerent ab Idolis, quinq; dies continuos ab omni cibo & potu abstinuisse, tempusq; illud perpetuo in luctu & lacrymis egisse. Ergo his ritè peractis, tandem respondisse Zemes, Quanquam fata in occulto teneri à Diis & futura celari homines satius esset, moueri tamen se ipsorum religione vt ventura panderent. Itaq; scirent venturam non multos post annos ad eam insulam peregrinam gentem: viros vestibus amictos, promissa barba, & gladiis micantibus accinctos, quibus medium hominem vno ictu secarent, qui vetera Deum simulacra solo allīderent, priscos sacrorum ritus & ceremonias abolerent, liberos eorum vel mactarent, vel libertate sublata in omne scelerum genus corrumperent. Tam horribilis oraculi carmen memoriæ vt proderent, flebilem quandam cantionem (quam Areito vocant) velut elegiam, composuere: eam diebus atris & festis quibusdam tristibus lugubri & querula voce canebant. Ceterum ita postmodum euenere omnia vti prædixerant Zemes, & canebant Sacerdotes: sicuti sequentia docebunt.*

Secunda Christophori Columbi in Indiam nauigatio. Hispaniola sanguine Hispanorum imbuta. Isabella colonia à Columbo conditur. Indorum aduersus Hispanos tumultus.

CAPVT IX.

OLVMBVS omnem Regi itineris & rerum ab se gestarum successum exposuerat & præterea gradu ex ea insula facto, amplissimas & ditissimas alias oras aperturum se promiserat. Itaq; Rex trium Liburnicarum & quatuordecim carauellarum classem instrui iubet, & in eam vltra mille ac quingentos homines imponi, maximam partem mechanicarum artium opifices, & quidem earum quæ illi terræ maxime necessariæ essent. Columbus præterea equis, bobus, ouibus, suibus, capris, fœminis maribusque ad propagandam eius generis stirpem: deinde hordeo, frumento, leguminibus, & omnis generis plantis ac frugibus, in naueis prouisis & collatis: secum etiam sacerdotes & monachos abduxit, qui gentes illas Christiana religione imbuerent. Postremo rebus omnibus necessariis munitus instructusque, anno M.CCCC.XCIII. die secunda Septembr. è portu Calicio soluit.

1 COLVMBVS, iam Almirans regius, in Indiam renauigans, multo alacrius quam prius secabat fluctus, quatuor Indos reuehens quos Rex baptisari curauerat: & Canarias insulas præteruectus, paulo magis læuorsum quam priore nauigatione cursu in Africum inflexo, Desideratæ insulæ conspectum habuit. Ea prima (vti ante dictum est) illi à Canariis occurrit tellus: sed neque in vllam eius oram egressus, neque vllo eius portu tacto magna cum alacritate & Hispaniolæ desiderio cœptum iter persequutus est. Eam vbi classe tenuit, longe alio statu reperit quàm reliquerat. quippe omnes Hispanos ab eo depositos Indi ad vnum mactauerant. Almirans e vestigio legatis ad Cacicum Guacanarillum missis, sciscitari iubet, quænam causa mortis suis hominibus fuisset. Ille nutibus atque aliis significationibus quibus mentem suam vtcumque exprimere poterat, respondens, multum & grauiter conquestus est: 2 Hispanos post eius discessum, suorum coniuges stuprare, eosque ipsos fustibus atque indignis aliis modis accipere cœpisse, neque illos tamen à suis vllo dicto factóve esse violatos: sed venisse quendam nouū Regulum, quales multos potentes haberet ea insula, qui barbatos homines sedes in suis finibus capientes atque ædi-

Hispani mature Indiam stupris & latrocinus, mox etiam suo sanguine nobilitant.

ficia molientes nactus, veritusq; ne insulam totam aliquando subigerent, omnes ad vnum trucidasset. Sequidem, quum casam Hispanorum conflagrantem vidisset, ad opem ferendam pro officio ac-
„ currisse. Sed meæ vires (inquit) parum valuerunt: & graui vulnere
„ ictus sum, vt videtis. Simul hæc dicens, crus fascia bombycina inuolutum ostendit. Sed hæc simulata omnia & falsa erant, quemadmodum postea Columbus cognouit, Hispanis eo missis, qui fasciis solutis & inspecto Cacici crure, nullum vulneris aut cicatricis vestigium vidisse se retulerunt. Atque inde illis haud dubia suspicio, Guacanarilli consilio atque opera Hispanos interemptos & casam incensam fuisse, quod illi, aurum vi extorquendo, feminas constuprando, & alia fœda faciendo, nullis verborum ac rerum contumeliis in Indos parcerent. Plerique Christophoro Columbo suadebant vt hanc iniuriam vlcisceretur: sed ille veritus ne maius detrimentum acciperet, vt qui vires atque opes indigenarum nondum penitus nosset, cohibere se maluit & vltionem meliori occasioni seruare.

INTEREA è nauibus secundò in eam terram egressus, cum suis principium coloniæ dedit, quam in memoriam Isabellæ reginæ Isabellam vocauit: mox ad Cibaui [3] aurarias (is locus est insulæ vnde aurum effodiebatur) arce exstructa munimento valido & ad impetus Indorum arcendos idoneo, Bartholomæum fratrem insulæ Præfectum relinquit. Ipse tribus carauellis ad nouas terras vestigandas profectus, Cubæ latus Meridionale, & Iamaicam & alias insulas, aperuit. In aliqua earum litora exscensu facto, à nonnullis populis æquis oculis visus est: mox inde Hispaniolam repetens, commodum nactus portum S. Nicolai nomine insignem fecit. In eo portu iactis ancoris Almirans constitit, tum vt suis tempestiua quieta refectis, tum vt carauellis instauratis, quæ iam omnibus compagibus multam aquam acciperent, mox inde ad delendos Caribas, & exurendos eorum lintres moueret.

Isabella, colonia.

SED tum forte graui morbo correptus, eam expeditionem omittere in præsentia cogitur, & in Isabellam valetudinis causa portari: [4] vbi multos Hispanos vita functos, alios morbis implicitos reperit. alii quibus valetudo integra supererat, Bartholomæi fratris eius imperiis parum obedienter acceptis, non paruum tumultum mouerant. Cacici præterea aliquot propter iniurias, raptus, homicidia, rapinas, ceteraque ab Hispanis multis insulæ partibus perpetrata flagitia facinoraque, sumptis armis rebellionem cœptauerant.

Insulares Indi Hispanis famem relinquunt.

QVINETIAM maxima pars Insularium, non tantum inculta rura, nulla frugum suarum semente facta, reliquerat, sed quidquid etiam

am in agris vsui esse poterat, id omne vastarant ac corruperant, vt nudum & sterile solum Hispanis obiicerent sperantes peregrinam gentem, vbi nihil victui idoneum reperisset, tandem insula excessuram: imo ipsi quoque adeo quum indignis modis habiti tam miserabilem seruitutem pati non possent, abiecta spe & omnibus vitæ solatiis, vulgo inedia seipsos necabant. Columbus, sumto à prudentia consilio, in omnes Hispanos seditionum autores & scelerum compertos vltimo supplicio animaduertit [1] & Cacicos ipsos quacumq; ope potuit reconciliare sibi studuit. Ex ea seueritate, tantum Hispanorum in Almirantem odium ortum est, vt quum eorum flagitiis & latrociniis indulgere nollet, ne nomen quidem eius æquo animo ferrent. Qua ex re factum est vt multi de eo & fratre eius ad Regem dira & atrocia scriberent, itaque Columbus simulac conualuit, in Hispaniam regressus est.

1. *Antequam ea classis solueret è portu, Catholici Reges Cursorem Romam ablegarunt, qui suis legatis, eò profectis vt Pontificem Alexandrum VI. salutarent, Relationem exhiberet earum Prouinciarum recens inuentarum: ea videlicet de causa, vt iustiore titulo, animi cogitationes in actum deducere possent, nempe vt promouerent fidem Catholicam. Pontifex hæc intelligens, proprio motu & speciali authoritate dedit Regibus Catholicis & ipsorum successoribus quascunque Prouincias inuenire possunt in India Occidentali, ducta pro limite à polo ad polum per diametrum linea centum leucis vltra insulas Acoras, & totidem à Gorgadibus, quæ vulgo de Capo verde cognominantur. Vniuersum orbem secabat hæc linea, & diuidebat ea quæ erant occupanda à Regibus Lusitaniæ & Castellæ, vt quidquid vltra lineam comprehenderetur versus occidentem, Regibus Castellæ cederet, modo non possideretur ab vllo alio Principe Christiano; & quidquid cis lineam esset, Lusitanis. Deinde, pactis factis Anno* M.CCCCXCIIII. *inter Lusitaniæ Regem Joannem eius nominis II. & Regem Castellæ Ferdinandum linea translata fuit trecentis septuaginta leucis vlterius versus Occidentem. Sed & alia controuersia suborta inter prædictos Reges de Moluccis Insulis Aromatum causa, quæ nondum decisa est. Ouiedus lib. 11. Historiæ Indicæ: & Gomara Historiæ Generalis cap.* XCIX.C. *& subsequentibus.*

2. *Triginta octo illi Hispani à Christophoro Columbo in Hispaniola relicti sub præfectura Centurionis Roderici de Brana & sub Magistro quodam Joanne, nobili Chedrurgo, maxima ex parte nautæ erant, male educati & vilis animi homines. Eam ob causam, statim à Columbi discessu singuli (vt postea Columbo ipsi Incolæ retulerunt) eorum qui alij aliis substituti erant, si quid primis humanitus accidisset, imperare volebant:*

lebant: itaq; inter se diuisi, bini aut terni simul iuncti per insulam vagari cœperunt, vim inferentes mulieribus & virginibus, & in summa licentia viuentes. Indi initio eorum facinora perpeßi sunt, quamdiu viderunt eos coniunctos: sed per insulam deinde dispersos omnes trucidarunt.

3. Ditißimæ sunt totius Hispaniolæ Insulæ metallicæ venæ, apud flumen Giamico. Propugnaculum istic extructum nomen à D. Thoma accepit, quia qui primi venam aperuerunt, puri auri grana in ea inuenerunt. Eius rei rumore ad reliquorum Hispanorum aures perlato, fidem non adhibuerunt, donec oculis conspicerent & manibus tractarent. Indi porrò ante Hispanorum aduentum istas venas ita contemnebant, vt nisi aurum supra terram sparsum inuenirent, non dignarentur, ad illud inquirendum, terram vertere.

4. Inter reliquas calamitates quibus afflicti fuere Christiani, dum Christophorus nouas regiones inuestigat, prima fuit quatuor nauium amißio secundum Insulam Isabellam, inter quas fuit prætoria anno XCIIII. *deinde, cum vrbem Isabellam condere cœperunt. Indi indignati se tales habere vicinos, qui istic sedes velle figere videbantur, rem adgreßi sunt admirandam nec ante auditam, vt illos istinc abigerent. Nam sationem solitam intermiserunt, & absumpto suo Mayzo, iucca (genere plantæ illis in cibo vulgari) sese sustentabant, atq; deserta regione à Christianis habitata, in intimam Insulam secesserunt. Hispani non animaduerterunt quamdiu annona abundarunt: sed illa absumpta, dum inter Indos requirere coguntur, mirati sunt se nihil inuenire. Vnde factum vt miseri Hispani Isabellæ & D. Thomæ vrbium incolæ paulatim tabescentes, inedia & fame morerentur. Adhæc paßim in agris iacebant Indorum fame extinctorum cadauera, quorum fœtore aër infectus pestem generauit, qua maximus numerus fuit sublatus. Accessere præterea lues venerea, & alij morbi incurabiles ex vsu mali succi ciborum. Magnum errorem admiserunt primi illi Hispani, quod Incolarum animos sibi non conciliarint, antequam eorum regionem sibi subiicerent: multo enim felicius rem geßissent.*

5. Supplicium quo Columbus Hispanos affecit, præsertim Casparem Feriz Arragonium, quem cruci affigi iußit, reliquos ita irritauit, vt monachus quidam Buil nomine, ordinis Benedicti, è Catalonia oriundus, eò missus cum aliis vt Indos ad fidem Christianam conuerterent, eius rei causa, sacris interdiceret, & Columbum fulmine etiam feriret. Columbus contra vetuit ne quid ex suo penu huic monacho & reliquis eius sodalibus, neque etiam sacerdotibus subministraretur. Petrus Margarita D. Thomæ Præfectus, atque alij Nobiles viri istic præsentes rem componere studuerunt, sed ad tempus duntaxat hæc conciliatio durauit. Nam simul-

ſimulatq; Columbus in Hiſpanum aliquem iuridicè agere volebat, opponebat ſe hic monachus, & Columbum à ſacris arcebat: Columbus verò monachum à cibo. Reges Catholici iſta intelligentes, eò ablegarunt Nobilem quendam virum Ioannem Agnadum regiis literis ſuffultum, quibus vtramq; partem in Hiſpaniam euocabat. Ouiedus lib. 11. cap. 13.

¶ Inuſitata vis turbinum in Hiſpaniola. Eius mali cauſam Indi Hiſpanorum ſceleribus & flagitiis tribuunt. Columbus Hiſpaniam repetit. Hiſpanorum ab ipſius fratre ſeceſſio, & ſcelera.

PER eos dies mirabilis & prodigioſus quidam caſus in illis terris interuenit, quem quia conſideratione dignus eſt, non prætermittam. Nonnulli exiſtimabant humani generis hoſtem, quum ſibi eripi è faucibus iot animas, quæ per Baptiſmum ſeruandæ eſſent, ægrè ferret, tantos turbinum furores, procellaſque emiſiſſe. Alij diſcordias ſeditioneſque ex Indicis ſpoliis & opibus erupturas, eo oſtento portendi arbitrabantur. Vulgi fermè opinio hæc erat, ſignò Crucis, quod in vexillum ſalutis erectum ibi fuerat, ex illis inſulis violenter eiici, & earum gentium diutina velut poſſeſſione detrahi tartareos ſpiritus, quos per tot ætates bruti illi homines pro patronis ſuis & numinibus coluerant. Itaque dum præcipiti fuga ruerent, tantas ſtrages & portenta edidiſſe.

PORRO caſus eiuſcemodi fuit. Ab ortu tanta ventorum rabies coorta eſt, qualem nunquam antea Inſulares ſe vidiſſe aut audiuiſſe meminerant: in primis vehementiſſimus quidam Typhon, (quem Hiſpani Furacanum appellant) tanto impetu irruit, vt cœlum ſimul ac terras rapere ſecum & miſcere velle videretur. Omnes improuiſò malo attoniti præſentem mortem imminere ſibi ante oculos, confundi elementa, & finem rerum adeſſe, vulgo pauidi credebant. Tum vero ingenti ſono cœlum ſtrepere, & inter horrendos tonitruum fragores crebri micare ignes, aer incendi fulguribus: nox interdiu omnibus noctibus nigrior denſiórq; adeo vt per obſcurum alius alij occurſantes, mutuo intueri non poſſent. Errabundos homines, defixis præ formidine animis & lymphatis ſimiles per vias perque auia diſcurrere paſſim ac peruagari cerneres. Tanta vi interea furentium & horrendo cum ſtridore colluctantium ventorum, vt iis ab radicibus erutæ arbores, & auulſa montibus ſaxa magno cum fragore in planum prociderent: & ea ruina ingenti villarum

mapaliumq; strage facta, multos mortales opprimeret. Solidas vero etiam cum incolis domus furiosi illi turbines sublime correptas & absorptas dissipauere. Quib. ex malis grauis vndiq; earum gentiũ planctus & mœsti clamores exaudiebantur: paucis horis ingentia detrimenta accepta, vt ne tres quidem naues quę ad portũ securæ in ancoris stabant, eius calamitatis immunes essent. Ancoris.n. ipsis, quamquã robustis, fractis, & ancoralib. firmis nouisq; truncatis cũ omnib. nauticis profundo mersæ sunt. Indi complures speluncis abditi discrimen effugerunt: inde tamen rei tam nouæ prodigio perculsi adeo & consternati erepserunt, vt vix animam reciprocare aut quidquam proloqui possent, adeo vocem inusitatus pauor incluserat. Sed vt se ex tanto terrore collegerunt insulares isti, longe aliter ea de re inter se disceptantes sentiebant ac Christiani. Quippe eius cladis causam flagitiosis fœdisque Hispanorum exemplis assignantes, cœlum infestum in eos ruere, & è suis terris illos eiicere velle dicebant. Sed hæcne vera fuerit eius rei causa, an alia quæpiam, sapientiorum potius quàm meo vel illorum iudiciis existimandum delego.

Indi de calamitatũ causis verius quam Hispani iudicant.

QVINQVE ab illinc annis duæ aliæ eiuscemodi procellæ inciderunt, sed vltima inter paucas memorabilis, totam insulam mirabiliter conterruit. Quippe omnibus fermè satis stragem intulit, maximam partem ædificiorum & torcularia saccarea euertit: armenta quoque propè omnia & greges fœdè interemit. Etiam Hispani fame periclitabantur, ni Deus eorum misertus naues ex Hispania opportunè adduxisset, quæ farinam, nauticos panes, & ceteros commeatus abundè subueherent.

CETERVM Almirans priore illo turbine fractas Celoces extemplo refici iubet, quum eius rei peritos artifices multos & omnis generis fabros haberet: moxq; vt illæ instauratæ sunt, ipse quâ strage illa ventorum, quâ Indorum clade stupefactus & confusus, vela in Hispaniam fecit. Quò quum secundo cursu peruenisset, è Calicio portu per dispositos equos in Regiam profectus, Regi nouas ab se repertas terras exposuit, aurum & alia rara obtulit: & narratis quæ in Hispaniola acciderant, iudicia quoque & processus Hispanorum in quos legibus egerat, exhibuit: simul malignas obtrectatorum in se calumnias & falsò obiecta crimina diluens. Rex Columbi fide satis comperta, quòd tantum auri aduexerat, vt aliquot etiam palæ librales essent, deinde ex commentariis quæ attulerat actorum eius integritate spectata & probata, eum vltro consolatus gratias quoque pro tantis eius in se meritis atque officiis egit: monuit tamen vt in posterum, pœnarum acerbitate remissa, cum Hispanis, qui tam longinquas

ginquas terras sui obsequii causa peterent, paulo mitius ageret.

Mox duodecim carauellas armari iubet, easque omni genere commeatus instructas Columbo ad nouam expeditionem attribuit. Ipse confestim duo ex ea classe nauigia ad Hispaniolam rectà tendere iubet, & vt fratrem suum adeant edicit. Illa quum prospero cursu eò peruenissent, fortè ad Occidentalem insulæ partem appulerunt, vbi tum agebat Roldanus quidam Ximenez: quem ex vili & obscura persona Iuridicialem pretorem designatum, Columbus extulerat. Sed is tum multis Hispanis in partes tractis, secessionem fecerat: quum arrogantia contumaci Præfecti imperium exuisset, quo licentius omnibus legum frenis solutus latrocinia & quælibet flagitia per Insulam exerceret: quod Præfectus pati non sustinuisset. Is appulsis eò vbi tum casu erat duobus illis nauigiis, Hispanos qui in iis erant conuenit, solicitat, & Insularium opes obuias paratasque ostentans, docet, si secum facere vellent, liberrimè omnia barbarorum mapalia peruagaturos, atque inde, nullo impediente, egesto auro ac rerum preciosissimis breui ditissimos euasuros. Qua spe labefactatos facilè impellit vt omnem fortunæ ac rerum sortem cum eo miscere vellent. In primis ergo commeatu quem naues attulerant, auidius ipse ac ceteri se explent: inde prædabundo agmine insulam peruagantes, promiscua licentia spoliare, verberare, occidere: denique nullum genus sceleris, libidinis, auaritiæ, in indigenas prætermittere.

Seditionum & ciuilium bellorum in Hispaniola tentamenta.

Cacicvs quidam, Garionexius nomine, quum ditionem suam omni belli clade à Christianis vri & res suas suorumque ante oculos suos ferri agique videret, iunctis cum alio Cacico (Marabonesum vocabant) viribus, defendere se ab eorum iniuriis & latrociniis statuit. Itaque sæpe cum Indorum manu, quos in societatem adsciuerat, è montibus in plana degressus, vbi Hispani statiua habebant: quoscunque ex eis capere poterant ipse ac socii, barbara rabie excarnificantes frustillatim discerpebant.

¶ Columbus tertiò in Indiam nauigat. Cubaguam insulam Vnionum detegit. Frustra Hispanorum seditiones componere laborat. Indos perduelles domat.

CAPVT XI.

Columbi tertia in Indiam expeditio.

VM hi tumultus in Hispaniola agitantur, Almirans è portu S. Lucari soluens cum reliqua classe, anno M.CCCC.XCVIII. vigesima octaua Maii, cursum in Maderam direxit. Ea vna est ex septem Lusitanorum insulis quas illi Azorias appellant. Illic autem nauigare multo tutius duxit, tum quia belli id tempus erat, tum maxime propter piratas Gallos, qui iam fama Indicarum opum exciti, prædandi spe maria illa infestabant. Inde præmissis recto cursu ad Hispaniolam sex carauellis, ipse trib. reliquis versus Caput-viride seu Gorgades insulas deflectens, propius Æquinoctialem lineam iter suum direxit, & in ea nauigatione multis malis conflictatus est, tum ob maris malacias, tum ob immodicos ardores, quos mense Iunio media æstas intenderat. Vix tandem quum Indiam attigisset, sinum Pariensem ingressus in Cubaguam appulit, quam ipse Perlarum insulam nuncupauit. Cuius nominis origo hæc fuit. Almirans quum eum sinum nauibus percurreret, forte quibusdam Indis qui è lintre piscarentur conspectis è nautis suis aliquot scapha propius ad eos accedere iubet, & sciscitari quinam ii homines essent, & quas terras incolerent. Nautæ raptim lintrem assequuti & in eum transgressi, Indis sese adiungunt atq; illi nil conspectu tunc primum à se visorum hominum conterriti, eos etiam, vt pulcros viros, summa cum voluptate aspectabant. Hispani ostreas in piscatorio illo lintre conspiciunt: quas, eduleis esse rati, quum aperuissent, plenas vnionibus reperiunt, vnde maior illis lætitia orta est: Peruenerant ad littus: ibi in terram egressi, mulieres Indicas vniones pulcerrimos collo & brachiis gestantes conspiciunt: & illos quidem ei genti adeo viles, vt in vulgaribus & quotidianis feminarum ornamentis simpliciter haberent. Siquidem pro catino fictili, & eo quidem fracto, quem nauta Hispanus Indicæ mulieri dedit, ea illum contra quatuor margaritarũ sertis seu lineis munerata est. Ille munere lætus & diues ad naues rediit, omnib. vniones suos ostentans. Qua ex re incredibili voluptate affectus Almirans, clara voce ceteras naues circumuehitur, & socios affatus: Nos, inquit, ad ditissimam mundi oram appulimus.

Cubagua insula Vnionum.

INDE

INDE propius terræ ſuccedens, Cumanæ fluminis oſtium inuectus eſt. Indigenæ quum viderent carauellas, tantæ molis opera & tam affabrè facta, deinde barbatorum hominum inuſitatam ſpeciem demirantes, inter ſe vulgò dicebant: Quinam aut vnde ſunt homines? Supernè, an ex aqua? Mox quibuſcunq; ſciebant aut poterant nutibus ac ſignis, per legatos ab Almirante contendunt vt in ea litora egreſſus, cum ipſorum Cacico congredi velit & ſui copiam faciat: quippe illum eius videndi ac cognoſcendi auidum eſſe. His auditis Columbus: etſi omnia beneuolentiæ ſigna atque indicia præ ſe ferrent, doli tamen aliquid ſubeſſe ſuſpicatus, in terram egredi metuebat. Id poſtquam deprehenderunt Indi, multi eorum carauellas ingreſſi, Almirantis poteſtati ſemetipſos vltro permiſerunt, puram omnino ac ſinceram amicitiam demonſtrantes: neque nauigia tantùm ipſa, velut diuinæ potius quàm humanæ artis opera, intuebantur: ſed ad omnia armamenta, ancoras, vela, ancoralia, & ſingula nauium inſtrumenta, defixis præ admiratione animis obſtupeſcebant.

ALMIRANS verò ipſos poſtquam omni comitate excepiſſet, abeuntes quoq; cultellis, ſpeculis, & tintinnabulis, cæteriſque eiuſcemodi minimi precii rebus muneratus, quam accuratiſſimè potuit ſciſcitando exſequutus eſt, vndenam hæc baccarum & margaritarum decora peterent. Illi oram maritimam quæ Cubaguam ſpectaret ſignis indicabant, ibi ſe conchas vnionum feraces piſcari. Itaque Almirans Hiſpanos aliquot egredi in terram iubet: eos Cacicus domum ſuam inuitatos vino epuliſque more patrio apparatis, quamquam ſpurcis, hilariter excipit, quumq; ab illis vniones expeti intelligeret, dat magna copia, vt qui illis abundaret, nec pluris ea faceret quàm apud nos fiunt globuli illi vitrei, quos precatorios vocant. Hiſpani tantis diuitiis expleti, ad naues redeunt: Almirans mirificè eo commercio contentus inde ſoluit & Veli-caput circumuectus, mox traiecto mari breui in Hiſpaniolam appulit, vbi magnos motus & ſeditionum turbas inuenit.

Columbus fruſtra ſeditiones ab Hiſpanis excitatas componere nititur.

IPSE vt omnia componeret, ſcriptis ad Roldanum Ximenem ſeceſſionis autorem litteris, monet hominem vt ſub imperium præfecti volens redeat, neu delinquere pergat & prauis exemplis Indos ipſos auertere. Quippe non his factis neq; ea via ſperandum eſſe, vt illi ad fidem noſtram adduci poſſent: neq; ampliſſimam illam Alexandri VI. pontificis bullam quæ Regibus Catholicis ditioni ſuæ adiicere eas terras permiſerit, eò ſpectare vt nouæ illæ gentes indignis modis habeantur: imò potius vt benignitate & honeſtis exem-

plis alliciantur ad amplectendam sanctam fidem Christi seruatoris & redemptoris nostri.

Calumniæ Roldani in Columbos fratres.

HÆC Almirantis monita & preces aspernatus Roldanus, sectæ caput ac principem se gerere perseuerauit: mox etiam Bartholomæi Insulæ præfecti actiones apud Regem per litteras criminatus est, sæuitiam ei & tyrannicum imperium obiectans, qui videlicet minimis & leuissimis de causis homines in patibulum ageret: imò præfectos omnes illos suos, ambitiosos & superbos esse: neque se ab illis secessionem fecisse, nisi postquam eos tyrannos, sæuos, & sanguinis humani auidos expertus esset. Postremò Regem quoq; ipsum tandem aliquando reipsa cogniturum, suæ Maiestatis & dignitatis inimicum esse Almirantem; idq; vnum moliri vt Insularum imperium occupet. Et iam aurifodinis solos eius familiares & clientes præesse: ceteris omnibus obseptum esse & clausum earum aditum. [1] Iudicia ipsa pro libidine & gratia, non iure & æquitate, ab iis exerceri. Ad hęc Almirantem quoque de reperta Vnionum insula Regem quantum in se esset, celasse, vt clandestina præda solus ipse frueretur, & circumuento per pactum aliquod Rege, ditissimam illam insulam sibi vni seponeret.[2]

ALMIRANS quoque ipse contrà litteras ad Regem componens, pessimam sceleratorum istorum & flagitiosorum hominum mentem & vitam exponit. Quippe istis nihil prorsus pensi esse, nisi vt quotidianis latrociniis, feminarum stupris & omni scelerum genere, libidinem, sæuitiam & auaritiam expleant: perduellionis quoque ac proditionis reos omni Dei metu ac pudore posito, per omnẽ insulam latronum instar vagari. Postremò duas carauellas quæ ad fratrem suum Bartholomæum ex Hispania missæ essent, cum omni commeatu, auertisse, ac pellectis in suam societatem nauium illarum hominibus, rapiendo & infanda omnia perpetrando certare. Ac tam fœdis facinoribus commotos multos Insulæ Regulos cum maximo omnium damno defecisse, eosq; etiam num pro commissis pœnas metuentes, si sub imperium redirent, pergere in insania & solutos iugo viuere.

Columbus Indos perduelles, & sub imperiũ redeuntes, clementer tractat.

DVM hæc vtrinque crimina & accusationes in Hispaniam mittuntur, Almirans fratrem cum octoginta Hispanis, in iis equitibus aliquot, mittit aduersus Cacicos perduelles. [3] Illi sex millia armatorum & amplius in acie habebant: sed vbi ad manus ventum est, violento equorum impetu conterriti, & fusi, in densissimas syluas se abdiderunt. Pugnatum deinde est aliquoties cum Gario-nexio & quatuor aliis Cacicis: sed breui profligatis omnibus eorum copiis,

copiis, Cacici montes fuga petunt: mox tamen capti omnes in Almirantis potestatem venere. Porrò quum promitterent se amicitiam ipsius colentes sub Hispaniæ regis imperio futuros, tum vt clementiam erga eos suam commendaret, tum ne iniuriarum quas ab Hispanis accepissent, autorem ipsum fuisse existimarent, benignè illos in fidem & gratiam recepit, & rebus nostris donatos, in ditionem quemque suam remisit.

1. *Detectis ab Almirante Christophoro Columbo metallicis Prouinciæ Cibao venis, animaduertens Indos colligentes in fluminibus aurum magnis cum ceremoniis: licentiam Christianis auri colligendi non dabat, nisi primum peccata confessi essent, & ad sacram synaxin accessissent. Aiebat enim, si Indi tametsi barbari tali cum deuotione ad auri grumos quærendos proficiscebantur, vt etiam viginti diebus à suarum coniugum amplexibus ante abstinerent & ieiuniis se macerarent, affirmabant enim si cum coniugibus se miscuissent, nullum aurum inuenire: æquum esse vt Christiani ab alienis vxoribus abstinerent, & se ad sanctimoniam pararent: Deo enim reconciliatos, æquius & securius bona temporalia & spiritualia adquisituros. Verùm tam exacta sanctimonia plerisq; Hispanis non placebat, atque dicebant, ad vxores quod attineret, longius ab illis se esse semotos quam Indi essent; se enim suas in Hispania reliquisse: multos etiam sæpius ieiunare quàm vellent, quandoquidem interdum extrema media premerentur, & radicibus siluestribusq; fructibus per agros quæsitis vesci cogerentur. Confessionem duntaxat semel in anno, videlicet ad Paschatis festum esse mandatam: maximam tamen eorum partem sæpius peccata confiteri. Nihilominus tamen Almirans nemini concedebat ad venas auri profectionem, nisi iis qui peccata essent confessi & sacram synaxin sumpsissent, & reliquos castigabat qui sine eius venia metallicas venas adibant. Itaq; mirum non est si Hispani illi, ipsi indignabantur, vt qui auri grumum pluris facerent, quàm totius orbis confessiones & Hostias. Gonzal. Ouied. lib. 5. cap. 11.*

2. *Hæc fuit vna ex præcipuis accusationibus (seu potius calumniis) quæ ab inuidis Almiranti Columbo fuerunt intentatæ. Sed qui nullo præiudicio occupati, & secundum veritatem iudicant, aiunt Admiralem, simulac istam Insulam detexisset, illico nobilem virum Arroial ablegasse ad Reges Catholicos, qui hæc illis nunciaret, & simul illis offerret specimen primarum margaritarum quas istic habuisset. Nam, quàm verisimile est illum Reges celare voluisse tantas diuitias quæ in omnium conspectu fuerant detectæ, etiam conscia nautica hominum turba, quæ omnia effutire solet? Ab his enim hominibus origine sumpsit calumnia: quia cum Hispani circiter tria margaritarum tum crassiorum tum minutarum à*

Cubaguæ

Cubaguæ incolis redemissent, permutatione quarundam nolarum, & aliarum vilis pretij mercium facta, Almirans metuens ne Hispani his illecebris capti, inde distrahi non possent, diutius istic hærere noluit. Nonnulli ex eorum numero qui uniones redemerant, in Hispaniam redeuntes, statim publicarunt eius Prouinciæ opulentiam, quæ fama multos excitauit vt eam adirent: atq; etiam quibusdam inuidis ansam præbuit calumniandi Almirantem, quod aduentu nautarum qui ipsum in ea nauigatione comitati erant, & quorundam peculiarium litteris prius ista essent intellecta in Hispania quàm ex ipsius Almirantis ad Regem litteris. Sed mera erat inuidia, quæ omnes Columbi actiones peruertere satagebat, licet ipsa veritas ab eo staret. Gonzal. Ouied. lib.3.cap.6. Histor. Nat. & lib.9. cap. 1.

3. Tum temporis in Hispaniola Insula quinque præcipui erant Cacici siue Reguli, quibus reliqui minores parebant. Horum nomina Guarionex, Beheccio, Goacanagari, Caiagoa, Caonabo. Primus occupabat planitiem in meditullio Insulæ, septuaginta aut amplius leucas patentem. Beheccio Occidentalem Insulæ partem poßidebat, & Sciaragna Prouinciam.

Goacanagori, siue Guacanarillo (sic enim noster Auctor appellat) Dominus erat Borealis Insulæ partis: atque in eius regionem prima nauigatione Almirans appulit, & triginta octo Hispanos reliquit.

Caiagoa poßidebat Orientalem Insulæ partem, vsque ad locum in quo S. Dominici vrbs fuit extructa, & Flumen Aina, ab altero latere eius posseßio extendebatur ad ostia Fl. Iuna. Hic obiit paulo post quàm Hispani bellum aduersus eum mouissent. Et succeßit in Imperio ipsius vxor, quæ Christianam religionem amplexa est, & Agnes de Caiacoa nominata.

Rex Caonabo montana occupabat, & potens erat. Habebat Cacicum quendam cui nomen Vsmatex, Regni vicarium, & Polemarchum, virum strenuum, & qui suos milites adeo animosos reddiderat, vt neque vicinos Cacicos, neque reliquos Insulæ habitatores metuerent. Nam interdum exoriebatur inter illos bellum, tres tamen duntaxat ob causas, nimirum vel limitum iurisdictionum causa, aut piscationis, aut cum aliarum Insularum Caribes, ipsis bellum inferebant, sed tum vtcunque essent discordes Cacici, denuo reconciliabantur, vt iunctis viribus peregrinum hostem expellerent. Gonzal. lib.3. cap.4.

Quantum ad bellum quod cum Christianis gesserunt, ortum id est, quia Christophorus Columbus arcem nomine Diui Thomæ dictam extrui curarat apud venas metallicas Cibao: cui præfecerat Alphonsum Hoiedam cum quinquaginta Hispanis, cùm vt venas tueretur, tum vt

nomen Christianis adquireret inter barbaras illas nationes. Sed simulatq; intellexerunt Almirantem in Hispaniam denuo profectum, Indi arma sumpserunt, præsertim Caonabo qui eam Prouinciam possidebat, & ægrè ferebat Hispanos adeo sibi vicinos, & ita oberrantes, libidineq; & omnibus sceleribus per insulam grassantes. Collegit igitur ad quinq; aut sex hominum millia, atque inter reliquos, multos sagittarios, Septentrionalis Insulæ partis tum incolas; ea voluntate vt arcem obsidione cingeret, flammis vastaret aut omnino dirueret, in vltionem scelerum ab Hispanis commissorum in subditorum suorum coniuges & filias: existimans se non minus facilè istos oppressurum, quàm Goacanagari octo & triginta illos Hispanos, quos Almirans prima nauigatione istic reliquerat. Obsedit ergo arcem mensis vnius spatio tam arctè, vt neminem obsessorum egredi pateretur. Sed Præfectus Hoieda prudentior & magis vafer Caonabo, animaduertebat non vi agendum esse cum istis hominibus furentibus, sed temporis mora illorum furorem infringendum & bilem sedandam. Ea de causa, diuturna aliquot mensium obsidione domandos censuit, leui eruptione interdum in illos facta, ad vires illorum periclitandum.

Tandem vt illos falleret, simulauit se viribus diffidere, & pacem cum illis inire velle: atque eadem opera, aliquorum Indorum amicorum ministerio per hostis castra rumorem dissipari iussit Almirantem Christophorum aduenire cum magno Hispanorum militum numero, vt obsidione arcem liberaret. Is rumor Indos iam remissiores effecit vt ipsi cum suo Rege Caonabo facilius inclinarent ad pacem: tametsi alij Cacici dissuaderent, pollicerenturq; & milites & facultates ad exigendos ex Insula Hispanos. Grauis ergo fuit eius error, quem consequuta est etiam ipsius ruina. Nam sub prætextu fidei quam illi Hoiada sanctè iurauit, se in arcem cum primariis tribunis pertrahi siuit. Hispanus autem iam illum in sua potestate habens, causas prætexuit cur eum non dimitteret, sed pro vade retinere vellet.

Fratrem habebat hic Caonabo virum strenuum & Indis charum, qui fratrem vi liberare cupiens, & tot Christianos se capere posse existimans, quorum permutatione ipsum & eos qui cum fratre captiui detinebantur, redimere posset: collegit ad septem millia sagittariorum, quos in quinq; acies distribuit, & D. Thomæ arcem denuo obsidione cinxit. Acceperat tum Hoieda aliquot equitum subsidium à Bartholomæo Columbo, sic vt circiter trecentorum hominum numerum conficere posset. Parua hac manu tanto impetu in Indos irruit, vt illos facile profligaret: nam cum nunquam tale pugnæ genus experti essent, neque equites pyxidibus igniuomis aut lanceis armatos conspexissent, attoniti sunt ista equitum

agilitate per medias ipsorum cohortes ruentium & eos cadentium, neque resistere potuerunt, capto etiam Caonabi fratre.

His auditis Bartholomæus Columbus, statuit consultum fore, si Caonabo cum fratre & aliquot aliis Insulæ primatibus in Hispaniam ablegaret: sic enim reputabat, ipsos istic in insula captiuos detinere, neque decorum, neque suo statui commodum futurum; & deterius adhuc fore si illos liberaret: nam Caonabo vnum ex primariis & potentioribus insulæ Cacicis siue Regulis esse, & quamdiu viueret, in Hispaniola insula nunquam bellum defuturum. Itaq; statuit illos imponere in binas naues carauellas dictas, quæ anchoris firmatæ omnino paratæ erant vt velis sublatis in Hispaniam cursum tenerent.

Sed vbi Caonabo atque eius frater intellexerunt in Hispaniam ad Regem Catholicum mittendos, tantus mœror eorum animos occupauit, vt frater moreretur decem aut duodecim diebus ante quàm naues soluerent: & ipse Caonabo breui subsequeretur. Nam naui impositus mœrore etiam contabuit ante quàm in Hispaniam perueniret. Hac ratione totam eius prouinciam Hispani pacificè occuparunt: & Caonabi vxor Ana Caona nuncupata, acris pro Inda, ingenij, discedens ex mariti prouincia, in Sciaragua regionem ab ipsius fratre Cacico, cui nomen Bebeccio, possessam, se contulit: apud quem summo in honore habita est. Postea Gubernator Nicolaus Ouandus anno M. D. III. illi gulam laqueo frangi iussit, qui cum aliis quadraginta Cacicis in necem (vt aiebant) conspirasset omnium Christianorum qui in Prouincia Sciaragua commorabantur.

Eodem fere quo Caonabo D. Thomæ arcem obsidione premebat tempore, Cacicus Guarionex reliquos Insulæ Cacicos conuocat & ad quindecim aut amplius Indorum millium exercitum cogit, vt Christianos qui cum Bartholomæo Columbo erant, opprimeret: nulla enim ratione ferre volebant, vt Christiani pedem figerent in Insula, vel metuentes rerum statum ab illis immutatum iri, vel indignè ferentes suos ritus & ceremonias palam ab Hispanis ludibrio haberi. Animaduertebant præterea commodiorem occasionem, quàm istam, sese offerre non posse. Nam pauci in Insula restabant, maxima eorum parte aut morbis aut laboribus quos pertulerant absumpta. Deinde breui expectabatur Almirans Columbus qui in Hispaniam nauigauerat, vt supplementum militum adduceret. Itaq; rebus Christianorum ita afflictis, atque illo absente, eos opprimendos esse censebant.

Bartholomæus Columbus his intellectis, censuit non esse expectandum, donec hi Cacici Isabellam obsessum venirent: sed vt Dux strenuus, eductis suis militibus ipse hosti obuiam procedit, nullo loco quiescens donec

nec proximus illi fieret. Cùm verò milites quos ducebat quingentorum numerum non excederent, & pleriq; aduersa valetudine afflicti essent, astu potius quàm vi cum hoste agendum æstimauit. Animaduertens itaque hostes metu solutos, nullas excubias circum exercitum collocasse, nunquam enim putassent Columbum noctu eos adoriturum: ista occasione vsus est. Suos itaque paratos esse iubens, primis tenebris mouit, & nocte intempesta ad Barbarorum castra perueniens, facta duobus è lateribus impreßione ea adoritur: illi altum dormientes strepitu excitantur, fugam capessunt: velocißimi quique noctis & tenebrarum beneficio periculum euadunt, plurimi concisi, maxima pars capta: E captiuorum numero fuerunt ipse Guarionex, cum quatuordecim aliis Cacicis. Hæc victoria contigit circa locum illum in quo postea extructum oppidulum Beno: tantumq; nomen hac victoria per eam insulam adquisiuerunt Hispani, vt incolæ ex eo tempore depositis armis, Hispanis se subiicerent. Verum quidem eam gentem, totius Indiæ occidentalis maximè imbellem fuisse. Eam ob causam animum statim abiecerunt. Ouetacæ autem Brasiliæ, aut Caribes Veraguæ, non tam cito domiti fuissent.

Post victoriam, Bartholomæus Columbus existimans se commodam occasionem nactum, ad firmandam perpetuam pacem inter Indos & Christianos, Guarionecem & alios Cacicos liberos dimisit cum maximè tolerabilibus conditionibus. Ita vt iste Guarionex Hispanos postea semper humaniter exciperet, quotiescunq; per ipsius ditionem iter facere contingeret. Quidam negant hunc Cacicum prælio interfuisse: sed suum vicarium, Cacicum Maiobanecem misisse, qui captus fuerit: eodem autem bello Guarionecis vxorem captam etiam fuisse: cuius redimendæ causa ipse Guarionex pacem cum Hispanis facturus aduenerit. Sunt etiam qui dicant, hæc omnia à Bartholomæo Columbo confecta absente fratre. Alij, è quorum numero noster Auctor, ipsum Almirantem præsentem fuisse affirmant, atq; auctorem fuisse vt Cacici humanius tractarentur. Gonz. Ouiedus lib. 3. cap. 1. & 2. Gomara suæ Historiæ cap. 22.

Columbus inimicorum calumniis honore deiicitur. Bambadilla ei succedit. Hic in Hispaniam reuertens, coorta tempestate, cum multo auro mergitur.

CAPVT XII.

VVM toti in eo essent Almirans & eius frater vt Regulos & rebelles populos in Regis fidem reducerent, eodem tempore literæ tum ipsius Almirantis, tum Roldani in Hispaniam perueniunt: quæ res non mediocri dolore Regem ac Reginam affecit, quum res Hispaniolæ adeo turbatas & miserum insulæ statum intelligerent. Iam in Aula sparsus rumor auri inter nobiles, & vulgatæ opes quas ingenti copia flumina ipsa vltrò funderent, omnes auaritia incenderant. Nemo erat ex ipsis quin talem Præfecturam obtinere ardentissimè appeteret: nemini tamen ad id petendum satis audentiæ erat, propter ingentem opinionem quam de Almirante Rex & Regina habebant. Itaque alia via grassari, & optata ad eum finem cui inhiabant perducere instituunt. Ergo isti Nobiles per omnem Aulam spargunt Columbum & eius fratrem, iam partis opibus quæ priuatum modum excederent, Insulas vsurpare velle, & nuper repertæ oræ omnis principatum inuadere. Idque non obscuris manare indiciis, quantum ex multorum & quidem dignorum fide hominum literis colligi posset: tum videlicet ex ipsa auri effodiendi ratione, tum quòd ex eo pauculum in Hispaniam mitterent. Adhæc, quod multò peius esset, quum Hispanos paulatim specioso prætextu alium alia de causa tollerent, quorsum id spectare, nisi vt iis de medio amotis, soli fine arbitris destinata sua facilius perficerent? Hæc & similia frequentibus susurris ac rumoribus per Aulam adeo increbuerunt, vt ad aures vsque Regis ac Reginæ deferrentur: nec deerant interea æmuli qui hæc occultis flabellis in Regum animis accenderent, quo grauior criminantium esset autoritas.

Hispani nobiles Columbo inuidentes non vera virtute, sed astu & calumniis in eum grassantur.

REX ipse, ne quæ ad status sui detrimentum spectarent, lentius accipere videretur, totius rei veritatem cognoscere & Prætorem eò mittere instituit, qui quæreret cur tantum auri allatum non esset quantum se missurum promisisset Almirans. Cuius profectò intermissæ pensionis non alia causa erat, quam quod inter domesticas discordias, & sociorum defectiones atque inde exorta bella, aurum effodi non potuerat.

His

His ita constitutis, Rex nouo Insulæ præfecto Francisco Bombadilla designato, quæstionem de intestinis dissidiis decernit, & de causis discordiarum Columbi & Roldani cognoscere iussum, amplaque autoritate & potestate imperii instructum mittit. Is cum hac commissione & mandato Regio è Calicio portu anno M.CCCC. XCIX. quatuor carauellarum classe instructa soluens, in Hispaniolam traiecit. Almirans & Bartholomæus frater, noui Præfecti appulsu audito, ad eum honorificè excipiendum, vt regio missu venientem reuerenter obuiam egressi sunt. In portum vt peruenerant, rati, vt sibi, sic aliis sincerum animum esse, pro amica complexus ac salutationis vice, capti fratres in vincula traduntur. Mox iniectæ vtrique catenæ, & seiuncti alter ab altero, quò grauius dolerent, duabus Carauellis in Hispaniam mittuntur. Miserabilis equidem casus, ac mutationis rerum humanarum exemplum memorabile: eum qui paulo antè in maximo honoris fastigio fuisset apud potentissimum Regem, propter repertas illi propria virtute & excelso ingenio adeo nouas & diuites terras: cui, si Græcorum aut Romanorum veterum tempore vixisset, aut alterius cuiuslibet liberalis & munificæ gentis, meritò statua fuisset erecta, ac fortè, vt numini, templum & diuini honores decreti essent, eum (inquam) nunc malignitate atque inuidia hominum afflictum & vinctum adduci: cuique ob tanta in Regem merita vlla satis digna gratia reddi nequibat, eum tam atroci iniuria affici vt nullo nouo beneficio expiari posset. Simulac celoces in Hispaniam peruenerunt, & nunciatum Regi tam claros viros compedibus vinctos adeo fœdo ac miserabili habitu adduci, motus in misericordiam Rex cursore Calicium misso, emitti illos è custodia & leuari vinculis iubet: deinde splendido comitatu cultuque vt talibus viris dignum erat, in conspectum suum venire. Vt in Regiam peruenerunt, comiter excepti & auditi sunt, ac quum ibi obtinuisset veritas, pœnæ in noxios decretæ.

Bombadilla sua potestate aduersus Columbum fœdè atque impotenter abutitur.

Regis Hisp. pudor ingratitudinem Hispanorum damnat.

Postqvam gubernator nouus Bombadilla Columbos captiuos in Hispaniam miserat, Roldanus cum aliis secessionis sociis sub imperium rediit. Ibi tum rursum omnes vno consensu miseros insulares in aurifodinis demergere & immodico labore vexare: quibus videlicet nihil pensi erat, nisi vt horrendam illam auri famem quam maximè explerent & ingurgitarent. Dum ea geruntur, Rex Ferdinandus, cui hæc dudum animo cura insederat, qua maximè ratione res Hispaniolæ Insulæ turbatas, necdum bene sedatas, pace & iustitia componeret: abrogato Bombadillæ imperio, Nicolaum * Olandam Proregis titulo & autoritate, eò mittit. Is è portu S. Lucari soluens

Auaritia semper crudelis.

** Ouandum alii vocant.*

uens triginta nauium, partim liburnicarum, partim celocium, classe, quadragesimo demum die Insulæ applicat. Bombadilla vbi maiorem potestatem & successorem adeo potentem superuenisse videt, decedere illico prouincia, & iisdem illis nauibus quas Prorex adduxerat regredi in Hispaniam, statuit. Ergo, imposito multo in naues auro, quod amplius centum quinquaginta millium ducatorum pretium æquaret: ac multos præterea rudis auri grumos, in iis vnum inusitatæ magnitudinis, & ponderis trium millium ducatorum, quem Reginæ seposuerat; secum referens, vela in Hispaniam fecit. Eum sequuti sunt Roldanus Ximenez & alii aliquot militares duces, cum amplius quadringentis Hispanis, qui omnes auro graues & locupletes cum eo soluêre. Hîc animaduertere operæ pretium est, quantum vindicandis hominum sceleribus Dei iustitia polleat, ac seriò cogitare omnes thesauros ac diuitias nostras, in quibus tantopere spem ac fiduciam nostram defigimus, somnia prorsus vana atque vmbras inanes esse. Ecce atrox in mari tempestas coorta rapit disiicitque classem: vigintiquatuor fractæ naues & fluctibus ita haustæ sunt, vt nemo in terram enauerit: demersus Bombadilla, demersus Roldanus, & maxima pars Hispanorum periere: ipsorum quoq; manubias & thesauros, ac sepositum Regi Reginæque aurum mare absorpsit: postremo iurgia, lites, & querelæ eorum, quemcunq; exitum habituræ essent, mature ibi finem inuenere. Insulares Indi, quum naufragium Roldani & aliorum Hispanorum à quibus in eruendo auro durissime vexati erant, pro certo accepissent, lætari & hilarescere, vulgò inter se dicentes: „Enimuero isti quidem nos deinceps in aurifodinis non detinebunt, neque in tantis ærumnis, quantis solebamus, trahere animam cogent.

Bombadilla prouincia decedit.

Iusta Dei vindicta in auaros & crudeles.

1. *Hic Franciscus Boadilla seu Bombadilla vetus erat aulicus, eques ordinis Calatrauani. Sunt qui dicant eum nullum mandatum Amiralliÿ capiendi à Rege Hispaniæ habuisse, sed tantum missum fuisse, vt iuri dicundo præesset, ac inquireret quibus de causis Roldanus & eius socÿ sese ab Amiralliÿ obedientia subtraxissent. Sed vtut sit, quum primum appulit, tres fratres Columbos, Christophorum, Bartholomæum & Didacum comprehendi iussit, quos tribus nauibus separatim impositos, ac compedibus vinctos in Hispaniam transportari curauit, vbi in manus præfecti Cadium traditi sunt, donec Rex & Regina quid de ÿs fieri vellent indicassent, Acta processus eorum simul cum ipsis missa sunt, quibus continebantur causæ propter quas in vincula coniecti fuerant. Sed veræ causæ non proferebantur.*

His auditis Rex & Regina statim iussere vt dimitterentur, atq; in aulam

aulam veniendi facultas ipsis daretur. Vbi Amirallius Rege Reginaq; salutatis, ac lachrymis obortis, sese purgauit à calumniis, quibus grauabatur, veluti quòd voluisset inuentionem insulæ gemmarum supprimere & ab aliis non minus impudentibus. Statim à Regibus dignitates pristinæ, reditus & stipendia, quæ ab eo tempore quo in carcerem coniectus fuerat ipsi ablata erant, restituta sunt. Noluerunt tamen vt ad Indiarum gubernationem rediret, quoniam animaduertebant nimiam esse morum ipsius cum Hispanorum moribus antipathian. Cum enim vir esset integer, & gratiam Dei in se collatam in orbe illo ignoto reperiendo agnosceret, ægrè ferebat tam egregium donum libidine, vitaq; inordinata Hispanorum contaminari, atque Indos, quos ad Christum adducere conabatur, instar asinorum & mulorum haberi.

Quod ad Hispanos attinet præterquam quod illibenter imperium extranei patiebantur, multo iniquius ferebant, si quando per insulam grassati fuissent, aut Indum aliquem percußissent aut spoliassent, se iussu Columbi aut virgis cædi aut laqueo suspendi. Reges ergo metuentes ne ex tanta naturæ & morum antipathia, diuisio aliqua & distractio orire-tur, vnde illarum regionum amißio & iactura tandem sequeretur, Columbum à præfectura & gubernatione noui orbis submouerunt, atque alium substituerunt. Qua in re forte Tiberij Imperatoris consilium secuti sunt, qui cum præfectos ad prouincias Imperij regendas missurus erat, non eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à peßimis dedecus publicum metuebat. Sic Reges isti Catholici Christophorum Columbum dimiserunt tanquam nimis iustum & seuerum, ac cum Hispanorum moribus, qui omnia sibi licere volebant, minus conuenientem: illumq; Bombadillam suffecerunt, qui indulgere ac eorum studiis se accommodare nouerat. Sed res illis male ceßit, nam simulac hic Bombadilla illuc peruenisset, ita sese illis accommodauit, vt breui inter ipsum & Roldanum (id est, inter iudicem & latronem) bene conueniret, totumque damnum in miseros Indos recideret, quos tum ipsi tum alij multi priuati, ipsorum exemplo, in fodinis vltra modum laborare cogebant, idq; ab anno 1499. ad annum 1502. quo Bombadilla ab illius insulæ gubernatione summotus, potestatem in Hispaniam redeundi accepit. Sed antequam eò perueniret, vltione diuina eum persequente misere periit, atque vt Roldanus ipsi in vita sic & in morte obeunda societate coniunctus est.

Cornel. Tac. lib. 1. Annal.

2. *Anno 1562. Nicolaus d' Ouando magister equitum Larezi, Hispaniolæ præfecturam suscepit, Bombadilla autem parauit se ad redeundum in Hispaniam cum Regis venia, plusquam centies mille pondo auri fusi secum deferens, simul & multa auri grana qualia reperta erant, mi-*

randæ

randæ magnitudinis, inter quæ vnum erat quod cum minerali suo 37. pondo, hoc est circiter 3600. Castilianos aureos pendebat, detractisq; tribus mineralis, quod inerat, pondo 3300. Castilianos æstimari poterat. Hispani visa tali auri massa mirificè lætati sunt, cumq; porcellus assaretur, vnus ex iis socios suos sic affatus est: iam dudum cupiui ex disco aureo cibum sumere, cumq; hoc granum sit eiusmodi, vt ex eo multi disci confici queant, imponamus ipsi porcellum nostrum, quem esuri sumus. Consenserunt alij, ac porcellum de veru detractum imposuerunt diuiti illi disco, qui tantus erat, vt totum porcellum facile caperet, eumque sic comederunt.

Hoc granum auri, in mari periit cum reliquis rebus quas secum deuehebat Bombadilla, qui ex Hispaniola soluit cum classe triginta nauium tempestate valde incommoda, contra Christophori Columbi consilium. Amiralius enim Columbus, qui ex Hispania profectus erat ad quærendum sinum aliquem, quo in mare meridionale nauigari posset, (hæc autem fuit quarta & postrema eius in Indiam nauigatio) illuc forte fortuna appulit die vno aut altero antequam classis illa ex S. Dominico solueret. Cumq; vno tantum miliari à portu S. Dominici abesset, præfectus nauem ipsi obuiam misit, nunciatum, caueret ne portum ingrederetur. Amiralius responsum tale illi referri iussit, se cum ita ipsi visum sit, obtemperaturum, sed interim orare ipsum, ne sinat vt classis illa mari se committat: non enim opportunum sibi videri tempus ad nauigandum, quod ad se attinet, se alium portum tutum quæsiturum, cum ille sibi denegetur. Sic Columbus bonum pro malo rependit iis qui ipsum vinctum & compedibus constrictum in Hispaniam miserant, ingressuq; regionis eius quam repererat prohibebant.

Sed contemptum fuit eius consilium: quod male cessit illis. Vix enim octo vel decem milliaria in mare progressi erant, cum ecce horrenda tempestas oritur, ita vt ex triginta illis nauibus magnis, quatuor vel quinq; tantum euaserint, perierintq; in illo naufragio plus quam quingenti Hispani. Inter quos insigniores erant perditus ille nebulo Roldanus, qui aduersus Amiralium seditionem concitauerat, item Antonius de Tortes copiarum militarium præfectus generalis, ac ipse Bombadilla cum multis aliis, qui labores plurimos in terra spolianda ad mare ditandum susceperant.

Ouied. lib. 3. c. 7. & 9.

¶ Alphonsi

Alphonsi Ninni in Indiam Occid. nauigatio. Quænam primò fuerit Indicarum gentium de Hispanis opinio. Hispani se Christianos & filios Dei esse apud Indos venditant, sed mox longe aliud reipsa & factis se esse produnt.

CAPVT XIII.

IAM multis Hispaniæ locis de vnionum diuitiis, ab Almirante in Cubagua & Cumana repertis, rumor latè manauerat: & ea res multorum animos ea visere cupientium commouerat: Id vbi cognitum Regi, expresso ipse edicto, grauibus pœnis constitutis vetuit nequis nauiũ magister nauclerúsve CC. millia propius (id est L. leucas) oras à Columbo repertas, absque suo permissu, nauibus accederet: liberam tamen interea potestatem omnibus faciens, quascunq; alias terras & Insulas nondum cognitas pro arbitrio quærendi. *Edictum regium.*

ERGO per eos dies Alphonsus Ninnus, naue vnà cum triginta quatuor Hispanis, eo consilio vela in altum dedit. Inter eos Hispanos fortè nonnulli Almiranti adfuerant, quum Cubaguam reperisset. itaque vt Indiam attigerunt, neglecto Regis mandato, diuitiarum cupidine Pariensem inuecti sinum, Cumanæ, Amaracapanæ & omnem eius tractus oram iam ab Almirante repertam legere instituunt. Ibi etiam Alphonsus cum sociis in terram egressus ab ea gente comiter exceptus est: mox inito quoque commercio, quum merces magna vnionum copia permutasset, diues in Hispaniam regreditur: sed in itinere de vnionum partitione lis inter ducem & milites exorta est. Hispaniam verò vt videre, Hispalis portum fugientes, ne constituta à rege pœna plecterentur, quod oras à Columbo repertas tentassent, nauem in Galleciam dirigunt. Attamen simulac in litus exiere, nauales socii aliquot eius prouinciæ Præfectum adeunt, Alphonsum insimulant, nec tantum spreto Regis edicto litora ab Almirante reperta circumuectum referunt, sed peculatus quoque criminibus vrgent, quod fraudata Regis quinta, ingentem margaritarum vim interuertisset. Præfectus corripi hominem & custodia claudi iubet: ac tandem, vbi in carcere maximam vnionum suorum partem consumsisset, vinctum eum ad Ferdinandum Regem mittit. *Alphonsi Ninni nauigatio.*

ANTEQVAM vltrà progrediar, age hîc plenè exponere mihi libet, quænam esset earum gentium de Christianis opinio, vbi primum *Variæ Indorum de peregrina gente opiniones.*

mum eos nouis illis terris appulsos vidêre. In primis ergo tenendum est, vbi principio Hispani in Indiam nauigantes ad eas prouincias ac præsertim nouæ continentis oram appulerunt, quâ septentrionali Oceano alluitur, Indos, quum ad eos velut simulacra versi defixis præ admiratione animis starent, vulgò dicere inter se cõsueuisse: Vnde aut quibus è terris gens ista barbata venit? Mox quum enses, vestis & cultus speciem, inde nauigia ipsa, vela, rudentes, ancoras & cetera nauium armamenta, intuerentur, tum planè obstupefacti, postquam inusitatam rerum speciem iterum atque iterum fixis oculis contemplando hausissent, de illis pro se quisque alius aliter iudicium ferebant. Nonnulli dicebant tempestate aliqua eo fuisse eiectos: alii qui bombardarum fragorem audiissent, cientem tonitrua in nubibus gentem è cœlo in terras descendisse credebant: alii denique obturato ore incerti & confusi restabant, quum de tam nouo hominum genere nihil affirmare haberent. Quos quidem plerisq; locis æquis oculis indigenæ, velut rem nouam intuebantur: alii contra haud satis libenter excipiebāt, quum ex ipso vultu gentem asperam & ferocem esse coniectantes, amicitiam eorum detrimento sibi potius quàm emolumento futuram iudicarent. Itaque sæpenumero vt appulsi & in litus egressi erant, eorum locorum accolæ sagittis obuios configebant, saxis etiam eos & missilibus violenter summouentes, naues repetere trepida fuga compellebant. At in eas oras quum incidissent Hispani, vbi aduentus & conspectus eorum indigenis gratus esset, summissi & supplices vltro Reguli obuiam illis ad fineis exibant, rogabantque per signa vt suas terras libentes inire vellent: nemo illic erat qui eos hospitaliter in mapalia sua inuitatos appositis epulis summa cum lætitia non exciperet. Hispani vero coniectis in vniones oculis quos Indi vulgo brachiis & collo gestabant, protinus concupiscere & occulta cura incendi quomodo iis potirentur: quumque præterea Indis nares baccis onustas, eranis, smaragdis, & auro cernerent, petere tandem vltro audebant: & illi simplices ac parum astuti homines, quum & illa vilia haberent, libenter omnibus & magna copia dabant.

Barbari hospitales Hispanorum auaritiam inuitant.

Dvm hæc amica commercia & congressus vtrinq; agitantur, alii alios, vt poterant, per signa & nutus variis de rebus percontabantur. Indi scire volebant, vnde venirent Hispani, & qua gente orti essent. Illi ad hæc ita respondebant, Se Christianos esse, filios Dei creatoris cœli & terræ: in eas oras missos à summo viro Castellæ Rege & à Papa cœlestis seruatoris vicario, vt res magnas & consolationis plenas per orbem terrarum vulgarent: ac breui vnde venissent reuer-

Splendida verba si res & facta respondissent.

reuersuros. Indi quum dictis eorum fidem haberent, & reuera ita esse crederent, rati se eorum aspectu vlterius non fruituros, ad eorum spectaculum multi quotidie concurrebant, & qui eos contingere & aliquo munere donare poterant, felices se existimabant. Mox vero Indi, vt digressis illis venire alios, & iam ædificia moliri, commorari in suis finibus, & infanda in se ac suos facinora & contumelias edere, aurum, vniones & gemmas insatiabiliter flagitantes, viderunt: tum demum queri & dicere inter se: Hæc facta verbis non respondere, quippe illos se filios Dei vocasse: sed apparere hauddubiè illis alium, & quidem malum, dominum ac principem esse: quandò ab illis ipsius mandatu & priuarentur libertate, & in seruitutem redigerentur, & interficerentur: neque hæc esse opera eorum qui è cælis descendissent. Postremò non veros & bonos Dei filios esse, qui accepto beneficio maleficium redderent. Illos quidem bonis & commodis verbis vti, sed facinora fœda perpetrare.

Indi de arbore ex fructib. iudicium faciunt.

ERANT etiam inter eos qui dicerent: Qualis, malum, Deus iste est, qui tam impuros ex se filios & sceleratos homines progenuit? Si pater quidem ille filiorum similis est, minimè bonum eum esse oportet. Hæc & similia vulgò inter se colloquentes iactabant.

Nomen Dei blasphematur inter Gentes, propter Hispanos.

EQVIDEM si Hispani vbi primum eas terras attigerunt, perinde vt crudelitate, & auaritia grassati sunt, sic iam inde ab initio benignitate & clementia earum gentium animos sibi conciliassent, atque eodem tenore perseuerassent in iisdem exemplis: haud profectò dubitauerim futurum fuisse vt agreste illud hominum genus non tantum cum ratione viuere disceret: sed etiam virtutis atque honoris studio, & Christiani nominis vtilitati animum adiungeret: neque sequenti tempore inde tot Hispanorum clades, nec tantæ Indicarum gentium vastitates accidissent, quantas postea memorabimus: sed vt nunc implacabili odio alii ab aliis dissident, ita socialem inter se cum mutua reuerentia amicitiam colerent.

Homines nō vi & malo, vt feræ, sed beneficio domandi sunt.

Initio Hispani miseris istis Indis multa absurda persuadere conati sunt: atque inter reliqua, animaduertentes illam gentem Idololatram esse, & Solem venerari, vt tanto melius exciperentur, Solis filios se profitebantur, atque ex ea regione aduenire, in qua ille orirετur. Quod facile persuadebant, quia obseruabant venientes è regione ipsis orientali, deinde eorum tormenta igniuoma esse.

Verum vt magis perspecta fiat eorum (quantum ad hanc rem attinet) simplicitas & ignorantia: ne tædio afficiatur Lector lectione breuis dialogi habiti inter Indum quendam & Centurionem Hispanum, missum abs Domino Antonio Mendozza Prorege Hispaniæ nouæ, vt

 Occi-

„ Occidentalem Regni Menicani oram detegeret anno M.D.XL. Hæc igi-
„ tur sunt ipsius Centurionis verba.

„ Meus (inquit) interpres intellexit eum, qui ad nos tendebat cymba
„ vectus, reliquis dicentem: percontatum eo quinam isti sunt, vndenam ve-
„ niant, sintne sub aqua nati, an supra terram, an cœlo delapsi. Audito eius
„ sermone, maxima Indorum multitudo aduenit properans, tanquam ad-
„ mirans & attonita quod me loquentem audirent: iste autem Indus sub-
„ inde ad illos ibat & cum ipsis sermones conferebat alia lingua meo inter-
„ preti incognita. Tandem renunciari iussi Indo qui de nobis percontaba-
„ tur, Nos Christianos esse, è procul dissita regione ad ipsos aduenire. Inter-
„ roganti verò, quis me misisset: respondi, Solem, digitis innuens, vt ante,
„ ne me in sermone variantem deprehenderet. Sed ille rursus. Qui fieri po-
„ test vt Sol te miserit, quandoquidem tam alte supra nostra capita fertur
„ nusquam quiescens, sed nec nos, nec qui inter nos maxime senes, vnquam
„ viros vobis similes conspeximus, nec vnquam de similibus audiuimus:
„ nec Sol hactenus vllos vobis similes, aut alios, ad nos misit. Respondi, ve-
„ rum quidem esse, Solem valde alte iter conficere; sed eos facile posse obser-
„ uare, in ortu & occasu magis vicinum esse illi Regioni in qua habitaret,
„ præterea ex eodem semper loco egredi. Ipsum me generasse in illa ipsa regio-
„ ne vnde exiret, vt etiam plerosq; alios quos alio ablegauerat: mandatum
„ præterea mihi dedisse, vt hoc flumen & eius accolas inuiserem, ipsos com-
„ pellarem; cum illis amicitiam contraherem, illisq; donarem quibus care-
„ bant: deniq; monerem, ne amplius sese mutuis bellis conficerent.

„ Ad hæc ille. Cur Sol te ad nos maturius non misit ad componenda
„ nostra bella iam inueterata, in quibus tot ceciderunt viri? Respondi, ma-
„ turius venire non potuisse ob teneram ætatem. Ille ad meum interpretem
„ conuertens sermonem, interrogat, an bello à nobis captus sit, an vino-
„ biscum illum pertrahamus, an vero sponte nos sequatur. Respondit, se
„ non cogi, sed voluptatem ex nostra consuetudine capere. Rursus interro-
„ ganti Indo, cur ipsum solum circumduceremus qui eorum sermonem in-
„ telligeret, atq; quare sermone vniuerso orbi cognito non vteremur, quan-
„ doquidem filij Solis essemus, respondit interpres, se non minus Sole geni-
„ tum quam nos, & ab ipso sermonem accepisse, quo ipsi ab eo intelligeren-
„ tur, & ipse eos, meq; & reliquos intelligeret: Præterea Solem non latere,
„ quod istic habitarent: sed cum multa alia haberet expedienda, tum etiam
„ ob teneram meam ætatem, non voluisse nisi nunc temporis me ad ipsos ab-
„ legare.

„ Tum Indus conuerso ad me vultu, Venisne igitur tu (inquit) vt
„ sis noster Princeps? & debemusne tibi inseruire? Ego æstimans ægre latu-
„ rum, si annuerem, respondi, Non eo venisse vt illis imperarem, sed vt eo-
rum

rum frater & amicus essem, communicaturus cum illis quæ haberem. Ad hæc ille rursus. Genuitne te Sol, vt & reliquos de quibus modo loquebaris: & an essem illi sanguine iunctus aut filius. Respondi filium esse. Ille sermonem prosequens, interrogat, an mei comites etiam Solis liberi essent, negaui: illos tamen illustri familia natos, & ex eadem regione oriundos in qua natus eram.

Tum ille sublata voce. Quandoquidem tam multa commoda præstare nosti, & bella nostra intestina abhorres, filiusq; Solis es, te pro Principe nostro agnoscimus, tibiq; semper inseruire volumus, atq; eam adeo ob causam petimus ne à nobis discedas. Et subito conuersus ad suos, refert, me Solis esse sobolem, propterea debere eos vnanimi voce me pro suo Domino agnoscere. Hæc audientes Indi valde attoniti, singuli ex ordine me contemplaturi accesserunt.

Et paulo post. *Postridie mane, vnus ex eorum primoribus nomine Naguachato ad me venit, orauitq; vt istic excensionem facerem: habere enim se plurimam annonam qua me donare vellet. Nec abnui, animaduertens me tuto loco esse: simulatq; pedem in continenti fixi, senex quidam liba ex Mayzi farina confecta gestans, & paruas quasdam cucurbitas, ad me accessit. Vicinus factus, altissima voce me compellat, multas gesticulationes brachiis & toto corpore faciens, iubetq; me faciem conuertere ad magnam populi frequentiam, quæ in littore erat. Ille etiam sese ad eos conuertens ait;* Sagvyca *(hoc est, Iste est vester Dominus) omnesque responderunt,* Hv, *quod eorum idiomate, Ita significat. Tum senex ille depositis humi quæ gestabat, & quidpiam de singulis sumens, primum Soli obtulit, deinde tantundem mihi (licet postea mihi omnia donaret) atq; consequenter omnibus qui mihi aderant.*

Rursus paulo post. *Alio etiam loco, Senex ad eundem, quo superior, modum, in littore stans, mihi attulit cibaria iisdem ceremoniis quibus alter: atq; adstantibus dicebat: Hic est noster Dominus & Princeps. Et vos scitis quanto iam tempore audiuerimus nostros auos narrantes, in orbe esse nationem albam & barbatam: verum eos ludibrio habebamus. Sed nec ego iam senex, nec quisquam eorum qui nunc senilem ætatem attigerunt, videre meminimus nationem huic similem: quod si credere nolitis, considerate quæso omnes eas quæ secundum hoc flumen habitant. Benigne ergo illos excipiamus, quandoquidem nobis communicant quæ habent: voluntarie huic Domino seruiamus, qui erga nos bene animatus est, qui nos vetat mutuis bellis nos conficere & qui nos omnes amplectitur. An non conspicitis istos habere os, manus, oculos perinde ac nos ac etiam vt nos loqui? Relat. Ferdinand. Alarch.*

Ista ratione excepti sunt nonnullis locis Hispani ab Indis æstimantibus

tibus illos tam sinceræ fidei esse atq; ipsos. Sed aliis locis in quibus iam ipsorum mores erant cogniti, sagittis excipiebantur, nec magis verebantur deuorare istos Solis filios, si quem nancisci poterant, quam comites Vlyssis, eius boues. Ista ratione promontorii D. Mariæ incolæ amplexi sunt miserum Ioannem de Solis & sexaginta eius sodales, & plerosq; alios aliis in locis.

¶ Quarta Columbi in Indiam nauigatio. Veraguam & Vrabam Indicæ continentis prouincias detegit. Hispanos rebelles prælio vincit. In Hispaniam reuersus moritur. Posteritas eius.

CAPVT XIV.

Nvnc ad Almirantem Columbum reuertimur. Is tres annos in Regia mansit, Regi ipsi acceptissimus, & in præcipuo honore habitus. Tandem triennio exacto, Rex ipsius supplicatu atque arbitrio quatuor Celoces instruit, eumque nouas alias terras vestigatum remittit, & fretum aliquod peruium, quod ad mare Australe pertineret: Id postea à Magellane quodam Portugallo repertum, Magellanicum dictum est. Itaque è Calicio portu soluens nona die Maii M.D.IIII. cum fratre suo, breui in Hispaniolam appulit. Memorant nonnulli eum à Bombadilla portus aditu prohibitum esse, & ea iniuria non mediocriter offensum Columbum dixisse: Falli Præfectum, si eum à coloniæ ab se conditæ ingressu arcendo, gratum Regi obsequium præstare se existimaret.

Columbi quarta nauigatio.

Alii portum eum intrasse referunt. Vtcumque ea se res habeat, cursum in Occidentem dirigens, Guanaxiam insulam vicinam cōtinenti reperit, ingenti prouinciæ quæ ab indigenis Iguera, ab Hispanis Caput-Fondurense, dicitur. Ibi exscensu facto, benignè à Regulis exceptus est: multæ ei gallinæ patriæ, panes & fructus oblati: nullum tamen ibi auri specimen aut indicium reperit, quamquam inuentis fodinis ditissimis, quarum nulla indigenis cura aut pretium erat. Almirans eos solitis minimi precii mercibus remuneratus, flexis retrò in Ortum proris, oram sequens Veraguam repetit, & applicatis ad insulas Zorobari nauibus, haud procul continenti, ex Insularibus cognoscit, omnem eam Veraguæ prouinciam abundare auro. Inde præteruectus & litora legens vsque ad sinum Vrabæ peruenit:

Guanaxia insula.

nit: vbi in terram egressus, aliquot locis Australis Oceani notitiam habuit.

Dum hæc noua litora perlustrat, duas carauellas amisit: duæ supererant, multam & ipsæ aquam accipientes. itaque inde retrò abeundi signum dat. Regressus primo Cubam insulam, mox Iamaicam tenuit, amissis aliquot Hispanis, quos ærumnæ & labores absumserant, reliquis etiam ferè omnibus ægris. Ibi Franciscus Poresius vnius carauellæ prætor, cum fratre, & maxima militum pars, commota in eum seditione & contractis aliquot Indorum lintribus, in Hispaniolam profugiunt. Insulares quum Christianos inter se discordes, & det toto erercitu quod roboris esset à Poresio abductum scirent, ceteros qui cum Almirante mansissent propè omnes ægros & imbecilles esse: non solum commeatus iis suppeditare nolle, sed de ipsis quoque interimendis consilia inter se inibant. *Hispani in Columbum rebellant.*

Almirans ob hæc ingenti animi ægritudine anxius, quum hinc Indos nec gratia, nec prece, nec precio vllo adduci posse videret vt cibaria exercitui præberent, nec armis ab se cogi propter infirmitatem suorum: alia via idem aggredi statuit. Atq; id cœlesti quodam instinctu ei venisse in mentem, libens equidem crediderim, prouidente videlicet Deo ne tantus vir fame interiret. Id porro ita factum est. Forte in propinquo tugurium barbarorum erat: inde Columbus Indos foras euocans, monet ac prænunciat, ipsos, ni vitæ subsidia sibi ac suis suppeditarent, peste à Deo cœlitus missa breui omnes perituros: Cuius rei id habituros signi, quòd duos intra dies Lunam sanguine fœdatam visuri essent. Id quum eadem die & hora qua Almirans prædixerat conspicarentur Indi, (Lunæ autem defectus is erat) subitò victi formidine, quæcumque ei ad victum necessaria fuerunt, quoad in ea Insula mansit, benignè præbuere, insuper veniam culpæ orantes, neu ipsis irasci pergeret. Ipse ægros socios paupere illo & misero victu, vt potuit, recreauit. *Columbus astuto consilio commeatus à Barbaris impetrat.*

Inter hæc Franciscus Poresius, quum tam exiguis lintribus impetum maris eluctari & traiicere frustra tentasset, in Insulam regressus est, rapturus alteram ex carauellis Almirantis, si facultas daretur, vt si qua noua ope posset in Hispaniolam transfugeret: sed vt portum attigit, vtramque depressam & mersam aqua reperit. Almirans audito eius aduentu, suos cum fratre in aciem educit: ventum est ad manus: cadunt nonnulli, multi vtrimque saucii: Franciscus Poresius cum fratre capitur. Hæc prima pugna inter Hispanos in India commissa est. *Columbus Hispanos seditiosos vincit.*

Ea victoria auctus Almirans, quum nullæ ipsi naues superessent

ſent quib. inde ſolueret, poſtquam in ea Inſula menſes aliquot moratus, nulla ope, niſi contracta aliqua ex Hiſpaniola naue, abire ſe poſſe vidit: Didacum Mendez, œconomum ſuum & decem cum eo Indos lintre vno piſcatorio mittit, è monoxylis illis quibus indigenæ vti ſolent. Ipſe inſulares illos ſpe ingentium præmiorũ onerat, ſi Didacum incolumem eò perducerent: illi abeunt, & quò ſecuritati cõſulerent periti locorum homines, circa ſcopulorum crepidines nauigium agendo notis ſibi vadis traiiciunt. Quippe puſilli illi lintres, niſi ſumma tranquillitate, alto prouehi nequeunt, & vel minimum verberati fluctibus facilimè ſubuertuntur: Ergo ægrè emenſo mari Indi ex Hiſpaniola extemplo Iamaicam repetunt; & peruectum à ſe atque expoſitum Didacum Almiranti renunciant: ipſum pedeſtri itinere Dominicam petere. Almirans eo admodũ lętus, multas illis gratias agit, & cultellis, crotalis & crepitaculis donatos dimittit. Illi, perinde hilares vt ſi ingens aliq̃ munus accepiſſent, domum abeunt.

Nicolao Ouando ſc. Hiſpaniolæ tum Præfecto.

DIDACVS Mendez, vbi in Dominicam peruenit, * Commendatario maiori literas ab Almirante reddidit. Ille carauellam vnam ad eum reuehendum inſtrui iubet. Mendez pecunia Almirantis alteram comparat: mox ambas onuſtas commeatu in Iamaicam traducit. Vbi eæ appulerant, Almirans cõſcenſa naui breui in Dominicam tranſuectus eſt. Mox paucorum inde dierum quiete ſumpta, quæ primæ naues ſoluerunt, iis cum fratre in Hiſpaniam traiecit, & Regi ſucceſſum itineris ſui & quæ nouæ ab ſe repertæ eſſent terræ, non ſine admiratione totius aulæ regiæ, expoſuit.

Chriſt. Columbi obitus, & poſteritas.

SED paucis poſt hæc diebus, Columbus, feſſo ægroque tot itinerum laboribus corpore, in morbum incidit, neque multo poſt, graueſcente in dies eius valetudine, extinguitur. Quum ita honoratæ vitæ ſuæ curſum clauſiſſet, octaua die Maii, anno M. D. VI. corpus eius, vt teſtamento cauerat, Hiſpalim delatum, in cœnobio Fratrum Certoſinorum humatum eſt. Filium reliquit Didacum Columbum, qui nobiliſſimam feminam, Mariam, filiam Ferdinandi de Toleto, magni Commendatarii Legionenſis, habere in matrimonio ſingulari virtute meruit. Ortus eſt Almirans Columbus Cucureo Genuenſis ciuitatis municipio: maiores eius oriundi Placentia erant Liguriæ vrbe, nobili ſtirpe Piliſtrellorum: ipſe prima iuuenta nauiculariam artem exercuit. Iuſta ſtatura homo, firma & habili membrorum compage, iudicio ſano, ingenio excelſo præditus, læto & ingenuo vultu fuit. Acres illi & vigentes oculi, ſubflaua cæſaries, os paulo patentius: in primis iuſtitiæ ſtudioſus erat: iracundiæ tamen pronus, ſi quando commoueretur.

I. FER-

1. FERDINANDVS *Magallanus Nobilis Luſitanus, poſt adminiſtratam longo tempore præfecturam aliquot nauium Regiarum in Barbaria & Oriente, vbi fidelem ſuo Regi nauauerat operam: regreſſus in Luſitaniam, petijt à Rege vt ad ipſius ſtipendia dimidij ducati precium in ſingulos menſes accederet, in remunerationem ſuorum laborum. Rex abnuit, propterea duntaxat, ne illius exemplo alij idem peterent. Magallanus hac repulſa adeo offenſus eſt, vt deliberaret de hac repulſa vlciſcenda. Et hæc quidem ſeſe illi obtulit occaſio. Fuit illi tum in Moluccis Inſulis (vnde aromata aduehuntur) amicus ipſi etiam ſanguine iunctus, Franciſcus Serranus Luſitanus, Præfectus militum Regis Terrenate. Is frequentibus literis eum, (vt illuc proficiſceretur) euocauerat, ſi rem bene gerere vellet. Magallanus hanc commodam occaſionem non negligit, ſed vt, quemadmodum vulgo dicitur, vna fidelia binos dealbaret parietes, alia via, quam ad Orientem nauigatione Luſitanis vſitata Maluccas petere ſtatuit, Principis alicuius ſumptibus, cui grata futura eſſet eius opera, & qui illum remuneraretur, atque inſuper vtilitatem eius negotiationis Luſitaniæ Regi adimeret, à quo indigne ſe acceptum æſtimabat. In Caſtellam itaq; proficiſcitur, Cardinalem Franciſcum Ximenium, totius Regni præfectum in abſentia Caroli, adit, huic, & omnibus qui Concilio rerum Indicarum præerant, exponit, Maluccas inſulas (quæ ſupra Calecutium, Malacam, atq; etiam Sinarum poſtremam ad Orientem Regionem ſunt) Caſtellanorum iuris eſſe, eaſq; ementito titulo poßidere Emanuelem Regem Luſitaniæ, præter pactum inter vtramque nationem initum. Ad id porro demonſtrandum, comitem ſibi adſciuerat Rodericum Falerum, inſignem Coſmographum & Aſtrologum.*

Regi etiam Carolo (qui poſtea Imperator fuit huius nominis Quintus) illud ipſum demonſtrarunt, & ſignificarunt, non eſſe ſequendam longam illam viam, qua Promontorium Bonæ ſpei ſuperandum eſt: ſed ſperare ſe Nauigatione ad Occidentem facta, fretum inuenturos in Occidentali India, per quod in mare Auſtrale penetrare, & inde ad Moluccas peruenire poſſet. Ea autem via minoribus ſumptibus minoriq; difficultate aromata, aliaſq; Orientis merces inuehi poſſe, quàm à Luſitanis.

Rex Carolus faciles aures illis præbens, ex conſilio eorum qui Concilio rerum Indicarum præerant, quinq; naues ſuis ſumptibus inſtruit, ijſq; Magallanum præficit. Soluit hæc claßis Hiſpali 10. Auguſti anno M.D.XIX. & ſuperatis Canariis, Prouinciaq; Braſiliæ maritima ora præteruecta, ad XLIX. gradum cum ſemiſſe curſum tenuit vltra æquatorem, verſus Polum Antarcticum. Deinde iactis iſthic anchoris, toto bimeſtri hærens, neminem mortalium interea conſpexit, præter Gigantem, qui ſe in littore obtulit, adeo magnum, vt Hiſpani vix ad cingulum eius

pertingerent: alterum postea cepit 10 pedes altum, qui panis biscocti corbem vno pastu voraret, & dimidiatam aquæ situlam vno spiritu exhauriret: Magallanus eam Prouinciam Patagonum nomine appellauit, quia quos conspexit istic Gigantes, pedes ferarum pellibus inuolutos habuerunt calceorum loco, sic vt vrsorum aut aliarum ferarum pedes potius referrent quam humanos. Hæc est ratio istius vocabuli Patagones, quam nemo (quod sciam) adhuc exposuerat.

Inde discedens, & huic loco, in quo quinque menses hæserant, Portus S. Juliani nomine indito, vlterius versus meridiem progreßi sunt, circiter triginta leucas, vsq; ad eleuationem quadragesimi secundi gradus à Polo Antarctico, atq; tandem fretum inuenerunt centum & decem leucas in longitudinem patens, binas in latitudinem, interdum plures, cinctũ vtrinq; præaltis montibus niue obsitis, & penetrans vsq; ad alterum mare, quod appellarunt pacificum. Huius freti obseruatio Magallano tribuenda est: nam reliquarum nauium Præfecti fretum esse negabant, & Sinum duntaxat esse censebant. Magallanus tamen fretum istic esse norat, quia (vt fertur) in charta marina adnotatum viderat, descripta ab insigni quodam Nauclero, cui nomen Martinus Bohemus, quam Lusitaniæ Rex in suo museo adseruabat. Propterea etiam id fretum appellationem à Magallani nomine sumpsit, & Magallanicum dictum est: alij Patagonicum cognominant: nec desunt qui Victoriæ fretum nominent, quia prima nauis quæ illud obseruauit, idq; ingressa est, appellabatur Victoria, quæ postea orbem circuiuit.

Superato eo freto, vigesima octaua Nouembris anni M. D. XX. ingreßi sunt mare Pacificum, in quo nauigarunt toto trimestri & viginti diebus, ante quam terram conspicerent. Jnterea absumpto pane biscocto & reliquo commeatu, euerrunt locum vbi panis biscoctus adseruatus fuerat, micasq; cum puluere & vermibus, qui frequentißimi erant, deuorant, etiamsi murium vrinam plane resiperent. Eorum aqua adeo corrupta erat & fœtida flauescensq;, vt quoties illam biberent, oculos claudere & nares obturare cogerentur. Deniq; tam ingens fames subsequuta est, vt coriacea cingula, ocreas, calceos, thoraces coriaceos, parmarum tegumenta coquerent & ederent: neque etiam abstinerent ab iis pellibus quibus rudentes inuoluunt. Nam licet durißimæ essent, quia Soli, vento, & pluuiæ semper expositæ, illas tamen aqua marina macerantes per triduum aut quatriduum emolliebant, deinde in fictili elixas edebant. Quibusdam gingiuæ adeo intumuerunt, vt longißimos etiam dentes integerent, nec mandere poßent, è quorum numero decem & nouem perierunt: Alij in tam grauem morbum inciderunt, vt nec pedum, nec manuum beneficio vti poßent.

Tribus

Tribus illis mensibus & viginti diebus confecerunt circiter quater mille leucas, nulla interea exorta tempestate aut ventorum turbine, (quam ob causam, mare illud Pacificum cognominarunt) & nulla conspecta terra præter binas paruas insulas desertas, in quibus nihil nisi arbores & aues conspexerunt, ideoq; Infortunatas illas appellarunt, circiciter ducentis leucis ab inuicem discretas, vna distante quindecim gradib. ab Æquatore versus polum Antarcticum, altera nouem. Tandem superato Æquinoctiali circulo, in plurimas insulas inciderunt (quibus Archipelagi S. Lazari nomen indiderunt) in quarum aliquot excenderunt, & inter ceteras in Zubut, & Matan, in qua cæsus ab Indis strenuus ille Præfectus Magallanus cum aliquot Hispanis, anno M. D.XXI. April. XXVI. antequam præstare posset quod animo conceperat.

Reliqui eius comites vlterius progredientes ad Malucas perueniunt, aromatibus naues onerant: atq; inde discessuri statuunt, vt è duabus quæ supererant nauibus, magis integra, cui nomen Victoria, Hispaniam repeteret Lusitanorum via: altera, quæ aquam trahebat, in Occidentalem Indiam tenderet, vt Panamam veniret: aut aliquam Nouæ Hispaniæ oram.

In Hispaniam redituri, à Malucis discesserunt sub finem Decembris M.D.XXI. *& præteruecti multas insulas, relictaq; ad dextram totius Indiæ Orientalis ora maritima, & Sinu Ormus, magnum illud Bonæ spei promontorium flexerunt (septem tamen hebdomadibus circa illud errantes, antequam illud superare possent, ob aduersos ventos) atq; tandem septimo die Septembris anni* M. D. XXII. *in Hispaniam appulerunt, & portum cui nomen S. Lucar de Barrameda ingreßi sunt soli decem & octo, reliqui ex numero quinquaginta nouem qui ex Malucis soluerant.*

Eo appulsi, compererunt se decies & quater millenas, quadringentas, sexaginta leucas confecisse, diligenter supputatis in singulos dies quot vecti essent leucas, circuito totius orbis globo ab Oriente in Occidentem. Eam ob causam summus eius nauis Nauarchus, Ioannes Sebastianus de Cano, pro insignibus sumpsit Orbis typum, cui inscripta hæc verba, Primus circumdedisti me. Octauo Septembris Hispalim peruenerunt, & explosis in signum lætitiæ omnibus tormentis, singuli, nudis pedibus, & solam subuculam induti, ardentemq; facem manibus ferentes, summum vrbis templum adierunt, ad agendas Deo gratias, cuius benignitate tale iter confecissent. Et hæc summatim de Magalanici freti detectione, & tota illa nauigatione. Discursus Antonij Pigafetæ. Ozorius De rebus Emanuelis Regis Lusitaniæ Lib. 11.

Nemo post illum (quod sciam) orbem circumnauigauit, præter Franciscum Drak Nobilem virum, qui comitibus VVilhelmo VVinter &

Humfredo Gilbert, Equestris ordinis viris, duarum aliarum nauium Præfectis, suis sumptibus iter illud Magallani sequi voluit anno Domini M. D. LXXVIII. *Humfredo, cum ad Æquatorem peruenissent, in grauem morbum inciderunt quotquot eius naui vehebantur: eaq; de causa, cursum in Angliam conuertere coactus est. VVilhelmus autem VVinterus, & Franciscus Drak, iter prosequuti sunt, donec ad Fretum Magallanicum peruenirent. Consumptis istic aliquot diebus, VVinterus longioris istius Nauigationis pertæsus, vlterius progredi noluit: sed deserto Drak, subsequente anno in Angliam reuersus est. Solus Drak in suo proposito constanter perseuerans, superato illo freto mare Pacificum ingressus, experiri voluit, an, facta nauigatione ad Septentrionem, fretum aliud inuenire posset, per quod in Oceanum Borealem penetraret. Verum cum ad Septuagesimi vsq; gradus altitudinem versus Polum Arcticum peruenisset, nimio frigore, quod nec ipse, nec qui eadem naui vehebantur, ferre possent, vrgente, conuertere nauem ad Æquatorem coactus est, & istic in Terrenate & aliquot aliis vicinis Insulis versatus, ad Iauam maiorem peruenit, vbi cum paucos dies hæsisset: inde soluit Martio mense* M. D. LXXX. *& superato Bonæ spei Promontorio, totam illam Africæ oram maritimam prætereuectus, Plemuthium sequente Septembri appulit, amissis toto illius nauigationis tempore duntaxat tribus è suis: adeo felici successu magnum illud iter confecit. Reducem comiter excepit Ser*[ma] *Regina Elizabetha, & Equestris ordinis honore illum affecit Martio sequente, anno* M. D. LXXXI. *in illa ipsa naui qua vectus fuerat iam lacera, & in terrã subducta ad pagum Det Sford paulo supra Grenvvicium.*

Fuerunt etiam qui ante Nauigationem illam Magallani, & postea, simile aliquod fretum ad Septentrionem inuenire sategerunt, vt compendiosius iter ad Malucas insulas facerent. Inter reliquos, Lusitanus quidam Caspar Corteregalis dictus, naue suis sumptibus instructa, cursum in Septentrionalem plagam direxit, Olysippone soluens anno M. D. *eumq; primum esse arbitror qui in animum induxerit, vt quæ ad Septentrionem pertinebant regiones perlustraret, licet Gomara suo more, hanc gloriam Castellanis tribuat, nullius nomine indicato. Nauigauit autem is Corteregalis, donec in flumẽ quoddam incideret niue plenum, cuius rei causa illud, Rio neuado, hoc est, Fluuium niuadem nuncupauit, situm ad altitudinem 60. graduum versus nostrum Polum. Ea re attonitus, & glaciei abundantia, longius progredi non est ausus, atq; in Lusitaniam rediit, contentus illa nauigatione circiter ducentas leucas à Fluuio illo niuali vsq; ad Promontorium de Maluas sub 56. gradu ad Polum Arcticum situm perlustrasse, & multis insulis quæ sunt secundum maritimam illam oram, imposuisse.*

Sequente anno nempe M. D. I. *denuo ad illa loca profectus, vt qui spe-*

rabat se fretum illud quod inuestigabat reperturum: sed quid illi acciderit, nunquam sciri potuit: nec aliam sui memoriam reliquit, quàm à nomine suo aliquot insulas denominatas in sinu Quadrato nuncupato ad altitudinem 54. graduum aut circiter.

Fuit illi frater Michael Corteregalis, qui amore fraterno ductus vt fratrem inquireret, anno M. D. II. *duas naues instruxit, quibus in easdem oras nauigaret. Sed nec is vltra comparuit. Sic isti duo fratres perierunt, vt nobis aromata vilioris precii facerent. Restabat tertius frater nomine Vascus Ioannes Corteregalis, qui ad requirendos fratres eandem nauigationem suscipere instituebat: sed à Rege Emanuele fuit prohibitus. Osorius lib. 11. Nauigat.*

Anno M. D. VII. *Nauclerus quidam Venetus cui nomen Sebastianus Gabottus, sumptibus Regis Angliæ Henrici* VII. *per Septentrionalem plagam ad Cataium penetrare voluit. Ille primus Cuspidem Baccalaos detexit (quam hodie Britones & Nortmanni nautæ la coste des Molues, hoc est, Asellorum marinorum oram appellant) atque etiam vlterius vsque ad 67. gradum versus polum arcticum: sed frigora atque densa glacies qua Septentrionale illud mare constrictum est, ipsum re infecta regredi coegerunt. Sum. Petri Martyris.*

Decimoseptimo post anno, celebris ille Nauclerus Ioannes Verazanus Florentinus, ter aut quater Nauigationem in eas partes suscepit auctoritate Regis Galliæ Francisci I. atque eius matris Regni Vicariæ tum temporis; totam illam oram à Brittonum Promontorio vsque ad Floridam legit (circiter quingentas leucas emensus) vt obseruaret, an Floridæ & Occidentalis Indiæ ab Hispanis habitatæ continens ad Polum vsque porrigeretur, an vero fretum aliquod esset per quod in mare Meridionale transitus esset. Sed postrema nauigatione, cum inter Canata & Floridam excendisset aliquot ex suis stipatus, ad regionem obseruandam, cæsus fuit. Ex eo tempore Galli studium illud fretum inuestigandi deposuerunt, atque contenti sunt ea nauigatione quæ fit ad Terras nouas, æquali cum Gallia altitudine sitas, ad Asellos capiendos, Aromata tanto periculo redimere nolentes.

Anno M. D. XXV. *Nauclerus Hispanus Stephanus Gomez dictus, qui Magallano comes fuerat, inuestigauit etiam fretum illud ad Septentriones Imperatoris Caroli V. sumptibus. Sed nihil ex sua nauigatione retulit commodi, præter mancipia, quæ amplam ridendi ansam præbuerunt. Nam ciuis quidam Corunnæ Portus Hispaniæ, intelligens Gomezium appulisse, atque Esclauos lingua Hispanica, hoc est, mancipia aduexisse, similitudine vocabuli deceptus, & existimans illum clauos, id est Caryophylla (vt pollicitus erat) adferre, per dispositos equos in*

aulam properauit, vt primus hæc grata noua referret, vbiq; rumorem spargens Gomezium fretum inueniſſe atq; magnam aromatum abundantiam retuliſſe. Sed triduo poſt re, vt geſta erat, intellecta, affatim riſum eſt. Fr. Gomara in Hiſt. generali.

Tandem Martinus Forbisherus Nauclerus Anglus, duabus celocibus nauigationem inſtituit ad extremum Septentrionem anno M. D. LXXVI. *quo nullus mortalium adhuc penetraſſet, vt inueſtigaret aliquod fretum, quo tranſitus eſſet ad Cataium. Sed cum ſerius eò perueniret, irrita fuit ea nauigatio propter frequentem glaciem. Sequente anno Nauigationem ſumptibus Reginæ denuo inſtituit, & ex Orcadibus inſulis ſoluens, cum nauigaſſet inter Occidentem & Thraciam ab octauo Iunij ad quartam Iulij, detexit tandem continentem & canalem inter binas inſulas ſub eleuatione ſexageſimi primi gradus: in quem (diſcuſſa à Fauonio & Thracia glacie, & per Oceanum ſparſa) ingreſſus eſt* XIX. *Iulij cum quinque nauibus. Vtrinq; claudebantur hæ anguſtiæ prealtis rupibus & montibus perpetua niue obſitis: in ſumma, verè erat Hiemis Regia. Vtcumq; tamen ſterilis, & penè omnibus commoditatibus, quæ temperatæ regiones abundant, deſtituta illa regio eſſet, inuenta eſt ab hominibus culta, & auro abundans, præter eorum opinionem, qui omnes orbis theſauros ſub Æquatore concludi exiſtimant. Forbisherus impoſita nauibus magna huius aureæ venæ * quantitate, curſum in Angliam conuertit, quo peruenit 17. Septembris eiuſdem anni.*

* *Meram porro fabulam de opulentis iſtis auri venis inuentis fuiſſe, tertia nauigatione deprehenſum eſt, magno quorundam mercatorum nimis credulorum malo.*

Dicitur anno LXXIX. *inſtructa ſumptibus Ser^mæ Reginæ* XX. *nauium claſſe denuo nauigationem inſtituiſſe, vt penitius in hunc canalem penetret, & obſeruet, an nauigabilis ſit ad Auſtrale vſque mare. Si nauigabilis erit: iam Anglis per Occidentem in Orientem patebit iter, vnde ſummam auri, aromatum, reliquarumq; mercium ex Oriente, Sinarum regione, Cataio & aliis locis copiam referent.*

Sed quis noſtrorum hominum induſtriam & audaciam laudibus non efferat, qui Torridæ Zonæ æſtus, & glacies ſuperare auſi ſunt, vt nos in contemplationem magnitudinis & diuitiarum orbis adducerent, ſaltem propoſitis tabulis geographicis, ſi ipſi nauigationem inſtituere nolumus? Sed illud eſt incommodi, quod eorum maxima pars qui huiuſmodi peregrinationes adgrediuntur, (in quibus multi pereunt) nullum alium ſcopum ſibi proponunt, aut compenſationem tot laborum & difficultatum, quam caducas quaſdam opes, quæ centuplo pluris redimuntur quam valeant.

2. *Inſigne profectò & notatu dignum fuit id quod Nobilis hic vir ſuo hero præſtitit beneficium. Nam non modo credebat ſuam vitam fragili ligno, quali ſunt hi Americanorum lintres, vt ſuperaret periculoſum*

hoc

hoc mare, sed etiam salutem suam committebat hostibus, qui potuissent cymbam euertere, nullo submersionis ipsorum periculo, quandoquidem natatores sunt peritissimi. Itaque Rex Catholicus hæc intelligens, non modo liberaliter hoc officium remuneratus est, sed voluit vt in huius fidelitatis memoriam lintrem in suis insignibus perpetuo gestaret: proposito sane eleganti exemplo Regibus & Principibus, quorum est virtutem in quolibet non minus honore & præmio afficere, quam vitia castigare.

3. Alterum etiam filium reliquit Columbus Admiralis, Ferdinandum, qui inter nobiles pueros Principi Hispaniæ Domino Ioanni inseruientes educatus, postea patrem tertia in Indiam nauigatione comitatus est. Vir studijs addictus fuit, & egregie in varijs artibus versatus, præsertim in Cosmographia. Elegantem instituit Bibliothecam duodecies aut tredecies mille voluminibus constantem, quam moriens Dominicanis D. Pauli legauit Hispali. Iacobus, siue Didacus Columbus post mortem Patris vixit annos circiter viginti; ei successit filius Ludouicus Columbus, tertius Indiæ Occidentalis Admirallius.

Ouideus & Gomara.

¶ Mona-

¶ Monachi & ſacerdotes in Indiam Occid. tranſgreßi cœnobia exſtruunt. A Barbaris trucidantur. Didacus Ocampus trib. mil. Barbaros dolo circumuentos, ſuppliciis coercet. Toletum colonia.

CAPVT XV.

ERDINANDVS rex (ſicut ante retuli) quo tempore ab Almirante Inſula Margaritarum reperta eſt, edicto prohibuerat nequis propius terras à Columbo repertas CC. millia paſſ. (id eſt leucas L.) naueis admoueret: ſed quum in edictis atq; imperiis ſuis parum momenti eſſe intelligeret, & quotidie multos concurrere: Quæſtores & procuratores ſuos eo mittit, qui vectigalia regia colligerent. Hinc piſcationis vnionum initium ductum eſt.

Indi nec Hiſpanorum tyrannidem ferunt, nec pro paſtoribus lupos.

Eo tempore Monachi aliquot vt Indos Chriſtiana fide imbuerent, in Indiæ continentem tranſgreſſi, quo etiam multi Hiſpani permutandarum cum Indis mercium cauſa commeauerant, cœnobia ibidem exſtruxerunt. Sed Indi, iam tum Hiſpanorum commercia & dura imperia pertæſi, à quibus nimirum violenter correpti fuſtibus & plagis aſſiduis ad piſcandos vniones adigerentur, indignas contumelias & vim vi arcere ſtatuunt. Itaque mane cuiuſdam diei prima aurora in Hiſpanos irruunt, & eorum cruentam ſtragem faciunt: mox cum tripudiis & ſaltatu non laicos tantum (vt vocant) ſed Eccleſiaſticos ipſos & Fratres mandunt. Ex iis tamen aliquot, quum celocis ope quæ ad Cumanæ fluminis ripam deligata ſtabat, perniciem effugiſſent, Dominicam contendunt, & Bartholomæo inſulæ Præfecto Cumanenſium rebellionem enunciant. Ille trecentorum militum confeſtim manu ſcripta, Didacum Ocampum ducem illis præficit.

Hiſpanicum ſtrategema.

HIC cum ſuis è Dominicæ portu ſoluens, breui in Cumanam peruenit, & ad pelliciendos in naues Barbaros tali arte vſus eſt: ſuos omnes, exceptis ſociis naualibus, in aluum nauis conditos ſub tabulis deliteſcere iubet: vt Indi, quum tam pauci Hiſpani apparerent, promtius ſubirent nauim, & perſuaſum haberent ipſos ex Hiſpania, non ex Dominica, venire. Indi, conſpecta naue, ad ripam fluminis obuiam effuſi, Hiſpanos interrogant, vnde venirent. Illi ſe à Caſtella venire reſpondent: ſimul ſignis eos accedere ad nauim inuitant. Indis etſi tota res ſuſpecta eſſet, & Hiſpanos ex Hayti (id eſt Hiſpa-

Hispaniola) venire contenderent, nonnulli tamen eorum vt se eo errore exsoluerent, haud dubii ex propinquo facillime cognosci posse vtrum ex Hispania an aliunde venirent, nauim vltro subeunt, margaritas ferentes per simulationem commercii. Ibi Christianorum ab istis paucitas conspecta errorem fecit. itaque quum iam pro certo haberent, venire illos ex Hispania, non ex Hayti, neque ad eos peruenisse famam suæ rebellionis, ac istis se perinde vsuros vt aliis vsi essent, sibi pollicerentur, taciti secum ipsi gaudebant.

Dvx Hispanus subeuntes benigne excipit, fit permutatio vnionum inter eos: ille se eorum quæ accidissent quidquam rescisse callide dissimulat: per signa etiam rogat vt, si commercium cordi sit, plures vniones & ad maritimos vsus cibaria & commeatus afferant. Inde in litus regressi, paucos se in naui reperisse homines Cacico renunciant: & omnes facillime à se interfici posse. Itaque multo plures quam antea Indos nauem ingredi iubet: iis negotium dat vt quam paucissimos Christianos in litus exire patiantur, quo facilius destinata exequerentur. Simul Hispanorum duci renuncient, eius loci Regulum multos habere vniones, quos cum illo permutare cupiat. Cum his male orsis & cœptis consiliis ad nauim regressi sunt. Hispanus dux quum prædam opimam in cassibus, neque maturiorem occasionem vlterius exspectandam esse duceret, signum dat exeundi è latebris militibus: illi improuiso exorti Indos partim incautos capiunt, partim interficiunt: pauci in flumen desilientes discrimen effugere: quotquot captiuos in potestate habuit dux, suspendi ad nauis antennam iussit, quo ceteris terrorem incuteret, & his peractis in Cubaguam reuersus est. Insulanorum eo spectaculo fracta ferocia est, & attonitis animis hæserunt.

Mox vero Didacus in Cumanam reuersus, milites in terram exponit, & omni sæuitiæ genere grassatus, miseram illam gentem ac prope deletam, vltro pacem petere cogit. Quæ quum ab eo supplicantib. data esset, & fœderis conditiones transactæ, Indi vigintiquinque casas è storeis paleisve ad ripam fluminis, ipso iubente, suis ipsi manibus exstruunt. Id Toletum vrbem vocat, vti iam ante dictum est. Inde quidem rursum frequentari Cubagua, & piscatio margaritarum instaurari cœpit. *Indi suis manibus compedes sibi fabricari coguntur.* *Toletum colonia.*

Inter hæc appulsi eò octo fratres Dominicani, duo monasteria, vnum in Cumana, alterum in Maracapana, exstruunt. Mox inde Christianam fidem per eas gentes promulgatum ibant, Regulorum & primorum filios legere & scribere docentes. Ex eo Indi cum omnibus Hispanis amice & pacate viuere: sinere etiam illos

I passim,

paſſim, quo ferret animus, ire: adeo vt ſine vllo metu per oram illam maritimam trecenta amplius millia paſſuum, aurum, vniones & alia quærentes, liberrimè vagarentur.

¶ Doctor quidam è ſacerdote tribunus mil. factus, dum Indos piſcandis vnionibus conuertere nititur, ſemetipſe & ſuos euertit. Iac. Caſtellio in Barbaros ſæuit. Lampugnanus Mediolan. in piſcatione vnionum naufragium fortunarum & vitæ facit.

CAPVT XVI.

Doctor quidam & ſacerdos ſeruire ſimul Deo ac Mammonæ volens infelicem inceptorum exitum habet.

DVM hæc in Cumana viciſſitudines agitantur, Bartholomæus quidam de Caſis, ſacerdos idem & Doctor, quum fœcunditate vnionum & piſcatu nobilem Cubaguam eſſe accepiſſet, fertilitatis etiam earum terrarum & ſæuitiæ Hiſpanorum in eas gentes fama commotus, in Hiſpaniam traiicit, ad Regiam contendit. Hiſpaniæ regnorum heres, morte Ferdinandi Regis, tum erat princeps Carolus, qui poſtea Cæſar deſignatus Caroli Quinti nomen aſciuit. Eum adit ſacerdos, docet nullum eſſe ſceleris & auaritiæ genus quod Cumanæ indigenæ à militibus Hiſpanis paſſi nō eſſent: ac propterea illos, quotidianis iniuriis ad rebellandum coactos, rupta fide quoſcunq; Hiſpanos in ſuis terris reperiſſent, interfeciſſe. Itaque eius prouinciæ adminiſtrationem ſibi dari poſtulat: quippe ſe, ſimulac eam attigiſſet, motus omnes breui compoſiturum: Indos vero etiam tam æquo & moderato imperio habiturum vt omnium laudem mereri poſſet: ſed imprimis reditus regios aucturum, ſpondere.

Optat ephippia bos, piger optat arare caballus.

DOCTOR Lodoicus Zappata, & alii qui rerum Indicarum curæ præerant, quum eum hominem vanum, ineptum, & tanto incepto minime parem, nulliuſque famæ & autoritatis eſſe iudicarent, adhæc imperitum rerum, morumque illius gentis, tali eius propoſito obnixè intercedebant. Verùm, nequicquam contradicentibus tantis viris, Belgarum quorundam procerum & aliorum fauore ſubnixus, in primis comitis Nanſouii, qui Cæſaris cubiculo præerat, quod petebat obtinuit, quòd Chriſtianæ religionis zelum præ ſe ferret, audacter denuncians ſe, ſi quiſquam alius, Indos tum ad Dei ipſius cultum, tum ad Regiæ maieſtatis obſequium verſurum, & vnio-

vnionum vim magnam missurum in Hispaniam. Mox trecentos rusticos legit, qui piscandis vnionibus operam darent, ne Indos fatigari opus esset: adhæc, quo libentius eam expeditionem susciperent, Regiæ maiestati supplicat vt eos Equestribus armis atque insignibus in primis Cruce rubra, decoret, qualis equitum Calatrauæ ordinis esset. Cæsar hoc Doctoris studio & verbis commotus, ei quidquid peteret annuens, naues instrui, commeatus ceteraque expeditioni necessaria prouideri iubet.

ILLE Hispali soluit, & in Cumanam appulsus, Didaco Ocampo ibi fortè reperto diploma regium exhibet. Is se verò obsequuturum libenter ait: sed inde decedere sibi non licere nisi commeatu ab Almirante accepto, à quo coercendis rebellibus & regendæ prouinciæ impositus esset, quoad mitteretur successor. Ita elusus sacerdos: ac ne ipsi quidem postea satis inter se concordes procacibus verbis alter alterum exasperabant. Tandem Doctor vbi Regio mandato apud Ocampum parum momenti esse videt, & se vltro ludibrio esse, Dominicam petere intendit, & de Ocampi contumacia, qui regiis imperiis parere nollet, apud Almirantem conqueri. Antequam abiret, quod Toleto vrbe ab Ocampo exclusus esset, ligneum ædificium raptim exstruit: atque ibi depositis impedimentis & omni commeatu quem ex Hispania detulerat, Equites illos suos, quoad rediret, in præsidio relinquit. Inde abit: neque multo post Ocampus quoq; cum maxima militum parte decedit, quod spoliis Indorum onusti ac diuites, in præda & vnionibus diuidendis in dissensionem venissent.

CVMANÆ reguli, quum Ocampum cum maxima exercitus parte abiisse cognoscerent, neque vllos superesse simul Christianos præter eos qui à Doctore præsidio relicti essent: ceteros palatos & dispersos per eas terras vagari vnionib. inhiantes & feminarum stupris, aliaque fœda edentes facinora, sumtis armis rebellionem cœptant. Itaque omnes pariter Dominica quadam die manè Hispanos adorti, quoscunque in Amaracapana & omni illa ora maritima Occidentem versus reperiunt, trucidant: nullius vitæ parcitur: Fratres ipsi inter sacra mactati, Doctoris domus obsessa & capta: omnes propè Equites noui venenatis sagittis cōfossi miserabiliter periêre. Pauci cum monachis aliquot scapha euasere, qui cum Sacramento (vt vocant) in Cubaguam raptim transgressi sunt. *Hispani quas seuere fruges easdem mox metunt.*

POSTQVAM exercendæ in homines iræ materia Barbaris defuit, ignem iniiciunt tectis, templa & monasteria diruūt, campanas frangunt, statuas solo allidunt: postremo Crucifixi simulacrum de-

iectum truncatumque in viam abiiciunt ostentui & ludibrio. Gallinas quoq; & canes Hispanorum abolent : ac ne Indis quidem ipsis pepercere, quos vel monachi vel alii Hispani in ministerio habuissent: terram ipsam ferientes exsecrantesque quod tam dirum ac peruersum hominum genus ferre sustineret.

Ea res tantum terroris ac trepidationis Hispanis iniecit, qui in Cubagua commorabantur, vt si continentis accolæ Indi vim paratam lintrium habuissent, haud dubiè traiectu in Insulam facto, quæ non plus XXII. millibus pass. continenti auulsa est, omnes Hispanos qui in ea erant ad internecionem cæsuri fuerint. Sed quum pauca nauigia essent, quanquam ingenti animo moliri cuperent, inceptum omisere.

Regii procuratores, phaselo confestim in Dominicam misso, rem vti gesta erat significant. Almirans eo nuncio accepto, quadringentos milites scribit & iis Iacobum Castellionem ducem attribuit: in Cumanam soluunt. Doctor audita suorum Equitum cæde, subitò cucullam induens, in S. Dominici cœnobium se abdidit: quod eum facere, meo iudicio, præstitit, quàm piscatum margaritas in Cubaguam reuerti.

Interea Castellio octauo die quàm ex Hispaniola soluerat, Cumanam tenuit, & strenue cum omnibus militibus in litus egressus, totos quadraginta dies cum Indis pugnauit, & magnam eorum stragem edidit. Illi quanquam fortiter se defenderent, & Hispanorum aliquos interficerent, tandem tamen, quum neque animo, nec viribus, nec ingenio pares essent, & omnibus præliis victi discederent, pacem vltro supplices petere coacti sunt & Hispani ducis potestati se permittere: Castellio in deditos acerbe sæuiit: septuaginta Cacicos suspendi iussit qui rebellionis autores fuerant: vulgus in naues imposuit, misitque onustas Indis in Hispaniolam, vbi pro mancipiis venum darentur. Inde ad tutelam nauium, vti dictum est supra, arcem Cumanæ fluminis ripæ imponit: Toletum vrbem dirutam instaurat. Mox crescente Hispanorum multitudine, septuaginta domus laterculo coctili in Cubagua ædificat. Id pusilli municipij instar, nouum Calicium appellat.

Appellunt post hæc è Dominica quatuor Franciscani, & exstructo monasterio in Insula sistunt, quum metu Indorum traiicere in continentem fugerent. Veriti scilicet ne à Barbaris, quod aliis euenisset, aliquando & ipsi manderentur. Ita de integro piscatio vnionum ab Hispanis frequentari cœpta est, & magna vis eruta. Ceterum Cubagua insula x. millia in circuitu patet, decem gradibus & dimi-

Franciscani pelliculæ timentes, loco sibi cauent.

dimidio ab Æquinoctiali linea distans, omni sui parte plana, sterilis, nuda arboribus, aquæ expers. Itaque tanta plerumque humoris penuria est, quum propter contrarios ventos nihil è Cumana subuehatur, vt sæpenumero cadus vini pari aquæ cado permutetur. Cuniculis, sale & piscibus abundat.

Qvo tempore piscatio vnionum feruebat, Lodoicus Lampugnanus, eius Lampugnani propinquus, qui Galeacium Mariam Sforciam, ducem Mediolani, interfecit, in eam Insulam applicuit, Cæsareo diplomate & priuilegio fretus: quo ipsi per omnem illam Cubaguæ oram tantam vim vnionum, quantam visum esset, piscari absque vlla contradictione liceret. Hic homo ex Hispania quatuor carauellis profectus, omni commeatu ad eiuscemodi cœptum necessario instructis, qui ei à mercatoribus quibusdam Hispanis spe haud dubiè quæstus comparatus & collatus fuerat: Rastellum seu euerriculum quoddam ea forma fabricari curarat, vt in quamcunq; maris partem deiectum esset, quidquid ferè concharum esset facillime corraderet. Verum Hispani Cubaguæ incolæ, omnes pariter ei obsistere, neque priuilegio velle obsequi: dicentes Cæsarem de alieno plus æquo liberalem esse. Si largiri quid vellet, de suo largus esset: se omnem eam prouinciam magnis laboribus & periculis subactam ad eam diem tenuisse, itaque se eorum laborum fructum colligere quam peregrinum hominem, multo esse æquius. Lampugnanus, postea quam priuilegium sibi concessum nullius momenti esse intelligit, tum ne Hispaniam repeteret, partim pudore irritæ spei, partim ingenti ære alieno impeditus est, breui obruentibus eius animum curis in amentiam incidit. Deniq; quum ex eo vulgo pro fatuo & insano habitus omnibus ludibrio esset, quinto demum anno in ea Insula miserabiliter obiit.

Qui ditescere volunt, in cupiditates damnosas incidunt & seipsos transfigunt doloribus multis.

¶ Indi Hispanorum mores pertæsi, amicitiam eorum respuunt contra ius gentium, vt insanabiles & Euangelio minimè obsequentes durissimæ seruituti addicuntur, idq́; regio edicto, & suadentibus Monachis.

CAPVT XVII.

PRIVSQVAM cetera exsequi pergam, res admonet exprimere causas ob quas Indicæ continentis indigenæ mancipati & in seruitutem addicti sunt. Principio vt ab Almirante Columbo post insulas noua continens inuenta est, eò statim Hispani diuitiarum cupidine confluere, & è prouincia in prouinciam transcurrere, donec crebris itionibus & concursationibus inquieti homines apud Indos tædium & odium sui mouerunt. Itaque, quum eos assiduis laboribus fatigarent tractarentque acerbius, aurum, argentum, vniones & smaragdos insatiabiliter flagitantes: neque illi tam graueis ærumnas tolerare diutius vellent aut possent: omnes vbique Hispanos tollere funditus atque exstirpare è finibus suis studebant, ipsi semet exsecrantes quod non omnes initio trucidassent.

Hispani tædium sui apud Indos mouent.

HISPANI verò tum Ecclesiastici tum laici (vt vocant) quum morum eius gentis vsu & peritia, eos neque amicitiam Christianorum neque Christi fidem accipere velle cognoscerent: quinetiam hæc ab eis derideri dicendo, Eas forte res Castellanis conuenire, sibi verò minime: ob hæc transgressi in Hispaniam Dominicani aliquot monachi, ad Regiam contendunt, & Ferdinando regi barbaræ illius ac brutæ gentis morem fœdaque instituta referunt. Denique multis rationibus, quarum exemplum infrà est, ei persuadent dignius æquiusq́; esse istos homines pro mancipiis vendi quàm liberos viuere. Earum sententia hæc erat:

Hispani postquam Indos fortunis spoliarũt, libertate quoque exuere conantur.

INDI continentis incolæ idololatriæ & masculæ veneri dediti sunt, vani, mendaces, spurci, bruti, iudicii expertes, consilio vacui, rerum nouarum auidi, feroces, inhumani ac sæui: veneno sagittas perungunt, adeo noxio vt qui iis vulnerantur correpti rabie intereant. Nudi incedunt, pudoris omnis exsortes: ne pubertatem quidem vllam aut barbam gerunt: ac siqui fortè pili erumpant, volsellis radicitus exstirpant. Humana carne, & animalium spurcissimis ranis, pediculis, lumbricis aliisq́ue fœdis insectis, vesci apud illos suetum est. Summam voluptatem in ebrietate collocant: neque in matrimo-

trimoniis fidem aut iura vlla sancta habent: neq; ad mutandos mores peruicacem gentem vlla ratione adduxeris. Nulla aduersum ægrotos suos misericordia mouentur, & quamuis arctissima cognatione coniunctos, deserunt: aut ita vt sunt ægros & semiuiuos, vt procul à conspectu amoueant, in siluas & montes deferunt & exponunt, vbi ferarum ritu miserrima morte extinguantur. Postremò, vt in pauca conferam quod pluribus exponi posset, affirmo nullam deteriorem aut immaniorem gentem sub cœlo viuere. « « « « « « « « «

His Rex tam tetris barbaræ gentis moribus auditis, magnum Consilium suum (vt vocant) conuocat, & in eo refert illa omnia quæ Monachorum relatione ipsum accepisse diximus: rogatq; vt quid de tam importuna & agresti barbarie statuendum sit, libere sententiam dicant. Ibi non rei certitudine vlterius quæsita neq; accuratiori consideratione adhibita, decretum fit: Placere Indos continentis incolas in seruitutem addici, nisi equidem grauissimis erroribus abdicatis Christiani esse & ab Hispanis humanum viuendi morem ediscere vellent.

Hoc Senatusconsultum ita factum Rex autoritate sua confirmat, & obsignato diplomate sancit: mox Didaco Niquesæ & Alphonso Hoiedæ, qui primi in eas prouincias titulo Gubernatorum missi sunt (Niquesa videlicet Veraguæ, Hoieda Carthaginis) tradidit: additis mandatis, vt priusquam bellum illis gentibus & arma ostenderent, sacrum Euangelium ante omnia annunciandum curarent: mox etiam admonerent vt fœdissimis moribus flagitiisq; relictis, cum honestis viris composite & pacatè viuere vellent, & Hispanorum amicitiam sincerè colere. Quas si conditiones acciperent, & mandata seruarent, Regem Castellæ non tantum suam illis permissurum libertatem: sed eos quoque pro amicis & vasallis suis habiturum. Sin minus, iubere eos capi & trahi in seruitutem: denique in eorum corpora, fortunas & vitam, ferro, flamma & omni belli clade sæuiri.

Hispanorum in Occid. Indos iniuria, tristi S.C. & Regia autoritate comprobatur.

Eqvidem, credo, si seruator & redemtor noster Iesus Christus, quum sanctos suos Apostolos per Orbem ad promulgandum Euangelium dimitteret, talibus eos instruxisset mandatis, nunquam tot regna, tot gentes, tot potentissimos principatus humilitati crucis subiecisset, quæ alioquin vltrò verbo eius se summittebant, & diuinam eius legem toto pectore adorabant. Itaq; vel hinc existimare licet quantum sit discrimen inter Dei iudicium & sententias hominum.

Dida-

¶ Didacus Niquesa & Alphonsus Hoieda primi ad Indicam continentem subigendam mittuntur. Monachi quod suaserant dissuadere coguntur & Indorum seruitutem damnare. Ea tandem Bulla pontificia & Cæsareo edicto abrogatur. Reclamant diuites Hispani. Monachi irritatos malis exemplis Barbarorum animos, frustra verbis mulcere conantur.

CAPVT XVIII.

Vo isti Gubernatores, anno M. D. IX. è Calicio portu soluentes, prospero cursu Hispaniolam tenuere. Ibi Hoieda comparatis sua impensa quatuor nauibus & amplius CCCC. militibus scriptis, è Dominicæ portu soluit, Prius tamen negotium dat Martino Anciso baccalaureo (qui regio mandatu summus Iuridicialis Prætor amplissimæ illi prouinciæ impositus erat) vt cum reliquis militibus, equis, tormentis, & omni genere commeatus, quam ocyssimè posset in subsidium veniret. Quum ad Carthaginem appulisset in terram egressus, Regium edictum publicè Indis per interpretem enunciat, orans vt pacifice viuere & Christianorum amicitiam colere vellent, & abiectis nefandis suis moribus Christi fidem susciperent. Id si facerent, Regem Castellæ illis clementer vsurum & pro amicis carissimis habiturum spondebat.

Indi Hispanorum amicitiam repudiant.

INDI paucis verbis respondent: Castellæ regis amicitia sibi nihil esse opus. Itaque reuerterentur Hispani vnde venerant: quippe se quidem in suis finibus bonos & mansuetos aduenas ferre posse: sed cum iis qui nihil nisi male agere sciant, nec inferendis iniuriis vnquã satientur, nullum sibi esse commercium. Hoc tam abscisso responso accepto, Gubernator milites omnes in litus exponit: illi omnem eam oram peruagati, quotquot Indos reperiunt obtruncant.

Duri concionatores Euang.

CETERVM promulgato per omnes eas prouincias Regio illo Edicto, ne cuiquam ignotum esset, omnes omissa & seposita Euangelii prædicatione, capiendis Indis quos minus obedientes deprehendissent, & mancipiis contrahendis intendere: ac quamquam ea lex solos Caribas, humanis vescentes carnibus, constringeret, promiscuè tamen in aliis Indiæ partibus, vbi feralibus illis moribus locus non erat, Hispani Indis ad metalla effodienda, seruiles operas & vsuum

vſuum neceſſaria omnia pro mancipiis abutebantur. [1] Inde gliſcere barbaris ſeruitus, & ea vſque eo progreſſa eſt, vt niſi monachi aliquot obſtitiſſent, qui zelo ſtudioque charitatis incenſi infeliciſſimæ gentis libertatem procurarunt, breui genus omne Indorum interiturum fuerit.

MONACHI illi Dominicani erant, qui quum in noua Hiſpania commorantes, quam acerbis & indignis modis Indi ab Hiſpanis aſſidue haberentur, palam ipſi cernerent, & tantas eorum iniurias tum pro concione tum priuatim vbique reprehenderent, monentes, venire aliquando ipſis in mentem debere, tantæ immanitatis, quantam erga Indos exercerent, reddendam Deo eſſe rationem. Itaque imponerent modum ſæuitiæ, & Indos deinceps mitius tractarent, quo videlicet illi Euangelii iugo libentius ſe ſubmitterent. Hæc (inquam) & talia quum monachi Hiſpanis ſubiicerent, parum proficiebant, vltro irridentibus illis dicentibuſque, quum nihilo ſegnius in conſueto perſeuerarent, Barbaros iſtos eſſe indignos Chriſtianiſmo canes. Ita verba & monita odium non fructum pariebant. *Monachi vulnus ab ſe illatum ſanare conantur, ſed ſero.*

QVARE coniuncti iſti Patres, quum eorum ſcelerum plenam & authenticam inquiſitionem egiſſent, eam Romam ad Pontificem mittunt per F. Rodericum Minaiam Dominicanum, eique negotium dant vt expoſito Indicæ ſeruitutis præpoſtero & pudendo abuſu, quæque inde damna conſequuta eſſent, Bullam à Papa edi procuraret, qua Indi priſtinæ libertati reſtituerentur. Apoſtolicam ſedem tum regebat Papa Paulus III. Is cauſa & iniuriis Indorum auditis, veraque iis de rebus inquiſitione comperta, Bullam conceſſit qua Indos ſuæ libertati reddi iuberet. Eam ſecum in Hiſpaniam Rodericus referens, cum aliis monachis Regiæ maieſtati earum rerum initium, ordinem, finem, vt geſtæ erant, exponit: docens, Indorum peccata ab ignorantia expreſſa & pura, non à militia profiſci: illos quidem creatos eſſe à Deo homines, non beſtias: liberos, non ſeruos: & ad fidem Chriſtianam adduci debere bonis exemplis, non ſæuitia aut tyrannide. Itaque cogitaret regia maieſtas, prouincias illas ſub imperio & pedibus ſuis ſubiectas eſſe: ac proinde pium fore prouidere, ne intolerandis malis atque iniuriis quas paterentur ab Hiſpanis, breui ad vaſtitatem & ſolitudinem redigerentur. Quippe nullum pudorem eſſe Hiſpanis, miſeros illos homines ſub oneribus gemere & exſpirare cogere, terram è fodinis aſſidue egerere, aliiſque ſeruilibus & parum honeſtis operibus illaborare: adeo vt multi eorum, tædium & miſerias fugientes, dilapſi in ſiluas ſibimet ipſi gulam deſperati frangerent. *Indorum ſeruitus abrogatur.*

CÆSAR, ea relatione audita, doctorem Figueroam in Indiam mittit, eique mandat vt ex monachis & præfectis sedulo verum inquirat. Ille abit, mandata exsequitur, quæ cognouerit refert. Cæsar extemplo, nullo præterea adhibito consilio, Indos liberos esse iubet, grauissimis pœnis in eos constitutis qui illis deinceps pro seruis vterentur. Lex profecto sanctissima, & illustrissima, ab optimo Imperatore & clementissimo profecta.

ANNO M. D. XLIV. quum in Hispaniola essem, licentiatus Ceratus pro præside in Insulam venit, Edictum illud Cæsareum afferẽs: idque mox per omnes Indiæ Insulas & prouincias, magno indigenarum solatio gaudioque & summo Hispanorum dolore, promulgatum est. Nec difficulter in Hispaniola, Cuba, Iamaica, San-Ioannis insula, & in vniuersum omni illa ora quæ vulgo à nauticis Terra firma dicitur à Nomine-dei vsque ad Pariensem sinum, edictum illud obtinuit. Sed in Mexico haud perinde acceptum est, ditissimis quibusdam viris, quorum omnes prope fortunæ in mancipiis sitæ erant, ei legi parere abnuentibus. Quippe contra afferebant, Indos à Ferdinando rege publice seruituti addictos fuisse, idque postea à Cæsare confirmatum, & illis quintæ vectigal pensum esse: proinde si vellet Cæsarea Maiestas Indos libertati restituere, eadem opera sibi nummos redderet, quos in id mercium genus erogassent. Hæc & similia omnes vulgo querebantur exsecrantes monachos damni illius sui autores.

Mendozza solerti consilio Hispanorum auaritiam eludit.

EA in re tum Antonii Mendozzæ pro regis singularis prudentia apparuit: qua nisi opportune vsus esset, res haud satis feliciter casuræ videbantur. quippe se quoq; ei legi aduersari & ipsis assentiri ingenti sollertia simulans, de ea abroganda scribere & supplicare eos Cæsari iubet: vero tamen eum officio functum exitus demonstrauit. Neque enim Cęsar aut sententiam mutare, aut eorum voluntati obsequi voluit, sed debere eos dicto suo audientes esse rescripsit. Itaque Prorex, Mexicanæ ciuitatis primoribus conuocatis, nouum Cæsaris edictũ exhibet, sed vbi locupletes dominos duriores, neque seruos manu mittere velle animaduertit, ne turba inde aut tumultus oriretur, legis rigorem prudentia temperauit, eamq; omnes tali forma acceperunt: nimirum vt quicunq; seruos haberent, quotannis pro rata portione, viginti ex omni numero manu mitterent. Qua ex re factum est vt omnes Indi breui in libertatẽ vendicarentur. Equidẽ si Blascus Nunez Vela, quum Regiis illis mandatis instructus, Peruanam prouinciam Prorex inijt, ad eum modum sese agitasset, nec quem vitæ exitũ nactus est, habuisset, nec, quot postea exponentur, inde euenissent mala.

RESTITVTIS in libertatem Indis, monachi supplicant Cæsari, & potestatem illo commeandi fieri sibi postulant: vt quando Indicam linguam didicissent, eas gentes benignitate alliciendo, prædicationibus & concionibus conuerterent: sibi enim quidem satis esse animi, vt iuuante gratia Spiritus sancti eos ad fidem adducerent. Id concessum illis: quin etiam tum vetuit Cæsar vllas deinceps prouincias vi & armis subigi: sed bonis potius operibus ad Christianismum allici. Cum ea autoritate & mandatis octo monachi in Indiam profecti, ad Floridam appellunt: quatuor ex iis in terram egressi concionari cœpere. Indi iam antè ab Hispanis malè habiti, monachos fustibus excipiunt, & interfectos pro suo more comedunt. Duo alii ad fineis Gattimalæ prouinciæ appulsi, ad prædicandum exscenderant: sed idem istos, qui & priores illos, exitus habuit. His experimentis deterriti ceteri, inceptum illud commodiori tempori reseruarunt. Verùm equidem si iam inde ab initio pro turpitudine ac flagitio conciliandis eorum animis adhibita esset benignitas,[2] non dubito quin prosperè cessura fuerint omnia, quippe fœdas illas & atroces iniurias, veluti exempla ad male agendum non habuissent.

Monachi Barbaros allicere ad fidem prædicatione conantur, sed frustra, iam malis Hispanorum exemplis exasperatos.

1. OCCVPATA *Regum Catholicorum nomine à Christophoro Columbo Indiæ occidentalis possessione, incolas suæ libertati reliquit: idem fecerunt nonnulli post eum Gubernatores. Franciscus tamen Bondilla, qui postea in mari periit, Rolandus Ximenez, & quidam alij, ijs tanquam mancipijs vti cœperunt, ad colendam terram, scrutandas metallicas venas, onera ferenda & alia opera seruilia exercenda, tametsi miseri isti homines sua sponte satis proni essent ad illis inseruiendum. Sed anno* M.D.IIII. *Caribes, id est, sagittarii illi feroces, qui Hispanos iaculis veneno tinctis conficiebant, deinde craticulis, quas ipsi Barbacois appellant, imponebant, pro mancipiis declarati, & expositi quibuscunque capere illos possent.*

Ista permissio postea ad tantam licentiam peruenit, vt Hispani sine discrimine bonos & malos in seruitutem traherent. Atque vt hæc licentia legitima censeretur, Thomas quidam Ortiz Dominicanus, & alii eiusdem ordinis, nihil aliud in suis concionibus vociferabantur: imo in Hispaniam traiicientes, Discursum quendam Indicarum rerum Consilio obtulerunt, in quo vita miserorum istorum Barbarorum graphicè exprimebatur, multis lepidis rationibus adductis quibus probarent, eos ad nullam rem vtiles esse quam vt mancipiorum vicem supplerent. Præsidebat tum ei Consilio, Cardinalis Loaisa, summus inquisitor, Commissarius Cruciatæ, & Præfectus Dominicani ordinis: illi facile persuaserunt vera esse quæ dicerent venerandi isti patres. Ea de Causa Impera-

tor decreto, facto Madritii M.D.XXV. sanxit, vt Indi pro mancipiis haberentur.

Postea tamen, mutata sententia, Dominicani isti debacchari cœperunt in eos, qui Indis tanquam mancipiis vterentur: sic vt denuo deliberandum fuerit, decennio post, de hac ipsa materia. Inter reliquos Frater Rodericus Minaia, allata à summo Pontifice Bulla, & frater Bartholomæus à Casas Dominicani ordinis, valde intercesserunt pro Indorum libertate. Ita Carolus V. Imperator, voluit Consilium Indicum, ex sententia multorum Iurisconsultorum, Canonistarum, & Theologorum, Edictum promulgaret, quod contineret XL. Articulos: quo breuiter decernebatur, vt omnes Indi in libertatem vindicarentur; remitterentur in eas Prouincias ex quibus erant oriundi, & Christianam religionem edocerentur. Hoc edictum magnas turbas per vniuersam Indiam occidentalem, præsertim vero in Peruana Prouincia, excitauit, vt in tertio huius Historiæ libro apparebit.

2. Gomara de instituto horum Monachorum ex euentu iudicium faciens, hanc humanitatis & clementiæ viam valde damnat, vt nimis exoletam, & qua ab istis feris nationibus nihil impetrare possis. Hæc enim „ eius sunt verba XLV. cap. suæ Historiæ. Qui Monachorum opinionem „ probabant, nunc agnoscunt, operam ludere eos, qui tali via has nationes „ ad nostram amicitiam pertrahere volunt, multo vero minus ad nostram „ fidem, tametsi, forsitan, potior esset.

Eiusdem sententiæ erat Nunnius de Gusman Panuci Præfectus in eo Discursu, quem ad Carolum Cæsarem mittebat ex Prouincia Mechoacan Magnæ illius Hispaniæ nouæ anno M. D. XXX. Nam in loco quodam suæ Historiæ, recitatis aliquot velitationibus aduersus Indos habi- „ tis, addit. Decurso dimidij miliaris vlterius spatio, nec vlla re obserua- „ ta: valde enim defatigati erant meus & reliquorum comitum equi, sub- „ stiti, vt meos omnes colligerem. Bini ex meis famulis in eo ministerio oc- „ cupati, & hac illac discurrentes, in magnam turbam Chichimecarum „ (populi sunt Nouæ Hispaniæ contermini) Indos nobis confœderatos per- „ sequentium. Hac re intellecta, statim me conuerti, vt pleno cursu illos in- „ sequerer. Præfectus castrorum & alius nobilis à me educatus, incitatis „ equis reliquos præcedentes, perueniunt in quendam locum, vbi latebant „ plus quam quater mille feminæ & pueri cum impedimentis. Illi conspectis „ equitibus, protinus fugam capessunt, & cum eò aduenirem, eorum vesti- „ gia adhuc conspexi. Paulo vlterius progressus, quarundam feminarum „ & puerorum sanguine conspersum locum offendi, quos Indi nobis confœ- „ derati mactauerant, & sacrificauerant. Nulla enim ratione inhiberi „ possunt, vt ab ista praua consuetudine desistant, etiamsi corripiantur &

casti-

castigentur: maxima tamen eorum pars bonos Christianos se profitentur. Orto tamen V. Ma^tem^, vt sibi persuadeat, illos eadem nefanda committere quæ prius solebant, clam nobis tamen, quantum possunt. Itaque tum ob has causas, tum ob alias iustas occasiones quas ad V. Ma^tem^ perscripsi, mea sententia, non debebat illis concedi tanta libertas, sed imminuenda pro vitæ illorum & status ratione. Alioqui præbebitur illis maior ansa peccandi, & homines sacrificandi potius, quam vllam aliam rem: nam neque virtute vlla, neque humanitate sunt præditi, neque veritatis amantes, neque apti ad disciplinam aliquam percipiendam, aut vitam reformandam, sed potius in deterius vergunt. Addo, talem eorum esse naturam, vt sub metu contineri debeant, si quis probos Christianos ex illis efficere velit. Atque certo persuadeat sibi V. Ma^tas^, me veritatem proloqui. « « « « « « « « « « « « « «

Hæc erat sententia Gubernatoris illius Nunnij de Gusman qui crudeliter in miseros illos Mechoacan, Xalisco, & Panuco incolas, & alios, imperium exercuit, quamdiu istis regionibus præfuit, sed singulare crudelitatis & barbari furoris exemplum edidit in miserum quendam Prouinciæ Mechoacan Regulum, nomine Caconcy: eum enim cremari iussit, ne apud Cæsarem, aut eos quos Iuri dicundo istic præfecerat, conqueri posset, de latrociniis in se & suos subditos à Gusmanno commissis: & hac crudeli morte illum affecit, causam prætexens, quod rebellionem molitus esset in Cæsarem, & multos Indos atque Christianos sacrificasset, perinde vt facere solebat antequam baptisaretur: & varias alias calumnias in miserum commentus est.

Sed his duobus Hispanis, qui rigidum imperium laudant, binos alios opponam, primum Hispanum, alterum Gallum, qui ipsa experientia probant, humanitate plus effici posse apud eas nationes, licet barbaras, quam vi & crudelitate.

Primus Aluarus Nunnez, nomine, cui cognomen caput vaccinum, in discursu quodam misso ad Carolum Cæsarem, de itinere quod comitibus aliquot Hispanis confecit nouem annorum spatio per continentem Indiæ Occidentalis, à Panuco aut paulo supra incipiens vsque ad mare Australe, longè aliter loquitur quam Gomara. Ego quædam in medium adferam ad hanc rem facientia.

Primum habita longa narratione de regionibus quas peragrarunt per bis mille circiter leucas, & quam humaniter ab incolis fuerunt accepti, pro natura earum regionum, quia morbis medendi artem profitebantur, hinc inde errabundi, & requirentes loca aliqua ab Hispanis habitata in quæ se recipere possent: cum tandem circiter triginta leucis ab Australi mari abessent, non procul abesse Hispanos intellexerunt: Itaque addit.

,, His,inquit, intellectis, Deo gratias ex animo egimus; desperaba-
,, mus enim amplius quidquam de Christianis intelligere: tamen valde
,, metuebamus ne isti Christiani, de quibus referebant Indi, litus illud Au-
,, stralis maris lustrandi & obseruandi gratia duntaxat percurrissent. Sed
,, cum nobis certiora indicia adducerent, iter nostrum vrgebamus, & quo
,, longius progrediebamur, plures reperiebamus, qui nobis de Christianis
,, verba facerent: nos autem illis persuadebamus, ideo ad illos Christianos
,, properare, vt moneremus, ne Indos in posterum occiderent, mancipia fa-
,, cerent, ex ipsorum sedibus eiicerent, aut eis nocerent: qua de re magna læ-
,, titia afficiebantur miseri isti.

,, Multa loca inueniebamus ab incolis deserta, qui in montes con-
,, fugerant, & istic latebant, quia ob metum Christianorum in suis ædibus
,, consistere, aut agros conserere non audebant. Magno sane dolore afficie-
,, bamur, cum videremus adeo fertilem regionem, & limpidis riuulis, &
,, fluuiis rigatam, ita vastatam & incendiis corruptam, atque incolas adeo
,, miseros & attonitos. Præterea fames ita inualuerat, quia miseri neque
,, serebant, neque plantabant quippiam, vt arborum cortices & radices
,, quasdam rodere cogerentur. Nos etiam toto illo itinere famem perpessi su-
,, mus, quia incolæ necessaria nobis subministrare non poterant, cum tam
,, maligne exciperentur, imo inedia vitam sibi adimere velle videbantur.

,, Nobis narrabant, vt aliquando Christiani in illam Prouinciam
,, ingreßi, eam vastam reddidissent, pagos & hominum ædes incendio ab-
,, sumentes: & dimidiam incolarum, quos istic inuenissent, partem, cum
,, vxoribus & liberis abripientes: qui elabi potuerant, in siluas & montes
,, se contulisse. Animaduertentes autem illos esse adeo perturbato animo vt
,, nusquam consistere auderent, neq; velle aut posse serere terramve colere,
,, sed potius constituisse semel mori, quam diutius perpeti vt tam crudeli-
,, ter haberentur, atq; hactenus fuerant, eos quantum poteramus solaba-
,, mur: & satis apparebat ex vultu, ipsos libenter nobiscum versari. Nihilo-
,, minus, plurimum verebamur, vt, si quando ad eorum limites perueni-
,, remus, qui continua bella cum Christianis exercent, in nos irruentes vin-
,, dictam sumerent de omnibus iniuriis quas à Christianis accepissent. Eò
,, tamen Dei beneficio peruenientes, incolas adeo mites inuenimus, vt non
,, minus nos metuerent & reuererentur, quam illi per quos iam feceramus
,, iter: quod summe admirati sumus. Inde facile iudicari potest, illas natio-
,, nes bonis exemplis, & honesta conuersatione, ad Christianam fidem am-
,, plectendam, & ad Maiestatis Cæsareæ obedientiam præstandam, esse pelli-
,, ciendos: & nullam esse viam, ista magis securam.

,, Illi nos perduxerunt in pagum in summo montis vertice situm, cu-
,, ius ascensus valde asper & difficilis. Istic inuenimus plurimos, qui ob me-
tum

tum Christianorum eo confugerant. Miseri isti beneuole nos excipientes, nobis obtulerunt quæ habebant, & inter reliqua plures quam bis mille saccos Mayzi nobis attulerunt, quod miseris istis famelicis qui nos eo vsq; deduxerant, donauimus.

Sequente die quatuor viros ablegauimus per eam regionem qui sparsos hinc inde colligerent, & quotquot inuenirent, deducerent in pagum quendam trium dierum itinere istinc distantem: Deinde postridie illinc discessimus, cum omnibus quos ibi reppereramus, & semper recentia vestigia agnoscebamus in quibus Christiani illam noctem traduxissent. Circiter meridiem incidimus in eos quos ablegaueramus, qui referebant neminem tota illa prouincia potuisse inuenire, quia omnes fugerant, & in montibus se abdiderant, metuentes ne à Christianis occiderentur, aut in seruitutem abriperentur: atque nocte præcedente Christianos quosdam conspexisse trahentes Indos quosdam catenis vinctos: se autem post arbores latuisse, vt obseruarent quid agerent.

His auditis, incolæ illius regionis qui nos comitabantur, adeo perturbati fuerunt, vt quidam ex eorum numero regrederentur, ad alijs significandum, Christianos aduenire: & haud dubie plures discessissent, nisi illos adnonuissemus ne metuerent, quibus verbis valde confirmati sunt. Nam tunc nobiscum erant nonnulli Indi quorum habitatio plus quam centum leucis inde aberat, qui nos etiam inuitos sequuti erant, licet obnixè illos rogassemus vt domum repeterent. Atque vt magis confidentes illos redderemus, ea nocte istic perstitimus. Postridie perreximus, & in via pernoctauimus. Tertio die quos hinc inde ablegaueramus, deduxerunt ad locum in quo Christianos conspexerant: sub noctem eo peruenientes, facile deprehendimus verum nobis retulisse. Nam ex duobus stipitibus telluri infixis, quibus alligati fuerant equi, agnouimus equites istac iter fecisse.

Certis igitur Christianorum vestigijs deprehensis, ex quibus intelligebamus non procul eos abesse, Deo gratias egimus, illum orantes, vt à tam misera captiuitate nos liberaret. Eadem nocte quosdam ex meis comitibus rogaui, vt Christianos, qui per ea loca, in quibus ipsorum vestigia deprehenderamus, iter faciebant, & tridui itinere à nobis forte abesse poterant, sequerentur. Sed omnes summam lassitudinem causati, abnuerunt, tametsi me multo iuniores & robustiores essent, & eo officio multo me melius fungi potuissent: intellecta tamen eorum voluntate, postridie summo mane adsumptis mecum Æthiope & vndecim Indis, sequutus sum Christianorum vestigia, & tria loca deprehendi in quibus noctem traduxerant. Emensis eo die decem leucis, postridie mane incidi in quatuor equites Christianos, qui me conspecti tam peregrino habitu amictum,

" ctum, & Indos comites habentem, adeo attoniti fuerunt, vt & multo " tempore ne verbum quidem effari possent. Ego vero illos oraui, vt ad " suum Tribunum me deducerent. Appellabatur is Tribunus Diego, id " est Iacobus de Alcaraz, qui, me audito, respondit, semet adeo esse attoni- " tum, vt quid ipsi agendum esset ignoraret, quia iam diu per eam regio- " nem vagatus erat, nullum tamen Indum deprehendere potuisset: itaque " non perspicere quonam se cum suis conuerteret, quia iam magna annonæ " penuria laborare incipiebat. Tum illi significo Durantem & Castiglium " reliquisse cum magna Indorum qui eos deduxerant, turba, circiter de- " cem ab eo loco leucis. Hoc intellecto, illico tres equites ablegauit cum quin- " quaginta Indis ex eorum numero quos secum trahebat. Illis adiunxi me- " um æthiopem, qui index itineris esset: ego vero istic perstiti.

" Post quintum diem Andreas Dorante et Alphonsus de Castiglio " adueniunt comitantibus eos plusquam sexcentis Indis, qui, Christianos " fugientes, ad montes se contulerant & varijs locis se abdiderant, & redu- " centibus reliquos omnes (qui nos comitati erant ad eum vsq; locum vbi " eos dimiseram) vt Christianos comitarentur. Tum Alcaraz orat nos, " vt euocaremus eos qui secundum flumina habitabant, & alios qui in " montibus sese abdiderant, iuberemusque annonam adferre: tametsi non es- " set necesse hæc illis præcipere, quandoquidem ipsi sponte hac onusti adue- " niebant. Nostros tamen cursores ablegauimus, qui quotquot potuerunt " euocarunt. Itaque sexcenti simul aduenerunt, ferentes quidquid Mayz " habebant in fictilibus vasis argilla tectis, in quibus illud sub terram con- " diderant: præterea quæcunq; penes se reliqua erant: sed, reseruatis dunta- " xat quæ necessaria essent, reliqua Christianis dedimus, vt inter se distri- " buerent.

" Deinde altercatio nobis fuit cum nostris Christianis, quia in serui- " tutem trahere volebant Indos qui nos comitabantur: & cum indignatio- " ne illinc discedentes, multos arcus & sagittas quarum quinque insignes, " cuspidem smaragdis armatam habebant & peras nobiscum sumere obli- " ti, amisimus. Sed maxima difficultas nobis oborta, volentibus partem " Indorum à nobis dimittere, & illos hortantibus vt nihil amplius metue- " rent, sed singuli domum abirent atque suam sementem facerent. Sed sur- " dis canebamus, nec à nobis discedere cupiebant, donec reliqui etiam Indi " dimissionem impetrarent, prout consuetudo eorum ferebat, nam metue- " bant ne occiderentur si sine alijs abirent: in nostro autem comitatu, neque " Christianos, neque eorum lanceas formidabant.

" Hæc grauiter ferentes alij Christiani, per interpretes illis significari " iusserunt, nos quidem ex eadem gente esse secum, qui iam multo tempore " aberraueramus, vilis tamen generis & conditionis: se vero rerum esse

Domi-

Dominos, & qui soli essent obseruandi. Indi nihili facientes eorum dicta, ita inter se aiebant. Magni nugatores esse debent illi Christiani, exploratum enim habemus hos ab Oriente Sole venire: illi vero ex locis in quibus Sol occidit. Præterea dicebant nos ægros curare, illos autem sanos occidere: nos nudos & sine calceis incedere, illos cum vestibus & lanceis equitare: nos non esse auaros vel alieni cupidos, imo quidquid nobis donabatur, statim alijs elargiri, illos vero nihil aliud quam furari & rapere quidquid possent, nec quidpiam aliis donare. Hæc erant Indorum de nobis iudicia collatione facta cum aliis Christianis, & ita de toto vitæ nostræ cursu discurrentes, contraria prorsus referebant de Christianorum vita, existimantes nos ex eorum gente non esse. Sed neque hæc inter se duntaxat mussitabant, verum sermone etiam Hispanico diserte & alta voce responderunt: & suis, communi quadam inter se lingua, significarunt. Illud idioma vulgari apud ipsos in vsu est, quadringentarum plus leucarum spatio, qua nos iter fecimus, & apud quos in vsu est Primhaitu appellantur.

Tandem nunquam istis Indis persuaderi potuit nos ex illorum aliorum Christianorum natione esse, qui ita regiones deprædabantur: & summa cum difficultate illis persuadere potuimus vt domum repeterent, præcipientes vt cum securitate reliquos ex suis hinc inde dispersos in plana reuocarent, terramq; colerent quæ à suis incolis deserta, iam siluescebat, tametsi natura sit totius Indiæ fertilissima. Nam ter quotannis sata, vbertim fructus profert: deinde elegantissimis fluminibus & alijs aquis dulcibus & potulentis irrigatur. Habet etiam venarum auri & argenti indicia. Incolæ bene habito corpore sunt, & Christianis, quos habent amicos, voluntario ministrant, & Mexici incolis longe robustiores. Breuiter, terra est in qua nihil, quantum ad vbertatem attinet, desiderare queas.

Discedentes à nobis Indi, polliciti sunt se nostris mandatis obsequuturos, & curaturos vt singuli suorum hominum in proprios pagos redirent, modo Christiani ipsos molestia non afficiant. Quantum ad me attinet, affirmo, nisi id fecerint, culpam in Christianos esse reijciendam. Vix illi dimissi erant, cum nostri Christiani, me & comites, cuidam Zebrero rerum capitalium præfecto, atque tribus alijs Hispanis tradiderunt abducendos. Istic experientia didicimus, quam fallacia sint hominum iudicia: nos enim quietem & libertatem inter Christianos quærentes & illam iam adeptos esse existimantes, prorsus contrarium experti sumus. Itaque illi, vt nos ab Indis segregarent per montes & deserta loca nos abduxerunt, ne videremus quam male miseros incolas exciperent: nam iam inter se consilium inierant de opprimendis Indis quos pacifice & cum se-

curitatis spe dimiseramus, quod etiam postea fecerunt.

Qui nos abducebant, biduo integro, per montes illos difficilima via trahebant, in qua neque aqua, neque semita vlla apparebat, vt siti nos extinctos iri putaremus: nostrorum sane quinque, & plurimi Indi amici, quos isti Hispani deducebant, ea perierunt. In his igitur difficultatibus versati, tertio die circa meridiem, aquam inuenimus, confecimus cum illis, viginti quinque leucas, deinde in pagum quendam Indorum pace vtentium peruenimus, in quo nos reliquit ille Zebrero, & tres leucas vlterius progressus est in pagum Culiazzam, in quo commorabatur Melchior Diaz eius Prouinciæ Præfectus. Is audito nostro aduentu, illa ipsa nocte nos inuisit, & nostræ miseriæ indoluit, gratias tamen agens Deo de ipsius in nos misericordia, atque Gubernatoris Nunni de Gusman, & suo nomine, obtulit quæcumque haberet in sua potestate, indignè, vt apparebat, ferens, Alcaraz & suorum in nos inhumanitatem. Et plane nobis persuademus, si ipse adfuisset, neque nos, neque Indos tam inhumaniter fuisse excipiendos.

Postridie mane, istinc abire cupientes, vt Auhacan peteremus, rogauit Præfectus Diaz, ne excederemus, insigne enim seruitium Deo & V. Mati facturos (quia regio deserta esset ab incolis, qui pagis suis desertis, ad montes confugerant, nec redire volebant) si illos reuocaremus, atque Dei & Vestræ Matis nomine præciperemus, vt in plana redirent, & terram colerent. Arduum initio visum est nobis hoc negotium, nullum enim eorum Indorum qui nos comitati fuerant, & quorum opera in similibus rebus vti consueueramus, amplius habebamus. Tandem tamen succurit, vt binos Indos è captiuorum numero liberaremus, qui illius regionis incolæ essent, & cum Christianis erant, quando primum in eos incidimus, videranto magnum nos comitantium numerum, & ab aliis Indis intellexerant, quantam existimationem & auctoritatem adepti essemus per eas prouincias, tum ea, quæ à nobis istic acta essent, ægros curando, & quæ poteramus beneficia in eos conferendo. Cum illis igitur, etiam alios pagi Culiazzan incolas ablegauimus reuocatum Indos per montes dispersos, & fluminis Patachan accolas, apud quod Christianos inueneramus, atque mandatum dedimus, ipsis dicerent, nos eorum colloquium expetere, eam ob causam sine formidine ad nos venirent. Vt vero hi alacrius hoc iter susciperent, & alij aduenirent, singulis horum tabellariorum magnam cucurbitam (ex earum numero quas gestabamus) in manum dedimus, magnæ existimationis apud ipsos indicium & signum.

Abeuntes igitur hi feciales, post septimum diem demum reuersi sunt, adducentes tres Regulos Indos ex eorum numero qui in montes profugerant, quos comitabantur quindecim alij Indi, qui multa monilia, gemmas quas vulgus Turquesas vocat, pennaceas cristas, & aliam plumaceam

ceam supellectilem abunde adferentes. Fluuij vero Patachan accolarum nullum reperisse aiebant, quia Christiani denuo illos erant persequuti.

Tum Melchior Dias nostrum Interpretem rogauit, vt eos Indos qui nostra causa aduenerant alloqueretur, ipsisq; significaret: nos à Deo, qui in cœlis est, missos, per integras nouem annos errabundos orbem peragrasse, admonentes quotquot inueniebamus, vt in Deum crederent, & ipsi inseruirent, totius enim orbis & quidquid in eo continetur esse dominum, qui bonos viros morientes ad se recipit in cœlum, vbi neq; mortem amplius metuunt, neq; frigore aut penuria vlla affliguntur, sed tanta gloria fruuntur, quantum nulla hominis mens capere possit. Contra, eos qui ipsi obsequi non volunt, sub terram deprimere in consortium Diabolorum, atq; in ingentem ignem abijcere, in quo perpetuo torquerentur. Deinde, si vellent Christiani fieri, & Deo seruire eo ritu quo à nobis edocerentur, Christianos, illos pro fratribus habituros, ipsisq; nos imperaturos, ne in posterum eos diuexarent, aut ex suis habitationibus pellerent, sed eorum amici essent. Quod si conuerti nollent, sibi persuaderent, Christianos pessime illos diuexaturos, & in exteras regiones tanquam mancipia abducturos.

Responderunt interpreti, se Christianos futuros, & Deo seruituros. Interrogati, quisnam ille esset, quem adorarent, cui sacrificarent, & à quo pluuiam peterent ad sementem rigandam vt melius cresceret, deniq; reliqua ipsis necessaria, Responderunt, viro cuipiam in cœlis commoranti: quod autem esset eius nomen, AGVÀR, *aiebant, & se credere, illum orbem creasse, & quidquid in eo contineretur. Sciscitati à quo ista accepissent: dixerunt se à patribus didicisse, & iam multis sæculis talem notitiam inter ipsos esse vulgarem, se scire ipsum aquam è cœlis demittere, & reliquas res bonas. Ipsis porro significari iußimus, eum quem ipsi* AGVAR *vocarent, illum ipsum esse, quem nos* DEVM *appellaremus, quem si adorarent & colerent, eo quem nos doceremus, ritu, bene cum ipsis actum iri. Responderunt, quidquid dixissemus probe intellexisse, & id acturos. Monuimus autem necesse esse, vt montibus relictis, planam regionem habitatum redirent, suas ædes restaurarent, atq; etiam vnam Deo extruerent, in cuius vestibulo crucem figerent, illi similem, quam nos istic habebamus. Deinde, quando Christianos istac iter facientes animaduerterent, vt sine arcubus & armis, sed cum sola cruce & labaro, iis obuiam procederent, & in suas ædes deducerent, genialiterq; exciperent. Ista ratione Christianos nunquam illis nocituros.*

Concione finita, & fide ab ipsis data, se quæcumque dixeramus facturos, Præfectus singulos veste donauit, laute habuit, & domum dimisit, Deo votum faciens, se nec excursiones facturum in ea loca, quæ ab Indis

L 2 nostra

„ nostrâ admonitione reducibus colerentur, nec passurum vt alius quispiam faceret, aut mancipia inde abriperet, donec Maiestas Vestra, aut Gubernator Nunnius de Gusman, vel Maiestatis Vestræ Vicarius, statuisset quod existimarent commodum, ad Dei & Maris Vestræ seruitium.

„ Et paulo post: Cùm ad vrbem D. Michaelis peruenissemus, aduenerunt etiam Indi narrantes, vt singulis diebus plerique è montibus descenderent, magnaque cura templa exstruerent, & cruces erigerent. Post quintum & decimum diem, aduenit etiam Tribunus Alcaraz cum Hispanis quib. præerat: referebant autẽ illi Præfecto Diaz, Indos suos pagos reparare, in planicie, & magnum Indorum numerum inuenisse, quacunque iterfecissent, etiam ijs locis quæ ante deserta erant. Imo Indos ipsis obuiam progressos cum Cruce & Labaro, ad suas ædes inuitasse, & quidquid haberent ipsis adposuisse. Ea nocte inter ipsos dormijsse, valde admiratos talem mutationem. Indos autem illis significasse, non securè se viuere, quia Præfectus Diaz præcepisset, ne inposterum quisquam illis noceret.

„ Deum autem oramus, concedere dignetur V. Mti, vt ipsa viuente & sub protectione vestri Imperij, istæ nationes reducantur ad veram Dei agnitionem, qui illas creauit & redemit. Quod existimamus futurum; nam non adeo difficile factu est, atque quis existimet. Per bis mille enim leucas quas nouem annorum spatio mari & terra emensi sumus, & decem insuper mensibus, à nostra misera captiuitate huc illuc sine intermissione discurrentes, nullum sacrificii ritum, nullam Idololatriæ speciem in miseris illis nationibus deprehendimus.

Hæc est Hispani hominis Narratio, qui ipse eas Prouincias peragrauerat, nec vllum ex mendacio compendium expectare poterat. Nunc Gallum hominem in medium proferamus, Tribunum, de Brasilia loquentem, quam primi Lusitani detexerunt, & sui iuris esse aßerunt. Totis tamen septuaginta & amplius annis, quibus cœperunt eo nauigare, nondum duodecimam eius partem occuparunt, quia nimirum magis seduli fuerunt in exportandis regionis diuitiis, quam incolarum animis sibi deuinciendis.

„ Is igitur sic scribit: Si Lusitani, qui se illius Prouinciæ Dominos venditant, vere fuissent Christiani, & honorem Dei suo quæstui prætulissent, dimidia eorum populorum pars iam Christiana facta esset Multi enim ex ipsis nosse desiderant quid sit Deus, & valde sunt dociles. Sed Lusitani quantum possunt impediunt, ne miseri isti ad nostræ fidei cognitionem perueniant, & multa illis persuadent longè à salute illorum aliena, vt in perpetua ignorantia retineant.

„ Si quis autem me interroget, cur Lusitani ferre nequeunt, vt Galli Brasiliam, aliaque loca ab ipsis frequentata, veluti Guineam, Taprobanam,

nam, adeant, nullam alliam rationem proferre possum, quàm insatiabilem eorũ auaritiam in causa esse. Nam licet minima pars orbis sint, nimis tamen angustus videtur, vt eorum cupiditatem explere poßit. Arbitror ipsos potionem hausisse cui inspersus fuerit puluis cordis Regis Alexandri, quæ illis tantam sitim excitauit, vt ipsis videatur se pugno posse comprehendere, quod ne vtraq; quidem manu amplecti poßint. Persuadent sibi, vt opinor, Deum, terram & mare ipsorum duntaxat gratia condidisse, nec reliquas nationes dignas esse quæ nauigent: atq; si repagulis mare claudere possent ab Artabro Promontorio, in Hyberniam vsq;, iamdudum mare illud interclusissent. Si nauigando Prouinciæ alicuius maritimæ prætervecti sunt, illico sui iuris esse pronunciant. Sed talis adquisitio facile fieri potest, nemine præsertim resistente. Gratias autem agere possunt Francisco I. Regi Galliæ: nam si licentiam dare voluisset mercatoribus sui Regni incolis, eò nauigandi, Lusitani potuissent valedicere illi regioni. Plures enim Prouincias noui istius orbis commercia exercendo cum inquilinis, & sola beneuolentia nullam vim inferendo adquisiuissent quatuor aut quinque annis, & longius penetrassent, quam Lusitani in quinquaginta fecerunt: sic vt ne vnus quidem Lusitanus tota illa Prouincia remansisset. Hæc vna est ex primarijs rationibus, cur Lusitani nolint Gallos commercia istic exercere. Nam simulatq; eius regionis incolæ Gallorum consuetudinem degustarunt, cum Lusitanis nihil sibi negotij amplius esse volunt, sed eos odio habent & contemtui. "

Nunc Lectori *liberum relinquo deligendi vtram magis probabit opinionem. Ad me quod attinet, maiorem fidem tribuo experto nauis Præfecto, aut Viatori constanter asserenti quæ vidit, & longo tempore mores earum quas adiit nationum obseruauit; quàm sacerdoti, qui nunquam eas regiones vidit nisi in tabula Chorographica, vt Gomara, aut Præsidi militari qualis Gusmanus, cui vnicus erat scopus explere suam auaritiam, & Cæsari suas sanguinarias actiones probare, qui tamen postea eius Prouinciæ Præfectura illum merito summouit.*

¶ Hoieda & Niquesa Gubernatores ferro & flamma in Indos continentis incolas sæuiunt. Hoieda vulneratur, & fame è prouincia eiectus, ex vulnere in Hispaniola moritur.

CAPVT XIX.

VM circa nouam Carthaginem moratur Hoieda cum Indis bellum gerens, ecce Niquesa superuenit liburnicæ vnius, septem carauellarum, & duorum phaselorum classe instructus, & cum amplius septingentis militibus prouinciam suam petens. Is socium suum Hoiedam infausto quodam casu ictum & afflictum reperit. Ille paulo ante à Carthagine XII. millia in mediterranea progressus, ingentis prædæ spe & cupidine illectus, genti cuidam infesta arma intulerat, quum Indis credidisset affirmantibus eo loco magnam vim auri reperturum. Sed ex ea expeditione nihil præter vulnera & detrimentum ingens retulit. Eius enim populi Cacicus, haud dubius aduentare Hispanos, Indorum multitudine excita, paratus in armis hostium aduentum exspectabat. Qui vt apparuere, tanta in eos vi irruerunt Barbari, vt Hoieda fugam capessere, amissis septuaginta quinq; militibus, & ad mare regredi coactus sit.

HIS auditis qui superuenerant, consilium ineunt, & iunctis viribus in eius gentis fineis impetum facere ac suorum cædem vlcisci statuunt. Itaque sub vesperam maxima militum pars silentio è castris profecti, modico ac suspenso gradu medio itinere confecto, sub auroram Indos securos & somno torpidos opprimunt. Illi excitati vulneribus & ad necopinatum tumultum pauentes, insuper etiam mapalium incendio perterriti, præcipiti fuga velut cæci euadunt: sed obseptis à milite itineribus incidentes in armatos cæduntur alij, alij incendio perire quàm Hispanorum manibus præoptantes, in igneis semetipsi præcipitant. Erant ei populo centum fermè casæ contextæ arundinibus & foliis palmarum contectæ. Omnes ferro flammaque absumpti sunt, præter paucos, quos dubiæ adhuc lucis obscuro fuga discrimini eripuit. Sex modo capti sunt & Hoiedæ in seruitutem traditi: victores, quum frigefactis cineribus aurum quærentes perpauxillum inuenissent, elusa auaritia nec præda pro spe inuenta, male alacres Carthaginem regressi sunt.

INDE soluens Niquesa & directo in Occidentem cursu oram præterlegens, Prouinciam suam quærere instititit. Hoieda quoque & ipse

ipse prӕter oram nouæ Carthaginis vectus, ducenta ferè millia à Carthagine sinum Vrabensem ingreditur, & ibi equis, machinis, omnique commeatu in litus exposita, ædificia moliri & crebris excursionibus eas gentes infestare cœpit. Indi satis gnari quid Christiani quӕrerent, rudis auri massas & monilia per vias spargebant: mox intentis arcubus abditi Hispanos, simul vt sese ad colligendum aurum demiserant, venenatis sagittis figebant. *Barbari Hispanorum auaritiam eludunt.*

Dvm eius prouinciæ fineis Hispani populantur, Indi cuiusdam reguli vxorem fortè inter ceteros captiuos abduxerunt. Is Gubernatorem adit, aliquot amicis comitantibus, vxorem se redimere velle simulans, & dare quidquid ille peteret: sed vt in eius conspectum venit, magnificè exorsus, non eum tantum contumeliosis verbis, sed re ipsa quoque violat, & sagitta venenata configit. Milites audito clamore accurrunt, & circumfusi Regulum cum coniuge & sociis obtruncant. Gubernatoris femur saucium, igni (vt fieri consueuit) medicatum est, & veneno non satis valido vtcunque sanatum. *Magnanimi viri exemplũ & minime barbaræ virtutis.*

Hispani tantam in hostibus animi magnitudinem demirantes, & ab illis dum animosè libertatem suam defenderent, multos iam ex suis interfectos: alios ex intemperie cœli vulgatis morbis quotidie interire, de Gubernatore conqueri incipiunt: Se videlicet ab eo in eum locum deductos, vbi propter impeditos saltus & densissimas siluas nequicquam arma & vires experirentur.

Per eos forte dies ex Hispaniola nauis viris & commeatu onusta eò appellens, recreandis omnibus plurimum profuit: nec propterea tamen fremitus militum & seditiosi clamores leniebantur. Quinetiam quum vehementius quam antea ardescerent, Gubernator circumiens omnium vicem consolabatur, bono animo eos esse iubens: breui Ancisum baccalaureum ex Hispaniola cum subsidiis & commeatu adfuturum. Sed verba frustrà erant, & surdis hæc canebantur, metuentibus videlicet, ne tandem Indos pascerent. Itaque maxima eorum pars phaselis inde fugere clanculum moliebantur.

His auditis Gubernator, tum vt seditioni obuiam iret, tum ne irrito incepto ditissimam prouinciam relinquere cogeretur, nauem quæ venerat conscendens, legatum in sui vicem Franciscum Pizarrum reliquit: pollicitus breui se ex Hispaniola cum commeatu & recentium militum supplemento reuersurum; ac nisi quinquagesimum intra diem rediisset, potestatem sociis faciens, vt quomodocunque visum esset, rebus suis consulerent. Is fuit [1] Pizarrus, qui postea cum Didaco Almagro amplissimum ditissimumque regnum

regnum Peruanum reperit & subegit.[3] Hoieda multis conflictatus laboribus vix tandem Hispaniolam tenuit, vulnere nuper accepto admodum grauis: vnde paucos intra dies summo cum dolore moritur.

1. De *venenatis Indorum sagittis: & remedio vulnerum, vide supra hoc libro cap. 3.*

2. Hic *fuit Pizarrus, qui postea Caroli V. imperium noui eius orbis Peruanis prouinciis ampliauit, Attabaliba Rege capto & interemto: mox Marchionis titulo auctus & consortis impatiens, Didacum Almagrum, qui cum fortunarum & periculorum societas ei erat, Ferdinandi Pizarri fratris sui opera, de medio sustulit: ac vicißim ipse ab Almagri filio, Ioannis Radæ & aliorum coniuratorum opera, Limæ domi suæ interfectus est, Anno* M.D.XLI. *De eo fusius lib. 3.*

3. Hoieda *iste, postquam in Hispaniolam peruenit seu dolore vulneris retentus, seu deficientibus ad reditum necessariis: tandem, abiecta & prouinciæ & vitæ spe, Franciscanorum ordinem subiisse (velut vltimum desperatorum perfugium) & in eo cultu mortuus, fertur.*

¶ *Franciscus Pizarrus Hoiedæ legatus, è continenti Indiæ cum suis fame expellitur. Ab Anciso Prætore reuerti cogitur. Ancisus, victoria aduersum Indos potitus coloniam condit. Valboa, tractis in partes Hispanis aliquot, ab Anciso secedit.*

CAPVT XX.

Hispani fame ex Indiæ continenti expelluntur.

IAM duo præterierant menses, nec redibat Hoieda. Itaque Pizarrus, subigente fame, cum LXX. Hispanis (qui ex trecentis reliqui erant) duobus inde nauigiis soluit. Sed quum circa eius oræ litora erraret, sicunde alimenta expedire posset, mox repetendæ Hispaniolę proposito, ingruente procelloso ventorum turbine, è duobus phaselis alter, cum omnibus qui in eo erant, id est, dimidia sociorum parte, haustus aquis periit. Nonnulli ab inusitatæ magnitudinis pisce eius gubernaculum frangi & excuti viderunt.

Fortis, insula.

Inde Pizarrus in Insulam Fortem eiectus est, in cuius litus quum aquatum egredi vellet, etsi pacis amicitiæque signa ederet, ab Insulanis prohibitus est. Itaque desperabundus, quum super omnia sæua atque aspera, cœlo ac terra infestis, fatigatos etiam sitis exureret,

ret, litus aliquod tutum quò exſcenderet quærebat.

SED iam mitiore & mutata in melius fortuna, ecce in baccalaureum Ancilum incidunt, qui liburnicam vnam & phaſelum viris commeatuq; onuſta Hoiedæ ſubſidium ducebat. Pizarrus eo occurſu mirifice lætus, ei primum ſuos caſus, deinde vt quò ire vellent permiſiſſet Gubernator, exponit. Anciſus primò non credere, iſtos ob maleficium profugiſſe ab Hoieda ſuſpicans: mox vt ea vera eſſe comperit, ingemuit, & illos ponè ſubſequi iuſſit. Pizarrus ad hæc ſupplex orare vt has infelicis exercitus reliquias afflictas & ægras in Hiſpaniolam perduci à ſe fineret. Quod quum Anciſus abnueret, tum infirmi milites idē precari, & L. auri libras offerre: quas haud grauate accepiſſet, ni crimini id ſibi verti metueret. Ergo gratias agens munus repulit: ipſos vtique conſolatus, breui redituras illis vires & priſtinam valetudinem, noui ſui cōmeatus ope: quum non aliunde morbos contraxiſſent quam ex miſeriis & fame. Ita haud procul Carthagine naueis applicans, in Comagræ litus ad aquandum egreditur.

INDI quum nec Niqueſæ nec Hoiedæ eas naues eſſe agnoſcerent, aquari Hiſpanos, ceteraque inde ſumere quę neceſſaria eſſent, multum mirantibus omnibus, permittunt. Mox inde ſoluens Anciſus in Vrabam venit, vbi quum in eundem locum appuliſſet, in quem antè Hoieda exſcenderat, Naucleri imperitia, nauis prętoria ſcopulo illiſa eſt, & ea mox aquis hauſta, equi cæteraque animalia periere: milites ipſi ægre, nulla propè re prętervitam incolumi, euaſerunt, quam & ipſam ne breui fame amitterent, omnes metuebāt. Hoc nimirum neſciebāt Indi, Ex vno noſce omnes.

IPSE Anciſus, naue amiſſa & hauſtis commeatibus, quum iam milites herbis & agreſtibus pomis, quæ in maritima ora reperiebāt, veſcentes cerneret, in mediterranea progredi ſtatuit, ſatius fortiter pugnādo occumbere dictitans quàm turpiter fame tabeſcentes mortem expectare. Itaque cum centum Hiſpanis profectus eſt: ſed vix quatuor millia paſſ. progreſſi erant, quum occurrens ſagittatorum agmen Hiſpanos audacter inuadere & ſagittis cōfigere incipit. Itaq; illi ſubacti terga vertere, & terram ipſam & gentem, tam lethales ſagittas mittentem, exſecrātes trepida fuga litus repetunt.

MOX quum nulla inde alimenta expediri poſſe Anciſus videret, cognouiſſetque è captiuis ex aduerſo non procul ſinu, campeſtrem eſſe planiciem, frugibus, fructibus aliisq; vitę ſubſidiis abundantem, cum centum Hiſpanis & duobus phaſelis in aduerſam ſinus partem traiecit. Indi primò aliquandiu nouam gentem & eorum conſilii euentum quieti ſpectabant. Mox vero vt apparuit illos

ibi ſedibus locum legere & ædificia moliri, ad eos arcendos arma capiunt. Altera parte quoq; Baccalaureus aciem inſtruit, nilq; barbarorum audaciã & ſagittas metuens, impreſſionem facit, nuncupato prius voto, ſe ſacrã ædem è Cacici domo facturũ. Manus conſerunt, fit atrox pugna, vtriſq; fortiter dimicantibus: tandem Indi, quum hoſtium vim ſuſtinere non poſſent, in fugam vertuntur. Ea res Hiſpanis iam fame cæcis robur & audaciam accendit: fuſos hoſtes perſequuntur, & omnia cædibus complent.

Egregium votum ſc. quaſi Deus præda & manubiis delectetur.

HISPANI ea victoria potiti, eius gentis pagos inuaduut: vbi panis, fructuum, radicum, aliarumq; rerum copiam nacti, barbaricis cibariis corpora ſtrenue reficiunt. Poſthæc vicini fluminis ripam ſequentes, in arundineto lodices, ſtragulas, fictilia & lignea vaſa & amplius duo mille & quingenta pondo auri laborati reperiunt, quod Comaccus, eius populi Regulus, ne in manus Chriſtianorum veniret, abdiderat. Neque profecto ab illis repertum eſſet, niſi vbi lateret, Indos tormentis fateri & prodere coegiſſent. Baccalaureus multas de victoria Deo gratias agens, locum [1] Antiquam Darienis appellat: mirifice quoque lætis militibus ob tantam auri copiam repertam, quippe ſine eo male alacres & parum expleta cupidine reuertebantur.

Auaritia ſagax.

Antiqua Darienis, colonia.

INTEREA Baccalaureus miſſis phaſelis Hiſpanos, quos in aduerſa ſinus parte reliquerat, accerſit, qui vt venerant, breui in factiones diſceſſere: quũ videretur Baccalaureus in diuidendo auro & ſpoliis partium magis & priuati emolumenti curam agere quam Iudicẽ deceret. Itaq; [2] Vaſcus Nunez Valboa, procax homo & ſeditioſus, cũ factionis ſuæ popularibus ſeceſſit in partes, ac ſe Hoiedæ Iuriſdictioni nõ vltra ſubiici dictitãs, licere omnib. Pręfectis eſſe contẽdebat: nec ſe Baccalaureo paritur ũ, qui in iure dicendo priuato magis quæſtui quàm cõmuni omniũ vtilitati conſuleret, nihilq; præter literati nomen haberet, reipſa vulpem aſtutiſſimam referens.

Factiones inter Hiſpanos et in mediis calamitatibus.

DVM Anciſus & Valboa ita inter ſe altercando & iurgiis tempus terunt, ex Hiſpaniola ſoluit Rodericus Colmenares, duab. carauellis nouum hominum ſupplementum & commeatus ſubuehens, Hoiedę militibus auxilium, quos in ſummis rerum omnium anguſtiis verſari acceperat. Inde cõtinentis oram tenuit ad prouinciam Carthaginis, & aquæ penuria laborans, ad fluminis oſtiũ applicuit. Simul quinquaginta milites, qui nauticis aquantibus pręſidio eſſent, in litus exponit. Illi egreſſi in terrã, vt ſi in tuto & pacato eſſent, veluti per iuuenilem laſciuiam ſaltare alacres & vitulari cœperunt. Sed Indi, qui carauellas fluminis oſtium ſubeuntes conſpexe-

ſpexerāt,frequentes cum arcubus & ſagittis,ſubire ſiluas,atq; inde in Hiſpanos in litore ſecuros ac ſolutos de improuiſo impetum facere,tanta ac tam feſtinata vi,vt ne vni quidem ad euadendū quidquam ſpacii relinquerent.Eodem veſtigio ſcaphas confringunt,ferociter etiam aliis qui in carauellis erant minantes,procul ſignificant,quantopere illis potiri cuperent.

COLMENARES Indos adeo acres bellatores expertus,ſitim aliquandiu pati quam Barbarorum manibus interire præoptans, ſublatis ancoris,inde in Vrabam propere vela dat. Ibi,repertis tantum quibuſdam coloniæ ab Hoieda poſitæ veſtigiis, multū obſtupefactus,ac ne omnes à barbaris laniati eſſent metuens:tandem ad naueis regreſſus,ſub noctem,vt ſi forte alio migraſſent, ſuum ipſis aduentum ſignificaret,tormentum vnū diſplodi iubet.Quo ſigno edito Hiſpani,qui in Antiqua erant, præfectum ſuum adeſſe rati, crebris & ipſi extemplo ignibus excitatis in montium & collium ſpeculis,ſe non procul abeſſe admonent. Indi Hiſpanis formidabiles.

ORTA luce Colmenares,qua fumum euolutum conſpexit, eò flectens ad Antiquam appellit. Tum inter eos ingenti lætitia conſalutatio facta,& mutuo alij alios amplexantur, diuerſis vtrinque cupidinibus, illi ciborum deſiderio, hi auri fame ardentes: & (ſicuti dictum eſt) Indi maximam colonorum partem trucidauerant: cæteri petere ab indigenis cibaria,aut procul quæritando victum expedire non audebant,tantus ſagittarum timor inceſſerat. Itaque tegminibus laceris,ſeminudi, ſtrictis arborum frondibus, agreſtibus pomis,& herbarum radicibus,aliiſq; ſimilibus, ægre inopiam ſuſtentabant.

1. Vouerat Anciſus Virginis ſimulacro,quod ſub nomine B. Mariæ Antiquæ Hiſpali ſacratum eſt,non tantum aurea argenteaq; dona è manubiis: ſed ſe ædem quoq; illi ſacram è Cacici domo,& Coloniā mox eo loco extruendam ipſius nomine inſignem facturū. Ergo voti damnatus,impoſitam ripæ fluminis coloniam (quod Darien vocāt) Antiquam Darienis nuncupat. Ea, quum Anciſi auſpiciis Hiſpanis colonis frequentari cœpiſſet,paulo poſt peſtifero paludum halitu & inſalubrium aquarum potu infamis, ab incolis deſerta eſt.

2. Hic poſtea Mare Auſtrale (vulgo Mare del Sur) primus repperit: moxq; eius oræ Præfectus deſignatus, à Petro Aria, ſocero ſuo, ſeditionis reus peractus, & capitali ſupplicio affectus eſt. Vide infra hoc libro, capite 24.

¶ Didacus Niquesa in Veraguam prouinciam suam tendens aberrat à cursu, & naufragium facit. Reuectus ad suos Veraguam, vt infaustam relinquit.

CAPVT XXI.

Niquesæ errores.

RIVSQVAM enarrandis istorũ Hispanorum discordiis finem faciam, Didaci Niquesæ errores & casus exponere hic me necesse est. Is quum Carthaginis ora soluens in prouinciam suam tenderet, carauella vna & duabus biremib. præuectus cæteras naueis pone subsequi iussit. Sed dum nauigat, noctu coorta tempestas biremes disiectas à carauella abripuit. Luce orta quum biremes in vnũ coiissent, nec carauella in conspectu esset, & ignota regio, quo aut qua irent, incertũ faceret: tandem retrò proras vertere rectores statuũt. Ita terræ applicant naueis, & oram præterlegentes vsq; ad os Ciagri fluminis, cæteram ibi classem & socios reperiunt. Vbi quum nihil certi de classis Præfecto cognouissent, eum tandem se inuenturos rati, omnes inde abeunt. Centum millia emensi, quũ vlterius progredi non placeret, iaciunt ancoras, & explorandi aditus gratia, & qua commode terra prehendi posset, scapham ad litus & octo nauticos mittunt. Sed quum forte commotum mare esset, & nautæ remis pertinacius euerberantes vndas superare contenderent, obruta gurgite scapha cum septem nautis demergitur. Octauus fluctibus sese strenue euoluens, nando ad terrã euasit. Nauium magistri, scapha in omnium oculis amissa, dum omnis pelagi furor caderet, exspectant: mox sequenti die, æstu posito, phaselis & biremibus, equos, machinas, & commeatum omnem, in litus exposuere.

"Olanum alii vocãt.

INDE Lupo" Olando, dum Niquesa rediret, summã imperij deferunt. Is quò omnẽ sociis spem fugæ tolleret, naueis fluctuantes temere ad litus ferri atq; allidi sinit: mox, nimis festinati consilij errore animaduerso, è fractarum nauium tabulis carauellam vnam, ad subditos & necessarios vsus fabricari iubet. Inde casas moliri, Maiziũ seminare, & aliquot eius oræ loca peruagari, cœperunt: sed omnes ferme pagos incolarum fuga desertos reperiebant. Quippe Indi formidine in montes refugerant: & eæ profecto gentes, quum id sibi minus conducere arbitrentur, elici ad certamen nequeunt, neq; cum nostris hominibus manum conferere curant: nuda videlicet ac sterili terra satis pro ipsis aduersus aduenas pugnante, quibus nihil præter famem relinquunt.

Indi famẽ quam se aduersus Hispanos pugnare malunt.

DVM

Dvm hęc Olandus agitat, ecce tres nautæ ſcapha eò appellunt, qui ab Niqueſa præfecto aufugerant. Illi de Niqueſa interrogati renunciant, illum, carauella amiſſa, in Zorobarenſem quandã inſulam eiectũ, & iam tertiũ menſem per montes ſiluoſos, & ſolitudines auias ſine vllo humani cultus veſtigio, errantem, victu infelici, ſilueſtribus pomis, & vulſis herbarum radicibus vitam trahere. Olandus extemplo biremem ad eum aduehendum mittit. ea vbi Inſulam attigit, nauim conſcendit Niqueſa cum paucis illis qui ſupererant militibus, & ad exercitum ſuum venit. Ibi plurimum de Olando conqueſtus, proditionis eum inſimulans, quod neglecta præfecti ſui ſalute & omiſſa eius veſtigãdi cura, naues litori illiſiſſet, vt ſummum eius prouinciæ imperium inuaderet: mox ſe ex illis ſedib. excedere velle militibus denunciat. Illi haud procul abeſſe maturitatẽ frugum quas ſeuerant monentes, paululũ ſpatij ad metendum orabant: ſed ipſe frugum iacturam quàm vitæ facere malle reſpondit, neq; diutius tam infelici terra conſidere velle. Niqueſã quum in Veragua pro theſauro carbones repeřiſſet, inde excedit.

Placet nonnullis ita loquutum Niqueſam vt Olandi gloriam minueret: verum opinor eiuſcemodi ſcriptores, ſi eã prouinciam perambulaſſent, vt à Niqueſa & aliis multis, & à meipſo quoque, peragrata eſt, nunquam fuiſſe ſcripturos eam editã à Præfecto vocem, velle ſe inde excedere, vt alterius gloriæ officeret. Sed ne ſi velim nunc plenam horridæ illius & aſperrimæ prouinciæ deſcriptionem edere, longius ab inſtituto abſtrahar, eam commodiori loco reſeruo. Quippe id mihi propoſitum, breuem hanc meã Hiſtoriam quam accommodate fieri poterit, pro exiguo ingenij mei modulo contexere, quo facilius res maxime memorabiles viſas à me, aut quomodocũq; cognitas, quæ illis in terris accidére, ordine exſequar: tum peregrinationis meæ caſus & errores exponam, quę mihi quatuordecim annorum ſpatio per infra ſcriptas prouincias exacta eſt. Primum enim in Inſulam Vnionum appulſus, mox Parienſis ſinus tum orientalẽ tum occidentalem partem perluſtraui. Inde Inſulis Margarita, S. Ioannis, Hiſpaniola & Cuba peragratis, in continentem regreſſus, ad prouinciam Carthaginis applicui: & oram ſinus Vrabenſis præteruectus, in Achlam: vnde Auſtrali mari traiecto Panamã (quę prouincia ab Hiſpanis " Caſtella aurea dicitur) & ex Nomine-dei Veraguã & nouam Carthaginẽ, Coſtamriccam, Caput-Fondurenſe, Vallem Olonchiam, prouinciã Cuatimalam, & Nicaraguam adij. Poſt denuo in Panamam tranſgreſſus, regnum Peruanum ad extremum obii aliaſq; præterea Inſulas, vt quouis loco planum faciam.

Lib. 2. cap. 10. & ſeq.

Summa Indicæ peregrinationis, à Benzone confectæ.

" De eius nominis ratione, vide huius lib. cap. 23.

Niquesa Veragua relicta, Nominis Dei coloniæ fundamenta ponit. A Dariensibus colonis ad componendas rixas arceßitur. Mox ob inconsulte iactas voces probrose expellitur ab Anciso & Valboa, factionum ducibus. Mors eius.

CAPVT XXIII.

OSTQVAM Niquesæ sententia stetit Veragua excedere, tanta militum & nautarum multitudine, quantam carauella noua & duæ biremes capere poterant, conscendere iussa, cæteros fortunæ arbitrio permisit, fide tamen illis data, se simulac idoneum coloniæ condendæ locum nactus esset, illico ad eos arcessendos missurũ. Sed postea rebus illi vndique improspere cadentibus, id præstare non potuit.

Portus bellus.

INDE soluens, portum tenuit, cui Bello, id est Pulchro, nomen est, sicante ab Almirante Columbo nuncupatũ, quod amœno & opportuno situ pulcherrimæ condendæ vrbi sedẽ præbeat: sed Indi Niquesam eò appulsum, maxima militum parte amissa, regredi ad naues coegerunt. Itaque ad promontorium Marmoris prouectus, feliciorem sibi rerum cursum quam antea promittens, In nomine Dei (inquit suis) egrediamur in terram. Inde nomen postea loco mansit, ipse quo se aduersus Indos infestantes defenderet, propugnaculum è ligno raptim exstruit.

Nominis-Dei coloniæ origo.

INTEREA dum Niquesa, circa ea loca variis ærumnis molestiisq; conflictatur, inter Hispanos Darienis colonos discordiæ studiis accensæ indies magis ac magis crescere, aliis ad Valboam, aliis ad Baccalaureum Ancisum imperiũ trahentibus. Alphonsi Hoiedæ milites omnia ita agitari misceriq; ægre ferentes, priusquam res ad vltimum discriminis certaminibus veniret, mittere in Veraguã ad arcessendum Niquesam statuunt, qui imperio suscepto, donec à Rege alius præficeretur, simultates Hispanorũ & seditiones finiret. Itaq;, quamquam ne id quidem nisi ægre obtineri potuerit, intercedentibus aduersariis neq; assentiri volentibus, honestorũ tamen aliquot virorũ pacisq; ac quietis publicę amantium interuentu effectum, missusq; ad Niquesam arcessendum Colmenares.

Niquesa finiendis Darienẽs. colonorũ simultatibus arcessitur,

Is duobus phaselis oram præterlegens, eum tandem debilem, squalidum, seminudum & victus egentem ad Nomen-dei reperit. Niquesa, qui quiduis sibi potius euenturum quam illud auxilium sperasset,

ſperaſſet,magnam vim lachrymarum profundẽs Colmenarẽ amplectitur,& tanti beneficii ingentes gratias agit: mox infelicem hactenus ſuam ſortem miſeratus,mala & ærumnas quîs conflictatus erat,expoſuit. Colmenares viciſſim ſui ad eum itineris cauſam & quibus moti Antiquenſes eum accirent,aperit: deinde ſpe eum ſolatur & bono animo eſſe iubet: quippe ditiſſimam eſſe prouinciam in quam vocaretur,ibiq; eum ſuperioris temporis damna & incõmoda futuri prouentu facillime ſarturum.

ITAQVE Niqueſa cum ſeptuaginta quinq; Hiſpanis, quos ex omni exercitu reliquos habebat,nauim conſcendit: & dũ nauigant, multa vana de Baccalaureo,de Valboa aliiſq; multis ſtolide iacere cœpit,haud dubie præ ſe ferens,ſimulac prouinciã attigiſſet,animaduerſurũ in eos,alioſq; abdicaturũ dignitatibus, alios auro & pecuniis multaturũ.quippe id habere ipſis non licere ſine ſuo vel Hoiedę permiſſu,qui à Rege Gubernatorũ titulũ atq; in vtramq; prouinciã imperium accepiſſent. Multa præterea alia inconſulte effudit,quæ pluriũ auditu excepta,exitiũ ipſi attulere. Nam vt in Antiquã appulerant,ſubito egreſſi in terrã aliquot Hiſpani ad Conſiliũ ciuitatis verba & minaces Niqueſæ in eos voces referunt. Inde maxima ferme omniũ aduerſus eum indignatio coorta. Itaq; vix naui egreſſum certatim minas probraq; ingerentes præcipitẽ Antiqua expellunt,& inhumaniſſime cum ſuis LXXXV. Hiſpanis, ſoluere cogunt. Ipſe multum mœrens abijt,& eam oram præternauigans quum ad aquandum forte in littus exſcendiſſet, 1 ab indigenis cęſus cum omnibus ſociis & comeſtus eſt. Hunc Didac. Niqueſa vitæ & ſuſceptæ in Veraguã expeditionis cum exercitu exitũ habuit.

Temere iactæ voces Niqueſæ exitiũ afferunt.

Niqueſæ exitus.

1. NIQVESA *iſte,linguæ & iræ impotens,quam mala exaſperauerant, Dominicam recta petere,atq; ibi apud Regiæ curiæ Iudices Vaſcũ & Anciſum de vi reos agere,in animo habebat. Creditur in itinere merſus fluctibus,cauſam omnem & ſua iuſta ſecum ad piſces tuliſſe. Prodidere alii,quum Veraguam iterum cogitaret,applicuiſſe ad quendã eius oræ fluuium: mox aduerſo flumine inuectum & in terram egreſſum cum omnibus ſociis,à Barbaris mactatum eſſe: atq; ex eo caſu inditũ flumini nomen,quod non procul Zorobarenſibus inſulis Fluuium Perditorum, vulgo Rio de los Perdidos,vocant. Cui opinioni cauſam præbuit, quod in huius fluuii ripa hæc verba arbori inſcripta reperta ſunt:* Hac,miſero errore feſſus, Didac. Niqueſa infelix tranſiit. *In tanta prodentium varietate,nihil habeo quod affirmem. Sed vtcunq; ea res ſit,iſte, cũ collega ſuo Hoieda , infelici exitu inſignę documentum prodidit mortalibus,quantum malum ſit Auaritia.*

Anci-

¶ Ancisus à Valboa in vincula conijcitur. mox solutius in Hispaniam concedit. Valboa Australe pelagus detegit. Petrus Arias Gubernator ex Hispania in Antiquam mittitur. Is auare & crudeliter habitos Indos aduersus Hispanos odio implacabili inflammat.

CAPVT XXIII.

Hispanorum fœda inter se certamina.

OST discessum Niquesæ, inter Antiquenses colonos renata subito fœdior priore seditio est. Valboa satis gnarus se viribus Baccalaureo superiorem esse, vespera quadam in eius domum irrumpens, hominem corripi iubet, & pecunias eius fisco addicit, Prætoriam potestatem priuato cõsilio sine authoritate regia vsurpasse insimulans. Neque Baccalaureus Regii diplomatis & mandati exemplum proferre poterat: quippe amissum inter alia quum prętoria eius nauis in sinu Vrabensi frangeretur. Valboa vero postquã aliquandiu Baccalaureum in custodia habuerat, tandem emisit: moxq; discessum apparantem, summissis qui rogarent, oblata summi Prætoris iuridici dignitate, retinere conatus est. Ille vero remisso stomachose beneficio, in Hispaniã concessit, libellum accusatorium plenum querelarum in Valboã secum ferens: quem quum Indico senatui obtulisset, atrox in Valboam sentẽtia lata, sed cuius nulla exsequutio post sequuta est, propter mare Australe ab eo repertum.

Barbari Hispanorum auaritiam castigant.

BACCALAVREVS abierat: Valboa auri cupidine in mediterranea progressus, cum aliquot regulis amicitiam contraxit: in iis cũ Panchiaco quodam, à quo [1] pelagi Australis notitiam habuit, & ab eodem illo deductus est. Eum postea, quum baptisandũ curasset, Carolum nuncupauit. Is ipse Cacicus quum Valboæ grandem auri vim dedisset, ortæq; forte inter Hispanos in eo diuidendo rixæ essent, libram & lances pugno ita feriit, vt omne aurũ humi dispergeret, simulq; addidit: ,, NON parum equidẽ vos miror, Christiani, ,, quod de re adeo vili tanta inter vos oriantur certamina, perinde vt ,, si ea res esui aut potui esset vtilis. Verum quando vilis metalli tanta cupido vos tenet, in eum locum deducere vos volo, vbi auri sitim abunde expleatis. Secundũ hæc dicta, eos ad mare Australe deduxit. Valboa ingentes in ea prouincia opes nactus, Castellam aureã ex eo nuncupauit, in qua nunc sita est Panama ciuitas.

INDE

INDE varia eius prouinciæ loca perambulans, felici semper successu, sæpenumero per iuris speciem sæuitiam aduersum Indos auri cupidine exercens, magna cum auri & vnionum vi Antiquam Darienis regressus est, ibique decretis supplicationibus, propter repertum ab eo ingentibus cum diuitiis Australe pelagus, festo apparatu & solenni pompa à colonis obuiam egressis exceptus. Mox naui in Hispaniam missa & scriptis ad Regem literis, rerum à se gestarum successum simul & præsentem statum exposuit: Australe iam mare ab se apertum: proinde suppliciter ab ipsius Maiestate petere eius prouinciæ præfecturam sibi concedi & mille homines mitti, quo facilius eas gentes subigere & regere possit: cæterum polliceri se breui ingentem vim opum reperturum, vt facile ex ipsis initiis ac documentis colligi posset. In cuius rei specimen viginti quinque ingentis magnitudinis vniones ad eum mittit, & triginta millia ducatorum, collecti auri quintam Regi debitam, aliaque præterea munera: quum iam antea quoque magnam pecuniæ vim misisset, sed nauis qua ea deferebantur, cum hominibus omnibus demersa perierat.

REX munus, & vectigal quintæ & Valboæ literas, læto animo accepit, ex quibus quum intellexisset repertum ab eo Australem Oceanum, sententiam aduersus eum latam antiquat, eique attributa noui maris præfectura, mille Hispanos in supplementum mittit. Cæterum Antiquæ Darienis Petrum Ariam Abulensem præficit: Episcopum vero designat fratrem " Gobatum, ordinis Franciscanorum, concionatorem suum. Inter alia vero quæ Præfecto in mandatis dedit, diserte edixit, vt clementer ageret cum Indis, pacemque illis ante arma offerret. Denique ex præscriptis Hoiedæ & Niquesæ mandatis ageret: semperq; prędam ac res quæsitas cum sacerdotibus & monachis participaret, qui ad eas gentes conuertendas commeabant.

"Io.Cabedũ vocant alii.

HIS mandatis atque imperio instructus Petrus Arias, è portu S. Lucari, Anno M. D. XIV. quatuor nauibus & carauellis vndecim soluit, cum mille & quingentis Hispanis. Ad Antiquam vt appulit, Valboa cum omnibus amicis obuiam egressus, eum summa alacritate excepit, & apud se in hospitio habuit. Mox quæcunque animo incepta destinabat, ei penitus aperiens, simul qui prouinciarum status esset exposuit. Lætissimo animo audiuit Gubernator, maximam earum gentium partem Hispanorum amicitiam colere: itaque in Tumanama ædificia moliri cœpit.

INDE Ioannem coſtam cum quadringentis Hiſpanis in Comagram ad quærendum aurum duabus carauellis dimittit: is non tantam copiam nactus, quantam inſatiabilis ipſius auaritia concupiſceret, quotquot regulos in poteſtate habuit, omni genere cruciatus vexare inſtitit: vt cogeret fateri vbinam aurum abdidiſſent. Quinetiam ne Panchiaci quidem ſubditis pepercit: & ſpoliis ac manubiis in eos graſſatus ſocij reguli animum adeo ab Hiſpanis alienauit, vt tantum illis infenſus eſſet, & quidem merito, quantum ante amicus fuerat. Præterea quum magnam eius clientium partem lapidibus obruiſſet, Indos rei indignitas adeo accendit, vt concurſu facto & ingenti ſublato clamore in Hiſpanos irruerent, ſubinde iterantes, Impii iſti, ſcelerati, ac perfidi Chriſtiani pereant, indigni quos terra viuos ſuſtineat. Simul Hiſpanos complures trucidant. Tribunus ipſe cum reliquis militibus & ſpoliis carauella vna imminentem peſtem effugiens, Antiquam repetit, non ſine maxima Gubernatoris culpa, qui tanta ſcelera inulta atque impunita omitteret.

Panchiaci humanitas indigna mercede ab Hiſpanis penſatur.

Chriſtianum nomen ob Hiſpanos male audit.

IPSE poſtea alios Tribunos militares & duces per diuerſa eius oræ litora dimiſit: in iis Bartholomæum Vrtadum in Achlam, qui egreſſus in terram, per ſimulationem pacis, quotcunque Indos aſſequi potuit, rapuit & pro mancipiis vendidit. Fernandus Valeſius in Caribanam cum octoginta militibus profectus eſt: ſed vix in litus exſcenderat, quum ecce Indi audaciter impetu in Hiſpanos facto, quinquaginta interfectis, cæteros regredi ad nauim & inde excedere cogunt.

ITA Hiſpani, propter aduerſam famam atq; opinionem, quã de ſe ipſi apud omnes commouerant, tanto vbiq; odio flagrabant, vt ne eorum quidem conſpectum indigenæ ferre poſſent: & vtrinque quidem, dum Hiſpani Indis libertatem eripere ſtudent, Indi eam acriter defendunt, ad extremam prope perniciem atq; internecionem ventum eſt. Ac, quamquam omnis eius ferme oræ accolæ humanis carnibus veſci conſueuerint, ex iis tamen nonnulli Hiſpanorum cadauera, qui prælio ceciderant, cæteris mandentibus, à tali cibo abhorrebant; veriti nempe, ne etiam tum eæ carnes corporibus ſuis aliquid damni adferrent.

QVOSCVNQVE capiebant viuos, militares præſertim duces, reuinctis manibus pedibuſq; proiiciebant in terram: mox auro in os iacentis infuſo, cum hac exprobatione auaritiæ, EDE, ede aurum Chriſtiane: ad maiorum cruciatum ac probrum cultellis lapideis alius brachium Hiſpani, alius humerũ, alius crus, abſcindebant

Barbari Hiſpanis captis, cũ fœda exprobratione auaritiæ, aurũ in os infundunt.

debant, & subiectis prunis torrentes cum cantu & tripudiis mandebant: ossa verò suspendebant in delubris & principum ac Regulorum domibus, trophæum & monumentum victoriæ.

1. Australe pelagus hic intellige, non quo recta in Austrum nauigatur, aut quod polo Antarctico subest: sicut nec per Septentrionale intelligi debet mare Glaciale, & quod arctico vertici subiectum est. Sed quum Indica continens duplici vtrinq; alluatur Oceano: qui in Meridiem & Occidentem vergit, Australis, vulgo Mare del-Sur: qui in Orientem & Septentrionem, Septentrionalis appellatur, vulgo Mare di-Tramontana.

Christophorus porro Columbus primus de Australi Mari intellexit, quarta sua in Indiam nauigatione, cum continentis littus detexit, & fretum inuestigauit per quod in mare illud penetrare posset. Primus tamen conspectum eius habuit is Tribunus Valboa, cui ab Indo quopiam indicatum fuit hac ratione. Valboa cum irrequieti esset animi, bellum inferebat Regulis Indis, donec perueniret in Prouinciam Reguli cuiusdam, cui nomen Comogro, cum quo fœdus iniit opera alterius Reguli amici, & trium Hispanorum, qui idioma illius regionis callebant. Habebat Comogro septem filios, quorum primogenitus minime stupidi ingenii, vt solent esse Indi, patrem compellauit his verbis. Hi peregrini barbati, qui ad te venerunt, omnibus promiscue bellum inferunt, & duntaxat ex præda viuunt: itaq; expedit, illos bene excipere, & liberaliter tractare, ne iis præbeatur vlla occasio tibi & tuis nocendi, vt illos aliis nocuisse intelligo.

Hoc probato consilio, Comogro & Panchiaco eius filius, perbenigne Hispanos exceperunt: & cum animaduerterent eos supra omnia aurum expetere, miserunt Valboæ & Colmenari eius comiti aurum elaboratum in vasa & monilia, ad æstimationem quatuor millium castellanorum, & sexaginta mancipia in eorum vsum. Dum aurum hoc pendunt Hispani, rixari cœperunt inter se, adeo vt eductis gladiis alter alterum ferire vellet. Quod conspicatus Panchiaco, aurum cum trutina euertit, & per interpretem eos alloquitur: Pudetne vos Christianos, pro re tantilla rixari, & hæc pocula & monilia tam affabre elaborata, sic corrumpere? Si tanta auri cupiditate ardetis (apparet enim illius solius causa vos ita vagari, & turbare vniuersi orbis quietem, relicta vestra patria, & tot difficultates tolerando) regiones vobis demonstrabo, in quibus abundantissime aurum inuenietis. Maiore tamen numero vos esse oportebit, vt Regulos quosdam potentes, per quorum regionem aperiendum vobis erit iter, superare possitis, præsertim quendam, Tumanama nomine, Regem potêtem, cuius prouincia valde diues

„ de diues est eius rei quam maxime expetitis: qui haud dubie vobis ob-
„ uiam progredietur. Eius Prouincia sex Solibus duntaxat hinc abest,
„ (hoc est sex dierum itinere: solent enim Indi diurni itineris spatia per so-
„ les numerare, non per Leucas nostro more.) Deinde vobis superandi e-
„ runt montes illi quos conspicitis ad Meridiem spectantes, in quibus ha-
„ bitant feri quidam homines, Caribes appellati, ἀνθρωποφάγοι, nulli Prnci-
„ pi, nullis legibus subiecti, & in otio viuentes. Deseruerunt isti suas sedes
„ olim, vt aurum vbicumque possent adquirerent, quod cum captiuis &
„ mancipiis commutarent, ab ipsis, si quæ nancisci possent, deuoranda:
„ intelligentes autem, aurum in illis montibus inueniri, eo profecti, inqui-
„ linos exegerunt, & montes occuparunt. Quos autem ex inquilinis pri-
„ marios apud se retinuerunt, etiamnum hodie cogunt aurum ex suis ve-
„ nis eruere, deinde vel in elegantes statuas, vel pocula, vel alia opera cō-
„ flandum dant suis aurifabris, quæ tandem huc & in vicinas Prouin-
„ cias permutanda adferunt, vt quod volunt obtineant. Aurum enim
„ infectum, & quale è sua vena eruitur si adferrent, operam luderent.
„ Nam quod ad nos attinet, non magis æstimamus aurum infectum, &
„ non conflatum, quam terræ glebam: sed quando nobis adferunt vasa a-
„ liqua diligenter elaborata, vel inaures, aut bombicinas culcitras, per-
„ mutatione accipiunt vel mancipia, vel captiuos, quorum valde aui-
„ di sunt, aut panem, cuius magna apud eos est penuria, quia nullum
„ Maysum inter illas rupes & scopulos crescit. Vobis itaque persuadete,
„ illac transeundum, & ferro vobis iter aperiendum. Cum vero ad supre-
„ ma montium iuga perueneritis, inde conspicietis mare, in quo sunt na-
„ ues velis prædita vt vestræ: superatis montibus, descendetis in regio-
„ nem adeo opulentam, vt istic non minus vile sit aurum, quam apud
„ vos ferrum esse dicitis.

Quanta lætitia perfusi fuerint Hispani, audita tanta auri & opum abundantia, nemo est qui dubitet, præsertim Valboa & Colmenar, quibus id in mente perpetuo versabatur, & vnus dies instar mille annorum illis erat, donec Panchiaco polliceretur, semet viæ ducem futurum. Interea Antiquam redeunt, maioris militum numeri delectus gratia, & ad reliqua necessaria paranda. Quod factum est prima Septembris Anno M.D. XIII. Nam Valboa (præterquam quod noctes insomnes duceret, donec quod animo destinarat, perficeret, & frequenter somniaret, se è summo montium illorum ipsi demonstratorum vertice mare conspicere auro constratum) intelligens Regem Hispaniæ, nouum successorem mittere, qui eam Prouinciam gubernaret, (is erat Petrus Arias, qui cum magna classe & non contemnendo Hispanorum numero adueniebat) & metuens ne is gloriam detecti Maris Au-

ris Australis sibi vsurparet: statuit nihil vlterius exspectandum, sed fortunam tentandam, cum exiguo hoc, quem paratum habebat, militum numero celocem conscendit, ducens secum viginti Indicas cymbas ex vnico ligno constantes, cum multis Indis confœderatis, instructis, frequentibus serris, securibus, & aliis ferreis instrumentis ad aperiendam & complanandam viam in rupibus illis & densis siluis, per quas ipsis esset iter.

Inter ea porro quæ Valboæ in ista profectione acciderunt memoratu digna, prætermittendum non est, quod superato & cæso Regulo in Esquaragua, cum sexcentis & amplius Indis, ingressus est pagum Esquaragua, in quo inuenit Reguli fratrem, & alios quosdam muliebri vestitu ornatos. Valde admiratus, causam sciscitatur ab incolis, qui frequentes aduenerant Christianorum conspiciendorum gratia, tanquam è cœlo delapsi fuissent. Responderunt cæsum Regulum, & omnes eius aulicos nefando illo peccato naturæ aduerso infectos: cuius rei causa Reguli frater & omnes eius comites muliebri ornatu essent amicti, quibus neq; arcus, neq; sagittas tractare liceret, vt reliquis viris, sed in seruilibus officiis, in quibus alias fœminæ solerent esse occupatæ, vitam traducere necesse esset. Quam attonitus fuerit Valboa hæc audiens, nõ est disquirendum, & præsertim quod adeo detestabile scelus ad istos Barbaros penetrasset, montes asperos & densissimas siluas incolentes, vbi neq; vinum, neq; fructus vllius precii, neq; aucupium, neq; ferina esset, neq; aliæ delitiæ, quæ alioqui in aliis Indiæ Prouinciis inuenirentur. Corripi igitur iubet omnes istos Sodomitas, numero forte quadraginta, & canibus quos circumducebat, lacerandos obiicit. Pagi incolæ, conspecta castigatione à Valboa facta, comprehendunt quotquot huic crimini nouerant obnoxios, & illorum conspuentes faciem, ad Valboam adducunt, ipsum orantes, vt Prouinciam ea peste liberet. Inter reliquos, senex quidam sublatis ad cœlum manibus & oculis, & conuerso ad Solem vultu (quem istæ nationes adorant) inquit, merito aduersus ipsos iratum esse ob nefandum hoc scelus: cuius rei causa, tam horrenda tonitrua, tam frequentia fulgetra & fulmina in eam prouinciam iacere, tam crebras aquarum illuuies ex montibus cadere, quæ ipsorum agros eluerent & Maysum corrumperent, vnde fames subsequeretur per vniuersam regionem. Nunc autem, his monstris sublatis, sperandum esse Solem iram mitigaturum, & se fruges sine noxa collecturos.

Hæc oratio valde placuit Valboæ, itaq; quotquot monstra huiusmodi ad ipsum adducebantur, è medio tollebat: omnes autem erant Principes aulici, nam vulgus illa labe non erat infectum. Nunc si mi-

ſeri iſti Barbari ſolo naturæ inſtinctu agnoſcunt Deum iuſte ipſis iratum ob talia peccata: quid dicemus de noſtra Europa, quæ tam multis locis male audit ob infames & furentes iſtos amores? nihil, niſi expectandum eſſe cœlitus horrendum aliquem ignem in iſta monſtra, prurientia in adeo prodigioſas cupiditates, vim naturæ facientes, & in eas regiones, vbi ſimilia tolerantur; quemadmodum olim ſupra Sodomam & Gomorrham.

Sed ad Valboam redeamus: is coactus in Eſquaragua partem ſuorum relinquere, cum difficultatibus itinerum, tum penuria adeo defeſſorum, vt vix conſiſtere poſſent, robuſtiores ſecum ducens, & aliquot viæ duces, iter facit verſus montium illorum faſtigium, vnde mare Auſtrale conſpici poterat. Cum fere eo perueniſſent, ſuos ſubſiſtere iubens, ſolus in montis verticem contendit, vnde in late vicina circum loca eſſet proſpectus, & oculos ad Meridiem conuertens, Mare vidit. Illico in genua procidens, Deo egit gratias, quod dignatus eſſet ipſi tam vilis & abiectæ ſtirpis homini concedere, vt primus Chriſtianorum tam laudabilis conatus & inſtituti gloriam aufferret. Et ter deoſculatus terram ſurrexit, Mare ſalutans his verbis. O Mare Auſtrale, Regina reliquorum marium, conſiderata opulentia, qua abundant tua littora, ſis in meo aduentu tranquillum & placidum, ne iraſcaris, ſi tuum nomen hactenus incognitum & abditum, hodie celebre reddo ſupra omnes aquas, quæ terræ ſuperficiem rigant. Deus pro immenſa ſua ſapientia te reſeruauit, vt noſtro tempore agnoſcereris, ad inſigne aliquod opus peragendum, ab ipſo præuiſum, & ipſi ſoli cognitum. Itaq; te denuo ſaluto, ô Mare, cui nullum eſt par opulentia, noue Oceane, & Rex ſupra reliqua maria.

His peractis, ſuis comitibus innuit vt conſcenderent, & Mare hoc viderent. Illi nō minus læti, quam ſi ſinguli Regnum adquiſiuiſſent, certatim conſcenderunt, voces alacritatis plenas & clamores vſq; adeo tollentes, vt rupes & montiū vicinorum faſtigia perſonarēt. Deinde ad memoriam poſteritatis, ipſos primos fuiſſe, qui mare illud detexiſſent, binos ingentes lapidū aceruos congeſſerunt, in quorum medio magnā crucem fixerunt, in ipſo montis vertice. Deinde deſcendentes, corticibus arborum, quas inueniebant, Caſtellæ & Regis Hiſpaniæ nomen cultellis & pugionibus inſcribebāt, quaſi titulū & poſſeſſionem illius regionis, Regis nomine capientes. Petrus Martyr, & Gomara Hiſt. general cap. 62.

2. *Hic Arias, Segouienſis ciuis, gladiator erat, ſeu (vt Petrus Martyr Mediolan. vocat) haſtiluſor. Itaque nihil mirum, ſi eo laniſta, ab eius legatis Indi crudeliſſime vexati ſint, quando ne genero quidem ſuo pepercit.*

3. Indi

3. *Indi quum infinitos Hiſpanos trucidarint, eos tamen eſui ſatis aptos negant, quippe duriore & exſucca carne, niſi trucidati tres aut quatuor dies prius macerentur. Cuius rei epiſtola à milite quodam ad Medicum Hiſpanum è Lima in Perumiſſa, Anno 1568. teſtis eſt.*

Petrus Arias & Valboa diſsidentes, domeſtico fœdere conciliantur. Mox male cohærens amicitia diſsilit. Valboa criminibus à ſocero ſtructis circumuentus, ſecuri percutitur. Petro Ariæ imperium abrogatur.

CAPVT XXIV.

EX eo quum omnia Petri Ariæ incepta fœdum atque improſperum exitum haberent, Valboæ riſui aperte & ludibrio eſſe: quæ res in eum Gubernatoris iram adeo accendit, vt mox in rixas iurgia erumperet. Epiſcopus fœda inter eos diſſidia ægre ferens, ad reconciliandos eorũ animos omne ſtudium adhibet, tantumq; perficit, vt firmandæ concordiæ Gubernator filiam Valboæ matrimonio iungeret. Et connubij fœdere pacto, nemo erat qui pacem inter eos firmam ac ſtabilem fore non crederet. Ariæ & Valboæ diſſidia parum efficaci fœdere conciliantur.

PERFECTIS nuptiis, Valboa conſenſu ſoceri, cum dimidia parte Hiſpanorum, quos ex Hiſpania adduxerat, ex Antiqua in ſuam prouinciam conceſſit: neque ei per quoſdam improbos homines, gloriæ ipſius inuidentes, ea diu frui licuit. Illi enim falſis in eum ſtructis criminibus Gubernatoris aures occupant, deferuntque Valboam occulte per amicos tentare animos militum, & partem exercitus Ariæ ſubductam in ſuam prouinciam pellicere. Id vbi Ariæ cognitum, literas ad Valboam componit, quarum hæc ſumma erat: Vt iis viſis, nulla interpoſita mora ad ſe veniret: conſultandum maximis ſuper negotiis, quæ ad vtroſque pertinerent.

VALBOA, qui tum ad maris Auſtralis oram nauigiis moliendis intentus erat ad nouas veſtigandas terras, his literis acceptis, cum quinquaginta militibus in Antiquam feſtinat: eo vbi peruenit, Gubernatoris ſoceri ſui iuſſu correptus in cuſtodiam traditur. Mox recitata accuſatio, & crimina eius morte quoque Niqueſę & Baccalaurei Ancisi vinculis onerantur: ad hęc ſeditioſum, ſceleratum, & aduerſus Indos immitem eſſe obiicitur, denique reum peragit Gubernator & capitis damnat. Valboa contra obiecta ne-

Socer generum, capite dãnatum, securi percuſſit.

cta negare, ac deierare de pellectis ad ſeceſſionem militibus falſò & immerito ſe accuſari. Itaque videret etiam atq; etiam Gubernator, quid de ſe ſtatueret: ſe quidem, ſi eius rei tentatæ ſibi conſcius eſſet, numquam in eius conſpectum fuiſſe venturum. cætera quoq; crimina, vt poterat, diluebat: ſed vbi vis plus poteſt, parum in iure & ratione præſidij eſt. Poſtremo audire vlterius hominem negat ſe velle Gubernator, & peracto iudicio abduci cum quinque alijs Hiſpanis ac ſecuri percuti iubet.

FINXERE nonnulli Volboam magnum quendam & illuſtrem victorijs ducem fuiſſe, felicitate etiam armorum quolibet Romanorum Imperatorum præſtantiorē, propterea quod omniū quæ cum Indis geſſit bellorum ſemper victor extiterit. Sed immodicæ illæ eius laudes riſum magis quàm admirationem merentur, quippe Romani quōdam cum bellicoſiſſimis & ferociſſimis Orientis gentibus bella geſſerūt: Hiſpani vero in Occidente nihil prę ter bruta animalia & beſtias ſubegere.

Ferd. Cortesii faciles de Indis victoriæ.

QVOD quidem eques quidam Hiſpanus optime intellexiſſe videtur. Is quum in Africa ad Argeriam Carolo V. Imperatori militaret, eſſetq; vna cum aliis aliquot equitibus, in ijs Ferdinando Corteſio (is eſt qui regnum Mexicanum aperuit & ſubegit, quod ab indigenis dictum Themeſtitan, ipſe nouam Hiſpaniam nuncupauit) quum inquam vna eſſet, ac forte Maurorum globus hominum multitudine ſuperior in eos irrueret, ipſi vero ad reſiſtendum hoſti ſe impares eſſe cognoſcerent, dant ſeſe in fugam. Ibi Corteſius clamore fugientes ſiſtere, & hortari ſocios, vt in hoſtē verſi eum ſtrenue exciperent. Tum Hiſpanus ille eques, Belua iſthæc, inquit, putat ſibi rem eſſe cum ſuis Indis, quorū viginti quinq; millibus fundendis decem equites ſuffecerint.

ALLATO in Hiſpaniam de Valboa nuncio, grauiter mortem eius Indicus ſenatus tulit, propter præclara eius in ſe officia ac merita, & opes Regi ac Regno Caſtellæ ab eo partas, reperto videlicet Auſtrali Oceano, & inde ingenti auri & vnionū copia in Hiſpaniā miſſa. Quamobrem tū ob id, tū maxime quod Antiquenſes coloni præter hęc multa ad regem in Petrū Ariam ſcripſiſſent, abrogatum ei imperium eſt: etſi Nominis Dei & Panamæ colonis originis ſuæ initia dediſſet, [1] patefacto ex altero loco ad alterum itinere.

1. Etſi enim Niqueſa primus Nominis-Dei conditor fuerit, & Panamam Indi colerent: tamen vtramq; coloniam Arias Hiſpanis repleuit, & quinquaginta millium paſſ. ſpatio, à mari ad mare iter, ante ſiluis, lamis, rupibuſq; inuiis obſtructum, & leonibus, tigribus, vrſis & ſimiis infeſtum, primus aperuit.

¶ Hiſpa-

Hispanorum præfectorum in Indiæ continenti clades. Alfingeri & Georgij Germanorum cædes. Coloniæ ab Hispanis in Castella Aurea conditæ Hispaniolenses Indi Hispanicam tyrannidem pertæsi, sibimet ipsi mortem consciscunt.

CAPVT XXV.

MVLTI præterea alij Gubernatores & duces eas Indicæ continentis prouincias adiere, omnes vna quærendarum opum & diuitiarum cupidine incensi, sed eorum nonnulli ab Indis comesti sunt, alij ab ipsis Hispanis trucidati, quod ipsorum aduersus Indos rapinis & latrocinijs indulgere nollent. Non pauci quoque fluctibus hausti: & aliqui præterea longius à mari progressi auri fame, in mediterranea adeo sese immerserunt, vt in locis auijs & vastis terræ solitudinibus deprehensi, quum eius cœli naturam & tempestatum morem ac præsagia ignorarent, quæ illis in regionibus cum atrocissimis imbribus hyeme ruere consueuerunt, neq; verò progredi vlterius aut regredi possent, cum omni exercitu interierint. Auaritia, vt meretur infelix.

CÆTERVM Hispani in ea ora continentis infra scriptas vrbes cõdidere, Nomen-Dei, Antiquam, Carthaginem, San-Martham, Caput-veli, Valentiolam, ditissimæ prouinciæ oppidum, quam Cæsar Anno 1528. Velzaris mercatoribus Germanis oppignorauit. Illi primum in eam prouinciam gubernatorem Ambrosium Alfingerum misere, qui auri reperiendi cupidine crebras in eas gentes excursiones, multa sæuitiæ exempla, edidit. Sed eo tandem ab Indis occiso, suffecere alterum stirpis suæ Præfectum, cui Georgio nomen erat. Hunc Hispani qui ei aderant, noctu per insidias incautum in lectulo adorti vulneribus confoderunt: mox excarnificatum & domo extractum, multis cum probris ac contumeliis per viam raptarunt: postremo eius cadauer in proximum saltum abiecere: donec orta luce humaretur. Verum haud ita multò post, Cæsaris mandatu, noxij vt nouissima exempla meriti, exquisitissimis pœnis affecti sunt. Hisp. sæuitia in Germanos in India peregrinantes.

IAM quum breuem hanc meam Historiam quam accurate & commode fieri poterit contexere pollicitus sim, redeundum eo vnde deflexeram, & si quæ de Hispaniolæ & vicinarum Insularum rebus supersunt, exsequenda mihi hoc loco iudico. Almirante Columbo mortuo, Ferdinandus Rex Didacum filium eius, eadem authoritate auctum, qua patrem ornauerat, Proregis titulo

Hispanorum in Christ. Columbi filium ingratitudo.

Hispaniolæ præfecit:sed imperium ei haud diuturnum fuit. Quippe Hispani, quum sibi imperari à peregrino pati non possent, multa in eum ad Regem scribunt. Itaque Rex exutum magistratu in Hispaniam reuocat. Ibi de suis priuilegiis multos annos cum Rege litigans, tandem pendenti adhuc lite & incerto euentu iudicii moritur.

Barbari Hisp. tyrannide oppressi, vim vitæ suæ afferunt.

POST hæc alii Gubernatores, tum Ecclesiastici, tum laici, in Hispaniolam missi sunt: sed Insulani, postquam se vndique perpetuis atque intolerandis laboribus opprimi sentiunt, neque vllum finem adesse malis, aut spem recuperandæ libertatis, in planctus omnes & suspiria effusi crebris votis vltro mortem optabant. Itaq; multi abiecta omni spe, abeuntes in siluas ex arboribus semetipsi suspendebant, interfectis prius liberis, dicendo: Multo optabilius esse illis semel mori quam adeo misere vitam trahere, eiuscemodi latronibus teterrimis & ferocissimis tyrannis seruientes. Fœminæ, postquam herbæ cuiusdam succo fœtus sibi ipsæ abegerant, ne videlicet Hispanis mancipia parerent, virorum vestigia sequutæ laqueo vitã finibant. Denique quum per omnes lethi vias mortem lacesserent, alius ex edito monte iacto in præceps corpore, alius in mare, alius in profluentum demersus: nonnulli etiam voluntaria inedia vitæ finem inuenere. Erant etiam qui acutissimis è silice cultellis, aut mucronatis vallis pectora & latera transfigerent.

QVIBVS tandem malis effectum est, vt ex duobus Indorum millionibus, id est vicies centenis capitum millibus, quibus ea Insula incolebatur, aliis sua manu interemptis, alijs sæuitia Hispanorum & acerbitate operum enectis absumptisque, vix hodie centũ quinquaginta supersint. Hoccine est barbaras gentes ad Christianam fidem conuertere? Nam ne quis putet cum aliarum Insularũ incolis mitius actum esse, quàm cum Hispaniolensibus, idem plane in Cuba, Iamaica, Portu-riceo & alijs locis, contigit, imo quæcumque postea vindicandis ab solitudine insulis deportata sunt è continenti mancipia, quamquam incredibili multitudine, ad extremum tamen prope omnia ærumnis & miserijs confecta interiere. In summa hoc affirmo, quibuscunque locis Hispani vexilla sua & signa fixerunt, ibi ingentibus sæuitiæ exemplis editis, æterna implacabilis in se odij monumenta indigenis reliquisse.

¶ In-

Indorum Occid. religio, Satanæq; in fascinando ipsos versutia. Sacrorum ritus. Arbusti cuiusdam accensi fumo inebriantur.

CAPVT XXVI.

QVOD ad Religionem earum gentium attinet, non solum in ea Insula, sed & in alijs omnibus noui illius Orbis Prouincijs, adorabant atque etiam nunc plures & diuersos Deos colunt, depictis simulacris signisque, quorum alia è creta, alia è ligno, nonnulla ex auro & argento, ficta sunt: & quibusdam Indiæ nouæ locis, maxime in Peruano regno, effigie auium, tigrium, ceruorum aliorumq; animalium expressa vidi: imo etiam quædam deformi specie, cauda ad pedes vsque promissa, quales vulgo apud nos pingi solent dęmones aut lemures nocturni. [1] Ac quamquam sacerdotes & monachi omni ope conati sint & quotidie conentur ea idola abolere, multa tamen eorum sacrorum antistites defossa specubus subterraneis asseruant. Quibus clam sacrificantes assidue supplicant, petuntque qua ratione & via Christianos in perpetuum è suis finibus expellere possint. [2] — *Indicarū gentium pertinax idololatria.*

QVINETIAM Deorum suorum nomine quemque proprio inuocantes, singulis sua officia tribuunt, & huic huius rei alteri alterius procurationem assignant: vt olim factitatum Ethnicis, qui vulgo victoriis pręesse terra Martem, mari Neptunum, Æsculapiū medicinæ, Herculem diuitiarum atq; opum arbitrum esse credebant, illiq; dęcimam fortunarum suarum vouebant, quo cætera tueretur atq; augeret. Ad eum modum nihil ferè à suis numinibus petunt hæ gentes pręter largam ciborum & potus copiam, bonam valetudinem, & de hostibus victoriam. Sæpenumero illis illudit Satan & alia atque alia specie visendum se præbet: sacerdotibus nōnulla eorum, quæ precibus exposcunt, annuens ac promittens. Ac si forte promissis successus non responderit, illique de eo conquerantur, continuo excipit: Mutasse se sententiam propter grauissimum aliquod peccatum ab ipsis commissum: ita fallaci excusatione miseros eludit pater ille mendacii. — *Satanæ ludibria, quibus Barbaros fascinat.*

QVVM Cacicorum Hispaniolæ aliquis præcipuo suo numini sacrum & festum diem celebrare institueret, omnibus subditis & clientibus suis, tam viris quam fœminis, diem ad conueniendum dicebat: illi vbi vndique ad solenne illud, consueto loco, — *Sacrorū ritus apud Indos Occid.*

confluxiſſent, omnes apte in ordinem ſeſe diſponebant. Cacicus ipſe agmen antegreſſus, princeps templum inibat, vbi ſacerdotes adorando idolo intenti erant. Ingreſſus vt conſederat, tympanum pulſabat: mox ſequebatur vniuerſa multitudo præeuntibus viris, qui nigro, rubro & flauo diſtincta corpora, verſicoloribus etiam pſittacorum & aliarum auium pennis ornauerant: colla, brachia, crura, coronis, torquibus atq; armillis ex concharum marinarum teſtis redimiti: fœminæ puro corpore & nullis pigmentis fucato, virgines quidem prorſus nudæ: quibus viri erant, peplis aut caſtulis muliebria velatæ, ſicut in ſinu Parienſi & aliis continentis prouinciis fieri ſolet. Tali cultu habituq; ſaltantes & patria quædam carmina in laudẽ Idoli canentes templum ſubibãt: Cacicus tympani ſonitu ingredientes ſalutabat: mox demiſſo in guttur bacillo vomitum ciebant: vt Idolo palam oſtenderent, nihil ſe in pectore mali occultum gerere.

HIS tam abſurdis ceremoniis peractis omnes complicatis pectinatim cruribus humi conſidentes, alios quoſdam hymnos cum murmure quodam lugubri concinebant, ac tum ſuperueniebat aliud fœminarum agmen caniſtra geſtantium, popanis & panibus plena, & roſis floribuſq; odoratis conſperſa: illæ cæteris canentibus circumfuſæ orationes quaſdam illis inſuſurrabant. Alij vt inuicem reſponderent, ſeſe erigebant, donec cantionibus illis peractis, mutato concentu nouam quandam in Reguli ſui laudẽ ordirentur: poſtremo panem Idolo offerebant. Eum ſacerdotes acceptum & rite ſacratum diuidebant inter omnes, velut ſanctum aliquid, & fauſti ominis reliquias. Peracto ſacro, omnes admodum alacres atq; hilares domos quiſq; ſuas reuertebantur.

CREDEBANT præterea Solem & Lunam è quodam antro prodiiſſe, & cucurbitam velut ſacrum monumentum habebant, vnde dicerent mare & piſces profluxiſſe: Duo ſimulacra lignea colebant, velut omnis abundantiæ largitores & præſides Deos, quorum delubra quotannis Indi peregrinabundi frequentare conſueuerant. Erat inſuper illis Idolum quadrupes inſtar canis, quod (vt fertur) quoties illi bilis commota erat, in ſaltus ac montes aufugeret, ipſi vero ſolenni pompa, ſollicite quæſitum atq; inuentum humeris in fanum reportabant.

Abſurda de Solis & Lunæ origine opinio.

IN hac Inſula, vt & aliis noui eius Orbis prouinciis, arbuſta quædam naſcuntur modicæ magnitudinis, arundinum ferme ſpecie, folia vt nucis habent, aut paulo maiora, quæ ab indigenis (apud quos hic mos inoleuit) plurimi fiunt, & ab ipſis quoque man-

cipiis,

cipiis, quæ Hiſpani ex Africa eo deuexere. Vbi maturum eſt, ea folia ſtringunt, & in faſciculos collecta ligataq; in fumario ſuſpendũt, donec inaruerint: quumque illis vti volunt, Mayzi, ſeu frumenti patrij folio reſiccata folia inuoluunt fiſtulæ aut tubi inſtar: & eius capitum altero igni admoto, alterum ori inſerunt, & ſpiritum flatumque ad ſe retrahunt.

DENIQVE tantum fumi ſorbent, vt ora, guttura & capita impleant: tantam interea patientiam præſtantes durantesque, quoad voluptatis quam inde percipiunt non pœniteat: ſeque immiti illo fumo adeo inebriant, vt penitus ſopito omni ſenſu è mentis poteſtate exeant. Reperiuntur etiam qui adeo auide ac furenter eum hauriant, vt tanquam exanimes in terram concidant, ibique maximam diei partem aut noctis, velut ſtupefactis ſenſibus & capti mente, iaceant. Nonnulli temperantius & hactenus tantum ſorbent, quoad vertigine capitis corripiantur: neque vlterius progrediuntur. Quam peſtiferum, obſecro, & noxium hoc Tartareum venenum eſt? Mihi quidem perſæpe vſuuenit per Guatimalam & Nicaraguam prouincias iter facienti, vt domum Indi alicuius ingrederer, qui eam herbam deguſtaſſet (quæ Mexicano idiomate *Tabacco* dicitur) & ſimulac fœtor acutus tetri illius & vere diabolici fumi nares meas contigiſſet, cogerer præpropere inde excedere, & alio migrare. Fumus inebrians.

1. *Quæ noſter Auctor hoc loco de Indorum Religione ſcribit, conſona ſunt cum iis, quæ, quotquot de Hiſpanorum in eas regiones nauigatione ſcribunt, referũt: cum his præſertim quæ memoriæ prodita reliquit Conſaluus Ouiedus, qui diu in illis Indiis verſatus, & qui Occidentalium iſtarum nationum ritus diligenter obſeruauit.*

Nullam, inquit, in illis nationibus picturam aut ſculpturam inueni antiquiorem, aut maiore reuerentia cultam, horrenda dæmonis effigie. Pingunt enim eum & ſculpunt, quam horrenda poſſunt ſpecie, non catenis adſtrictum, aut ſupinum, vt apud nos pingitur ſub pedibus D. Michaelis, aut D. Bartholomæi: ſed in ſua maieſtate, interdum ſedentem in tribunali, nonnunquam ſtantem, aliquando aliis modis. Videas aliquos quinque aut ſex capitibus, & totidem caudis præditos, oblongis dentibus, ampliſsimis auribus, ardentibus oculis, draconis oculorum inſtar, atq; alios aliis ſpeciebus, quarum elegantiſsima terrorem incutit aſpicientibus. Eſt autem hoc illis adeo familiare, vt non modo ſimilem aliquam effigiem in obſcuro quodam ædium loco ſemper habeat, ſed etiam ex auro conflent, aut ſcamnis, quibus inſident, inſculpant, aut aliis omnibus materiis quæ ſculpturam aut inciſionem ferre poſſunt.

„ *Eum etiam pro Deo agnoſcunt, petentes ab eo aquam, ſolē, May-*
„ *zum, victorias, breuiter quidquid deſiderant. Solent iſti Zemes noctu*
„ *illis apparere vt phantaſmata, & perſuadere quæcunq; cupiunt.*

„ *Continentis incolæ non modo conflatas ex auro, vel ex ligno, la-*
„ *pide, & terra, fabrefactas habent iſtas imagines Diabolicas: ſed etiam*
„ *hanc impuram effigiem propriis corporibus adpingunt, & ne eā pictu-*
„ *ra elui & deleri poßit, puluere quodam nigro ſeſe fricant, qui cutem*
„ *penetret, maneatq; velut ſignum perpetuum eius rei, quam in animo*
„ *ſculptam habent.*

Præterea ſenes quoſdam falſos vates habent (Hiſpaniolæ incolæ eos Buhiti; qui littora Vrauæ incolunt Tequina, hoc eſt, Magiſtros: Braſiliani Caraibes appellant) qui ſe prædicere poſſe profitentur, & illis perſuadent: Satanam, (cuius effigiem ſemper circumferunt) cœli & terræ eſſe dominum, & quæ futura ſunt, noſſe: ipſum pluuias, ventos & tonitrua immittere, Solem & Lunam regere, atque anni tempora, & poſſe etiam illos ſub terram deprimere, niſi ipſi rite inſeruiant. Propterea miſeræ iſtæ nationes illum colunt tamquam Deum, & quidquid pretioſæ ſupellectilis habent ipſi offerunt, vt ne hominum quidem vitæ parcāt, quos ei ſacrificant, imo etiam proprium ſanguinem. Quibuſdam locis illum placant ſuffumigiis odoratis, interdum etiam valde fœtidis. Tametſi autem falſorum iſtorum Prophetarum prædictiones non eueniāt, retinent tamen priſtinam authoritatem (aliquando enim euenire ſolēt, prout Deo libitum eſt Satanæ dare efficaciam erroris) nam vel prætexunt peccata populi: aut aiunt, ipſorum reſponſa, quæ plerumq; ſunt ambigua, non fuiſſe probe intellecta.

Ad hanc rem refertur quidpiam de Atabaliba magno illo Rege Peruanæ Prouinciæ, ex quo apparet offenſum fuiſſe reſponſo cuiuſdam ſacerdotis qui ipſum fefellerat. Nam Hiſpanis in eius regnum ingreßis, ad oraculum, quod in templo quodam ſuæ ditionis erat, decem dierum itinere à Caxiamalca vrbe diſtans, ſciſcitatum, an bellum aduerſus Chriſtianos gereret, an vero eos benigne exciperet, miſit. Summus eius templi ſacerdos reſpondit, vt ſtrenuè aduerſus illos pugnaret, futurum enim vt omnes cæderet: idq; præceptum eſſe ſui Dei. Atabaliba ſequutus hoc conſilium, captus fuit. Aliquanto poſt tempore, hic ſacerdos Caxiamalcam venit cum duobus Cacicis, vt cum Gubernatore Pizarro agerent de redemptione ſui Regis: quod intelligens Atabaliba, Gubernatorem rogauit, curaret illi catenam adferri, ſe enim velle plectere ſacerdotem illum ob ſua mendacia, cum illi conſuleret, vt bellum gereret ex Dei ſui mandato. Nec ſemel ſacerdotem ipſi impoſuiſſe. Nam dum adhuc viuus ipſius pater lethali morbo correptus eſſet in vrbe Cuſco: interro-

terrogatus quis futurus esset illius morbi exitus, responderat, bene sperandum, nec eo morbo moriturum. Allatam catenam ipse Atabaliba sacerdotis collo iniecit. Peruerse nebulo, inquit, nunc te teneo, nec te dimittam, quin prius adferri iusseris quidquid auri est in tuo templo: volo enim id omne Christianis dare: stat enim ea sententia, quandoquidē tuus Deus mendax est, & impostor. Non profecto, nihil ipsi, nec tibi relinquam. Deinde videbimus an tibi hanc catenam adimet, quandoquidem tuus Deus est, & illum adeo potentē asseris. Verum eam ingenii præstantiam non habent omnes Indi, quam habebat Atabaliba.

Hispaniolæ incolæ, idolum illud Cemi, (quidam Zemis) appellant: Castellæ aureæ, Vraua, Carthaginis, & aliarum prouinciarū ad littus illud sitarum accolæ Tuira (imo quibusdam locis, Christianum salutare volentes, illum Tuira vocant, existimantes se magno honore afficere, perinde tamen est, ac si quis diceret, salue domine Diabole) Canadæ incolæ Cudruaigny nominãt: Brasiliani, Aignan, aut Kaagerre: Peruani, Pachacama: Patagones, id est, qui fretum Magallanicum accolūt, Setebos nominant: Maxicani Horchilouos, Chuemila, Quecadcaal: & aliis regionibus aliter. Sed quocunq; tandem nomine vocetur, semper est Satan, qui Dei nomen sibi attribuit, & istis miseris nationib. vera Dei cognitione destitutis, metum incutit.

Canadenses referunt, ipsum frequenter eos alloqui, & prædicere cōmodas & malas tempestates. Atq; cum ipsis indignatur, coniecto in ipsorum oculos puluere abire.

Prouinciæ Auanares incolæ, Hispanis quibusdam circiter Annum 1528. admirabile quiddam narrabant, quod fortasse quindecim aut sexdecim ante annis contigerat, vt ex ipsorū indiciis colligi poterat. Quendam scilicet virum, cuius nomen infortunium ex eorum lingua interpretari licet, erronem, & iam multo tempore per eas regiones huc illuc vagantem, breuis staturæ & barbatum: tametsi, vt referebant, nunquam se aperte conspiciendum præbuisset. Accedente illo ad ædes quaspiam, nemo tam audax & constantis animi inerat, cui comæ non erigerentur, & pectus formidine non tremeret: & subito titio ardens ante ædium illarum vestibulum apparebat. Id indicium erat, Herum non procul abesse, cum tedifer præsto esset. Tum ædes ingrediebatur vir ille, & quemcunque libuisset corripiens, ter in eius aluum adigebat lapideum cultrum sesquipedem fere longum, palmum latum: deinde manum per hæc vulnera in aluum immittens, intestina educebat, & inde recisum vnum aut alterum frustum supra prunas torrebat. Postea ter alterutrum brachium eodem cultro feriebat, ex quo multus emanabat sanguis, vt quidem videbatur. His peractis intestina, & tosta illa frusta, in

sta, in ventrem hominis sic laceri denuo inferebat, & vulnera curabat, ita vt momento temporis consolidarentur.

Addebant præterea, hoc phantasma frequenter ipsis saltantibus apparere, atque ipsis se commiscere, modo muliebri forma, modo virili. Nonnunquam ædes in quibus versabantur in aerem subleuare, tum cum iisdem cadere facto etiam strepitu. Sæpe etiam illi obtulisse cibum, sed nihil edisse: & cum interrogarent, vnde veniret, & vbi commoraretur, magnum hiatum in terra ostendere solitum, sub quo domicilium eius esset.

Quibus hæc referebantur, Hispani, ridebant tanquam fabulam; quod animaduertentes Indi, multos producunt, ex eorum numero, qui ab illo viro correpti fuerant, & cicatrices vulnerum acceptorum ostendunt. Tum Hispani monere, pessimum illum esse virum, aut potius Satanam, ex inferis prodeuntē, vt illis illuderet: si crederent in Dominum nostrum Iesum Christum, vt ipsi, nullam futuram causam cur virum illum metuerent: neque adeo audacem futurum, vt ipsos molestia afficeret, neque appariturum quamdiu ipsi in ea Prouincia versarentur. Hæc oratio nonnihil illos confirmauit, & partem formidinis ademit. Relat. Aluar. Nun.

Brasiliani aiunt se ab Aignan (sic Diabolum vocāt) torqueri, qui interdum illis apparet animalis effigie, aliquando alia forma: & eos adeo crudeliter verberat, vt dum de ea re loquuntur, aut memoria duntaxat repetūt verbera quæ sunt passi, præ angustia toti sudore madescāt. Si Galli qui eam regionem adierunt, dicebant se Aignan nō metuere: respondebant hi miseri barbari, suam conditionem deplorantes: ó nos felices, si vobis similes essemus. Lerius cap. 16.

Qui Magallanum ad fretum illud, quod postea ab eius nomine Magallanicum nuncupatum est, comitati sunt, Gigantem in Patagonum regione, freto vicina ceperunt. Is inter alia referebat, morituro quopiam ex ipsis, decem aut duodecim Diabolos apparere saltantes circum mortui cadauer, qui toto corpore variis coloribus depicti viderentur, vnum autem inter reliquos maiore corporis mole conspici, valde exultantem, & in cachinnos etiam erumpentem: Illum Setebos appellabant, minores autem Cheleule. Addebat præterea, se ex minoribus illis vidisse, binis cornibus in capite præditos, & longa coma ad pedes vsque demissa, ignem per os & per posticum euomentes. Ecce quomodo Satan pro arbitrio miseris illis nationibus imperat, destitutis omni Dei cognitione. Sunt tamen homines nobis non dissimiles.

In Prouincia Carthaginis, quando Tuira vult incolis terrorem incutere, minatur se Huracan immissurum, hoc est Tempestatem. Et

certe

certe tantas interdum excitat, vt domus transferant, arbores radicitus euellant, & montes quasi euertant. Consaluus Ouiedus scribit se ista diabolica opera semel conspexisse, cum per montem quendam Indorum in continenti situm iter faceret. Erat ille mons, inquit, omnino tectus arboribus vastis & paruis altera super alteram confertim emersis, ad leucæ fere spatium, quarum nonnullæ prorsus cum suis radicibus euulsæ, tantæ magnitudinis, vt reliquam arborum molem æquarent. Ideo horrendum erat hoc spectaculum, vt aspicientibus etiam metum adferret, æstimantibus Satanæ potius opus, quam naturale. Epitome Ind. Occid. cap. 11.

Porro testatur Petrus Martyr, omnes Indorũ Cemi & reliquas illusiones disparuisse, simul ac Hispani pedem in Hispaniola Insula fixerunt: vnde seniores eius regionis iudicarent, Insulam breui sub alterius potestate futuram.

Referunt Peruanæ Historiæ scriptores, Satanam, qui se Pachacama, hoc est, creatorem appellabat, cuiusq; templa & oracula quatuor in vrbe Lima erant, multis seculis inter eas nationes versatum fuisse, & conspiciendum se præbuisse sacerdotibus, quibus responsa dabat eorum quæ petebantur, sed illico ad Christianorum aduentum disparuisse, nec eum postea conspectum.

Non dubium est, quin tantillum boni, quod Hispani in eam regionem intulerunt, Satanæ, qui veritatem & lumen odit, quietem turbarint. Nam antea libere dominabatur supra eas nationes, tanquam in Regno tenebrarum, paulatim lumen illud naturale, quod restabat in eis extinguens, omne discrimen boni & mali adimens, & illis suggerens animales & feros appetitus.

Deinde Hispani aduenientes, docuerunt eos Dei mandata, loquuti sunt de Iesu Christo, administrarunt illis Baptismum: nec dubium est, quin Satan, audito Iesu Christi nomine in his nationibus, valde turbatus sit, quemadmodum Latro in densissimis etiam siluis abditus, tremit commemorato duntaxat Judicis nomine. Biblia deinde à Iesuitis eo illata, maximum metum illi incusserunt.

Quanquam autem Consalui Ouiedi tempore, cessarint aliquamdiu in Hispaniola & aliis locis hæ Tempestates: si tamen fides pro ipsius merito Authori nostro adhibenda est, impuri spiritus, qui has tempestates excitant, non diu feriati sunt. Nam cap. 10. huius libri disertis verbis scripsit, ipso in continente Indiæ versante, vnam in Hispaniola Insula exortam esse, quæ omnes fere quadrupedes occiderit, totam sementem corruperit, & plurima ædificia euerterit. Id accidit circa annum 1548.

Præterea tristes & tragici euentus, quos tempus in iis regionibus

ab hinc ſeptuaginta annis produxit, ſatis declarant, Satanam non procul receßiſſe; vt inſatiabilis Hiſpanorum auaritia, Indorum deſperatio, & illorum in mancipia vendicatio, atq; ciuilia bella, quæ plura quā quadrageſies aut quinquageſies centena hominum millia conſumpſit. Singula hæc ſatis teſtantur, Satanam non fuiſſe eiectum, licet ad tempus latuiſſet. Sed vt olim craſſas iſtas & ſtupidas nationes, craſſo modo ſub Imperio ſuo detinebat: nunc aliam viam ingreſſus eſt, & quocunq; tandem res ſe couertant, ſuum regnum vt antea retinet, imo duplum auxit.

Nam quantum ad Hiſpanos attinet, captiuos detinet auaritia, quæ Idololatriæ ſpecies eſt: & ita detinet, vt nulli remiges nauis Præfecto magis ſint obſequentes, quam ipſi Satanæ, illiq; ſeruient montes euertendo, & vim naturæ inferendo, quamdiu aliquod aurum in Peruana regione reliquum erit.

Ad Indos quod attinet licet initio aliquantum ſimularint ſe baptiſari velle, & mandata Dei edoceri: cum tamen animaduerterunt, Hiſpanorum vitam ex diametro pugnare cum eorum doctrina, & ſe ab illis crudelius tractari ipſis beſtiis, adeo in eos exarcerbati ſunt, vt omnes Chriſtianos internecino odio proſequantur, & Ieſu Chriſti nomen, quod ſuper nos inuocatur, contumeliis proſcindant, ſibi perſuadentes ipſum eſſe auarum, inclementem, & crudelem; qua de cauſa ad ſua Idola conuerſi ſunt, & Satanam magis quam antea colunt, in deſpectum Hiſpanorum, vt ex totius huius Hiſtoriæ decurſu intelligemus.

Breuiter Princeps huius mundi ita nouit rem ſuam agere, vt licet Hiſpani multas terras occuparint in illis regionibus, Chriſtianiſmi tamen limites non longe propagarint: & verendum eſt, vt Satan dominum ſuum retineat, niſi Dominus noſter Ieſus Chriſtus (qui ſolus & verus hæres eſt mundi) illum ſpiritu oris ſui potenter eyciat.

Deniq; quiſquis hæc fundamenta, nimis ſane vera, præſupponet, Idololatriam videlicet hominis cordi eſſe inſitam: atq; Satanam, qui inducit hominem ad colendum & adorandum creaturas (non eas ſolum, quæ elegantes & honoratæ ſunt, quales ſunt Sol & Luna, ſed maxime etiam impuras: quemadmodum Ægypti, tametſi valde ſapientes ſe æſtimarent, antiquitus adorabant feles, allia, cepas, ibin auem quæ podicem ſuo roſtro purgat.) Quiſquis inquam præſupponet hoc theorema, Quod Satan, reperiens cor hominis inclinatum ad Idololatriam, & illi proponens creaturas adorandas loco creatoris, ſemet non negliget: facile credet quæ dicuntur de Idolis & abominandis ſacrificiis barbararum harum Occidentis nationum. Nam ſi Satan adeo impudens fuit, vt Dei Filio Regna mundi offerre non ſit veritus, ſi eum adoraret:

cui mi-

cui mirum videbitur si colendum se præbet tanquam Deum his feris nationibus, ob leuia promissa, aut dona: Imposuit nostris primis parentibus, cum adhuc in sua integritate essent; illecebris fructus prohibiti, persuadens illis se commodi ipsorum studiosum esse: Quanto facilius illi est corruptam naturam miserorum istorum cæcorum flectere quo velit, postquam ipsis persuaserit se fructus terræ dare; & omnium bonorum originem esse?

Minus adhuc admirandum erit, feros istos homines adorare forma visibili Satanam, si perpendamus quale genus hominum inter Christianos hodie toleretur, vt qui toxica miscere solent, sicarij, blasphemi, Apostatæ, Athei, Naturalistæ, Libertini, Lucianistæ, Simoniaci, Necromantici, Incantatores, Sodomitæ, Epicurei, Sardanapali. Nam quem quæso Deum isti adorant, nisi eum, quem D. Paulus Deum huius mundi appellat? Et, si Deus miseras istas Occidentales nationes adeo seuere castigauit (quæ sola quadam naturali luce in ipsis restante conuinci possunt) propter peccata illis minora: quid futurum est de Christianis, qui sic contemnunt insignes illas gratias quas Deus liberaliter ipsis largitus est?

2. *Interrogata semel idola à Nicaragensibus, prouinciam quandam Indiæ Occidentalis ad mare Australe sitam incolentibus; qua ratione possent Hispanos ex sua Prouincia eijcere, qui adeo crudeliter eos haberent, vt vxorum etiam consuetudine abhorrerent, ne Hispanis mancipia parerent. Satan respondit, se facile id effecturum, si vellent, nimirum maris supra terram effusione, sed eos etiam vnà perituros. Tale autem responsum intelligentes: maluerunt Hispanorum iugum ferre, quam inundatione cum illis perire.*

3. *Illorum tympana è candicis arborei trunco sunt fabrefacta, pro humana, aut ea, quam ipsi cupiunt, crassitudine: cauato vna ex parte trunco nullum corium aut pellem inducunt, sed fissuras duntaxat & foramina in trunci latere ad cauum vsque penetrantia faciunt, deinde caua trunci parte & terræ imposita, alteram non cauam baculis pulsant, sonum ea reddunt obscurum, qualem fere tympana Mauritanica. Gonsal. Ouiedus lib. 5. cap. 1. Hist. Indiæ Occident.*

4. *Qui diligenter inquisiuerunt qua ratione nationes illæ, rerum gestarum memoriam conseruent, vt ad posteritatem peruenire posit, affirmant ipsos neque libros habere, neque characteribus rem aliquam significantibus vti: sed patrias tantum cantiones (quas Hispaniolæ incolæ areitos nominant) posteris per manus tradere: eas illis Librorum & Historiarum vicem supplere. Eas in festis solennibus canere solent, in quibus suorum olim Cacicorum seu Regulorum facinora recitant, victorias quas ex hostibus retulerunt; & mortis genus quo perierunt,*

atque intermiſcent dicta quædam de felicibus ſucceſsibus aut infortunijs præteritis, imò etiam Diluuij vniuerſalis mentionem facietes, & aliarum Hiſtoriarum antiquarum, quarum memoriam perire nolunt.

5. Veteris & purioris religionis fugientia veluti quædam veſtigia & imitamenta. Iuſsit Deus in lege offerri ſibi panes, vt eo ſymbolo admoneret Patres alimenta quibus ſuſtinetur hominum vita, ſacra eſſe ipſi Deo. Exod. 25. Atq; ita primi homines, tradito diuinitus ritu, è fructibus ſuis ſacrificia Deo obtulerunt, vt profiterentur ſe eius eſſe, & omnia illi ſua accepta ferrent. Geneſ. 4. Cuius rei mox adulterina imitatio etiam inter barbaras Gentes propagata eſt. Sed præter quam quod illæ erant manes abſq; fide ceremoniæ longè aliud eſt Deo viuo, aliud idolis ſacrificia offerre.

6. Regulus quidam, Gamaretus nomine, Zemis idolum bombycinum habuiſſe fertur (Corocottum appellabant.) Hic Corocottus è ſummo domus culmine, vbi vinctus aſſeruabatur, ſæpenumero exire atque inter fœminas regij pagi ac totius circa viciniæ, Satyri aut Incubi inſtar, oberrare, & cum iis etiam ludere familiariter, epulari & coire, conſueuerat. Mox quum ab eo congreſſu fœminæ partus gemina corona aut alia illuſtri nota inſignes eniterentur, nemo ex Corocotti ſtirpe ortos eſſe dubitabat. Interdum etiam indignabundum deliteſcere ferebant, quod à Cacico aliquid ex quotidiano eius cultu & ſacris prætermiſſum eſſet. Alteri præterea cuidam Cacico (vt ferè ſinguli peculiaria numina habebant) Zemen fuiſſe ligneum memorant, quadrupedem (Epilguanitam appellabant) qui ſubinde, quoties irritaretur, in ſiluas ſe proriperet. Moxq; vt eum abeſſe ſenſerat Cacicus, multos è ſuis mittebat qui eum ſtudioſe conquiſitum & placatum venerabundi humeris referrent. Ita nimirum inter miſeras illas Gentes delicias faciebat Satan. Donec Chriſtianis in Inſulam aduentantibus, & iſte & ceteri Zemes aufugerent, nec quæſiti reperirentur. Quibus rebus mutationem ſtatus & peregrinæ gentis dominatum portendi auguratos fuiſſe Inſulares, ſcribit Petrus Martyr Mediolan. Decad. 1. lib. 9.

¶ Indo-

¶ Indorum Occid. mos. Matrimonii leges. Auaritia inde exulat.

CAPVT XXVII.

IN Hispaniola atque alijs insulis, quum eorum medici aliquem ægrotum curandum susciperent, ad fumigandum, vti diximus, ingrediebantur. Quumque eo ad satietatem inebriatus esset, tunc præcipua curatio fiebat: donec ad se reuersus mille rerum species sibi obiectas, & se ex concilio deorum redijsse referret. Deinde illi ægrotum ter aut quater circumeuntes, corpus illius, maximè renes, manibus leniter demulcebant: multiplici interea oris habitu gestuq;, os lapidemve intra buccas tenentes. ea ossa & lapillos feminæ, velut sacras reliquias, studiose condebant, persuasæ ijs amuletis adiuuari puerperia. Si æger medicum rogaret, quid de se futurum esset, breui ægritudine liberatum iri respondebat: si fortè ex eo morbo eum mori contingeret, non deerant excusationes, sed hæc longè omnium optima, Mortalis nempe erat. Si quis medicus omissis illis rebus & consuetis ceremoniis ægrotum inuiseret, in eum grauissimè animaduertebatur. Quascunque prouincias adire mihi licuit, quantumque intellexi, iidem medici sunt & sacerdotes: & in aliis aut earum terrarum oris ita se habere facilè equidem crediderim: eos patrio idiomate Bohitios appellant, maximæ vbiq; illos autoritatis: quorum tamen opera & arte nulli ferè, præter primores, vtuntur. *Medici ijdem & sacerdotes apud Indos.*

APVD illos vxorum indefinitus est numerus: quam multas libuit, ducunt: vnam tamen præ ceteris eximiam habent, quæ in ceteras imperium obtinet. Quum Regulus aliquis sine liberis moritur, in principatum succedunt sororum filii non fratrum, quum sui sanguinis haud dubiam stirpem planius constet esse quos sorores peperere, quàm hos non satis certa origine genitos. Cuius rei causa est, quòd illis parua pudicitiæ cura & plerisque locis filiæ & sorores inuiolatam castitatem vix retinent, quum permixti virginibus pueri, vt galli gallinacei cum gallinis, nullo pudore tum humi tum suspensis in aere cubilibus, iaceant. Feminæ partus enixæ, ad mare aut ad flumen deferunt, abluuntque, & deinceps sine vlla cura liberos educant. *Indorum Occid. polygamia.*

NONNVLLI istos maximè latrociniis deditos esse, ac minima furta legibus eorum suspendii pœna coerceri dicunt. Verum *Indi neque auaritia, neque furto dediti.*

quis credat istos furari, quando neque auari sunt, neque diuites, nihilque vilius ducunt quàm argentum & aurum? quibusque si habere libitum esset, liceret quantum vellent è fodinis, velut aquam è fonte, nullo impediente petere. Quod ad cultum attinet, nudi omnes incedunt: quod ad victum, nemo est qui petenti & domum suam ineunti vltro non det. In sollennibus verò ac festis quibus conuenire illis mos est, cibaria vulgo conferunt, simulque omnes & promiscuè epulantur, cantant & saltant ad ebrietatem & lassitudinem vsque. Ita dum liberi essent, inuicem se his lubricis oblectabant. Quamobrem inducere in animum non possum vt credam vlla inter eos esse latrocinia, nisi forte furari didicerunt à primis, secundis & tertiis Hispanis, qui principio eas terras coloniis occuparunt. Vtinam à Deo nobis concessum esset, ne magis bonis temporalibus affixi essemus quàm illi sunt: equidem Christianum nomen per omnes terras celebre & cæleste esset, si à nobis exularet Auaritia.

1. *Hi Buhiti magna ex parte herbarum erant peritißimi, magnamq; simplicium multorum, & plurimorum naturæ arcanorum notitiam habebant. Ac quoniam multos hac ratione sanabant, apud Indos Hispanolæ quasi omnium sanctißimi habebantur, vt pote qui & Medici simul, & Astrologi & Prælati ipsorum essent. Atq; etiam plerunq; hi erant, qui suffitus illos de quibus præcedenti capite egimus, hauriebant ad ecstasin excitandam & Diabolum de re qualibet interrogandum. Indi enim bellum aut quippiam aliud alicuius momenti suscipere non solebant, quin prius Diabolum interrogassent, qui per os falsorum istorum Prophetarum fumo illo inebriatorum illis respondebat. Cumq; isti ab illo animi deliquio ad se rediissent, prout immundus spiritus eis suggerebat, pronunciabant, num bellum suscipiendum esset aut differendum: an æger sanitatem recuperaturus esset necne, & sic de reliquis de quibus interrogabatur.*

Brasiliani quoq; suos habent chirurgos seu Medicos, quos Pages nominant (alios tamen ab iis quoque Caraibas vocant, qui ipsorum falsi Prophetæ sunt) qui locum, de quo quæritur ægrotus & in quo dolorem sentit, sugunt, atq; ipsis persuadent se hac ratione non solum morbum tollere, sed & ipsis vitam prolongare. Vide Hist. Brasil. cap. 19.

Idem faciunt Piacchi in prouincia Cumana, qui etiam loci illius presbyteri sunt. Nam non tantum herbas & radices cum auium & piscium aliorumq; animantium adipe contusas, lignum aliaq; pharmaca vulgo ignota loco affecto applicant: sed etiam voces peregrinas, quas ne ipsi quidem forte intelligunt, demurmurant, ad Diabolum ex ægri corpore, si

pore, si forte insit, expellendum: deinde locum in quo æger dolorem sentit, lingunt & sugunt. Multis præterea aliis ceremoniis vtuntur, quas Gomara cap. 83. lib. 2. historiæ suæ generalis prolixe describit. Vbi credo eum plura quam nouerat narrare.

2. Quod ad coniugia attinet, qui cum eis frequenter versati sunt, animaduerterunt in tota India Occidentali aliquos consanguinitatis gradus obseruari. Filius enim matrem, frater sororem, pater filiam in vxorem non ducet. Sed in aliis gradibus veluti Patrui & neptis, nepotis & amitæ, patruelis & cæteris, nullo discrimine vtuntur. Quod à quibusdam abstinent, id non fit quod lege aliqua expresse inter eos constituta prohibeantur, sed tantum instinctu quodam naturali, ac quod si quis cum matre aut sorore aut filia sua coierit, eum misere periturum, pro certo statuant, siue experientia aliqua edocti siue aliter.

Cæterum Polygamia inter eos vulgaris & vsitata est, præterquam in quibusdam continentis prouinciis, vbi tenuiores vnam tantum vxorem ducunt nec plures. Sed eas cum volunt dimittunt, & alias ducunt, nec magna opus est occasione ad coniuges dirimendos: Satis est, si vna aut altera pars id petat, vel vtraque. Veruntamen etsi tam liberum sit diuortium, raro tamen eo vtuntur: ac præcipua causa cur maritus aliquando vxorem dimittit, est sterilitas, quod scilicet ex ea liberos suscipere nequit.

Caciqui autem, seu reguli aliquando septem vel octo vxores habent, quot gallus gallinas. Et quamuis inter tot vxores sæpe vna cæteris præeat, & à marito in amore coniugali præferatur, illud tamen nullam Zelotypiam seu æmulationem inter eas parit, nec impedit quominus omnes simul cibum sumant, ac sub vno tecto iuxta vnum maritum pacifice viuant sine vllo murmure vel contentione. Quod insigne est exemplum concordiæ, ac familiæ bene institutæ hac in parte, in coniugio alioqui illicito: Cum rarissime accidat etiam inter Christianos, vt socrus & nurus, vel etiam duæ sorores sub eodem tecto habitantes diu sine iurgio & lite simul maneant. Quid ergo fieret, si singuli tres vel quatuor vxores haberent?

Peruani & Mexicani tot vxores ducunt quot alere possunt, instar Maurorum. Sed inter eas vna est primaria, & quasi domus hera. Huius liberi bonis paternis succedunt: reliquarum, quæ sunt instar concubinarum, liberi ab hæreditate excluduntur, ac spurii habentur. Solet etiam Mexicani quibusdam ceremoniis vti, cum primariam illam & legitimam vxorem sibi despondent, quas in aliarum nuptiis non obseruant. Relat. Themist.

3. Quod ad pudicitiam mulierum & puellarum illius regionis attinet,

tinet, iam ante dictum est, circa ſinum Pariæ, in Cumana & in aliis continentis prouinciis, patres filias ſuas antequam matrimonio iungãt, venerandis illis presbyteris quos Piacchi vocant, proſtituere.

In Breſilia primo obuio eas proſtituere non grauantur, (ſicut & in quibuſdam Orientis prouinciis) tamen cum ſemel nuptæ fuerint, ſedulo ipſis cauendum eſt, ne in adulterio deprehendantur, ne forte vel morte afficiantur, vel ignominioſe à maritis dimittantur, qui vtrouis modo eas puniendi poteſtatem habent.

In aliis continentis regionibus vbi Hiſpani frequenter verſati ſunt, mulieres non tantam ſui honoris & pudicitiæ rationem habent, præſertim nobiles fœminæ: non tamen cum quibuſuis indiſcriminatim coeunt, ſed tãtum cum iis, in quibus aliquam ſtirpis aut virtutis nobilitatem animaduertunt. Hinc fit quod libenter Chriſtianis ſeſe proſtituant, quoniã eos viros fortes & magnanimos eſſe conſpicientes, omnes vulgo nobiles exiſtimãt, ac maxime eos, quos in alios imperium aliquod habere vident, quos magni faciunt, ſummiq; honoris loco habent, ſi ſe ab aliquo ex ipſis coli & amari ſentiunt. Multæ etiam ex illis, ex quo cum Chriſtiano aliquo coierunt, quamuis diſcedat, fidem tamen ipſi ſeruant non ſecus ac in legitimo matrimonio, modo reditum diu non differat. Non ſunt enim ex numero illarum, quæ in viduitate diu permanere volunt, aut monialium, quæ perpetuam caſtitatem vouerunt.

Hiſpani harum fœminarum nobilium Indicarum laſciuia commode vſi ſunt, partim ad libidinem ſuam explendam, partim ad multa regionis arcana detegenda, ac pauci præfecti fuerunt inter eos qui primi has regiones occuparunt, qui tres aut quatuor eiuſmodi concubinas Indicas ſecum ſemper non habuerint. Vaſco de Valboa vnam habuit, quæ proditionem quandam Indorum aduerſus ipſum & ipſius copias ſuſceptam ipſi detexit. D. Dietericus de Almagra vnam etiam habuit ex Panama, ex qua filium eiuſdem ſecum nominis ſuſcepit. Marchio Franciſcus Pizarrus ex ſorore Regis Atabalibæ, & ex altera quadam Cuſcana liberos ſuſtulit.

Interea Hiſpani non eandem ipſis fidem ſeruant, quam ipſæ Hiſpanis, præſertim ſi in bello aut inter prædandum captæ fuerint. Non enim eſt ipſis religio, poſtquam iis vterum impleuerint, eas vendere atq; à ſe abalienare.

Cæterum etſi hic coitus Hiſpanorum cum Indis fœminis, nihil boni protulerit, tamen Europa multum illis debet, quod inde luem veneream attulerint: Flagellum reuera aptum & conueniens ad ſupplicium de hodierno luxu & intemperantia ſumendum. Hoc accidit in ſecunda Chriſtophori Columbi in Inſulam Hiſpaniolam nauigatione, vbi Hiſpani

spani ita intemperanter fœminis illius Insulæ abusi sunt, vt multi inde morbum illum contraxerint, eiusq; semẽ in Hispaniam attulerint, quod postea Neapoli sparserunt, vnde deinceps in totum orbem disseminatum est. Gonz. Ouied.lib.2.cap.14.

In prouinciis Colima & Qutrama virgines antequam nubant, cum viris vllo modo nec versantur nec loquuntur, sed sese vel domi continent, vel agris colendis occupant. Quod si forte quæpiam cum viro concubuerit antequam nupta sit atq; id postmodum innotescat, maritus eam deserit, atq; alio se confert. Illæ autem quæ in eiusmodi peccatum inciderint, perpetua infamia notantur, nec vnquam honestarum fœminarum cœtui interesse audent. Vicißim si quis maritus in adulterio deprehendatur, primores illius vici, in quo ille habitat, (qui solent esse maiores natu & generosiores) eum morte mulctant. nec licet cuiquam plusquam vnam vxorem habere, nisi forte clam id fiat.

Quod ad ceremonias attinet quibus matrimonia sua celebrant, valde simplices sunt. Qui filiam habet nubilem, per pagos & loca alia in quibus fit aliquis conuentus hominũ ambulat dicens: Filiam habeo nubilem, nullusne vestrum eam vult vxorem ducere? Si quis iuuenis ibi reperiatur, qui eam velit, respondet, Volo. Tunc simul colloquuntur, & matrimonium contrahunt. Deinde pater eius, qui eam ducere vult, ad virginem se confert, illiq; munus aliquod adfert. Ab eo tempore, absq; vlla alia ceremonia ratum habetur matrimonium: restat tantum nuptiarum celebratio. Ad nuptias autem celebrandas, consanguinei, affines & amici vtriusq; partis in sponsæ pago congregantur, vbi cantant, saltant & potant toto die. Dein vesperi consanguinei sponsum & sponsam in loco aliquo, vbi nemo eos videre potest, concludunt, ac eos ambos solos ibi relinquunt. Relat. Fernand. Alex.

Bresiliani etiam in nuptiis celebrandis paucis ceremoniis vtuntur. In hoc ab illis differunt, quod apud hos, qui virginem aliquam sibi matrimonio copulare voluerit, postquam ipsius consensum habuerit, ad patrem, aut si orphana fuerit, ad propinquiores cognatos eam petiturus se confert. Si consenserint, exinde absq; vllo alio contractu, eam pro vxore habet & secum deducit. In hoc etiam differunt, quod Bresiliani tot vxores habere possunt, quot volunt: Illi vero vnam tantum ducunt. Hist. Brasil.cap.17.

Quod autem in hisce barbararum matrimoniis existimo maxime obseruandum, hoc est, nempe quod etsi Satan harum gentium barbararum mores & naturas mire variauerit, tum hac in re, tum & in reliquis: tamen ex eorum animis hanc legem naturæ delere non potuerit, nempe, viros & fœminas non debere confuse & discriminatim, inter se

coire instar brutorum, sed hanc coniunctionem coniugii honestate velandam esse, atq; oportere vnumquemq; habere suam vxorem, & vnãquamq; fœminam maritum suum, sicut à Deo constitutum est, non obstante pluralitatis abusu.

Item, quod apud has gentes Occidentales Satan id obtinere non potuerit, vt probarent adulterium, quod in plurimis earum regionum locis mortis supplicio punitur. Ita vt ad arguendos eos qui concubinatũ concesserunt, prohibito matrimonio, aliis doctoribus opus non sit, quam his miseris barbaris Sibollanis aut Americanis.

Quicquid sit, tantum abest, vt Indi vxores suas Hispanis prostituant ad eorum beneuolentiam sibi conciliandam (sicut inter Christianos sæpe fieri videmus, vt viri vxorum suarum pudicitiam prostituant ad comparandas sibi opes vel dignitates) quin potius si quando Hispanos tale quid tentantes inuenerunt, eam iniuriam seuerißime vlti sunt. Testes sunto primi illi Hispani, qui in Indiam cum Thalaßiarcho Christophoro Columbo transfretauerant. Nam simul ac Columbus naues cõscendisset ad redeundum in Hispaniam, triginta illi & octo viri, quos in Insula Hispaniola reliquerat, fœminas illius Insulæ rapere cœperunt. Præsumendum est id ab iis factum, ad linguam Insulæ illius ab ipsis addiscendam, aut potius ad docendum ipsas linguam Hispanicam. Interea quocunq; animo id fecerint, Insulani non libenter viderunt suas vxores tam familiariter ab istis nouis amasiis Hispanis palpari, sed tam serio ira exarserunt, vt ne vnum quidem viuum reliquerint.

Insigne eius rei exemplum quoq; habuimus, cap. 19. huius libri, de quodam Principe Indo, qui præfecto Hoiedæ, quod vxorem suam rapuisset, eiusmodi vulnus inflixit, vt ab eo tempore nunquam bene valuerit, sed tandem ex eo vulnere insanus obierit.

Ex simili facinore exorta est semel periculosa Indorum seditio in Insula Hispaniola Anno 1519. duce regulo quodam nomine Henrico. Hic Henricus baptismum susceperat, ac legendi scribendiq; artem didicerat. Quum ad maturam ætatem peruenisset, vxorem duxerat, Hispanisque inseruiebat, qui in vico quodam illius Insulæ S. Ioannis de la Maguana vocato habitabant, vbi etiam nobilis quidam nomine Petrus de Vadiglio Amiralii Didaci Columbi legatus morabatur. Hic regulus cum animaduertisset, vxorem suam ab Hispano quodam amari, de eo apud legatum illum conqueritur: qui non tantum reum pro merito non puniuit, verum etiam Indum illum contumelia affecit, ac in carcerem coniecit. Dein aliquanto post tempore eum dimisit, adiunctis minis, nisi à tali querimonia abstineret. Indus ad Curiam

riam Parlamenti quæ erat S. Dominici se confert, & ibi suas querimonias exponit: remittitur ad iudicem suum, nempe Petrum illum de Vadiglio, cum expresso mandato, vt breui tempore ipsi ius reddatur. Vadiglio rursus in carcerem eum coniicit, ac peius tractat, quam antea. Henricus dimissus iniuriam quãtum potuit dissimulauit, donec opportunitatem nactus esset omnes iniurias, quas pertulerat semel vlciscendi. Quod tã seuere executus est, vt per tredecim integros annos, quotquot Hispanos reperire potuerit, trucidauerit cum exquisitis tormentis, nec vnquam Hispani eum comprehendere potuerunt.

4. Qui cupiet scire quomodo Indi, saltem Americani, infantes suos simul ac nati sunt alant & tractent, legat 17. cap. Histor. Brasilianæ sub finem, vbi Lerius prolixe disserit de iis, quæ ipsemet vidit.

5. Gomara lib. 1 Historiæ suæ generalis cap. 28 sic scribit, inter leges ipsorum (loquens de Hispaniolæ incolis) hæc est maxime insignis, quod fures cuiuscunq; furti reos palo transfigunt. Si Gomara solus hoc diceret, vix crederem: Autor enim ille mihi admodum suspectus est: primũ quia de his rebus magna ex parte tantum ex relatione aliorum disserit: secundo quia vt plurimum Indis multa imponit & affingit, de quibus ne cogitarunt quidem vnquam: suos autem Hispanos fere semper extollit, eorumque vitia dissimulat: quod ab officio boni historici alienum est. Sed D. Gonzalluus Ouiedus cum ipso consentit de furti pœna, cap. 3. lib. 5. historiæ Indicæ, vbi sic scribit, Grauissimũ peccatum, quod Indi istius Insulæ, (loquens de Hispaniola) magis detestabantur, quodque seuerius puniebant, erat furtum: ita vt quicunque minimi furti conuictus esset, palo viuus transfigeretur, quod vsitatum in Turcia supplicium esse dicitur, atque ita transfixus ibi relinqueretur, donec per se moreretur. Hoc tam crudele supplicium efficiebat, vt rari inter ipsos fures reperirentur. Quod si quis in illud crimen incidisset, nec dissimulabatur nec celabatur, nec ipsi vllo modo ignoscebatur: nulla consanguinitas aut amicitia eum à morte liberare poterat: imo pro crimine fere habebatur, si quis ausus esset pro fure intercedere aut procurare, vt pœna ipsi vel remitteretur vel mitigaretur. Hæc ille: cui si fidem adhibere voluerimus, dicendum erit, homines illos furtum non sic puniuisse, quod bona huius seculi magnifecerint, aut tot serras, claues, cistas habuerint ad diuitias suas à furum manibus tuendas, sicut in his locis fieri videmus. Sed quoniã Occidentales illi sunt magna ex parte liberales, parcosq; & sordidos capitali odio prosequentes, fieri potest, vt Hispaniolæ incolæ furtum sic punierint, tanquã rem prodigiosam atq; ab auaritia ꝓficiscentẽ, quam natura detestantur. Adde quod furtum solet seuerius puniri inter eas nationes, in quibus nemo de altero diffidit, nec quicquam est clausum

aut intra ædes repositum, quoniam nullus est furum metus: quemadmodum in multis Germaniæ locis.

Ego tamen potius inclinarem in authoris nostri sententiam: nempe, vbi auaritia non habitat, ibi nec furtum locum habere posse, ac de hoc idem fere responderem, quod ille qui interrogabatur, qua pœna afficerentur adulteri Spartæ: Nulli (aiebat ille Lacedæmonius) reperiuntur Spartæ. Sed si quis reperiretur (dicebat alter) qua pœna multaretur? Tum ille daret, inquit, bouem tantum, vt porrecto vltra Taygetum montem collo, biberet ex Eurota: cumque alter ridens dixisset, fieri non potest, vt tantus bos inueniatur. Nec inquit Lacedæmonius fieri potest, vt Spartæ existat adulter, ex qua deliciæ exulant. Sic quomodo possent fures inueniri, vbi non est auaricia, & omnia fere sunt communia?

Præterea non memini me legisse, nec in Ouiedo nec alibi, hoc genus supplicij vsitatum fuisse apud Indos Occidentales præterquam hoc in loco. Ac posset hæc historia poni inter eas, quas Ouiedus conqueritur alibi se certo & cum veritatis fide describere non potuisse, quod suo tempore iam valde pauci Indi restarent ex stirpe illorum veterum Insulæ incolarum, ex quibus antiqui eorum mores vere cognosci possent.

¶ In-

¶ Indorum Occid. fruges. Panis faciendi mos. Potus, Pomorum & fructuum variæ species.

CAPVT XXVIII.

EÆ gentes frugem suam vulgo *Maiz* vocant (quæ ab Insula Hispaniola, prima à Christianis reperta, cõuehitur) vt vinũ Chichia: lintres Canoas: enses Macanas: regulos Cacicos, nominant. Ad sementes faciendas terram non arant: sed modicæ altitudinis scrobibus effossis, tria quatuorve grana in vnam dimittunt, terraque operiunt. Singuli culmi tribus quatuorve paniculis onusti adolescunt, quarum singulæ grana centum & amplius fundunt. Maizij scapus hominis altitudinem exsuperat, & quibusdam in prouincijs bis in anno colligitur. Sementis faciendæ in India ratio.

FEMINAE pistrices, quæ Maizij coquendi curam habent, prius sub vesperam frigidam eius frugis quantæ visum est mensuræ, affundunt: ita maceratam, mane sequentis diei duobus silicibus paulatim tundunt & frangunt, quædam erecte in pedes, quædam flexis humi genibus: sedulo interea cauentes nequid pilorum aut pediculorum in opus decidat. Massa confecta, postquam aqua paulatim consperserunt, panes modicos aut longa aut rotunda figura vt libet faciunt, & folijs arundinum inuolutos, rursusq; leuiter aspersos, coquunt. Hic vulgaris panis est, & post duos dies mucescit. Panis faciendi mos.

NOBILES vero ita parato vescuntur. Maizij grana in pilis fœminæ tundunt & frangunt: mox aqua calida macerata ita folliculis deglubunt, vt solus farinæ flos remaneat. Eam quoad fieri potest subigunt, pinsuntque, & massa confecta atque in pastillos distributa, liba aut terracea modica conficiunt: quæ testo rotundo imposita lento igne percoquunt. Genus id testuacei panis operosum est, quum recenti subinde sit opus: atque vt calidus, ita vetus & frigidior, parum vtilis sit: medio vero temperamento salubris, quum neque nimium recens nec vetus est. Quum per earum terrarum inculta & deserta iter facerem, necessitate magistra pinsere id frugis genus didici, ne illud videlicet crudum aut tostum deuorare cogerer. Sed durissimi eius grani pistura molituraq; immensi laboris est: ac quum sæpe ad satietatem mihi non superesset, Indorum nobilium more corticem non eximebam, neque vero ad

illud multum pinſendum lacerti mei fame debilitati pares eſſe poterant.

Cazabi, ſecundarius panis Indorum.

ALIVD etiam genus panis habent, quod Cazabi vulgo appellant. Id ex Iucca conficitur: radix eſt napi craſſitudine, quæ nullum ex ſe ſemen fundit, ſed cannas tantum quaſdam nodoſas & ſolidas, viridibus folijs, vt cannabis. Eas cannas, vbi maturitas adeſt, in taleas duos palmos longas exſecant, quas in tumulos quoſdam, (Conuchos appellant) digeſtas, terra obruunt. Ex illis intra biennium radices miræ amplitudinis creſcunt: quoties vero id genus panis conficere volunt, earum radicum quantum viſum eſt eruunt, paucas tamen vnaquaque vulſione, quia breui corrumpuntur. Mox purgatas acutis ſilicibus, quos ad littus maritimum legunt, velut cultellis, exſecant: ac ex iis ſegmentis panno inuolutis ſuccum exprimunt (id præſentaneum venenum eſt, ſi bibatur) deinde Iuccam ita ſubactam inferentes foco, ingenti teſtæ fictili, velut libum farraceum, impoſitam igni tamdiu torrent, quoad omnia cohæreant. Poſtremo inde ſublatam maſſam ad ſolem exſiccant, eamque in modicos & maiores veluti paſtillos diſtribuunt.

ID cibi genus, meo iudicio, admodum aſperum atque infœlix eſt: ſi loco ſicco & ſudo recondatur, tres quatuorve annos incorruptũ durat. Sed fere quũ eſtur, guttur humore aliquo collui neceſſe eſt: alioqui propter aſperitatem fauces angit, atq; ægre deglutitur. Mihi quidem, quum eo ſicco & minime humecto vterer, videbar terram mandere: ſi iure carnium diluatur, iucundius eſt, ſed ne ita quidem multo melius. Omnes naues, quæ ex Hiſpania in eas oras traiiciunt, rediture eius panis commeatu onerantur, præter eas, quæ à Vera-cruce, nouæ Hiſpaniæ portu, ſoluunt: ſiquidem in omnibus " Septentrionalis Oceani oris, inſulis & prouinciis, quę ab Hiſpanis incoluntur, ne vnum quidẽ frumenti granum colligitur, Nauigia vero farina & biſcoctis ſeu nauticis panibus inſtructa è Mexico veniunt: atq; inde ducentorum ferme millium ſpacio mulis & carris varias in partes exportantur.

" De eo mari vide ſupra, pagin. 104.

Battatas & Haiæ radicum ſpecies.

DVO præterea radicum genera illis ſunt, quarum alias Battas, alteras Haias vocant, indiſcreta propè ſpecie ſimiles, niſi quòd Haiæ minores & ſapidiores ſunt alteris. Porro plantantur, & ſextum intra menſem fructum edunt: cæterum ſapore quidem aliquantulum dulci, ſed ſatietatem mox & faſtidium inducente, exigui etiam admodum ſucci ſunt, ventoſque ac ſuperuacuos flatus gignunt, & vulgo ſub prunis coctæ edi ſolent. Sunt qui dicant eas

radices

radices panem sacchariten (vulgo Martium seu Marzapanem vocant) aut castaneas saccharo conditas gustu repræsentare: verum mei palati iudicio, vel sine saccharo meliores sunt castaneæ, Gomara 2. lib Hist. Gen

QVANDO in eum sermonem de Indico pane incidi, haud alienum erit de eorum quoque vino agere, ac præsertim de eo potu quem ex Maizio moliuntur. Fœminæ illæ panificæ, de quibus ante, eius frugis quantum visum est pro modo vini, quod facere instituerunt, capiunt. Id vbi triuere & pinsuere, in ampla quædam vasa aquæ plena demergunt: tum illæ quæ potus eius faciendi curam habent grana aliquot depromunt, & in ollam infusa aliquantulum macerant atque emolliunt: mox aliis fœminis, quibus id muneris commissum est, tradunt. Illæ ea grana in os accepta, paulatim conficiunt, cōminuuntq́; deinde vi quadam & veluti tussiendo excussa folio ad id comparato aut forte scutella excipiunt: tum in amplum vas coniecta reliquo humori admiscent, nempe quod sine hoc velut fermento nulla ei cæliæ vis insit, & tres quatuorve horas igni sufferuefaciunt: postremo inde sublatum liquorem postquam deferbuit, refrixitque, linteolo colatum in vasa infundunt, ita perfectum ac temperatum, vt non minus succus ille quam verum vinum inebriet. Indici potus conficiendi ratio.

ALIA præterea potus genera excogitarunt ex melle, pomis, radicibus, sed quæ, vt hoc, non inebrient. Magnam etiam arborum vim habent eæ terræ, quæ vuas quasdam agrestes ferant: earū acini prunorum siluestrium specie, quæ è spinis & arbustis nascuntur, nigro folliculo vestiuntur: sed quia multum illis ligni, parum pulpæ, inest, ex iis indigenæ vinum non faciunt. Sunt & ibi arbores oliuarum feraces, sed insuaui odore, tum sapore etiam peiore sunt. Vuæ agrestes apud Indos.

VARIAS fructuū species, & eas abunde habent: quales sunt Houi, Platani, Pineæ, Guaiauæ, Mamei, Guanauanæ. Houi prunorum Damascenorum crassitudine, pauca carne, grandiore ligno: vbi maturuere flauescunt, subacidi saporis. Arbor eum fructum ferens, magna est, folia vero modica. Platani longiores quam crassiores sunt: minores multum maioribus præstant. Arbor ipsa folia sesquipalmi latitudine, quatuor palmorum longitudine porrigit: inter quæ ramus enascitur, qui centum ac plures platanos minores fundit: sin vero maiores, viginti quinque aut paulo amplius. Tenera est hæc arbor, nec nisi semel fructum fert qui annuo spatio perficitur: & ex ipsis radicibus alij stolones fruticant. Vbi maturuit fructus, legunt: immaturum adhuc & acerbum non decer- Variæ pomorum & fructuum species.

decerpunt, sed excissam arborem loco calido reponunt: ibi platani celeriter maturescũt flauescuntq;. Corio vestiuntur obtusa cultelli partis crassitudine: quod superest, pulpa est, sapore in dulcedinem vergens. 1 Pineæ arbusculis quibusdam proueniunt, flaui coloris, vbi maturuerunt, iucundi odoris, & saporis longe optimi. Itaq; in deliciis sunt: mihi certe contigit, sicut & multis aliis, vt æger cæteros omnes cibos fastidirem pręter hunc: &, mea quidem sententia, haud quisquam fructus alius per omnes terras hoc amabilior suauiorq; est. Demto cortice, quidquid subest pulpa est: dulcis in vniuersum sapor, sub austero aliquantulo temperatus.

Arbores frugiferæ Indicæ, nobis ignotæ.

GVAIAVVS arbor Persici aut Armenij specie, foliis vt lauri, sed crassis & longioribus, celerrime senescit: fructus eius, mespili similitudine, sed multo crassior, pendens in arbore maturescit: nisi maturus decerpatur, vermes gignit. Hi fructus multa semina & grana clausa habent: purpurei candidis præstant & optimi saporis sunt. Mamei arbor est mediocris nucis magnitudine, longiore quam latiore folio. Fructus eius in Insula Hispaniola rotundi: in cõtinenti vero longi & crassiores, & gustu iucundiore sunt. tres quatuorve acinos, seu interiora ligna habent: pulpa in spadiceum colorem vergente, tenui tunica, sapore aliquantulum dulci.

GVANAVANVS arbor modica & gracilis, fructum fert cordis effigie, corio viridi & subtili, squamarum in morem vestitum, introrsus candidum. Exstant etiam, paulo diuersæ ab his formæ, orbiculares eius arboris fructus, crocei coloris & prioribus illis longe meliores, omnes vero intus acinos exiles spadicei coloris gerunt.

1. Pinea, fructus Indic. genus, specie, odore, & sapore omnium longe nobilissimum: cardui altilis: aut nucis pineæ figura, vnde nomen accepit: mediocris melonis crassitudine. Odorem ex se fragrantissimum fundit: gustum mali cotonei, persici, & pyri muschati, simul referens. Estur sublato illo quo, veluti strobili, squamatim compacto, (quamquã nõ ligneo) cortice includitur. Gonzall, Ouiedus Historiæ Indicæ, lib. 7. c. 13. Eundem plane fructum esse puto cum eo quem Brasilienses Indi Ananas *vocant, quantum ex descriptione D. Joannis Lerii, amici mei, colligo. Historiæ Nauig. Brasiliensis, nuper ab eo Gallicè editæ, cap. 13.*

2. Hobus, seu Houus, procera & pulcra arbor: vmbræ quidem salubritate adeo commendata, vt quoties Indi in militiam aut peregre euntes, aut greges in pecuariis pascentes, cubare sub dio necesse habent, Hobum semper, vmbræ tantum gratia, expetant & quærant. quippe sub ea dormientibus caput nunquam grauari, vt aliarum arborum vmbra-

vmbraculis, ferunt. Mirum præterea de hac arbore proditur. Si forte in squalidis siccitate campis, aquarum penuria peregre euntibus sitim accenderit: atque illi casu in Hobum inciderint, ablaqueato arboris pede, è radicibus eius taleam excindunt. Mox alterum taleæ caput ori inserentes, velut gutti aut ampullæ epistomium, altero manu elato, tantam inde humoris vim exsugunt, vt facillime sitim restinguant. Guttatim videlicet primò inde stillante aqua, mox tractim & continuo veluti filo defluente, vt quamuis sitibundos expleat: Id se expertum scribit Ouiedus Hist. Ind. lib. 8. cap. 2.

¶ Indiæ Occid. peculiaria insecta. Hispaniolæ breuis descriptio. Cur vino & tritico prope inepta sit. Sacchari ferax est. Mercaturæ, quæ hodie ibi exercentur.

CAPVT XXIX.

IN omnibus suprà memoratis insulis nullum quadrupedum animalium genus repertum est, præter exiguos quosdam cuniculos, canibus haud absimiles. Sed pestiferis insectis maximè infestantur: inter alia Niguæ [1] magnitudine pulicis, citra vllum sensum inter carnem & vngues, præsertim pedum, sese immergunt, aluntur que in puluere. Sæpe numero accidit vt nullus ex iis dolor sentiatur, donec in magnitudinem cicerum aut lentium excreuerint: ac tum iam ingenti lentium copia fruticante, acu aut spina ægre euelluntur: atque id mali cineribus calidis sanatur. Porro Numidica mancipia, quæ Hispani in familiis habent, quòd non habeant vnde calceis pedes muniant, ea pestis peruicacissimè infestat: tantaque copia eorum pedes appetit, vt nulla cura aut arte, præterquam igni aut ferro, arceri queant. Itaque multi ex eo digitis pedum aut pedibus integris mutilatis superfuere. Ego vero étiam in ea Peruani regni prouincia, quam Portum veterem appellant, præterquam quod, propter immodicos labores terra mariq; perpessos, totum corpus & crura fœda porrigine obsessa ægrè trahebam, sæpe intra pedes meos tantam vim Niguarum istarum reperi, vt nec opinata ea res non parum formidinis mihi incuteret. Ac certè, nisi summa sollicitudine abluendo corpori flumina subinde adiissem, male haud dubie rebus meis prospexissem: quemadmodum plerisque Hispanis vsu venit, qui ter quaterve in die abluendi aqua corporis, & eluendæ eius pestis pigritia, exesa mox & truncata membra circumtulêre.

Indici pulices, infesti & noxij.

Hispaniolæ descriptio. IAM à me suprà dictum est, insulam Haytin ab Almirante Columbo Hispaniolam dictam fuisse: quæ mille & ducenta millia passuum in circuitu patet. Ea portubus, fluminibus, piscibus & sale abundat: sed in ea duo celeberrimi lacus, vnus salsas, alter dulces aquas egerens. Ceterum omnium fluminum quæ ab Hispanis in ea insula reperta sunt, vnus maximè auro abundat Cibaus. Præcipua insulæ vrbs San-dominica,[2] est à Bartholomæo Columbo condita & ab eodem ita appellata, quòd quum litora insulæ perlustrans tutum aliquem & commodum portum appulsis eò ex Hispania nauibus quæreret, ad eum fortè locum S. Dominici die applicuit: atque ex eo tota etiam insula San-dominici nomen retinet. Sita est ea vrbs in planicie maritima, & meo tempore quingentis focis & domibus constabat. Ædificia ibi bene structa neque aliter quàm in Hispania sunt. Ad Occidentalem eius partem * Ozonea fluuius in mare delabitur, atque ibidem bonus & tutus portus est, ac multarum nauium capax: ibidem profundissimæ & latissimæ siluæ: in circuitu mille & ducenta passuum millia excedens, latitudine ducenta & viginti implet. Arcticus polus ei gradus 22. & dimidium: Antarcticus vndeviginti & paulo amplius, eleuatur. Longitudo eius ab ortu in occasum por-recta sexcenta circiter passuum millia patet & totius in vniuersum insulæ forma folij castaneæ figuram exprimit.

** Ozamam alij vocant.*

Gomara Hist. Gen. lib. 1. cap. 35. NONNULLI dicunt in ea insula frumentum facile nasci, parum tamen colligi propter nimis luxuriantem vbertatem soli: deinde abundantia Maizij & indigenarum frugum fieri vt de seminando tritico non multum laborent Hispani.[3] Verum ego dico, ibi nec parum nec multum frumenti colligi. Atq; huius rei causam quum ex Hispanis quibusdam natu grandibus sciscitatus essem, responderunt mihi, Immodicis caloribus fieri vt generandis nostris frugibus illud solum ineptum sit, atque id toti insulæ commune est. Principio quidem, quum primum ab Hispanis incoli cœpta est, coloni aliquot in montibus Cibao vicinis paululum frumenti seminarunt. Inde, quòd planis locis montana frigidiora sunt, circiter medimnos quatuor retulere: sed quia in asperis illis & montosis saxetis agricolarum cultus cum vberrimo prouentu elaborare non poterat, in iis sementem facere deinceps cura non fuit. Itaque ex Hispania farinæ annonam sibi prouident, quæ folliculis & cadis conuehitur, ac si forte tardantibus nauibus panis defecerit, Cazabi Indico pane vesci Hispanos colonos necesse est, quum non multam Maizij copiam seminare soleant ob aduectitiæ illius farinæ spem.

Cur Indicum solū frugibus nostris ineptū sit.

EARVM

EARVM arborum quæ ex Hiſpania eò tranſportatæ ſunt, pauc æ coaluerunt: Malus Punica videlicet, Aurantia, Citria, Medica, & aliquot fici duntaxat. Vites ibi plantatæ exiguas quaſdam vuas malignè fundunt, quarum libra dimidio ducato æſtimatur. Ipſi Didaci Equitis ſecretarij vineam vidi multis vitibus & palmitibus conſitam: quam quum vel optimè coleret, vix ad 40. vuarum libras colligebat. Ac ne ipſi quidem botri admodum iucundi ſaporis ſunt, & ferè Februario & Martio vindemiari ſolent. Æſtatis enim initium à Ianuario vſque ad exitum Aprilis: Hiems incipit à menſe Maio, Decembri deſinit. Neque ea tempeſtas anni Hiems dicitur, quia tum frigus ingruat: ſed propter imbres continuos. alioqui enim æſtate ipſa calidior eſt. Quippe tum remittentibus ventis, terra humidi calidiq; vapores exhalant, & multos morbos afferunt. Æſtate contrà inſulam Aquilones continuè perflant, perpetuaq; cœli ſerenitas conſpicitur.

Vites in Hiſpaniola ægrè coaleſcunt.

Qualis hiems in Hiſpaniola.

HORTENSIA olera, quales braſicæ vulgares & capitatæ, raphani, lactucæ, cucurbitæ, & melones, magna copia ibi luxuriant: ſed cæpæ & alia vix vnquam bona euadunt. Itaque eorum olerum vim magnam naues ex Hiſpania deuehunt, cum aliarum rerum commeatu, id eſt fabis, ciceribus, lentibus, amygdalis, nucibus, ficis, vuis paſſis, oleo, oryza, melle, caſeo, ampullis, catinis, ſcutellis, aromatis, pannis, ſericeis, aluta, vino, pane biſcocto, aliiſque eiuſmodi rebus quæ ea tellus non fert.

IBIDEM omne genus quadrupedum, pecudumque ex Hiſpania tranſuectum ad propagandam ſtirpem, magno prouentu ſoboleſcit [4] & Hiſpani nonnulli ſex octove millia animalium in pecuariis atque armentis poſſident: Quàm multa viſum eſt eorum cuilibet in ſuum vſum mactare licitum eſt, modò pelles ad dominum referat.

IN ea præterea inſula magna Sacchari [5] copia fit, ac dum ibi commorarer, triginta quatuor machinæ ſiue torcularia eliciendo ſaccharo occupabantur. Duæ quidem hæres Saccharum videlicet & Coria, ſeu pelles, præcipuæ ſunt eius inſulæ merces: ac mercatores qui hodie ex Hiſpania eò nauigant, redeuntes nihil ferè præter hæc inde reuehunt. Quippe Hiſpani effodiendis metallis, argento & auro adeo feruidè incubuerunt, vt vix iam granum vnum reperiatur, & maximi precij moneta, quæ hodie in San-dominici oppido percutitur, quatuor tantùm marauedis valet, id eſt ſolidum noſtratem. Itaque ſi mercatoribus aurum & argentum comparare libeat, ex eo licet quod nunc tantum è Peruana & Cap-fondurenſi

Hiſpaniola ſacchari ferax.

Negotiatorũ in Hiſpaniola mercaturæ.

Aurum iam rarum in Hiſpaniola.

renſi

renſi prouinciis, aduehitur à negotiatoribus qui ad equorum, mancipiorum, & mulorum mercatum in Hiſpaniolam veniunt: ex eo, inquam, auro poſſint emere, niſi intertrimentum ingens & iactura eos à tali mercatu deterreret. quippe [6] ducatus ex auro puro putoq; duorum alterius monetæ precium æquat. Itaque non aliis ferè mercibus quàm coriis, ſaccharo, caſia & [7] Guaiacano, id eſt ligno ſancto, naueis onuſtas reuehunt.

1. Ab iſtis Niguis valde afflicti fuerunt Hiſpani primum in Hiſpaniolam Inſulam appellentes, antequam malum detegerent, aut neceſſarium remedium edocerentur: vt etiam plerię pedum vſum amiſerint. Hoc inſecti genus toto fere Indiæ Occidentalis continente reperitur, præſertim regionibus planis quæ vt plurimum calidæ ſunt & humidæ: Braſiliani Ton appellant, vt ex eorum ſcriptis liquet qui illius Regionis Hiſtoriam deſcripſerunt.

2. Secunda Chriſtophori Columbi in Indias nauigatione, vrbem cui Iſabellæ nomen indidit, in Septentrionali Hiſpaniolæ Inſulæ parte condidit 1493. Sed circiter quadriennium aut quinquennium poſt, deſerta eſt ea Colonia, Hiſpanis in aliud inſulæ latus quinquaginta leucis inde diſtans, ſeſe conferentibus, quo loco Bartholomæus Columbus. Hiſpaniolæ præfectus, vrbem condidit D. Dominici nomine dictam. Huius mutationis cauſa ex tali occaſione orta. Adoleſcens quidam Hiſpanus Arragniæ Prouinciæ oriundus Michael Diaz nuncupatus, è Gubernatoris familia, orto diſsidio, alteri Hiſpano tria aut quatuor vulnera inflixit, quæ tametſi non eſſent lethalia, & eſſet Gubernatoris domeſticus, iſtic tamen hærere non eſt auſus, metuens ne in vincula coniectus puniretur. Diſcedit itaq;, comitantibus quinq; aut ſex aliis Hiſpanis, qui huic pugnæ interfuerant, & Inſulæ littus legentes Orientem verſus, illam ambierunt, donec in Auſtrale Inſulæ littus peruenirent, quo loco vrbs D. Dominici nunc condita. Iſticq; conſtiterunt, quia pagum inuenerunt ab Indis cultum.

Temporis ſucceſſu accidit, vt verſante familiariter cum Incolis Michaele Diaz, Nobilis quædam Matrona Inda, illius amore corriperetur, & aliquot etiam proles ex eo conciperet. Huic vero, quæ poſtea baptiſata, Catharinæ nomen accepit, adeo charus erat iſte Diaz, vt illius cauſa, reliquos Hiſpanos perhumaniter exciperet, & illi etiam detegeret auri metallicas venas ſeptem leucis à D. Dominico diſtantes. Deinde illum rogabat, vt omnes Chriſtianos ipſi amicos Iſabellæ habitantes euocaret, ſe illis quæcunq; ad victum, & aliàs neceſſaria eſſent, præbituram pollicita. Illi inſuper probans, tota ea Inſula nullam eſſe regionem vel elegantiorem vel fertiliorem ſua: quæve amœniorem haberet flu-

ret flu-

ret fluuium, aut portum ad excipiendum naues commodiorem. Michael Diaz, cum vt suæ amicæ petitioni satisfaceret, tum vt tam plausibilibus nouis Bartholomæi Columbi gratiam promereretur; iter suscipit, & Indicibus itineris ab amica acceptis, per transuersam Insulam progressus, tandem Isabellam peruenit, quinquaginta leucis ab eo, in quo amica degebat, loco distantem.

Istic amicorum, cum quibus clam loquutus, opera Gubernatori se sistit cum istis nouis. Gubernator nonmodo libenter illi quod actum erat remisit, sed ipsum etiam locum videre voluit. Amœnum deprehendit, quemadmodum adolescens illi descripserat, & vrbi condendæ valde aptum. Ozamæ fluuij, qui D. Dominici vrbem secat, & Portus altitudinem exploratus, Isabellam rediit. Istinc omnes suos terrestri itinere, eorum autem impedimenta duabus carauellis imposita, mari conduci curauit. Peruenerunt ad Ozamæ fluminis ostium 5. Augusti, Dominico die, & D. Dominico sacro, anno 1494. & vrbis D. Dominici fundamenta iacere cœpit, non eo loco vbi nunc vrbs sita est: sed in ripa Occidentali fluuii Ozamæ: iniquum enim censebat Dominam Catharinam, è suis sedibus, aut Incolas Indos eiicere. Illi autem vrbi D. Dominici nomen indidit, à die videlicet quo isthuc appulit, tum etiam ab ipsius & Admiralii Christoph. Parentis nomine, qui Dominicus appellabatur.

Postea tamen commendator Dn. Nicolaus Ouandus, in alteram fluminis ripam transtulit, vt in eam induceret aquam fluuij Houcia, tribus leucis inde distantis, quia Ozamæ aqua potui apta non est, ob maris reciprocationem quæ illam salsam reddit.

3. Noster Auctor certo sibi persuadet, magnam istarum Indiarum partem, eius esse genij, vt neq; frumentum, neq; vinum in ea prouenire posit. Sed Gonzal Ouiedus longus longe aliter sentit. Nam hoc vitium non tribuit terræ imperfectioni aut naturali antipathiæ, sed incolarum negligentiæ, qui in aliis rebus se occupant. Hæc enim scribit 11. cap. lib. 3. suæ Historiæ naturalis, amplo primum discursu facto de rebus ex Hispania eo translatis, vt istic multiplicarint. Deniq;, inquit, si omnia quæ ex " Hispania illuc transuecta sunt, non aucta sint tali quantitate, quam soli " fertilitas requirere videtur, Incolarum culpa est, qui tempus impen- " dere malunt in res maiorem quæstum ipsis adferentes, vt breui opulenti " fiant, præsertim qui istic hærere non cogitant. Nam hi aut negotiationem " exercent, aut metallicis venis operam impendunt, aut piscationi vnio- " num indulgent, aut aliis similibus negotiationibus, nihil aliud animo " voluentes, quam vt in patriam reuertantur, simul ac opulenti euase- " rint. Hinc fit vt pauci vel triticum serant, aut vites colere velint, adde " quod eorum maxima pars qui eo proficiscuntur, solum illud habent in- "

„ ſtar Nouercæ, tametſi plurimis indulgens mater fuerit. Propterea, ſi
„ interdum contingat, vt neq; vinum neq; frumentum creſcat hac in re-
„ gione, ſoli vitio minime id adſcribendum, ſed incolis, qui in alijs rebus
„ ſeſe occupant, quam in terræ cultura. Rem autem ita ſeſe habere ipſa ex-
„ perientia docet. Nam frumentum ſatum egregie prouenit & etiam co-
„ pioſe. Idem iudico de vitibus, quas ſi quiſpiam plantaret & coleret, du-
„ bium non eſt, quin facile creſcerent: exemplo nobis eſſe poſſunt elegantes
„ pergulæ bonis & ſuauibus vuis onuſtæ, in hac vrbe (S. Dominici vide-
„ licet) conſpicuæ. Imo etiamſi nulli palmites ex Hiſpaniis huc tranſuecti
„ eſſent: ſatis multæ vites ſilueſtres per vniuerſam Inſulam ſponte creſcunt,
„ quæ cura & cultura mitigatæ, bonum vinum præbere poſſent: arbitror
„ enim quotquot in vniuerſo orbe ſunt generoſæ vites, à ſponte naſcentibus
„ originem ſumpſiſſe.

Eas continentis Indiæ regiones quæ ad Septentrionem vergunt, qualis eſt Florida, Canada, Norembega, (à nonnullis Francia noua appellata) & aliæ à Gallis detectæ, qui inde redierunt, affirmant valde fertiles eſſe & ad culturam aptas, atq; eiuſdem prope temperiei & altitudinis cum Gallia.

Braſiliæ Prouincia calidior eſt, vt quæ octo duntaxat gradibus ab Æquatore diſtat verſus Auſtrum, & protenditur ad triceſimum quintum, ſupponentes, illius limites eſſe Flumen Argenteum. Propterea Galli qui ſub Tropico Capricorni habitarunt, ſcribunt vitem quam eo tranſtulerant facile comprehendiſſe & in multos palmites luxuriaſſe amplis foliis præditos, ſed vuas acerbas produxiſſe, quæ tantum abfuit vt matureſcerent, vt potius induratæ exſiccarentur. Frumentum autem & ſecalem, in herbam luxuriaſſe, ſed quum ſpicam produxiſſent, grana ad maturitatem non perueniſſe: Hordeum autem vbertim & ad frugem perueniſſe. Eam ob cauſam nonnulli cenſebant ſolum illud nimia pinguedine ſua frumentum & vites maturius protrudere quam ſit neceſſe (nam apud nos antequam ſua germina protrudant, diutius ſub terra latere volunt quam hordeum) & cum nimium adoleſcunt, minus habere efficaciæ, ad formandos fructus: Propterea, qui vellet ſimilia grana ad maturitatem conducere, non fore ſtercorandum ſolum vt in Gallia ſolemus, ſed potius frequentis ſeminis iniectione macrum reddendum & defatigandum. Hordeum ſi vbertim proueniat nihil mirum, pingue enim ſolum deſiderat, & eius ſatione terra macreſcit. Alii hoc vitium tribuunt partim glebæ nimis putri & tenui, partim ſolis Meridiani calori. Vtut ſit, ipſa experientia teſtis eſt, quibuſdam Peru Prouinciis & aliis, qui frigidiuſculæ ſunt (veluti in Prouincia Quito) frumentum ſatis feliciter prouenire, in aliis minime. Propterea conceſſit illis

illis Regionibus grana & fructus temperiei illorum & soli qualitati accommoda.

Qui D. Thomæ insulam lustrarunt sub Æquatore sitam, Aphricam spectantem, eadem referunt quæ de Brasilia dicuntur (sunt enim eiusdem fere altitudinis) nempe se sæpius, & diuerso anni tempore frumentum seuisse, sed nunquam ad frugem peruenisse, quia tota facultas in gramen luxuriat. Idem etiam tentarunt qui istic sedes fixerunt; sed operam luserunt: atque diligenter examinatis huius rei causis, nullam aliam dare norunt, quàm solum nimis pingue esse, statimq́; germen producere, non concesso stipulæ spatio quo semen perficere queat. Idem vitium stirpibus quæ in quorundam hortis repositæ sint ad pergulas vestiendas (alias enim tota Insula non reperias) euenit: vt licet vuas ferant, vix tamen, cum tempestiuum est, bina aut terna grana matura in illis reperias, reliqua sunt acerba & immatura, quædam etiam vites florem duntaxat proferunt, qui siccatur antequam in granum efformari posit. Idque bis singulis annis euenit Ianuario & Februario, deinde Augusto & Septembri: gemina enim est in ea Insula Æstas.

4. *Refert Ouiedus ex reliquis animalium mitium gregibus qui in Hispaniolam transuecti fuerunt, suum multitudinem adeo auctam fuisse, vt plurimi eorum gregatim per siluas oberrarent, & ex domesticis feri essent redditi: Quod ad armenta attinet, etiam adeo frequentia esse, vt sint nonnulli istic Hispani, qui decies sexies millena boum capita posideant, carnemq́; bubulam suo tempore tam vilis fuisse precij in vrbe S. Dominici, vt Relde (ponderis genus est 32. vncias pendens) duobus marauedis (ærea est moneta cuius 32. regalem argenteum conficiunt, hoc est binos batzios germanicos) duntaxat æstimarentur. Imo adeo negligi propter frequentiam, vt qui huiusmodi armenta habent per agros vagantia, sæpenumero quadringentos aut quingentos boues & vaccas occidi curent, quorum coria (abiectis carnibus) duntaxat recipiant, & in Hispaniam transuehi curent.*

5. *Hispaniola & alijs Insulis occupatis, Hispani nonnulli sacchariferas harundines ex Canarijs Insulis eo transtulerunt & plantarunt. Sed primus omnium Baccalaureus quidam Iuris Gonsalus de Velosa nominatus quæstum ex eius cultura facere cœpit; licet iam ante succum alij extraxissent. Is enim propriis impensis Sacchari conficiundi peritos artifices ex Palma Insula euocauit, Molamq́; conterendis Sacchari harundinibus idoneam fabricari iussit in ripa fluuij Nigua: deinde plures alij ipsius exemplum sequuti. Sed fœde hallucinatus est, qui Gomaræ Generalem Indiarum Historiam, Gallicam fecit, nec Gomaræ mentem assequutus est.*

Sed vt facilius intelligi queat quales sint istæ molæ siue præla: sciendum est ea esse duorum generum. Molæ enim fabricantur ad fluuij alicuius ripas, vt earum rotæ fluuij labentis decursu impulsæ voluantur, non secus ac frumentaceæ & papyraceæ apud nos molæ. Vbi nulla aquæ commoditas: Præla longè maioribus expensis fabricantur, & difficilius tractantur. Nam opus est æthiopibus mancipiis aut equis ad rotas versandas, perinde ac fit in nostris trusatilibus molis, aut prælis ad oleum exprimendum.

Contritis & probe compreßis harundinibus, succum expressum in magnos lebetes transfundunt, & coquunt, paulatim concrescit is, salis instar quod cum muria coquitur. Colligunt deinde & in formas quasdam metæ instar factas reponunt, atque in panes siue metas cogunt decem, quindecim, aut viginti libras pendentes, super iniectis cineribus quibusdam aut cretacea farina, ad purgandum, alioqui nigrum maneret, & impurum.

Harundines autem sic contritas ex quibus expressus succus, abiicere non solent: sed nonnulli suibus dant. Nulla autem est glans vel fagina vel cuiuscunque alterius generis, quam auidius vorent istis harundinibus & vnde magis pinguescant. Insuper isto pastu caro adeo delicata & suauis redditur, vt pleriq; caponis carni longe præferant. Propterea solet ægris etiam præscribi.

Exemptæ porro ex suis formis sacchari metæ depuratæ, alio loco reponuntur, ad resiccandum & conseruandum. Est autem is locus capax admodum instar horrei tectus, & vndiq; ita obturatus & occlusus, vt neq; ventus penetrare, neque pluuia permeare poßit: caret enim fenestris, & solam habet ianuam. In eo ædificio longum tabulatum struunt septem aut octo pedes à terra subleuatum ligneis fulcris quatuor aut quinque pedes inter se disiunctis: His omnibus asseres imponunt, in quibus saccharaceæ metæ ordine & serie collocantur: siccißima deinde ligna sub tabulatis illis reponunt, & ignem subiiciunt. Hæc ligna neque fumum, neq; flammam emittunt, quia locus nullum aerem recipit, sed paulatim absumuntur instar carbonum. Hac ratione indurantur illæ sacchari metæ, pen. in aeris penuria qui calidus & humidus est in illis Insulis maxima anni parte, & illius regionis hiems rite nuncupari potest, videlicet à Maio mense in Decembrem vsq; Nam reliquo anni tempore, quo istic æstas est, nulla arte, sed solius aeris beneficio resiccantur.

Cæterum vt hæ saccharo parando idoneæ molæ summum adferunt quæstum, præ reliquis negotiationibus, ingentes etiam sunt faciendi sumptus. Nam antequam quis molam rebus omnibus instructam sibi comparare poßit, dena aut duodena ducatorum millia impendere illi necesse erit,

ſe erit, & tantundem (vt minimum) ad illam ſartam tectam conſeruandam. Alendi enim illi ſunt perpetuo octoginta aut centena æthiopica mancipia, vel etiam centena vicena, qui harundines cædant, colligant, conuehant, rigent cum neceſſe eſt, purgent, & alias ad molam neceſſarias operas præſtent. Opus deinde eſt vicina duo ampla ſtabula, in quorum ſingulis bis aut ter mille vaccæ alantur, ad tot operarum ſuſtentationem. Deinde multi carri neceſſarij ad conuehendas ſacchari arundines, ligna, ſaccharum etiam hinc inde tranſuehendum, & multa alia vſui neceſſaria. Quæſtus tamen impenſas bene rependit. Præterea tanta eſt aquarum & lignorum commoditas (quæ duo maxime requiruntur) in Hiſpaniola Inſula, vt nullam negotiationem ita exerceant Hiſpani atque iſtam: & naues, quæ ex Hiſpaniis biſcoctum panem, farinas, & alias merces conuehere ſolitæ vacuæ redibant: nunc extructis molis, onuſtæ ſaccharo remittuntur, ita vt maiorem in reuehendis, quam aduehendis mercibus quæſtum faciant.

6. *Auri, etiam in illis terris, raritatem hodiernam & precium his verbis deſignat. Quum enim aurum primæ notæ (quale illud Peruanum eſt) ignobilioris notæ monetæ (qualis eſt noſtra) non pari precio, ſed fere duplo contra rependatur, nihil lucri aduentitij facere poſſunt mercatores ex auro illo promercali, carius videlicet emto, ſicut ex aliis mercibus.*

7. *Guaiacan, à noſtris* lignum Indicum, *ſeu* lignum Sanctum, *ob mirabiles effectus dictum: magna eſt arbor, Illicis magnitudine, ramoſa matrice magna, nigricante, materie quam Ebenum duriore: cortice craſſo, gummoſo ſeu pingui, & quum ſiccum eſt lignum, facile decidente: foliis exiguis & duris, flore luteo, quem ſubſequitur fructus rotundus, ſolidus, ſemina in ſe continens Meſpili modo. Frequens in Inſula San-dominici. Eius vſus primum ea ratione innotuit. Magnis doloribus luis Indicæ (malo enim ſic vocare quam, vt nonnulli, Morbum Gallicum: quando hæc lues primum ex conſuetudine Hiſpanorum cum Indicis mulieribus, mox Italorum cum Hiſpanis, orta eſt: vnde mox in Germanos quoque & Gallos mali contagione ſerpſit) eo ergo morbo, quem ab Indica concubina contraxerat, Hiſpanus quidam torquebatur. Eius famulus Indus, in Hiſpaniola medicum agens, aquam Gayaci illi propinauit, qua non ſolum magnis illis cruciatibus liberauit: ſed priſtinæ etiam ſanitati reſtituit: eius exemplo, plurimi alii Hiſpani ſimili morbo infecti curati ſunt. Eius morbi cura Hiſpali ſtatim euulgata eſt, ab iis qui ex ea Inſula redierunt. Hinc per totam Hiſpaniam & inde per vniuerſum orbem, quem hæc ſcabies occuparat.*

FINIS LIBRI QVARTI.

AMERICAE PARS QVARTA.

Sive,

Insignis & Admiranda Historia de reperta primùm Occidentali India à Christophoro Columbo Anno M. CCCCXCII

Scripta ab Hieronymo Bezono Mediolanense, qui istic ānis XIIII. versatus, diligēter omnia observavit.

Addita ad singula ferè capita, non contemnenda scholia, in quibus agitur de earum etiam gentium idololatria.

Accessit præterea illarum Regionum Tabula chorographica.

Omnia elegantibus figuris in aes incisis expressa à Theodoro de Bry Leodiense, cive Francofurtensi Anno cIↃ IↃ XCIII. Ad Invictis. Rudolph: II. Rom. Imperator. Cum privilegio S. C. Maiestat.

Hieronymi Benzoni in Indiam Occidentalem nauigationis initium. I.

HIERONYMVS *Benzonus, Indiæ, quam Occidentalem appellant, lustrandæ desiderio flagrans, Hispali totius Bœticæ celeberrimo Emporio discedit, & ad oppidum S. Lucari de Barrameda lembo peruenit: istic nauem mercibus onustam nactus, in magnam Canariam nauigat. Inde in Palmam Insulam vehitur, vbi celocem vino onerari, & mox in Indiam trajicere debere intellexerat.*

Monendum porro Lectorem censeo, Sculptorem, quum Hispalis vrbis legitimam picturam ad manum non haberet, ex ingenio portus cuiusdam marini vrbem delineatam illius loco posuisse.

QVATVORDECIM *dierum nauigatione prospero vento peracta, noctu volucres quosdam pisces palmaris longitudinis, in nauem cadentes capiebant. Habent vero eæ volucres membranaceas alas Vespertilionum fere instar, quibus explicatis, ad centum vel amplius passuum lõgitudinem supra aquas volant, nimirum vt alios pisces ipsos persequentes effugiant: deinde denuo merguntur vt à rapacium marinarum auium, quæ illis volantibus insidiantur, periculo se subducant.*

iuauissimo & probatissimo. Ceterum, quoniam huius generis nullũ citra Tropicum Cancri videram, primo æstimabam quod calore gauderent, sub Torrida Zona degere, in neutramq; partem Polos versus excedere. Sed cum quidam scripserit marinas hirundines, prope Magellanicum fretum videri: quas opinor easdem esse, rem in medio relinquere visum est.* Obseruaui etiam istiusmodi pisces nusquam tuto agere posse. Nam cum in mari degunt, Albacoras prædonesq; alios è piscibus habent inimicissimos: si subuolando periculum effugere tentant, aues sunt marinæ, à quibus capti vorantur.

** Sed & in mediterraneo sæpe capiuntur: cõsule Rõdeletii lib. De Piscib.*

Aues marinæ.

Dicendum quoq; aliquid videtur de his auibus, quæ prædam è mari pro victu habent. Hæ sunt adeo cicures, vt supra foros funesq; nauium sidẽtes, capi manu patiantur. quarum certissima, vt qui de iis gustauerim, penitusq; cognouerim, hæc est descriptiop:luma sunt, vt accipitres, leucophæata; magnitudine cornicum esse videntur, nudati paulo plus carnis habent passere: vt mirum sit corpore tam paruo capere posse, atq; in vsum vertere pisces multo se maiores, atq; crassiores. Deniq; vno sunt intestino, pedibusq; planis, vt anates.

Bonita piscis.

Quod ad ceteros pisces attinet, de quibus paulo ante diximus: Bonita nulli sapore cedit, Cyprinis communibus assimilis, cum squamis tamen careat: illas maximo vidi numero, circiter quadraginta dies, quibus fere nostris nauibus adhæserunt, idq; accidere verisimile est, quod pice naues vnctæ sint.

Albacoræ.

Albacoræ autem à Bonitis forma non admodum alienæ, tamen cum & viderim, & comederim Albacoras, quinque pedum longitudine, crassitudine corporis humani, quod ad earum magnitudinem, nulla esse potest cum Bonitis collatio. Deinde cum nullo modo sint Albacoræ viscosæ, sed carne vt salar friabili, nullis aculeis, paucis visceribus, inter pisces optimos sunt annumerandæ. Et quamuis quæ ad condiendam Albacoram, necessaria videbantur, præsto non essent (vt accidit peregre nauigantibus) ideoq; sale contenti, latis orbibus, igne tostam ederemus: tantillo tamẽ apparatu erat nobis gratissima. Quamobrem si Cupidiariorum natio, quę mare tentare non audet, nihiloq; secius (vt de fele vulgo dicitur) siccis pedibus, abligurire pisces percupit: Albacoram in cõtinenti

*Q*Vatvordecim *dierum nauigatione proſpero vento peracta, noctu volucres quoſdam piſces palmaris longitudinis, in nauem cadentes capiebant. Habent vero eæ volucres membranaceas alas Veſpertilionum fere inſtar, quibus explicatis, ad centum vel amplius paſſuum lõgitudinem ſupra aquas volant, nimirum vt alios piſces ipſos perſequentes effugiant: deinde denuo merguntur vt à rapacium marinarum auium, quæ illis volantibus inſidiantur, periculo ſe ſubducant.*

DVM in Cumana moratur, ad Petrum Erreram Præfectum venit præcipui eius Prouinciæ Reguli vxor, quasillum patriis fructibus plenum gestans, oris corporisq; habitu tam deformis & prodigiosa specie, vt rei nouæ miraculo stupefactus Benzonius, eam intuendo oculos explere non posset: monstri enim cuiusdam potius, quàm humanam speciem habebat.

Crude-

Crudelitas Petri de Calyce erga Indos.

IN Amaracapana ipso commorante, Petrus de Calyce Tribunus militum quatuor millia mancipiorum trahens, venit, plures adducturus, nisi lassitudine, penuria, & animi ægritudine permulti in via partim defecissent: partim nonnullis, quum agmen raptim ductũ, impedimentis Hispanorum onusti facile sequi non possent, Hispani latera & pectora ferro traiecissent.

Indi volentes experiri immortalitatem Hiſpanorum Salſedum Hiſpanum in mari ſuffocant. V.

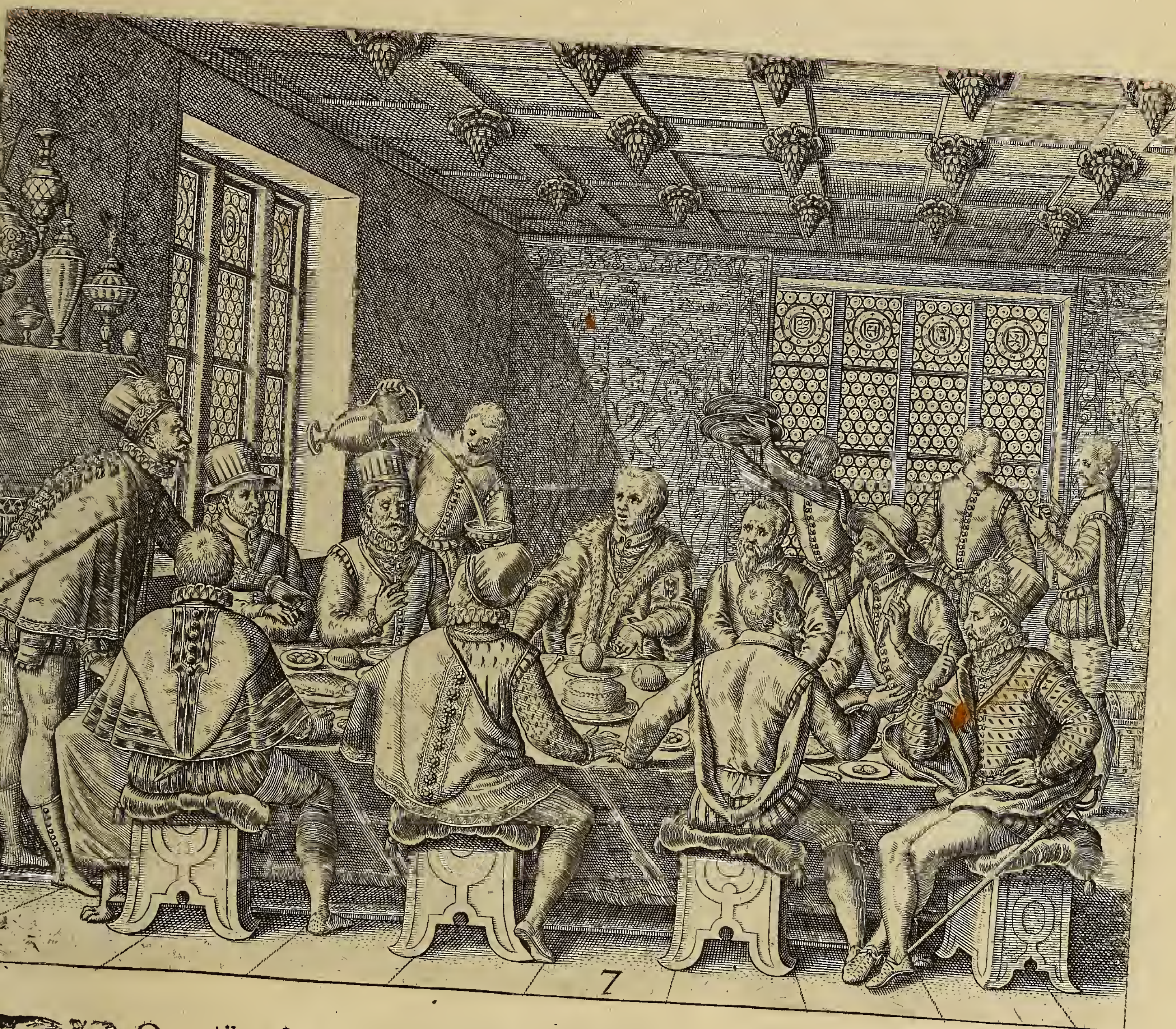

BORICHEN *Inſulæ incolæ, Hiſpanos eam ſubigere adgreſſos, immortales eſſe credebant: eius rei periculum vnus è Primatibus eius Inſulæ, cui nomen Vraioan, Dominus Prouinciæ Iaguaca facere volens, Hiſpanum quendam Salſedo nomine iſtac iter facientem comiter excipit, diſcedenti comites addit è ſuis ſubditis qui eius impedimenta ferant, cum mandatis, vt in flumine, quod tranſeundum, mergant & ſuffocent. Illi mandata ſui Domini ſtrenue exequuntur: Salſedum ſuffocatum ad ſuum herum ferunt. Ex eo primum intellexerunt incolæ, Hiſpanos perinde mortales eſſe ac reliquos homines.*

COLVMBVS trans Gades in Portugalliam, & omnem illam Oceani oram nauigans, sæpenumero animaduertit, & diligenter obseruauit, ventos quosdam statis anni temporibus ab occasu flare, qui multos dies constanti tractu spirarent: quos quum non aliunde, quam ex transmarina ora proficisci posse iudicaret, tamdiu circa eam rem cogitando animum versauit, vt eius certitudinem quærere aliquando constitueret. Quapropter & Reipub. Genuensi, & Principibus aliquot suam operam obtulit, vt illam oram indagaret: sed ab omnibus neglectus, tandem sumptibus Ferdinandi & Isabellæ Regum Hispaniæ, nauigationem instituit.

Columbus suos cachinnatores lepidè in conuiuio illudit. VII.

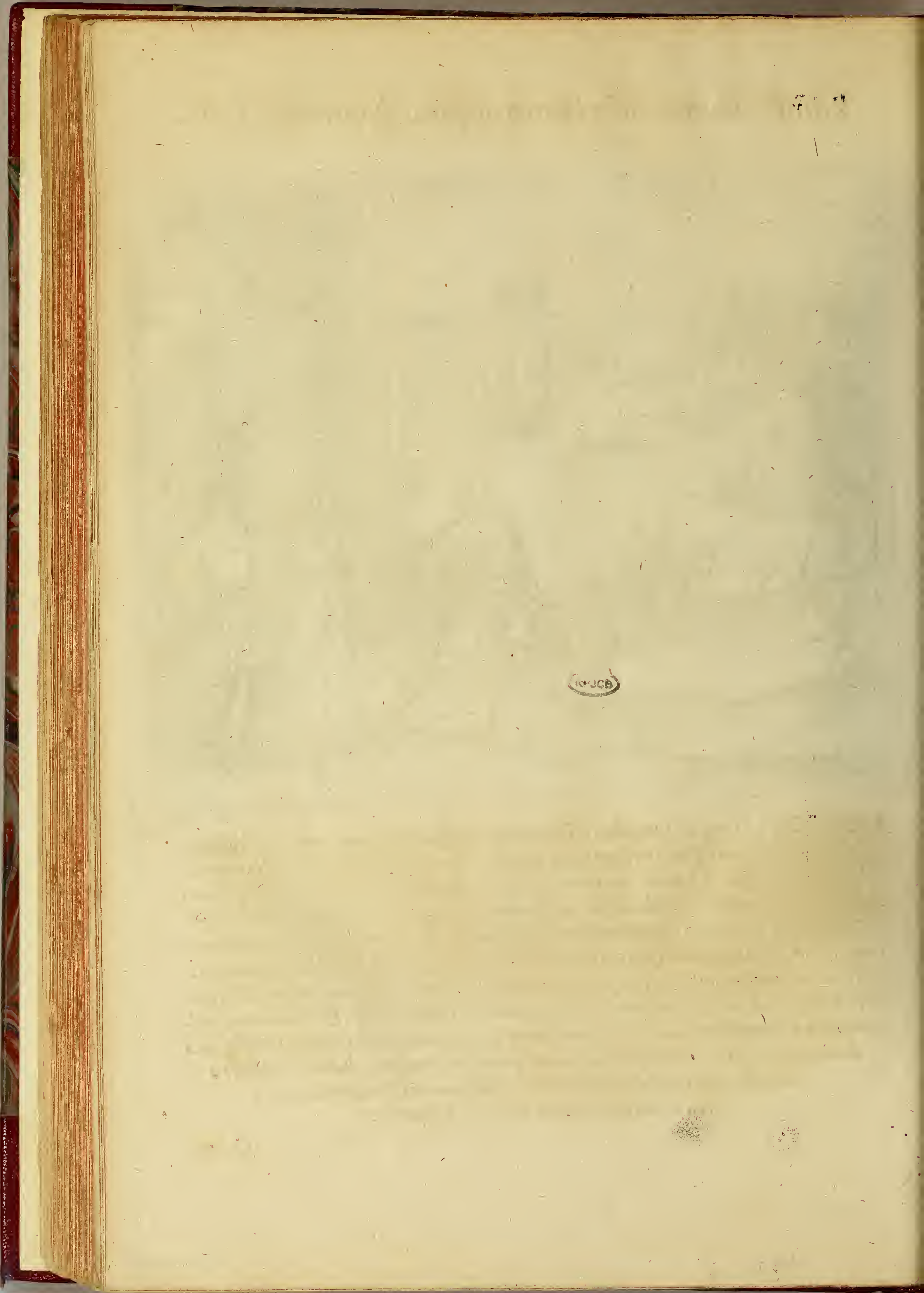
NOVO illo orbe à Columbo detecto, quum forte celebri conuiuio cum multis Nobilibus Hispanis ipse adhibitus esset, & inter eos de India sermo ortus, vnus eorum ad Columbum conuersus, sic eum alloquitur: Tametsi Indiam non reperisses, non defuissent tamen in hac nostra Hispania, qui idem quod tu tentare potuissent: abundat enim ea magnis viris & ingenio. Ad ea nihil respondens Columbus, ouum inferri in mensam iubet, & omnes experiri monet, vt faciant id nullo adminiculo fultum, stans & erectum in mensa maneat: quum nulli succederet, ipse rationem qua id fieri posset, demonstrat.

Prima Columbi in Indiam nauigatio. Anno 1492. VIII.

COLVMBVS nauibus à Ferdinando Rege impetratis, cum Bartholomæo fratre è Palos vrbe in Gomeram Insulam nauigat. Istic aqua & cæteris necessariis sumtis, occidentem Solem sequutus, iter instituit: quum porro emensa dierum aliquot nauigatione, nondum terra vlla in conspectu esset, milites in Columbum fremere incipiunt: ille mitigatis semel atq; iterum eorum animis, & suas rationes pro virili confirmans, spemq́; sibi esse, Deo bene iuuante, breui terram nouam in conspectu fore, nauigationem prosequitur. Sed quum aliquot dies præterea nauigassent, nec vlla tellus occurreret, fremitum redintegrant, & minitantur se illum in mare præcipitem daturos, si pertinacius vltra tendere vellet: itaq; postridie vela demitti iubet. At credibile est, Columbum, quum hæc præciperet, haud procul terra abfuisse, idq; ex cœli conspectu deprehendisse, aura, & nubeculis quæ circa orientem Solem in horizonte apparerent.

C Colum

JCB

Columbus in India primo appellens, magnis excipitur muneribus ab Incolis. IX.

PRIMA nauigatione, quum Columbus terram attigit, crucem ligneam in littore statuit: deinde prouectus in Hoyt in Insulam appellit, quam Hispaniolam nuncupat, & in terram cum multis Hispanis descendit. Ibi quum ab eius loci Cacico (regulum ita appellant) cui nomen Guacanarillo, summa comitate exceptus esset, muneribus inuicem datis & acceptis, ambo fidem amicitiæ futuræ sanxere. Columbus, indusiis, pileolis, cultellis, speculis & similibus eũ donauit: Cacicus contra satis magno auri pondere Columbum remuneratus est.

Columbus supplicium ab Hispanis seditiosis sumit. X.

COLVMBVS aduersæ valetudinis causa, ab expeditione quam aduersus Caribes susceperat in Hispaniolam reuersus, eam valde turbatam reperit, ob rapinas, & alia per eius absentiam ab Hispanis perpetrata facinora. Is vero sumto à prudentia consilio, vt his malis occurreret, in omnes Hispanos seditionum auctores & scelerum compertos vltimo supplicio animaduertit, & Cacicos ipsos quacunque ratione potuit, reconciliare sibi studuit. Ex ea seueritate tantum Hispanorum odium in Columbum ortum est, vt ne nomen quidem eius æquo animo ferrent, atque etiam monachus quidam ordinis Benedictini Columbi sacris interdiceret: contra Columbo præcipiente, ne quid ex eius penu monachis subministraretur. Qua ex re factum est, vt multi de eo & fratre ipsius dira & atrocia ad Regem scriberent: Columbus itaque simulac conualuit in Hispaniam regredi coactus est.

PEr eos dies mirabilis & prodigioſus quidam caſus in illa regione interuenit. Ab
ortu enim tanta ventorum rabies coorta eſt, qualem nunquam antea Inſulares
ſe vidiſſe, aut audiuiſſe meminerant: in primis vehementiſsimus Typhon (Hiſpa-
ni Huracan appellant) tanto impetu irruit, vt cœlũ ſimul ac terras rapere ſecum
& miſcere velle videretur. Omnes improuiſo malo attoniti, præſentem mortem
minere ſibi ante oculos, confundi elementa, & finem rerũ adeſſe, vulgo pauidi credebant. Tum
ro ingenti ſono cœlum ſtrepere, & inter horrendos tonitruum fragores crebri micare ignes, aër
endi fulguribus, nox interdiu omnibus noctibus nigrior denſiorq;, adeo vt per obſcurum alius
occurſantes, mutuo intueri non poſſent. Errabundi homines defixis præ formidine animis &
phatis ſimiles per vias perq; auia diſcurrebant paßim ac peruagabantur. Tanta vi interea
entium & horrendo cum ſtridore colluctantium ventorum, vt à radicibus erutæ arbores, &
lſa ſaxa magno cum fragore in planum prociderent, atq; ea ruina ingenti villarum mapa-
mq; ſtrage facta, multos mortales opprimeret. Solidas vero etiam cum incolis domus furioſi
turbines in ſublime correptas diſsipauere Paucis horis ingentia detrimenta accepta, vt ne tres
idem naues quæ ad portum ſecuræ in ancoris ſtare credebantur, eius calamitatis immunes eſ-
t. Ancoris enim ipſis, quanquam robuſtis, fractis, & ancoralibus firmis nouisq; truncatis, cum
nibus nauticis profundo merſæ ſunt. Indi complures ſpeluncis abditi, diſcrimen effugerunt.

Ind.

TERTIA *in Indiam expeditione, Columbus sinum Pariensem ingressus, Cubaguam appulit, quam ipse Perlarum Insulam nuncupauit, quia quum eum sinum nauibus percurreret, Indos è lintre ostreas piscantes conspexit: quas edules esse rati quum aperuissent Hispani, plenas vnionibus repererunt, vnde magna illis lætitia oborta. Peruenientes ad littus in terram egrediuntur, vbi mulieres Indicas pulcerrimos vniones collo & brachiis gestantes obseruant, quos vilibus rebus redimunt.*

Columbus cum fratre Bartholomæo captus in Hiſpaniam mittitur.

REx *Ferdinandus intellectis diſcordiis quæ obortæ inter Columbum & Rolandum Ximenea: nouum Hiſpaniolæ Inſulæ Præfectũ, deſignat Franciſcum Bombadillam, eumq; ampla autoritate & poteſtate inſtructũ mittit, & de inteſtinis diſſidiis, cauſiſq; diſcordiarum Columbi & Rolandi cognoſcere iubet. Is cum hoc mandato è Calicio portu anno 1499. quatuor carauellarum claſſe inſtructa ſoluens in Hiſpaniolam traijcit. Almirans & eius frater Bartholomæus, noui Præfecti appulſu audito, ad eum honorifice excipiendum, vt Regio miſſu venientem, reuerenter obuiam egreßi ſunt. In portum vt peruenerunt, rati, vt ſibi, ſic aliis animum ſincerum eſſe, pro amica complexus & ſalutationis vice, capti fratres in vincula traduntur, & mox vtriq; iniectæ catenæ, ſeiunctiq; alter ab altero, quo grauius dolerent, duabus carauellis in Hiſpaniam mittuntur. At ſimul ac celoces in Hiſpaniam peruenerunt, & nunciatum Regi tam claros viros compedibus vinctos adeo fœdo ac miſerabili habitu adduci, motus in miſericordiam, curſore Calicium miſſo, illos è cuſtodia emitti & vinculis leuari iubet: deinde ſplendido comitatu cultuq;, vt talibus viris dignum erat, in conſpectum ſuum venire. Vt in Regiam peruenerunt, comiter à Rege excepti, & auditi fuerunt.*

Pugna inter Columbum & Franciſcum Poreſium. XIV.

*Q*VARTA *nauigatione in Hiſpaniolam portus aditu prohibitus Columbus à Bombadilla, Iamaicam inſulam tenuit. Ibi Franciſcus Poreſius vnius Carauellæ Prætor cum fratre & maxima militum parte ſeditionem in eum commouet, & contractis aliquot Indorum lintribus in Hiſpaniolam profugere conatur. Sed quum tam exiguis lintribus impetum maris ſuperare fruſtra tentaſſet, regreſſus eſt. Audito eius aduentu, Columbus cum fratre ſuos in aciem educit: ventum eſt ad manus: cadunt nonnulli: multi vtrinque ſaucij: Franciſcus Poreſius cum fratre capitur.*

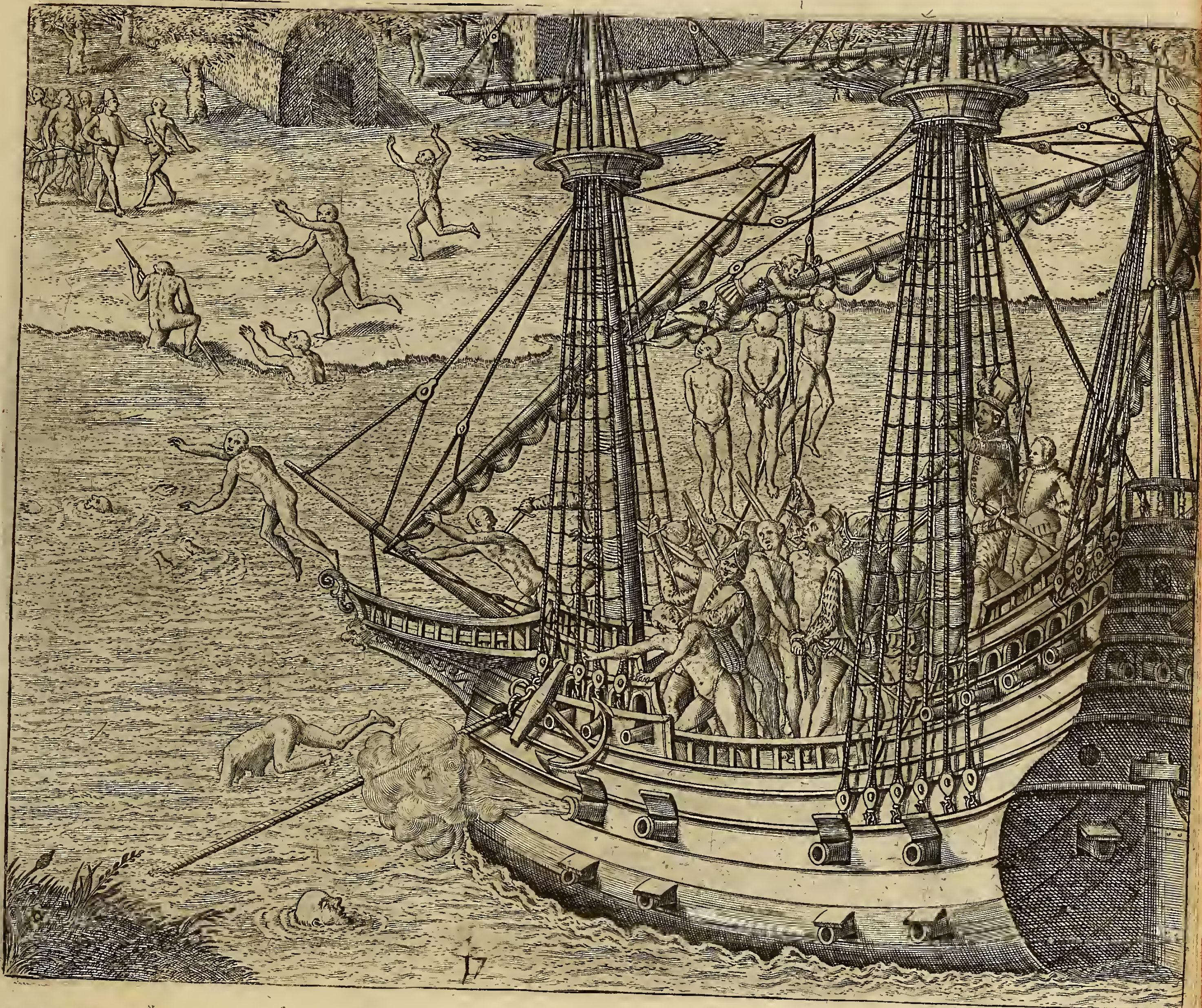
FERDINANDVS *Magallanus à Rege Portugalliæ offensus, Carolum V. Imperatorem adit, atq; illi demonstrat Moluccas Insulas Castellanorum iuris esse: sperare se, nauigatione ad Occidentem facta, fretum inuenturum in Occidentali India, per quod in mare Australe penetraret, & inde ad Moluccas insulas peruenire posset: Ea autem via minoribus sumtibus, & minore difficultate, aromata, aliasq; Orientis merces inuehi posse. Carolus ex eorum sententia qui rerum Indicarum Concilio præerant, illi naues instruit quibus eum præficit. Is Hispali soluens, post longam nauigationem tandem fretum inuenit centum decem leucas in longitudinem patens, binas in latitudinem, interdum plures, cui, ab Inuentoris nomine, Magallanici cognomen inditum.*

Hispani

Hispani cum monachis aliquot ab Indis trucidantur. XVI.

PISCATIONE *vnionum vigente monachi aliquot, vt Indos Christiana fide imbuerent in Indiæ continentem transgrediuntur, quo etiam multi Hispani permutandarum cum Indis mercium causa commearunt. Sed Indi iam tum Hispanorum commercia & dura imperia pertæsi, mane cuiusdam diei aurora prima, in eos irruunt & eorum cruentam stragem faciunt. Ex iis tamen aliquot celocis ope quæ ad Cumanæ fluminis ripam deligata stabat, perniciem effugientes Dominicam contendunt, & Bartholomæo Insulæ Præfecto Cumanensium rebellionem enuntiant.*

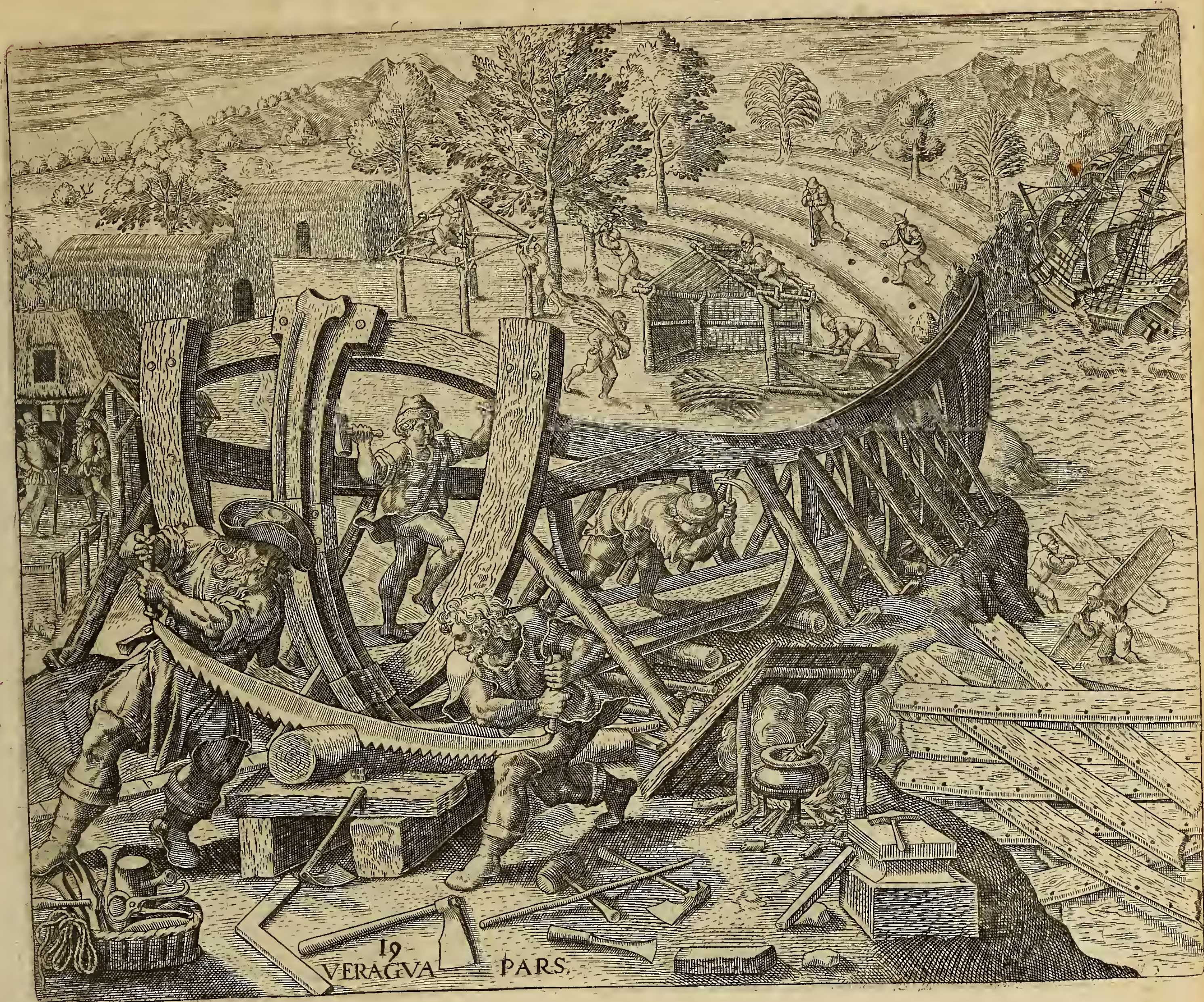

DIDACVS *Ocampus cum trecentis militibus ex Dominica portu ſoluens breui in Cumanam peruenit, & ad pelliciendos in naues barbaros, ſuos omnes, exceptis ſociis naualibus, in aluum nauis conditos ſub tabulis delitescere iubet, vt Indi cum tam pauci Hiſpani apparerent, promptius ſubirent nauim, & perſuaſum haberent ipſos ex Hiſpania venire. Indi quidam vltro nauim ſubeunt margaritas ferētes per ſimulationem commercij. Illi Chriſtianorum paucitate conſpecta in littus regrediuntur, paucos ſe in naui reperiſſe homines Cacico renuntiant. Is multo plures quam antea Indos nauem ingredi iubet. Hiſpanus Dux militibus è latebris exeundi ſignum dat, qui improuiſo exorti Indos partim incautos capiunt, partim interficiunt: quotquot captiuos habuit dux, ſuſpendi ad nauis antennam iubet.*

Indorum alii occiduntur, alii incendio pereunt. XVIII.

HOIEDA à Carthagine 12. millia in mediterranea progreditur, ingentis prædæ ſpe & cupidine illectus, & genti cuidam infeſta arma infert, quum Indis credit affirmantibus eo loco magnam vim auri reperturum. Sed ea expeditione nihil præter vulnera & detrimentum ingens retulit. Nam tanta vi in eum irruerunt Barbari, vt fugam capeſſere, amiſsis ſeptuaginta quinq; militibus, & ad mare regredi coactus ſit. Niqueſa autem cum magno militum numero ſuperueniente, conſilium ineunt, & iunctis viribus in eius gentis fines impetum facere ac ſuorum cædem vlciſci ſtatuunt. Itaq; ſub veſperam maxima militum pars ſilentio è caſtris profecti, modico ac ſuſpenſo gradu tota nocte iter conficientes, ſub auroram Indos ſecuros & ſomno torpidos opprimunt. Illi excitati vulneribus, inſuper mapalium incendio perterriti fuga euadere conantur: ſed obſeptis à milite itineribus, incidentes in armatos cæduntur alii, alii incendio perire quam Hiſpanorum manibus præoptantes, in ignes ſemetipſi præcipitant. Omnes igitur ferro flammaq; abſumpti ſunt præter paucos, quos dubiæ adhuc lucis obſcuro fuga diſcrimini eripuit. Sex modo capti & Hoiedæ in ſeruitutem traditi: victores, quum frigefactis cineribus aurum quærentes perpauxillum inueniſſent, eluſa auaritia, nec præda pro ſpe inuenta, male alacres Carthaginem regreſsi ſunt.

NIQVESA noctu coorta tempestate, à suis abripitur. Qui centum millia deinde emensi vt eum inuenirent nec quidquam intelligerent, Olando, dum Niquesa rediret, summam Imperii deferunt. Is quo omnem sociis spem fugæ tolleret, naues fluctuantes temere ad littus ferri atq; allidi sinit: mox, nimis festinati consilii errore animaduerso, è fractarum nauium tabulis carauellam vnam ad subitos & necessarios vsus fabricari iubet. Inde casas moliri, Mayzum seminare cœperunt.

Indi

Indi Hispanis aurum sitientibus, aurum lique-factum infundunt. XX.

INDI *Hispanis offensi propter nimiam eorum tyrannidem & crudelitatem, atq; auaritiam, quoscunq; capiebant viuos, militares præsertim duces, reuinctis manibus pedibusq; proijciebant in terrã: mox auro in os iacentis infuso, cum hac exprobratione auaritiæ, Ede, ede aurũ Christiane: ad maiorem cruciatum ac probrum cultellis lapideis, alius brachium Hispani, alius humerum, alius crus, abscindebant & subiectis prunis torrentes mandebant.*

Indi cuiusdam Gnomologia insignis de Christianorum auaritia. XXI.

PANCHIACO Regulus amicitia cum Valboa contracta, illi grandem auri vim elaborati in vasa & monilia, dat. Verum conspicatus Hispanos, dum aurum hoc penditur, inter se rixari, & eductis gladijs sese mutuo ferire velle, aurum cum trutina euertit, illorum auaritiam acerbe carpens. Atq; si tanta auri cupiditate arderent, regiones demonstraturum in quibus abundantissime id inuenirent. Valboam deinde per difficilia itinera ad summa montium iuga deducit è quibus mare Australe ipsi demonstrat. Reuersus Panchiacum baptisandum curat & Carolum nuncupat.

Valboa

Valboa Indos nefandum Sodomiæ ſcelus committentes, canibus obiicit dilaniandos. XXII.

VALBOA *in iſta ad montes profectione Regulum in Eſquaragua ſuperat & cædit cum multis Indis: pagum deinde ingreſſus Reguli fratrem & alios quoſdam muliebri veſtitu ornatos: valde admiratus, cauſam ſciſcitatur: intelligit cæſum Regulum & omnes eius aulicos nefando illo peccato naturæ aduerſo infectos: Attonitus Valboa adeo deteſtabile ſcelus ad iſtos Barbaros penetraſſe, corripi omnes iubet numero forte quadraginta, & canibus quos circumducebat, lacerandos obiicit.*

Indi ſæuitiæ Hiſpanorum impatientes ſibi ipſis manus violentas inferunt. XXIII.

HISPANIOLÆ incolæ, poſtquam ſe perpetuis atque intolerabilibus laboribus opprimi ſentiunt, nec vllum finem adeſſe malis, in planctus & ſuſpiria effuſi, crebris votis mortem optabant. Itaq; multi abiecta omni ſpe abeuntes in ſiluas, ex arboribus ſemetipſi ſuſpendebant, interfectis prius liberis. Feminæ, poſtquam herbæ cuiuſdam ſucco fœtus ſibi ipſæ abegerant, virorũ veſtigia ſequutæ laqueo vitam finiebant. Deniq; alius ex edito monte iacto in præceps corpore, alius in mare, alius in profluentem demerſus: nonnulli etiam voluntaria inedia vitæ finem inuenere. Erant etiam qui acutiſsimis è ſilice cultellis, aut mucronatis vallis pectora & latera transfigerent.

OVIEDVS de *Indorum Occidentalium Religione agens: nullam in illis nationibus picturam aut ſculpturam antiquiorem vidiſſe ait; aut maiore reuerentia cultam, horrenda cacodæmonis effigie deformi ſpecie facta. Eum pro Deo agnoſcunt, petentes ab eo quidquid deſiderant. Quum autem Cacicorum Hiſpaniolæ aliquis ſuo numini ſacrum & feſtum diem celebrare inſtituebat: omnibus ſubditis tam viris quã fœminis, diem ad conueniendum dicebat: qui vbi ad ſolenne illud confluxiſſent, omnes apte in ordinem ſeſe diſponebant. Cacicus ipſe agmen antegreſſus princeps templum inibat, vbi ſacerdotes adorando idolo intenti erant. Ingreſſus vt conſederat, tympanum pulſabat: mox ſequebatur vniuerſa multitudo præeuntibus viris, qui nigro, rubro, & flauo diſtincta corpora, verſicoloribus etiam pſittacorum & aliarum auium pennis ornauerant: colla, brachia, crura, coronis, torquibus atq; armillis ex concharum marinarum teſtis redimiti: fœminæ puro corpore & nullis pigmentis fucato, virgines quidem prorſus nudæ: quibus viri erant peplis muliebria velata. Tali habitu ſaltantes & patria quædam carmina in laudem idoli canentes templum ſubibant. Cacicus tympani ſonitu ingredientes ſalutabat: mox demiſſo in guttur bacillo vomitum ciebant: vt Idolo palam oſtenderent, nihil ſe in pectore mali occultum gerere. His ceremoniis peractis, omnes complicatis pectinatim cruribus humi conſidentes, alios quoſdam hymnos cum murmure quodam lugubri concinebant: ac tum ſuperueniebat aliud fœminarum agmen caniſtra geſtantium panibus plena, & roſis floribusq; odoratis conſperſa: illæ cæteris canentibus circumfuſæ, orationes quaſdam illis inſuſurrabant: Alij vt inuicem reſponderent, ſeſe erigebant:*

= donec cantioniuncibus peractis mutato Concentu novam quandam in Reguli sui laudem ordirentur : postremo idolo panem offerebant.

